

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník

16

2001

O B S A H

Anna Jahodová-Kasalová. Život ženy na maloměstě	
Barbora Voldřichová	5
K poznání osobnosti Vojtěcha Weidenhoffer (1826 - 1901)	
Petra Samková	119
Václav Havlíček – vlastenec, který zapadl	
Hynek Bouchal	162
Josef Mahler, zapomenutý vynálezce	
Milič Jiráček	179
Brod Smilův, Německý nebo Havlíčkův?	
Jaroslav David	192
Poznámky k dějinám zaniklé farnosti Kožlí	
Tomáš Zdechovský	198
Kaple Bolestné Panny Marie v Jihlavě, zapomenuté poutní místo na Českomoravské vysočině	
Ladislav Vilímek	215

ANNA JAHODOVÁ-KASALOVÁ. ŽIVOT ŽENY NA MALOMĚSTĚ

Barbora Voldřichová

Úvod

Napsat co možná nejobjektivnější biografii vyžaduje vždy značné úsilí. V případě dnes již zapomenuté regionální spisovatelky Anny Jahodové-Kasalové (1848-1917) je vše ještě poněkud složitější. Jedná se o ženu z nižších vrstev společnosti a ty jsou, vzhledem k nedostatku vhodných pramenů, zatím historiky poněkud opomíjeny. Naprosté většině manželek chudých řemeslníků pro každodenní těžkou práci téměř nezbyval čas, a vlastně ani chuť, na jakékoliv vedlejší záliby. Korespondence, vzpomínky či dokonce pokusy o vlastní literární tvorbu těchto žen jsou proto velmi vzácné a poměrně bohatá a různorodá pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové je tedy v tomto směru obrovskou výjimkou. Na jejím základě, a samozřejmě za pomoci dalších archivních pramenů a literatury, bych se v této práci chtěla pokusit o co nejpravdivější přiblížení života a literárních aktivit této nezámožné, ale zcela jistě pozoruhodné ženy, která dle mého mínění neprávem upadla v zapomnění.

Práce je rozčleněna do pěti kapitol. První kapitola má za úkol přiblížit město Německý Brod¹, ve kterém spisovatelka Anna Jahodová-Kasalová strávila celý svůj život. Literatura týkající se dějin Německého Brodu není nikterak rozsáhlá. Nahlédneme-li pro začátek do nejznámějších naučných slovníků, budeme nemile překvapeni, jak malou pozornost autoři tomuto městu věnovali.² Nejvíce informací nám poskytne *Ottův slovník naučný*.³ Zde jsou dějiny města celkem podrobně popsány do konce 18. století, ale století následující je už charakterizováno jen velmi krátce. Ve stejné době sepsané dílo Augusta Sedláčka se rovněž zaměřuje spíše na údaje starší a 19. století, tak bohaté na nejrozumnější události a pro nás klíčové, je zde téměř nepovšimnuto.⁴ O mnoho lépe na tom v tomto směru není ani encyklopedie měst od Karla Kuči.⁵

Co se týče publikací vydaných přímo v Německém Brodě v období před druhou světovou válkou, převážně se jedná o adresáře, které čtenáře sice

¹ Okresní město Německý (od roku 1945 Havlíčkův) Brod se nachází na Českomoravské vrchovině, na řece Sázavě.

² *Riegrův slovník naučný*, II. díl, Praha 1860, s. 906; *Masarykův slovník naučný*, I. díl, Praha 1925, s. 639; *Komenského slovník naučný*, VIII. díl, Praha 1938, s. 243.

³ *Ottův slovník naučný*, IV. díl, Praha 1891, s. 733-735.

⁴ A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998, s. 68-70.

⁵ K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II. díl, Praha 1997, s. 49-57.

v úvodu krátce seznamují s historií města, ale více se zaměřují na soupis místních živností, domů a jejich majitelů, sídel státních úřadů včetně jejich personálního obsazení, škol, lékařů atd.⁶ Další publikace, velmi podobné adresářům, sloužily jako průvodci po městě a jeho okolí, proto je v nich uveden navíc seznam a fotografie zajímavých památek a také některé pověsti z německobrodského regionu.⁷ Přesnější a pro tuto práci přínosnější jsou dějiny města sepsané a vydané J. F. Olšou.⁸ Velkou pozornost v nich autor věnuje 19. a počátku 20. století. Jako nejspolehlivější pramen informací nám však bezesporu poslouží práce Jiřího Sochra - historika a ředitele Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě.⁹ V mnohém směru lze využít také almanachy vydávané k výročí založení německobrodského gymnázia¹⁰, neméně kvalitní výroční zprávy zdejšího muzea¹¹ a nelze zapomenout ani na místní vlastivědné sborníky.¹²

V krásné literatuře ožívá prostředí tohoto starobylého města hned v několika knihách. Mezi ty nejznámější patří *Německobrodské motivy*, *Starý student vypravuje* a *Havlíčkův máj* od Josefa Jahody¹³ a *Šimon kouzelník*

⁶E. AMBROŽ - D. BLECHA, *Úplný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu*, Německý Brod 1892; *Adresář politického okresu Německobrodského*, Turnov 1903; *Nový průvodce po Něm. Brodě*, Německý Brod 1914; J. ČÁRT, *Německý Brod*, Praha 1921; J. TRČKA, *Adresář města Něm. Brodu*, Německý Brod 1931.

⁷J. JANÁČEK, *Německý Brod - vhodné letní sídlo*, Německý Brod 1914; *Průvodce po Německém Brodě a okolí*, Německý Brod 1933; *Do Havlíčkova města Německého Brodu*, Německý Brod 1937.

⁸J. F. OLŠA, *Z dějin a památností Něm. Brodu*, Německý Brod 1935.

⁹J. SOCHR, *Havlíčkův Brod*, Havlíčkův Brod 1969; TÝŽ, *Havlíčkův Brod a staletí*, Havlíčkův Brod 1971; J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okolí*, Havlíčkův Brod 1992.

¹⁰*Slavnostní spis na paměť stopadesátiletého trvání praemonstrátského a městského reálného a vyššího gymnasia v Německém Brodě*, Praha 1884; *Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě*, Německý Brod 1935; *Gymnázium Havlíčkův Brod. Almanach k 250. výročí založení*, Havlíčkův Brod 1985; *260 let gymnázia v Havlíčkově Brodě*, Havlíčkův Brod 1995.

¹¹*Zpráva musejní společnosti král. města Něm. Brodu*, Německý Brod 1887; *Městské museum v Něm. Brodě* II-V, Německý Brod 1905-1909; *Zprávy Městského musea v Něm. Brodě* VI-XII, Německý Brod 1916-1938.

¹²Vlastivědný sborník *Havlíčkobrodsko* 1-15, Havlíčkův Brod 1988-1999.

¹³J. JAHODA, *Německobrodské motivy*, Praha 1912. Jedná se o knihu veršů, ve kterých autor vzpomíná na rodné město, jeho malebná zákoutí, bohatou historii a slavné osobnosti. TÝŽ, *Starý student vypravuje*, Praha 1928. Jahoda zde vzpomíná na osm let strávených na německobrodském gymnáziu, na profesory a spolužáky, na některé svérázné obyvatele rodného města a hlavně na problémy, do kterých se vždy téměř

od Františka Hamzy¹⁴. Ve starších dílech lze nalézt zmínky o Německém Brodě a okolí například ve druhém díle nedokončené kroniky *Poselkyně starých příběhů českých* od brodského rodáka Jana Františka Beckovského.¹⁵

Velkým nedostatkem, co se týče archivních pramenů pro dějiny města v 19. století, je absence městské kroniky. První městská kronika se v Německém Brodě začala sepsávat až od roku 1923 a předchozí události jsou v ní popsány jen velmi stručně, zřejmě na základě nějakých starších zápisků.¹⁶ O událostech týkajících se gymnázia nám mnohé vypoví jeho kronika, která se však více zaměřuje na popis průběhu školního roku, bohoslužeb konaných u příležitosti různých výročí a na soupis profesorů a vyučovaných předmětů.¹⁷

Jako pramen lze využít i některá místní periodika vydávaná v období stěžejním pro tuto práci, to znamená v letech 1848-1918. Jedná se především o *Úřední list c. k. okresního hejtmanství a c. k. okresní školní rady v Německém Brodě*, *Havlíčkův kraj*, *Hlasy z Posázaví*, *Náš kraj* a *Sázavan*.¹⁸

Druhá kapitola se celkem podrobně zabývá rodinou spisovatelky Anny Jahodové-Kasalové. O jejím životě a díle dosud neexistuje žádná biografie. V některých slovnících českých spisovatelů najdeme zmínku o této ženě v souvislosti s jejím synem, spisovatelem Josefem Jahodou.¹⁹ Do jedné či dvou vět je tu obvykle shrnuto, že Anna Jahodová-Kasalová byla sama literárně činná a lásku k literatuře přenesla i na své dítě. Krátký a velmi stručný

nevinně dostal díky své upřímnosti... TÝŽ, *Havlíčkův máj*, Havlíčkův Brod 1958. V tomto románu, jehož děj je zasazen do období po Havlíčkově návratu z Ruska v roce 1844, Jahoda popisuje na základě skutečných událostí počátky ochotnického divadla v Německém Brodě a Havlíčkův milostný vztah s Fany Weidenhofferovou.

¹⁴F. HAMZA, *Šimon kouzelník*, Havlíčkův Brod 1970. Autor historického románu, MUDr. F. Hamza (1868-1930), čtenáře na základě vlastních zkušeností seznamuje s prostředím německobrodského gymnázia a s úlohou želivských premonstrátů, kteří na něm vyučovali.

¹⁵J. F. Beckovský (1658-1725) - člen rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou, kněz a spisovatel. Druhý díl kroniky, líčící události po roce 1527, vznikl v letech 1700-1723. Vydání se však dočkal až v 19. století. K tomu srov. A. REZEK (ed.), *Poselkyně starých příběhů českých*, II. díl, Praha 1880. K osobě Beckovského a zmínkám o Německém Brodě v jeho kronice blíže P. ROUS, *Jan František Beckovský (1658-1725)*, in: *Havlíčkobrodsko* 2, Havlíčkův Brod 1990, s. 4 -11.

¹⁶SOkA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, *Kronika města Něm. Brodu*, inv. č. 5630, kniha č. 3772.

¹⁷SOkA Havlíčkův Brod, fond Reálné gymnázium Havlíčkův Brod (1735-1953), Pamětní kniha 1807-1908, kniha č. 1.

¹⁸Blíže J. SOCHR, *Periodický tisk vydávaný na území okresu Havlíčkův Brod v letech 1821-1966*, in: *Havlíčkobrodsko* 11, Havlíčkův Brod 1995, s. 52-76.

¹⁹Srov. např. *Lexikon české literatury* 2, Praha 1993, s. 436; *Slovník českých spisovatelů*, Praha 2000, s. 283. Josef Jahoda (1872-1946) - básník, prozaik, novinář.

životopisný přehled, ze kterého se však dozvíme pouze jednu podstatnou informaci, a to sice datum a místo narození, lze nalézt i v úvodu její útlé knížky *Pověsti a zkazky královského města Německého Brodu a okolí*.²⁰

Poněkud bohatší na nové údaje je článek Karla Stíbrala, který vyšel v almanachu místního gymnázia a zabývá se německobrodským pobytem vlasteneckého spisovatele Františka Jaromíra Rubeše.²¹ Na první pohled by se mohlo zdát, že tato práce s Annou Jahodovou-Kasalovou příliš nesouvisí, ale opak je pravdou. František Jaromír Rubeš totiž během svých gymnaziálních studií bydlel šest let v Německém Brodě v malém domku na předměstí, jenž patřil Václavu Kasalovi, dědečkovi již zmíněné spisovatelky. Anna Jahodová se o Rubeše po celý život velmi zajímala, napsala o něm hned několik článků a dokonce knižně vydala, na základě vypravování matky a dědečka, vzpomínky na jeho pobyt v Brodě.²² Ačkoliv ho neměla možnost poznat osobně, zdá se, že ji k němu poutalo něco víc než jen zájem o známého muže, který byl kdysi rodinným přítelem... Karel Stíbrál, profesor místního gymnázia, se ve svém článku celkem podrobně zabývá rodinou Kasalových v době Rubešova příchodu do Německého Brodu a dokonce uvádí, že některé údaje čerpal z matrik, v té době ještě uložených na děkanství v Německém Brodě. Informace zde uváděné by tedy měly být pravdivé a ověřené. Při shromažďování podkladů k této práci a při podrobnějším prozkoumání dochovaných archivních pramenů se však ukázalo, že se profesor Stíbrál hned několikrát zmýlil.

Ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě je uložena pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové obsahující mimo jiné i rukopisy jejích dvou povídek, ve kterých se zmiňuje o rodině a o svém ne vždy radostném životě. Zajímavější je v tomto směru autobiografická povídka *Uvězněná duše* popisující okolnosti Annina narození, dětství a provdání.²³ Byla určena k otisknutí v časopise a Anna Jahodová se zřejmě obávala posměchu známých a sousedů, kteří netušili téměř nic o jejím vcelku záhadném nemanželském původu. Povídka je

²⁰ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Pověsti a zkazky královského města Německého Brodu a okolí*, Humpolec 1912. Autorkou životopisného přehledu je sama Anna Jahodová.

²¹ K. STÍBRAL, *První novočeský humorista, žák německobrodského gymnasia*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 130-143. František Jaromír Rubeš (1814-1853) - právník, spisovatel, humorista.

²² A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života*, Kutná Hora 1898.

²³ TÁŽ, *Uvězněná duše*. Rukopis povídky napsané na přelomu let 1901-1902 je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1. Povídka byla otisknuta na pokračování například v oblíbeném dámském časopise *Lada*, který vycházel od roku 1889 dvakrát měsíčně v nakladatelství Karla Vačleny v Mladé Boleslavi. Srov. *Lada* 15, 1903, č. 1, 3, 4, 6, 7, 9, 10.

proto napsaná ve třetí osobě a kromě toho jsou pozměněna některá jména. I přesto není těžké poznat, že životní osudy malé Jaromíry jsou velmi, ne-li zcela, totožné s tím, co sama autorka kdysi prožila. Další neméně důležité informace nám rovněž poskytnou úvodní řádky k druhé povídce s názvem *Odplata*.²⁴ Z ostatních rukopisů uložených v dochované spisovatelčině pozůstalosti je pro tuto kapitolu ještě možné využít její krátké vzpomínky na narození a dětství jediného syna Josefa.²⁵

Nenahraditelným a jedinečným pramenem pro poznání a pochopení života Anny Jahodové-Kasalové je celkem rozsáhlá rodinná korespondence uložená v pozůstalosti jejího syna, spisovatele Josefa Jahody.²⁶ Z období let 1887-1899 je dochováno jen několik dopisů, ale od roku 1900 je písemný styk mezi matkou a synem častější a také mnohem otevřenější. Z nedostatku osobního kontaktu se Jahodová v dopisech svěruje téměř se vším, nicméně vše nasvědčuje tomu, že ty nejintimnější a často také na podstatné informace nejbohatší dopisy později rodina zničila. Některé z dochovaných listů jsou proto naprosto vytrženy z kontextu a můžeme se jen domnívat, o jaké události či osoby se přesně jedná. Mnohé by snad mohly objasnit dopisy, které psal v té době syn matce, ale ty se bohužel nedochovaly. Stejně jednostranná je i korespondence mezi Josefem Jahodou a jeho sestrami. Dopisy, které psaly Anna a Růžena Jahodovy bratrovi, nám sice poskytují některé velmi důležité údaje o jejich životě po smrti rodičů, ale i tady je zřejmé, že jich velká část chybí. Zajímavá by zcela určitě byla také korespondence mezi Annou Jahodovou-Kasalovou a jejími dcerami, které po provdání bydlely dost daleko od domova a s rodiči se dlouhé měsíce, někdy dokonce i dva či tři roky neviděly. Z té se však nedochovalo vůbec nic.

²⁴ TÁŽ, *Odplata*. Rukopis povídky uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1. Tato povídka vyšla rovněž v časopise *Lada*. Srov. *Lada* 20, 1908, č. 1-5.

²⁵ TÁŽ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*. Rukopis povídky uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

²⁶ Pozůstalost spisovatele Josefa Jahody je uložena ve dvou archivech. V SOKA Havlíčkův Brod je v pěti kartonech uložena veškerá rodinná korespondence, korespondence s přáteli z Německého Brodu, rodinné doklady (křestní listy, úmrtní oznámení atd.), fotografie, novinové výstřižky a několik méně podstatných rukopisů. Větší část pozůstalosti se nachází v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, pracoviště Staré Hradky, kde celkem ve třiceti šesti kartonech najdeme korespondenci Josefa Jahody se soudobými literáty a politiky a především rukopisy k většině jeho knih. Co se týče rodinné korespondence srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1. Zde je uloženo celkem 189 dopisů od matky z let 1887-1916, 4 dopisy od otce a dále 214 dopisů od sester Anny a Růženy z let 1892-1946.

Anna Jahodová-Kasalová se sice narodila v Cerhenicích u Kolína²⁷, ale krátce po narození byla převezena do Německého Brodu, kde vyrůstala a žila až do smrti. Významným zdrojem nejrozličnějších informací jsou tedy pro tuto práci archiválie z havlíčkobrodského Státního okresního archivu, na které v textu průběžně upozorňuje poznámkový aparát. Mnohé nejasnosti uvedly na správnou míru matriky uložené ve Státních oblastních archivech v Praze a Zámruku.

Třetí kapitola této práce přibližuje Annu Jahodovou jako patriotku. Ačkoliv není nejmenších pochyb o tom, že tato regionální spisovatelka skutečně byla uvědomělou a v rámci svých možností i aktivní vlastenkou, její pozůstalost je v tomto směru na informace více než skoupá. Dochovaná korespondence nám sice prozrazuje, že byla pilnou čtenářkou mnoha česky psaných periodik²⁸, ale názory na soudobé politické a kulturní dění se v dopisech objevují jen ojediněle a navíc, zřejmě z bezpečnostních důvodů, jsou často vynechána jména kritizovaných osob. S ohledem na svůj nemanželský původ a na tíživé ekonomické poměry, které ji pronásledovaly po celý život, se Jahodová lidí spíše stranila, a proto její jméno nenajdeme ani v seznamu místních ženských spolků.²⁹ Jediným přímým důkazem vlasteneckého smýšlení jsou tedy její vlastní povídky a básně.

Čtvrtá kapitola se snaží o popis každodenního života Anny Jahodové. Popsat všední den paní mistrové, manželky a matky není nikterak jednoduché. Literatura týkající se každodennosti v dlouhém 19. století se totiž zaměřuje spíše na ženy ze šlechtických a měšťanských rodin. Nejinak je tomu i v knihách

²⁷ Cerhenice se nacházejí na okraji kolínského okresu, na hlavní železniční trati Kolín - Praha, mezi obcemi Velim a Pečky. Začátkem 16. století byla obec povýšena na městečko, ale venkovský ráz se zachoval; ještě v 19. století tu stála výhradně domkářská či chalupnická obydlí. V roce 1843 mělo městečko 130 domů a 815 obyvatel. Blíže K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl, Praha 1996, s. 431-433.

²⁸ Z dopisů se dozvídáme, že si kupovala nebo půjčovala od přátel *Světlozor*, *Ladu*, *Rodinné besedy*, *Historické rozhledy*, *Politiku*, později *Národní obzor*, *Zlatou Prahu*, *Zvon*, *Směr*; z regionálních listů pak *Náš kraj*, *Havlíčkův kraj*, *Pravdu*, *Jihlavské listy* a další. Některá periodika jí pravidelně posílal syn.

²⁹ Kromě několika klasických dobročinných a podpůrných spolků byla v Německém Brodě roku 1886 založena Vzdělávací a zábavná jednota dámská „Eliška“. Podílela se na přípravě různých slavností, přispívala např. na akce pořádané Ústřední matičí školskou. Činnost ukončila v červnu roku 1920. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní úřad Německý Brod, Spolky před rokem 1945, kniha č. 47.

historiček Marcely C. Efmertové, Mileny Lenderové a Pavly Vošahlíkové.³⁰ Východím a takřka jediným pramenem pro tuto kapitolu tedy opět bude již několikrát zmiňovaná korespondence.

Poslední pátá kapitola se zabývá sběratelskou a spisovatelskou činností Anny Jahodové. Vzhledem k rozsáhlosti literární tvorby této ženy je prakticky nemožné zmínit se o všech dochovaných povídkách a básních. Navíc se nepodařilo dohledat veškeré Anniny práce, protože u některých regionálních či méně známých periodik chybí jednotlivá čísla, někdy i celé ročníky. Mnohé z jejích prací také poslouží jako zdroj informací již v předchozích kapitolách. V páté kapitole se proto chci více zaměřit na ta díla, která se mně osobně jeví jako nejzajímavější a snad i nejpřínosnější. Pro snadnější orientaci je součástí písemných příloh této práce soupis všech rukopisů uložených ve spisovatelčině pozůstalosti ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. Soupis dohledaných otisknutých prací je zařazen do seznamu pramenů a literatury.

Pro pořádek ještě dodávám, že citace z korespondence uváděné v této práci jsou ponechány ve své původní podobě tak, jak je napsali sami autoři dopisů. Pravopis ani větná skladba proto velmi často neodpovídají zvyklostem současného jazyka. Domnívám se ale, že původní podoba písemných poselství dokonale vystihuje a dokresluje atmosféru dané doby. Vypovídá také o stupni dosaženého vzdělání pisatele či pisatelky.

Město Německý Brod ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století

„...Já jsem se toho města zrovna lekl, jak je krásné. Na něco podobného nebyl jsem vůbec připraven. Znechucen jinými městy, ani jsem ničeho nečekal po stránce umělecké a vzácné. Zdálo se mi, že něco takového jest nemožným pod naším uzoučkým českým nebem. A tu znaven, utískán, stojím uprostřed náměstí - a žasnu, jiného slova proto užít nechci. Trnu, jak jsem se mohl nazývat Čechem a města tohoto jsem mohl neznat a s odporem vzpomínám na to, jak jsem jet dovedl bůhví kam za hranice a doma dovedl jsem vynechat Německý Brod. Hanbím se za to, jak jsem se už léta nestydl. A na kolenou bych prosil v Německém Brodě každého jednotlivce, od jednoho k druhému, aby na to město nesahal. Byl jsem ve světě, vím mohu psát, že Německý Brod patří k nejkrásnějším městům, co jsem jich už viděl... Ti staří německobrodští sousedé tak dřeli a šetřili a my ani nechápeme, jaký poklad nám, našemu národu a naší kultuře zůstavili v pohádce svých krásných domů, svým náměstím, ulicemi a - překrásnými svéráznými štíty...“, tak mocně zapůsobil Německý Brod na Viléma Mrštíka, autora *Pohádky máje*, který město navštívil

³⁰ K tomu srov. M. C. EFMERTOVÁ, *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998; M. LENDEROVÁ, *K hřbitvu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999; P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996.

v roce 1899, že se hned poté se svými čerstvými dojmy svěřil v dopise přátelům do Prahy.³¹ Od té doby se sice mnohé změnilo, ale i přes několik ne právě citelných zásahů do městské zástavby si Brod až do dnešních dnů zachoval velmi cenné historické jádro, které patří k nejlépe zachovaným v jihovýchodních Čechách a v roce 1990 bylo prohlášeno městskou památkovou zónou.³²

Havlíčkův Brod je v současné době jedno z významných hospodářských a kulturních středisek Českomoravské vrchoviny. Historický vývoj města je úzce spojen s jeho zeměpisnou polohou, která mu dala vznik i jméno. Původní slovanská kupecká osada nesoucí jméno Brod vznikla při brodu na řece Sázavě snad již ve 12. století, a to díky Haberské stezce, která tudy vedla.³³ K tomuto nejstaršímu období dějin Německého Brodu se nám nezachovaly žádné písemné záznamy. Lidská obrazotvornost však nezklamala a vděčíme jí za řadu pověstí o založení města.³⁴ Kolem poloviny 13. století už bylo okolí pozdějšího Německého Brodu majetkem pánů z Lichtenburka³⁵ a ti zde, u poměrně bohatých ložisek stříbrné rudy, založili poddanskou osadu, která měla konkurovat moravskému královskému městu Jihlavě.³⁶ Počátky města tedy úzce souvisely s těžbou stříbra. Ta zapříčinila příliv německých kolonistů a tím také připojení přívlastku Německý k původnímu názvu Brod.³⁷ V průběhu dalších století byl Německý Brod svědkem událostí klidných i bouřlivých, nevyhnul se válkám ani přírodním pohromám a z hornického města se brzy proměnil ve středisko řemeslné a zemědělské výroby. Od roku 1634 byl Brod v držení

³¹Úryvek převzat z dopisu otištěného v publikaci *Do Havlíčkova města Něm. Brodu*, Německý Brod 1937. Dopis byl předtím otištěn roku 1934 v blíže neurčeném periodiku. Výstřižek z těchto novin je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Vilém Mrštík o krásách N. Brodu, kart. 302, sign. 1 9/66. Vilém Mrštík (1863-1912) - prozaik, dramatik, literární kritik, překladatel.

³²Srov. K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II. díl, Praha 1997, s. 56.

³³Srov. L. MACEK - P. ROUS, *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 1993, s. 5; J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, *Havlíčkův Brod a okolí*, Havlíčkův Brod 1992, s. 10.

³⁴K okolnostem vzniku Německého (Havlíčkov) Brodu podrobně L. MACEK - P. ROUS, c. d., s. 3-6.

³⁵Český šlechtický rod nesoucího název podle hradu Lichnice (Lichtenburk). Jeho počátky spadají až do 13. století; v té době páni z Lichtenburka patřili k nejmočnějším v českém království a zastávali důležité zemské úřady. Vymřeli v 15. století. Blíže *Ottův slovník naučný*, XVI. díl, Praha 1900, s. 8.

³⁶Blíže J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 12.

³⁷Blíže L. MACEK - P. ROUS, c. d., s. 6.

císaře Ferdinanda II. a jeho nástupce Ferdinand III. jej roku 1637 povýšil na město královské.³⁸

V první polovině 19. století byl Německý Brod sice malým³⁹, ale celkem rušným městečkem ležícím při důležité dopravní tepně Praha - Vídeň - Terst. Po císařské silnici, vedoucí přes náměstí, po celý den přijížděly poštovní vozy, přeplněné dostavníky, panské kočáry a vysoko naložené vozy formanské, často tažené i několika páry koní. Velká většina povozů tu obvykle zastavila, aby si cestující i koně odpočinuli, občerstvili se nebo dokonce přespalí v místních hostincích a nakoupili na další cestu nejrůznější zboží. Do okolních prudkých kopců formani často potřebovali přípraze a to byla dobrá příležitost k výdělku pro zdejší majitele koní. Na náměstí tak bylo neustále živo, protože kromě peněz se s povozy do města dostávaly také nejrůznější zprávy o událostech ve světě. I přesto řemesla a obchod většinou k obživě nestačily, a proto byla velká část měšťanů odkázána na vedlejší zemědělskou činnost. Situace se příliš nezlepšila ani ve druhé polovině 19. století. Nejlépe to dokazují vzpomínky muže, který studoval na zdejší gymnázium v sedmdesátých letech: „Byl tehdy ještě Brod jiný než dnes. Skoro každé číslo mělo něco polí a louky a proto též dobytek, stodůlku...“⁴⁰ V souvislosti s rozšiřováním města byly v 19. století strženy obě středověké brány a prolomeny staré hradební zdi.⁴¹ Kameny získané z rozbouřených hradeb se použily na vydláždění významnějších ulic; ve městě se objevily první chodníky. Rozšiřováním domů začala z náměstí postupně mizet malebná podloubí. V říjnu 1855 byl slavnostně předán do užívání nový kamenný most přes řeku Sázavu.⁴²

Ve 40. letech 19. století začaly do Německého Brodu pronikat první obrozenecké myšlenky. Jejich šíření zde nebylo vůbec lehké. Vše komplikovala skutečnost, že ve městě byla slyšet na ulicích, v obchodech i v hostincích téměř výhradně němčina, ačkoliv obyvatelstvo bylo až na malé výjimky ryze české.⁴³ Vývěsní tabule a nápisy na krámech a domech byly vesměs německé či

³⁸Blíže J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 24.

³⁹V roce 1830 měl Německý Brod 3 938 obyvatel; roku 1843 už 4 101 obyvatel. Srov. K. KUČA, c. d., s. 50.

⁴⁰J. SVOBODA, *Německý Brod před 60 lety (1875)*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 284-287.

⁴¹Blíže J. F. OLŠA, *Z dějin a památek Něm. Brodu*, Německý Brod 1935, s. 45.

⁴²TAMTÉŽ, s. 50.

⁴³Ještě v době husitských válek byl Brod zcela německý. Působil zde řád německých rytířů a správu města řídil německý patriciát. Brod byl věrný římskému králi Zikmundovi, což se mu stalo osudným. V lednu 1422 husité město dobili a zapálili. Do opuštěného a zničeného Brodu se pak přistěhovalo okolní české venkovské obyvatelstvo. Blíže J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 17-19.

německo-české, podobně tomu bylo s úředními i soukromými vyhláškami.⁴⁴ Znalost němčiny se šířila do širokých vrstev brodské společnosti, mluvílo se tak ve školách i na úřadech. Vzácnou výjimkou byli někteří vlastenečtí kněží vyučující na gymnáziu a také studenti, kteří lásku k rodné řeči přenášeli do rodin, u nichž bydleli.

V této souvislosti nelze opomenout, že jedním z prvních šířitelů nových myšlenek mezi německobrodskými občany byl Karel Havlíček Borovský.⁴⁵ Po návratu z Ruska v červenci roku 1844, zdrcen zármutkem nad otcovou smrtí, strávil v Německém Brodě celých osm měsíců, aby alespoň trochu pomohl matce s obchodem.⁴⁶ Pod vlivem okolního, silně poněmčeného prostředí, se v něm probudil zájem o jazykové poměry a o národní smýšlení spoluobčanů. S počítáním se zaměřil především na brodskou honoraci, ale nechtěl používat žádný nátlak, spíše hledal jiný zábavný a nenásilný způsob. Tím mělo být ochotnické divadlo.⁴⁷ Havlíček se obklopal svými vrstevníky a bývalými spolužáky z gymnázia a dokonce se mu pro hraní podařilo nadchnout i některé dívky ze zámožnějších brodských rodin. Pro divadlo vybíral hry především humorného rázu, představení režíroval a občas i sám hrál.⁴⁸ Při zkouškách navázal vážnou známost s Fany Weidenhofferovou, dcerou místního obchodníka se střížním zbožím, které však nebylo souzeno stát se jeho manželkou...⁴⁹ Zkoušky a první představení se konaly už v listopadu 1844 na provizorním jevišti v hostinci „Na holubníku“, jenž stával ve Svatovojtěšské ulici.⁵⁰ O pár měsíců později byla divadelní scéna přenesena do vhodnější

⁴⁴ První česky psaný vývěsní štít se objevil v listopadu 1844 na domě Havlíčkových. Karel Havlíček s bratrem Františkem starý německý nápis strhli, spálili a červenými písmeny na bílém podkladu napsali nový, český. Srov. V. FIEDLER, *Havlíček buditelem svého města*, in: Památce Havlíčkově, Havlíčkův Brod 1946, s. 88-89; J. SOCHR, *Havlíčekův Brod*, Havlíčkův Brod 1969, s. 46.

⁴⁵ Karel Havlíček Borovský (1821-1856) - novinář, spisovatel, překladatel, politik.

⁴⁶ V. FIEDLER, c. d., s. 87.

⁴⁷ Blíže *Ochotnické divadlo v Něm. Brodě*, in: Jubilejní památník spolků německobrodských, Německý Brod 1903, s. 5-13.

⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 6. Seznamy nastudovaných a předvedených her jsou bohužel dochovány až pro období po roce 1850. O hrách za Havlíčkova působení - tedy od listopadu 1844 do dubna 1845 - jsou k dispozici pouze kusé zprávy. Srov. TAMTÉŽ, s. 10-11.

⁴⁹ K tomu např. Z. ZBOROVSKÁ, *Fany Weidenhofferová*, in: Havlíčkobrodsko 11, Havlíčkův Brod 1995, s. 34-41; K. NOVÝ, *Marná láska. Korespondence Karla Havlíčka s Fany Weidenhofferovou*, Praha 1947.

⁵⁰ *Ochotnické divadlo v Něm. Brodě*, s. 6; V. FIEDLER, c. d., s. 88. Hostinec „Na holubníku“ byl, vedle soukromých bytů, už předtím častým místem studentských schůzek. Místnost, ve které se hrálo, však byla velmi malá a představení se tak mohli zúčastnit jen příbuzní a nejbližší přátelé herců.

a hlavně prostornější místnosti ve škole za děkanským kostelem. Zde ochotníci zkoušeli a hráli až do října roku 1851, kdy museli tyto prostory opustit, protože je město potřebovalo pro zřízení dalších tříd.⁵¹ Byli však upozorněni na bývalou solnici, která byla majetkem obce a sloužila už jen jako skladiště. Po dlouhém vyjednávání mohla být stará budova upravena na malé divadlo, které bylo slavnostně otevřeno dne 6. září 1853.⁵² Divadelní budova později sloužila i k jiným účelům a mimo jiné ji studenti občas používali jako tělocvičnu. Dosvědčují to vzpomínky Ladislava Quise⁵³, díky kterým se také dozvídáme, jak vypadal interiér divadla: „Zařízení jeho bylo ovšem jen prosté; nebylo tu ani nakloněného parteru, ani galerií, hlediště v polokruhu objímajících. Byl to vysoký, čtyřúhelný sál, podle jehož tří stěn zřízen balkon, rovněž v pravém úhlu se lomící. Jevišť mělo uzavřený strop, kterýmž, otvory k tomu zřízenými, se dekorace i hlavní opona, jež vesměs byly napjaty na rámy, vytahovaly na půdu.“⁵⁴ Přítomnost divadla pozvedla brodský společenský život a, co bylo nejdůležitější, měla rovněž kladný vliv na šíření češtiny.

K tomu také nemalým dílem přispělo působení německobrodského gymnázia. Studenti a někteří profesori byli vždy určitou hybnou silou veřejného života na maloměstě. Byli to oni, kdo přinášel a propagoval nejnovější myšlenky. Gymnázium zde navíc mělo dlouhou tradici. Bylo založeno již roku 1735 především zásluhou Kateřiny Barbory Kobzinové, zámožné brodské měšťanky a vdovy po císařském rychtáři, která na tento účel v poslední vůli odkázala 8 600 zlatých.⁵⁵ Během své existence se gymnázium dočkalo řady změn. Výuka zpočátku na čtyřtřídním a od roku 1737 už na šestitřídním ústavu byla svěřena brodským augustiniánům.⁵⁶ Josefínské reformy se však nevyhnuly ani Brodu a roku 1778 bylo gymnázium, tehdy jediné v Čáslavském kraji,

⁵¹ *Ochotnické divadlo v Něm. Brodě*, s. 7.

⁵² TAMTÉŽ.

⁵³ Ladislav Quis (1846-1913) - básník, překladatel a editor; studoval na gymnáziu v Německém Brodě ve školním roce 1862/1863.

⁵⁴ L. QUIS, *Kniha vzpomínek I*, Praha 1902, s. 162.

⁵⁵ Blíže J. FUNDA, *Dějiny německobrodského gymnázia*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, s. 26-39; L. MACEK - P. ROUS, c. d., s. 101; J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 28-29.

⁵⁶ Rád bosých augustiniánů v Německém Brodě působil od roku 1674. V letech 1705-1733 byl vystavěn klášter, čtyřkřídlá stavba s ambitem. Blíže M. PEHR, *Příspěvek k poznání dějin řádu bosých augustiniánů v Čechách - konvent Svaté rodiny v Havlíčkově Brodě (1674-1807)*, in: Havlíčkobrodsko 15, Havlíčkův Brod 1999, s. 149-155. Německobrodský magistrát si přál, aby výuka probíhala přímo v klášteře, ale řeholníci, kteří jej tehdy obývali, s tímto návrhem nesouhlasili. Gymnázium proto sídlilo většinou v nevyhovujících prostorách a často se stěhovalo. Blíže J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 28-29.

zrušeno a o deset let později stejný osud postihl i samotný augustiniánský klášter.⁵⁷ Naštěstí se brodští měšťané tímto rozhodnutím nesmířili a neustálými interpelacemi u císařského dvora se snažili docílit znovuoživení latinských škol. Jejich úsilí přineslo žádané výsledky v podobě obnovení vyučování dne 3. listopadu 1807.⁵⁸ Výukou byli pověřeni kněží premonstrátského řádu z nedalekého Želiva. V roce 1815 se gymnázium přestěhovalo do budovy zrušeného kláštera a zůstalo tam až do roku 1908, kdy se přemístilo do nové důstojnější budovy postavené k tomuto účelu.⁵⁹ Od roku 1850 navíc začali na školu přicházet svěští profesori, aby postupně nahradili své řádové kolegy. Koncem srpna a počátkem září roku 1884 byla v Brodě uspořádána velkolepá oslava stopadesátiletého trvání gymnázia⁶⁰ a o rok později, 1. září 1885, byla škola zestátněna⁶¹. Gymnázium bylo vždy pro město velkým přínosem a místní lidé na něj byli právem hrdí. Během jeho dlouhé existence jím prošlo velké množství žáků; z některých se později stali známí spisovatelé, hudební skladatelé, lékaři, výtvarní umělci, politici...⁶² Všichni na léta strávená na gymnáziu vzpomínali, někteří ve zlém, jiní v dobrém. Na jeden školní rok prožitý v jeho lavicích nezapomněl ani Ladislav Quis: „Gymnasium nalézalo se v přízemí budovy na pražském předměstí, která obecně nazývána „klášter“; v prvním poschodí byly byty kněží profesorů. Vedle ústavu byl klášterní kostel, za oběma pak rozsáhlá zahrada. Byl to skutečný klášter s temnými ambity, jež byly ověšeny starými, zčernalými obrazy svatých, s kvadraturou a různými temnými kouty, z nichž číselo plíseň minulých věků. Naše třída, nad níž visela tabulka se starodávným nápisem Syntaxis byla

⁵⁷J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 29.

⁵⁸TAMTÉŽ.

⁵⁹TAMTÉŽ, s. 29, 36.

⁶⁰K tomu velmi podrobně SOKA Havlíčkův Brod, fond Reálné gymnázium Havlíčkův Brod (1735-1953), Pamětní kniha 1807-1908, kniha č. 1.

⁶¹J. FUNDA, c. d., s. 35.

⁶²Nelze vyjmenovat všechny, ale mezi ty, kteří se později nejvíce proslavili, patří: Josef Dobrovský (1763-1767) - filolog a literární historik, František Jaromír Rubeš (1826-1832) - spisovatel, Bedřich Smetana (1836-1839) - hudební skladatel, Karel Havlíček Borovský (1832-1838) - politik a novinář, Ladislav Quis (1862-1863) - básník a editor, Dr. Adolf Stránský (1865-1873) - od roku 1918 ministr obchodu, PhDr. Bohdan Zahradník (1875-1883) - knihovník kláštera na Strahově, první československý ministr železnic, Václav Klofáč (1877-1885) - zakladatel České strany národně sociální, v letech 1918-1920 ministr obrany, Antonín Kalina (1879-1887) - první československý velvyslanec v Jugoslávii, Josef Jahoda (1883-1891) - novinář a spisovatel, Otakar Štáfl (1897-1903) - akademický malíř atd. Srov. *Seznam všech žáků německobrodského gymnasia v l. 1735-1935*, in: *Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě*, s. 407-505. V závorce jsou uvedeny roky, ve kterých na gymnáziu studovali.

nevelká ale vysoce klenutá, ne příliš světlá síň s vysoko položenými a hustě zamříženými dvěma okny, v jejímž průčelí vedle obrazu sv. Jana Nep., u něhož se v oktávu tohoto svatého konala večerní pobožnost, stála vysoká kathedra bez podla...“⁶³

Velká většina studentů gymnázia nezůstávala lhostejná k politickému a kulturnímu dění v monarchii a dávala patřičně najevo své vlastenecké smýšlení. Mnohdy si takto způsobila nemalé problémy, které však dokázala nést se všemi svými důsledky. Vcelku poklidný život lidí na tomto maloměstě narušily ve druhé polovině 19. století hlavně tři události, přičemž do dvou z nich se studenti aktivně zapojili. Kromě pohřbu Zdeňky Havlíčkové, který se konal bez větší studentské odezvy, to byla protirakouská demonstrace brodských studentů v divadle při císařské oslavě v roce 1873 a účast na slavném pohřbu Josefiny Havlíčkové, matky Karla Havlíčka Borovského, která zemřela v červenci roku 1884.

„20. září r. 1872 zemřela Zdenka Havlíčková po zdlouhavé chorobě - tuberkulose plic právě před svojí svatbou se statkářem Svobodou. Pochována do hrobu svého otce Matěje na hřbitově u sv. Vojtěcha...“⁶⁴ Kronikář zapisující po letech tuto smutnou událost bohužel nepovažoval za důležité zaznamenat okolnosti Zdeňčina pohřbu, který sice nebyl tak okázalý jako pohřeb její babičky v roce 1884, ale určitě nebyl ani tak tichý a bezvýznamný, jak by se z tohoto krátkého zápisku mohlo zdát. Zdeňka u své babičky v Německém Brodě bydlela s krátkými přestávkami už od roku 1870.⁶⁵ Brodští to sice vzali na vědomí, ale díky nejruznějším pomluvám, které se ve společnosti rychle šířily, byl jejich vztah k „dceři národa“ zřejmě rozporuplný a nejasný.⁶⁶ Zdeňka

⁶³L. QUIS, c. d., s. 141.

⁶⁴SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Kronika města Nēm. Brodu, inv. č. 5630, kniha č. 3772. Navíc i v těchto dvou krátkých větách se kronikáři podařilo, snad jen díky roztržitosti, udělat chybu. Matěj Havlíček, který zemřel 8. července 1844, nebyl otcem Zdeňky, nýbrž dědečkem.

⁶⁵C. MERHOUT, *Zdeňka Havlíčková. „Dcery národa“ trnitá cesta životem*, Praha 1914, s. 83. Ještě před samotným vydáním této biografie se úryvky týkající se Zdeňčina pobytu v Německém Brodě objevily v příloze místního týdeníku *Sázavan*. Srov. C. MERHOUT, *Smrt Zdeňky Havlíčkové*, Poučná a zábavná příloha k polit. týdeníku „Sázavan“, 1914, č. 3, s. 20-21.

⁶⁶Během shromažďování podkladů k této práci se nepodařilo nalézt žádné vzpomínky přímých pamětníků. Anna Jahodová - žena, které je věnována tato práce - se ve svých poznámkách zmiňuje pouze o neúplných pamětech, korespondenci a různých zápisích paní Josefy Menšíkové (1822-1900). Menšíková, manželka německobrodského starosty a úspěšného obchodníka, blízká přítelkyně nejen A. Jahodové, ale i rodiny Havlíčkovy a Riegrový, měla údajně sepsat vzpomínky na Karla Havlíčka a na jeho dceru Zdeňku. Po smrti Josefy se Jahodová ujala její písemné pozůstalosti, srovnala ji, některé údaje

v babiččině domě obývala arkýřový pokoj s výhledem na náměstí. Poručník František Brauner jí do něj koupil nový žlutý nábytek a později i krásné piano, u kterého ve chvílích žalu nalézala útěchu.⁶⁷ Jak často se stýkala s ostatními německobrodskými rodinami si nedovolujeme odhadnout.⁶⁸ Jedinou přímou vzpomínku nám zanechala zdejší vlastenka Josefa Menšíková, která se již od mládí stýkala s Karlem Havlíčkem a oblíbila si i jeho dceru.⁶⁹ Pro období po roce 1870 si zapsala: „Tu častěji přicházívala k nám a se synem hrávali na piano na čtyři ruce, někdy i s dcerou, která se jí nemohla vyrovnati. Často mně říkávala, kdybych o nějakém dobrém podniku věděla, jenž by mohl také její sílu potřebovat, že by tak ráda do domu každého s rukama sepjatýma.“⁷⁰ Brodští možná ani netušili, jak vážný je Zdeňčin zdravotní stav, a tak když v pátek 20. září 1872 v ranních hodinách slyšeli hlas umíráčku, snad mnozí ani nevěděli, komu to zvoní.⁷¹ Avšak pohřeb, který se konal v neděli odpoledne na

použila do vlastních článků a poté celou pozůstalost věnovala místnímu muzeu. V SOKA Havlíčkův Brod je sice uložena část korespondence paní Menšíkové a rodinné fotografie, ale vzpomínky na Zdeňku Havlíčkovou v ní chybí a nejsou uloženy ani v místním Okresním muzeu. Jejich existenci však dosvědčuje K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové o Karlu Havlíčkovi, o jeho dceři a matce*, in: *Památce Havlíčkově*, Německý Brod 1924, s. 50-63. Stibral v souvislosti se Zdeňčiným osudem píše: „Uváděti tedy paměti paní Menšíkové o ní bylo by už dnes bezvýznamné, neboť záznamy její pořizovány byly jen podle doslechu, tedy kuse a nepřesně.“ Srov. TAMTÉŽ, s. 56. Stibral dále uvádí, že paměti paní Menšíkové zcela mlčí o Zdeňčině vztahu s hrabětem Kounicem i o plánované svatbě se statkářem Svobodou a nezmiňují se ani o jejím stále se zhoršujícím zdravotním stavu. Hrabě Kounic i statkář Svoboda však Zdeňku v Německém Brodě navštívili, Kounic zde dokonce strávil celých pět dní. K tomu srov. C. MERHOUT, *Zdeňka Havlíčková*, s. 85, 88. Je více než jisté, že o jeho návštěvě museli brodští vědět. Pak ovšem zůstává otázkou, proč se o ní Menšíková nezmiňuje.

⁶⁷C. MERHOUT, *Zdeňka Havlíčková*, s. 84, 88. Piano Zdeňka v závěti odkázala statkáři Svobodovi, po kterém ho zdědila jeho manželka. Když roku 1924 zemřela, piano se vrátilo zpět do Německého Brodu a je dodnes součástí stálé expozice Okresního muzea v Havlíčkově domě.

JUDr. František Augustin Brauner (1810-1880) - advokát, politik, poslanec.

⁶⁸K tomu by snad mohla mnohé vypovědět Zdeňčina korespondence uložená v rámci pozůstalosti Karla Havlíčka Borovského v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze na Strahově. Pro tuto práci však nejsou tyto informace příliš podstatné.

⁶⁹K tomu srov. poznámka 66.

⁷⁰K. STIBRAL, c. d., s. 57. Citace převzata z tohoto článku. K originálu srov. poznámka 66.

⁷¹Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 37 (Ohledací listy 1868-1877), list č. 127.

hřbitově u sv. Vojtěcha, pro ně už byl, i přes nezáměr Prahy, velkou událostí, a to především díky osobní účasti Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra.⁷² Ve smutečním průvodu, kromě nejbližších pozůstalých, celé řady místních i přespolních obyvatel a starostů z nedaleké Polné a Přibyslavi, kráčelo také přes dvacet růžiček. Ty při proslovu brodského starosty Antonína Kaliny⁷³ zasypaly rakev bílými květy - snad symbolem nevinnosti.⁷⁴

Průběh a okolnosti týkající se svérázné studentské demonstrace v roce 1873 nejlépe popisuje gymnaziální kronika.⁷⁵ Dne 1. prosince 1873 uplynulo 25 let od doby, kdy František Josef I. nastoupil na trůn. V Brodě byl v té době c. k. okresním hejtmánem Julius Sagasser, Němec rodem i smýšlením, který poručil místnímu ochotnickému spolku, aby vybral a nazkoušel představení k oslavě výročí. Podle předem připraveného scénáře měla být po zvednutí opony zazpívána národní hymna. Tou se samozřejmě rozuměla píseň „Zachovej nám, Hospodine...“, ale studenti rozhodli jinak, a tak z návodu dvou oktávánů a jednoho septimána se celým divadlem velmi hlasitě ozývalo „Kde domov můj...“. Nastal prý velký zmatek, část obecnstva se s nadšením přidala, ostatní byli zděšeni. O několik dní později bylo na rozkaz Vídně potrestáno dvacet sedm studentů vězením na místní radnici od jednoho do čtrnácti dnů. Tři z nich, kteří akci zorganizovali, byli pro výstrahu ostatním vyloučeni ze všech škol v monarchii. Celou událost zřejmě brodští sledovali s obrovským zájmem, až na malé výjimky se snažili potrestaným co nejvíce pomoci. Některé hospodyně prý dokonce přinášely studentům do vězení ty nejlepší výrobky ze své kuchyně.

Třetí významnou akcí byl pohřeb paní Havlíčkové, který se konal dne 4. července 1884.⁷⁶ Chápání Karla Havlíčka jako „národního mučedníka“ se samozřejmě odrazilo i na postoji tehdejších studentů a z jejich vyprávění je patrný obdiv, jež pociťovali k jeho matce: „Chodívali jsme denně vedle tohoto domu a s pietou, nezměrnou úctou dívali jsme se do oken v prvním patře, za nimiž dlouhá léta trpěla nešťastná a vzácná žena, v slabé své mysli očekávajíc

⁷²František Palacký (1798-1876) - historik, politik, poslanec.

František Ladislav Rieger (1818-1903) - zakladatel moderní české politiky, poslanec, zeť F. Palackého.

⁷³Antonín Kalina - německobrodský pekař, v letech 1871-1890 starosta, 1872-1883 ředitel ochotnického divadla, 1873-1896 předseda Řemeslnické besedy (středisko brodských Mladočechů). Otec Antonína Kaliny, prvního čsl. vyslance v Jugoslávii.

⁷⁴Bliže C. MERHOUT, *Zdeňka Havlíčková*, s. 91.

⁷⁵K tomu SOKA Havlíčkův Brod, fond RČalné gymnázium Havlíčkův Brod (1735-1953), Pamětní kniha 1807-1908, kniha č. 1.

⁷⁶Josefina Havlíčková zemřela 1. července 1884 kolem druhé hodiny odpoledne ve věku 93 let na sešlost věkem. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 47 (Ohledací listy, 1878-1885), list č. 111.

stále návrat svého syna ze semináře.“⁷⁷ Studenti sice podle nařízení z Prahy měli účast na pohřbu paní Havlíčkové přísně zakázanou, ale neuposlechli a s tichým souhlasem tehdejšího ředitele gymnázia P. Fulgentia Ledvinky⁷⁸ se téměř všichni zúčastnili smutečního průvodu a poté velkolepého pohřbu, který se konal o třetí hodině odpolední na německobrodském hřbitově u sv. Vojtěcha. Jak zaznamenal přímý svědek: „Svítilny po ulicích, kudy se bral pohřeb hořely, Kmochova hudba z Kolína hrála smuteční pochody, veškeré spolky a cechy z celého okolí, z Čech i z Moravy, zaplnily ztichlý hřbitov. Dr. Rieger rozloučil se se vzácnou to paní nad hrobem, po něm promluvil purkmistr Kalina a jiní. Hudba zahrála tklivou naši národní píseň, dnešní naši hymnu „Kde domov můj“. Večerní mlha krásného letního dne jako hedvábný závoj se skláněla již nad hřbitovem, když se ozvala dojemná píseň - všemi zpívaná: „Spi, Havlíčku, v svém hrobečku, národ zpívá Tvou smutnou písničku“. Byla to velká, velebná chvíle, chvíle, kdy nepláčl pouze oči, ale kdy pláče i srdce.“⁷⁹

V souvislosti s osobou Karla Havlíčka Borovského je nutné připomenout ještě jednu důležitou událost. S jeho jménem je totiž spojen i vznik první brodské tiskárny. Právě pod jeho vlivem zřídil kutnohorský knihtiskař František Procházka v Německém Brodě malou kamenotiskárnu s dřevěným litografickým lisem.⁸⁰ Havlíček tak chtěl odlehčit tiskárně v Kutné Hoře, kde se tiskl Slovan. Netušil, že noc z 15. na 16. prosince roku 1851 změnil navždy jeho život a tím i další osudy tiskárny. Tiskař Procházka se dostal do finančních potíží, a proto daroval brodskou pobočku svému synovci Albertovi, jehož jméno se brzy stalo po Brodě všeobecně známým. Albert Friedrich Riedl byl

⁷⁷J. V. SVOBODA, *Vzpomínky na Brod (1883-1887)*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, s. 323. V souvislosti s touto citací je třeba dodat, že paní Havlíčková měla asi čtyři roky před svou smrtí upadnout, udeřit se do hlavy a následkem toho trpět ztrátou paměti. Zapomněla, že její syn Karel už dávno zemřel a stále očekávala jeho příjezd. Okolí se nesnažilo vymluvit ji tyto představy, dokonce jí prý předčítali smyšlené dopisy od syna, ve kterých ji on ujišťoval, že ji má rád a co nejdříve za ní přijede. Paní Havlíčková tak zemřela v přesvědčení, že její syn je zdrav a dobře se mu vede. Blíže F. DRAŠNER, *Smrt skromné matky velkého syna II*, Cesta Vysočiny 40, 1999, č. 31, s. 3.

⁷⁸P. Fulgentius Vincenc Ledvinka (1840-1899) - od roku 1871 působil jako učitel na gymnáziu v Německém Brodě, v letech 1875-1887 byl jeho ředitelem.

⁷⁹J. V. SVOBODA, c. d., s. 324. K písničce „Spi, Havlíčku, v tvém hrobečku“ blíže E. RYŠAVÁ, *Píseň „Spi, Havlíčku, v tvém hrobečku“ a její autor*, in: Havlíkobrodsko 7, Havlíčkův Brod 1993, s. 18-24.

⁸⁰K tomu I. KNAP, *Albert Friedrich Riedl. Pohled do života jednoho německobrodského občana*, in: Havlíkobrodsko 8, Havlíčkův Brod 1993, s. 50-57; *Ohlédnutí za Riedlovou tiskárnou*, Havlíkobrodský zpravodaj 11, březen 1994, s. 15-16; *Z historie „černého řemesla“*, Havlíkobrodský zpravodaj 12, březen 1995, s. 7-8.

totiž činný nejen jako podnikatel, ale především jako organizátor veřejného života.⁸¹ Tiskárna měla povolení k tisku knih, ale většinu zakázek tvořily místní tiskoviny jako almanach gymnázia, adresáře, divadelní plakáty, reklamní upoutávky apod.

Bouřlivý rok 1848 se nevyhnul ani Německému Brodu.⁸² Naneštěstí většina brodských občanů nebyla o probíhajících událostech zrovna nejlépe informována, a proto jejich představy byly mnohdy velmi zkreslené, o čemž svědčí i zmínka v dopise zdejšího kaplana Karla Seiferta: „Všude jsou hlavy v hromadě, mohu ale vyznat, že desátý neví, co to konstituce jest a proto se to vysvětlovat musí...“⁸³ Obávali se především konstituce, o které se domnívali, že vyvolá pouze pozdvižení nemajetných vrstev, zvrácení všech zvyklostí a uvolnění kázně. Pro zabezpečení pořádku měšťané založili Národní gardu. Na národní uvědomělost se zde však příliš nehledělo a do gardy byl prý přijímán téměř kdokoli. Někteří aktivní představitelé města v čele s místním advokátem Pankrácem agitovali ve městě pro obeslání frankfurtského sněmu. Protifrankfurtská skupina silně podporovaná humpoleckými vlastenci, kteří jako svého zástupce do vídeňského sněmu zvolili Karla Havlíčka Borovského, však nakonec získala převahu.⁸⁴ Neznalost pravých poměrů a naprosto žádná národní sebevědomí byly také příčinou srovnání davu, jenž se po potlačení svatodušních bouří v Praze sešel na náměstí v Německém Brodě před domem vdovy Havlíčkové a provolával hanbu nepřítomnému Karlovi.⁸⁵

V roce 1850 se Německý Brod stal sídlem okresního hejtmanství, okresního soudu a berního úřadu.⁸⁶ Starý magistrát byl nahrazen městským úřadem

⁸¹Albert Friedrich Riedl (1823 Kutná Hora - 1894 Německý Brod) - od mládí byl sirotek, vychovával ho vzdálený příbuzný, tiskař F. Procházka. V Německém Brodě se oženil s dcerou hostinského. Zapojoval se do místního ochotnického divadla, byl také členem některých spolků. Blíže I. KNAP, c. d., s. 50-57.

⁸²K tomu SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Kronika města Něm. Brodu, inv. č. 5630, kniha č. 3772; V. FIEDLER, c. d., s. 91-92.

⁸³B. VENCOSKÝ (ed.), *Revoluční hnutí 1848 v Německém Brodě ve světle dopisů současníků*, in: Zprávy Městského musea v Něm. Brodě 1918-1921, Německý Brod 1921, s. 14-22. Jedná se o otištění části dopisů, dnes již asi navždy ztracených, které v roce 1848 posílal brodský kaplan a velký vlastenec Karel Seifert svému příteli, brodskému rodáku Janu Hulakovskému, kancelistovi při archivu c. k. gubernia v Praze. Citace je převzata z dopisu napsaného v Německém Brodě 19. března 1848.

⁸⁴Blíže SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Kronika města Něm. Brodu, inv. č. 5630, kniha č. 3772; V. FIEDLER, c. d., s. 92.

⁸⁵F. PETR, *Havlíčkův dům v Německém Brodě*, in: Památce Havlíčkově, Německý Brod 1924, s. 13-21.

⁸⁶J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 32.

s voleným představenstvem.⁸⁷ Veškeré změny ve společnosti a v politickém životě ovlivnily rovněž stavební ruch ve městě, především výstavbu dalších budov souvisejících se zakládáním různých institucí. Dne 18. srpna 1853 byla u příležitosti oslavy císařových jmenin otevřena veřejná nemocnice. Zpočátku si ji vydržovali sami občané, kteří pro tento účel uspořádali loterii, plesy a četná divadelní představení.⁸⁸ Nemocnice sídlila v zadní části domu č.p. 51 na hlavním náměstí.⁸⁹ Kvůli nevyhovujícím podmínkám a nedostatku místa se následující rok přestěhovala na Dolní předměstí do domu č.p. 95.⁹⁰ Zde zůstala až do roku 1897, kdy byla založena okresní nemocnice a dům č.p. 95 byl poté přeměněn na ústav pro dlouhodobě nemocné.⁹¹ Ošetřovatelskou práci vykonávaly od počátku až do roku 1948 řeholní sestry kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka Serafinského v Praze.⁹²

Založení nemocnice nebylo jedinou významnou událostí. Je jisté, že brodští měli neustále o čem přemýšlet a, což bylo nejvíce důležité, mohli se i aktivně zapojit. Po vydání Říjnového diplomu a vyhlášení ústavy zaznamenal brodský společenský život velký rozkvět, který souvisel především se zakládáním různých nepolitických spolků a organizací. Některé z nich zde působily jen krátce, jiné se proslavily svou činností nejen ve městě, ale i v jeho okolí. Mezi nejdůležitější patří tělocvičná jednota Sokol, Řemeslnická beseda a hlavně již roku 1859 založený pěvecký spolek Jasoň, který v Brodě působí dodnes a má stále velký ohlas.⁹³

Tyršovy ideály pronikly mezi německobrodské studentstvo celkem brzy po založení pražské jednoty, tedy po roce 1862.⁹⁴ Antonín Šouba, jeden ze studentů gymnázia, tvrdí, že „ještě před založením zdejší „Tělocvičné jednoty Sokol“ pěstovali studenti tělocvik podle soustavy Tyršovy v budově nynějšího divadla, veřejně nosili sokolský kroj nejen na ulici nýbrž i ve škole.“⁹⁵ V sokolském kroji se prý výletů brodské mládeže v roce 1863 zúčastnil

⁸⁷TAMTÉŽ.

⁸⁸Almanach ke stému výročí okresní nemocnice v Havlíčkově Brodě, Havlíčkův Brod 1996, s. 16.

⁸⁹TAMTÉŽ.

⁹⁰TAMTÉŽ.

⁹¹TAMTÉŽ, s. 17.

⁹²TAMTÉŽ, s. 20.

⁹³Bliže J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 32-33.

⁹⁴PhDr. Miroslav Tyrš (1832-1884) - estetik, politik, zakladatel Sokola.

⁹⁵A. ŠOUBA, *Studentstvo německobrodské a Sokol*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, s. 98-100. O cvičení v budově divadla se v *Knize vzpomínek* zmiňuje i sám L. Quis. Srov. poznámka 54.

i Ladislav Quis.⁹⁶ Samostatná tělocvičná jednota byla v Německém Brodě založena až v červenci 1868.⁹⁷

V dubnu roku 1873 byl v Brodě založen „další národně uvědomělý spolek, který měl šířit vzdělanost a osvětlovat myšlenky svobody a národnosti“ s názvem Řemeslnická beseda.⁹⁸ Zakladatelé jej označili za „spolek demokratický, prochnutý ideou občanské rovnosti a snášenlivosti“.⁹⁹ Za cíl si kladli především vzdělávání a výchovu řemeslnického dorostu, poskytování podpory zchudlým řemeslníkům a pořádání naučných přednášek a zábav.

Vcelku poklidný vývoj Brodu narušily události rakousko-pruské války, která vypukla v roce 1866. Po porážce v bitvě u Hradce Králové se rakouská armáda začala stahovat a Prusové ji pronásledovali až k Vídní. První zprávy o neúspěchu rakouského vojska do Brodu přinesli uprchlíci, kteří místní obyvatelstvo nemálo vyděsili vyprávěním, jak nepřítel „všude drancuje a plení, mladé bere na vojnu nebo na vojenskou robotu...“.¹⁰⁰ Školy, podle nařízení předčasně uzavřené, se už 6. července začaly plnit raněnými vojáky rakouské armády, kteří po krátkém odpočinku pokračovali dále do Jihlavy do vojenské nemocnice. 8. července se ve městě objevily první zástupy pruského vojska.¹⁰¹ Lidé se báli nejhoršího, ale vojáci se prý chovali velmi slušně. Byli ubytováni ve školách, na děkanství, ve všech veřejných budovách a pro nedostatek místa nakonec i v domech soukromých. Město bylo plné koní a různých vojenských povozů. Poslední vojenské jednotky sice Brod opustily už 8. září, ale lidé na jejich pobyt jen tak brzy nezapomněli, protože kromě vyprázdněných sýpek a skladišť bez zásob tu po nich zůstala i nebezpečná a nakažlivá nemoc - cholera.¹⁰²

Po skončení rakousko-pruské války se ukázala velice nutnou potřeba zlepšit vlakové spojení Prahy s Vídní. 26. ledna 1869 začala výstavba severozápadní dráhy, která procházela i Německým Brodem a do velké míry ovlivnila další rozvoj města, především po stránce průmyslové.¹⁰³ Na druhé straně ale stavba železnice způsobila úpadek provozu na císařské silnici a tím připravila

⁹⁶Srov. L. QUIS, c. d., s. 161; M. JIŘÍKOVÁ, *Vzpomínka na Dra. Ladislava Quise jako studenta v obleku sokolském*, in: Jubilejní památník spolků německobrodských, s. 19.

⁹⁷Z pamětí pětaticitiletí tělocvičné jednoty „SOKOL“ v Německém Brodě, in: TAMTÉŽ, s. 15-20.

⁹⁸30 let činnosti Řemeslnické besedy v Německém Brodě, in: TAMTÉŽ, s. 21-27.

⁹⁹TAMTÉŽ, s. 22.

¹⁰⁰SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Kronika města Něm. Brodu, inv. č. 5630, kniha č. 3772.

¹⁰¹TAMTÉŽ.

¹⁰²TAMTÉŽ.

¹⁰³J. F. OLŠA, c. d., s. 53.

o důležitý výdělek spoustu řemeslníků, v jejichž rodinách následkem toho zavládly tísnivé finanční poměry. Jednokolejná trať z Kolína do Brodu byla dokončena na podzim roku 1870 a již 18. listopadu přijela od Golčova Jeníkova první lokomotiva táhnoucí dva vagóny druhé třídy a jeden salonní vůz.¹⁰⁴ Vítání prvního vlaku bylo určitě významnou událostí. Do té doby město spojovala se světem pouze dostavníková pošta. Pokud napadlo velké množství sněhu, bylo jakékoliv pravidelné spojení s okolními městy prakticky nemožné. Proto brodští občané s nadšením vítali příjezd pro ně tak neobvyklého a neznámého stroje. O rok později začaly stavební práce na jihozápadní dráze, která spojila Brod s Pardubicemi a Hradcem Králové.¹⁰⁵ V průběhu následujících let získalo město vlakové spojení i s Brnem a Humpolcem a místní nádraží se stalo významným železničním uzlem jihovýchodních Čech. Nejvhodnější místo pro nádražní budovu bylo vybráno při levém břehu řeky Šlapánky, na tehdejší poměry dost daleko od středu města.

Převážná většina obyvatel Německého Brodu se vždy zabývala vedle obchodu a řemesla také zemědělstvím, protože jen tak měla šanci se plně uživit. Současně se stavbou nových železničních tratí ve městě nastal další rozvoj podnikání, hlavně v oblasti pletářského a zemědělského průmyslu, k čemuž velkým dílem přispělo i založení městské spořitelny v roce 1862 a otevření okresní hospodářské záložny v roce 1883.¹⁰⁶ Textilním průmyslem město navázalo na staré tradice brodského soukenictví a plátenictví. Už v roce 1860 zde založila trutnovská firma „Josef Etrich a synové“ první továrnu na úpravu lnu.¹⁰⁷ Postupem času vzniklo několik dalších malých přádelen na vlnu a bavlnu, ovšem největší význam měly bezesporu dva podniky, které se staly základem nynější akciové společnosti Pleas. Jako první si zřídil v roce 1873 Josef Mahler továrnu na výrobu pleteného zboží, která se nacházela ve Svatovojtěšské ulici.¹⁰⁸ Jeho konkurentem a druhým velkým textilním podnikem se od roku 1884 stala továrna německobrodského obchodníka Jana Veselého, která vyráběla prádlo, rukavice, punčochy a jiné podobné zboží.¹⁰⁹ Specializací dalšího průmyslu v Německém Brodě ve velké míře ovlivnila také skutečnost, že Českomoravská vrchovina svými přírodními podmínkami umožňovala pěstování kvalitních brambor. Ty se zde rozšířily hlavně po napoleonských válkách a během krátké doby se lidé naučili přebyteky zpracovávat na bramborový líh, škrob a cukr. V 90. letech 19. století vznikly

¹⁰⁴TAMTĚŽ.

¹⁰⁵Blíže J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 33.

¹⁰⁶TAMTĚŽ.

¹⁰⁷TAMTĚŽ, s. 34.

¹⁰⁸TAMTĚŽ.

¹⁰⁹J. SOCHR, *Havlíčkův Brod*, s. 49-50.

v Německém Brodě dvě továrny na výrobu škrobu patřící Vojtěchu Weidenhofferovi a Janu E. Vonkovi.¹¹⁰ Zakládání nových podniků přinášelo nové pracovní příležitosti, které byly v tomto rychle se rozrůstajícím městě velmi potřebné.¹¹¹

Podobný rozmach jako průmysl zaznamenalo na konci 19. století i německobrodské školství. V roce 1883 si zřízení živnostenských společenstev vynutilo založení živnostenské pokračovací školy pro učně různých profesí.¹¹² Z dalších odborných škol byla v roce 1898 zřízena hospodyňská škola a o necelých deset let později se k ní připojila dvoutřídní obchodní veřejná škola.¹¹³

Nárůst počtu obyvatelstva si nutně vyžádal zlepšení hygienických podmínek a kultury bydlení vůbec. V roce 1893 se objevily první plány na stavbu vodovodu a bylo „zavedeno šetření, kolik domácích pánů si vodu do domu dá zavést.“¹¹⁴ O tři roky později městská rada schválila, na žádost občanů, elektrické osvětlení náměstí a ulic v celkové hodnotě asi 18 000 zlatých.¹¹⁵ 28. září 1904 byla slavnostně uvedena do provozu nová plynárna a brzy na to i veřejné plynové osvětlení.¹¹⁶ V té době již město mělo téměř 500 domů a tento počet se každým rokem zvětšoval.¹¹⁷ Německý Brod začal na počátku 20. století ztrácet ráz tichého, spíše venkovského městečka a po všech stránkách se postupně přeměňoval na důležité průmyslové město. S tímto obdobím je neodmyslitelně spojena postava místního lékaře Eduarda Šubrtů¹¹⁸, který se v roce 1893 stal členem obecního zastupitelstva a v letech 1903 až 1918 zastával úřad starosty.¹¹⁹ Pod jeho vedením byl Německý Brod vždy

¹¹⁰J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 34.

¹¹¹Na základě sčítání lidí a domů měl Německý Brod roku 1869 - 4 992 obyvatel, r. 1880 - 5 436 obyv. a 420 domů, r. 1890 - 5 735 obyv. a 426 domů, r. 1900 - 6 525 obyv. a 471 domů, r. 1910 - 8 529 obyv. a 691 domů. Blíže F. PETR, *Měna obyvatel v Něm. Brodě*, in: Zprávy Městského musea v Německém Brodě 1926-1930, Německý Brod 1931, s. 74-77.

¹¹²J. SOCHR - M. SOCHROVÁ, c. d., s. 35-36.

¹¹³TAMTĚŽ, s. 36.

¹¹⁴J. F. OLŠA, c. d., s. 59.

¹¹⁵TAMTĚŽ, s. 62.

¹¹⁶TAMTĚŽ, s. 81.

¹¹⁷Srov. poznámka 111.

¹¹⁸MUDr. Eduard Šubrt (1868-1926) - zemský a říšský poslanec, starosta města, starosta místní obce sokolské, ředitel ochotnického divadla, od prosince 1918 zdravotní referent při ministerstvu železnic. Blíže A. BARTUŠEK, *MUDr. Eduard Šubrt, starosta Něm. Brodu, zemský a říšský poslanec*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, s. 211-213.

¹¹⁹J. F. OLŠA, c. d., s. 138.

vzorně spravovaným a rychle se rozvíjejícím městem. V jednom turistickém průvodci, vydaném krátce před vypuknutím první světové války, se mimo jiné dočteme, že „...k velkým přednostem města patří čistá úprava, starobylý ráz vnitřních ulic a náměstí, malebná poloha na obou březích Sázavy, krásný rozlehlý park, nesčetné procházky po okolí a ve volně přístupných lesích, čistý zdravý vzduch, romantické břehy řeky Sázavy a přečtené partie krajinné. Německý Brod má moderní vodovod, plynové osvětlení, koupadla na řece a řadu jiných podmínek, pro něž se výborně hodí za letní sídlo všech, kdo chtějí svou dovolenou nebo své prázdniny strávit v krásné a zdravé krajině, aniž by při tom utrpěli újmy v obvyklých svých potřebách a nárocích.“¹²⁰ Autor těchto řádků jistě netušil, že už zanedlouho naruší poklidný život místních obyvatel výstřely sarajevského atentátu, jimiž bude město zataženo do válečného shonu. Válka, o které se lidé zpočátku domnívali, že bude trvat jen několik týdnů, se však protáhla na dlouhé čtyři roky plné utrpení, smutku a bolesti. Následkem stížené dopravy zboží i surovin, poklesem odbytu a odchodem mužů do války byla ve většině brodských podniků omezena či úplně pozastavena výroba.¹²¹ Nezaměstnanost, drahota a hlavně nedostatek potravin a uhlí se brzy projevil i v Německém Brodě. Dospělí i děti den co den stáli dlouhé hodiny na náměstí ve frontě před obecní prodejnou, aby na listky dostali alespoň kousek špatného chleba. Ne vždy se dočkali...

Dlouho očekávaný mír a vznik samostatné republiky v Brodě přivítali s obrovskou radostí. Jásající davy lidí ve městě bezohledně ničily vše, co jim v tu chvíli nějakým způsobem připomínalo nenáviděnou monarchii. S válkou skončila jedna etapa dějin českých zemí a otevírala se další, někdy přívětivá, jindy krutá. Ti, kteří po celý život věřili ve slibnou budoucnost českého národa a zůstávali věrni české řeči, se radovali. Ne všem ale bylo souzeno se těchto dní dožít. Jednou z mnohých, kterým osud toto štěstí nedopřál, byla i dnes už neznámá vlastenecky založená žena, německobrodská regionální spisovatelka Anna Jahodová-Kasalová.

Rod a rodina Anny Jahodové-Kasalové

„Narodila se v bouřlivé revoluční atmosféře roku osmačtyřicátého...při jejím narození hřměly rány z děl, až země duněla. Bába upravujíc děčku první toaletu pravila mu s humorem: „Jaká as bude z tebe Amazonka, když tě rány

z děl jako princeznu na svět vítají!“¹²² Dnes již není důležité, zda právě tuto větu porodní babička nad novorozencem pronesla, nebo zda si ji po letech vymyslela sama Anna Jahodová-Kasalová na základě vyprávění, které zcela jistě slyšela od své matky či kmotry. Podstatné je, že její život byl stejně jako rok, ve kterém se narodila, plný bojů - proti nepříznivému osudu, proti mnohým nesmyslným předsudkům, proti lidské zlomyslnosti...

Nebyla dítětem vytouženým ani očekávaným. Byla plodem jedné lásky, která bohužel neměla šťastný konec. A tak když se v městečku Cerhenice dne 23. června 1848¹²³ narodilo zdravé a silné děvčátko, matka jej nepřivítala slzami radosti, ale slzami žalu nad svým neštěstím. A důvod? Zcela prostý. V matrice je na místě jména otce uvedeno jen jedno slovo - Extranea. Kdo ale byl tím neznámým? Věděl vůbec, že se stal otcem? Setkal se někdy se svoji dcerou? Matka dítěte, Rosalie Kasalová, se musela zcela určitě někomu svěřit. Pověděla úplnou pravdu i své dceři Anně? Možná neměla odvahu říci jí vše a některé okolnosti proto zkreslila ve vlastní prospěch. A nebo raději mlčela, protože se styděla za svůj „poklesek“ a chtěla ušetřit hanby alespoň svého milence? Možná to byl úplně obyčejný a nemajetný řemeslník z Německého Brodu, ale zcela dobře jím mohl být i učený a vlastenecky založený muž, třeba až z daleké Prahy. Jednoho takového Rosalie Kasalová znala již od dětství a snad už tehdy v ní měl mladý student německobrodského gymnázia nalézt zalíbení...

Uvědomělý vlastenec nebo chudý řemeslník. Tyto dvě možnosti zde neuvádíme náhodně, ale zcela záměrně. Otcem Anny Jahodové-Kasalové totiž skutečně mohl být jeden z prvních českých vlastenců, dnes již málo známý František Jaromír Rubeš. V povídce *Uvězněná duše* sama autorka sice nejmenuje, ale více než jasně naznačuje, do koho se v Praze zamilovala její matka a jaká krev kolovala v žilách děvčátka narozeného v červnu roku 1848 v Cerhenicích. Jen Rosalie Kasalová by mohla posoudit do jaké míry je tato povídka pravdivá či smyšlená.¹²⁴ Dalším, o něco málo důvěryhodnějším důkazem jsou předmluvy a poznámky k dílům spisovatele Josefa Jahody, který byl synem Anny Jahodové. Jejich autorem je literární historik František

¹²²A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*. Rukopis povídky uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

¹²³ SOA Praha, Matriky římskokatolického farního úřadu v Dobřichově, okres Kolín, Matrika narozených 1831- 1851, kniha č. 12, obec Cerhenice, fol. 111.

¹²⁴ Autobiografickou povídku Anna Jahodová napsala na přelomu let 1901-1902, čtyři roky po smrti své matky. Je docela dobře možné, že se Rosalie Kasalová až před smrtí svěřila dceři se svým životním příběhem.

¹²⁰J. JANÁČEK, *Něm. Brod - vhodné letní sídlo*, Německý Brod 1914, s. 2.

¹²¹K situaci v německobrodských podnicích blíže F. PETR, *Začátek a konec světové války v Něm. Brodě*, in: XII. Zprávy Městského muzea v Německém Brodě, Německý Brod 1938, s. 20-21.

Haml.¹²⁵ S Josefem Jahodou se osobně znal a několikrát jej navštívil na jeho statku v Polánkách nad Dědinou u Třebechovic pod Orebem. Právě František Hampl v předmluvě knihy *Chlapci z Vysočiny* píše, že mu její autor vypravoval o svém mládí v Havlíčkově Brodě, „kde se 27. ledna 1872 narodil jako vnuk prvního novočeského humoristy Františka Jaromíra Rubeše.“¹²⁶ O dva roky později tuto informaci znovu použil v úvodu knihy *Skřivánčí píseň*, kde nalezneme větu: „Maminka, která obstarávala skromnou domácnost, byla dcerou prvního novočeského humoristy Fr. Jar. Rubeše.“¹²⁷ Další zmínku o příbuzenském svazku mezi Františkem Jaromírem Rubešem a Annou Jahodovou-Kasalovou nalézáme v knize popisující klíčové okamžiky v životě a tvorbě některých spisovatelů 19. století.¹²⁸ Autor, opět František Hampl, zde popisuje i životní osudy Josefa Ladislava Turnovského¹²⁹, velkého Rubešova obdivovatele. Hampl tvrdí, že Turnovský při shromažďování podkladů k Rubešovu životopisu často dojížděl do Německého Brodu za jeho nemanželskou dcerou Annou Kasalovou, provdanou Jahodovou, se kterou společně několikrát navštívil i básníkův hrob ve Skutči.¹³⁰ Všechny zmíněné Hamplovy práce však vyšly až po smrti Josefa Jahody. Otázkou tedy zůstává, nakolik jsou tyto údaje pravdivé. Jejich věrohodnost by asi nejlépe posoudily ostatní děti Anny Jahodové-Kasalové, ale ty v té době už také nežily. Avšak skutečnost, že nejen Anna Jahodová, ale i její syn a vnuk měli určitý literární talent, by potvrzovala Františka Jaromíra Rubeše jako možného otce. Archivy v tomto případě mlčí a je jen velmi málo pravděpodobné, že by se někde našlo něco z Rubešovy pozůstalosti. Zemřel poměrně mladý¹³¹ a pokud po sobě zanechal nějaké paměti či korespondenci, vše si zřejmě rozebrala rodina

¹²⁵František Hampl (1901-1977) - literární historik, autor próz z české minulosti, autor beletrizovaných životopisů J. J. Langra, J. K. Tyla a L. Stroupežnického; v letech 1953-1970 vyučoval na katedře pedagogiky VŠE v Praze. Během svého života se seznámil s mnoha spisovateli. Osobní vzpomínky na ně otiskoval v různých časopisech; k jejich knihám připravoval životopisné úvody. Přes Josefa Jahodu se dostal i k F. J. Rubešovi a J. L. Turnovskému.

¹²⁶J. JAHODA, *Chlapci z Vysočiny*, Havlíčkův Brod 1957, s. 6.

¹²⁷TÝŽ, *Skřivánčí píseň*, Havlíčkův Brod 1959, s. 5.

¹²⁸F. HAMPL, *Láska starého vlastence*, in: Z bouřného času, Praha 1966, s. 149-179.

¹²⁹Josef Ladislav Turnovský (1838-1901) - herec, novinář a překladatel. Autor podrobného životopisu J. K. Tyla a F. J. Rubeše.

¹³⁰F. HAMPL, c. d., s. 172-173.

¹³¹František Jaromír Rubeš zemřel ve Skutči u Chrudimi dne 10. srpna 1853 ve věku devětatřiceti let na rodinnou chorobu - tuberkulózu.

a přátelé. V literatuře se dokonce objevilo tvrzení, že sám Rubeš přikázal, aby po jeho smrti byly všechny dopisy a rukopisy děl spáleny.¹³²

V souvislosti s určením otcovství se nám však objevilo ještě jedno jméno - Josef Žák. Ačkoliv se Anna Jahodová o muži tohoto jména ve svých poznámkách vůbec nezmiňuje, rozsudek c. k. okresního soudu v Německém Brodě ze dne 19. března 1867 vypovídá více než jasně.¹³³ Dozvídáme se z něj, že Rosalie Kasalová, služka v Německém Brodě, zastoupená advokátem Josefem Erbanem¹³⁴, dne 7. prosince 1866 podala žalobu na Josefa Žáka, měšťana v Německém Brodě, ohledně uznání nemanželského otcovství k její dceři Anně a zaplacení výživného ode dne jejího narození až do dovršení čtrnácti let věku. Jako náhradu na výživném požadovala zpětně za každý den pět krejcarů, celkem tedy za čtrnáct let 255 zlatých a 50 krejcarů.¹³⁵ Dle dochovaného rozsudku c. k. okresní soud uznal žalovaného vinným, protože sám Josef Žák se přiznal, že „s Rosalií Kasalovou tělesně obcoval mezi časem, od kterého ani více než 10 ani méně než 6 měsíců od 23. června 1848 neminulo, totiž mezi 23. srpnem a 22. prosincem roku 1847, a že následkem toho tělesného obcování Rosalie Kasalová jak křestní list vykazuje, 23. června 1848 nemanželskou dceru jménem Annu porodila, a že tedy nemanželským otcem tohoto děvčete jest.“¹³⁶ Finanční náhradu, kterou měla svobodná matka dostat, však soudce poněkud snížil, a to z pěti na tři krejcarů za den, celkem tedy 153 zlatých 30 krejcarů. Nevíme, zda se Josefu Žákovi požadované odškodnění zdálo příliš vysoké a neměl na jeho zaplacení, nebo zda pochyboval o svém otcovství. Jisté je, že se proti rozhodnutí německobrodského okresního soudu v prosinci 1867 odvolal k c. k. vrchnímu zemskému soudu v Praze. Tento postup se mu vyplatil, protože za pomoci brodského advokáta Eduarda Brzoráda¹³⁷ spor vyhrál. Vrchní zemský soud

¹³²Srov. J. V. z FINBERKA, *Rubešovo přátelství k Havlíčkovi*, Německý Brod 1926, s. 26.

¹³³SOkA Havlíčkův Brod, fond Okresní soud Německý Brod (1850-1897), Spory civilní, kart. 91, spis č. III 1302/1865.

¹³⁴Josef Erban, zřejmě nepříliš známý advokát z Německého Brodu, je v tomto soudním spise zaznamenán jako „zdarma zástupce“ Rosalie Kasalové.

¹³⁵SOkA Havlíčkův Brod, fond Okresní soud Německý Brod (1850-1897), Spory civilní, kart. 91, spis č. III 1302/1865.

¹³⁶TAMTÉŽ. Toto přiznání však nevylučuje možnost, že Rosalie Kasalová udržovala v této době intimní poměr ještě s dalším mužem. Otázkou také zůstává, do jaké míry si pamatoval Josef Žák na milostný poměr prožitý před téměř dvaceti lety, tedy zda je jeho přiznání o čase, ve kterém „tělesně obcoval“ s Rosalií Kasalovou, pravdivé.

¹³⁷Dr. Eduard Brzorád (1818-1898) - notář, advokát, člen místního obecního zastupitelstva, otec německobrodského starosty, zemského a říšského poslance JUDr. Eduarda Brzoráda (1857-1903).

v rozsudku ze dne 4. února 1868 sice potvrdil, že se za otce nemanželského dítěte má považovat Josef Žák, ale zároveň uznal, že žalovaný „docela chudý jest, a žádného jmění nemá“¹³⁸, a proto nemůže požadovanou částku zaplatit. S odvoláním na § 166, který říká, že o nemanželské dítě se mají postarat oba rodiče v rámci svých možností, bylo potvrzeno, že otec svoji dceru v inkriminované době finančně zabezpečit nemohl a tudíž tato povinnost připadla matce. Z toho plyne, že Rosalie Kasalová splnila pouze povinnost, která jí jako matce příslušela, a nemůže proto za to žádat žádnou náhradu. Otázkou zůstává, proč žaloba o uznání otcovství a přiznání výživného nebyla podána již dříve. Odůvodnění, že se matka právě v této době dostala do finanční krize a potřebovala si vypomoci, v tomto případě příliš neobstojí. Rosalie Kasalová žila vždy ve skromných poměrech, na živobytí si zřejmě vydělávala jako služka a příležitostně i jako švadlena. S narozením dítěte se její ekonomická situace ještě zhoršila a bylo by proto logické, kdyby se už tehdy chtěla s Josefem Žákem soudit. Proč to neudělala, se asi už nedozvíme. Nebyla si snad jistá, zda je skutečným otcem malé Anny? Její otěhotnění mohlo být jen nečekaným následkem krátkého a nezávazného vztahu s mužem, který ji ani nemiloval. Třeba právě proto se styděla požádat jej o pomoc. O finanční odškodnění zažádala, až když bylo Anně devatenáct let. Možná se chtěla pokusit získat pro ni tímto způsobem alespoň nějaké věno. A navíc, Josef Žák mohl dlouhou dobu pobývat mimo své rodiště, a proto nebyla vhodná doba pro jeho zažalování. Soudní záznamy nám o tomto muži prozrazují pouze to, že byl měšťanem. Na základě dochovaných matrik německobrodského obyvatelstva je snadné zjistit, že jediný muž tohoto jména bydlel v domě č.p. 112 ve vnitřním městě.¹³⁹ Narodil se roku 1818 v rodně nádeníka Václava Žáka, byl svobodný a v kolonce u jeho jména je pro roky 1850, 1857 a 1870 poznamenáno, že je voják. To by potvrzovalo teorii, že nějaký čas žil mimo Německý Brod. V soupise obyvatelstva z roku 1881 už je zapsán jako kovářský pomocník.¹⁴⁰ Ani jedenkrát však není uveden jako majitel tohoto domu, což neodpovídá tvrzení ze soudního spisu, kde je Žák uváděn jako měšťan.

Máme tedy dvě jména a dvě možné hypotézy. Kdo ale byl skutečným otcem Anny Jahodové-Kasalové, nám už asi navždy zůstane utajeno. Ať už to byl kdokoli, v žádném případě se nemusel za svoji dceru stydět, naopak na ni mohl být patřičně hrdý...

¹³⁸ SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní soud Německý Brod (1850-1897), Spory civilní, kart. 91, spis č. III 1302/1865.

¹³⁹ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 244 (Manschafts Buch - 1850), s. 89; TAMTÉŽ, kniha č. 245 (Manschafts Buch - 1857), s. 57; TAMTÉŽ, kniha č. 246 (Matrika obyvatel - 1870), s. 187.

¹⁴⁰ TAMTÉŽ, kniha č. 247 (Matrika obyvatel - 1881), s. 70.

V souvislosti s rodinou Kasalových a s jejich dcerou Rosalií je třeba uvést na pravou míru hned několik omylů, které způsobil již zmiňovaný článek Karla Stibrala.¹⁴¹ Pokud budeme vycházet z údajů jím uvedených, pak se Rosaliin otec Václav Kasal, narozený v Německém Brodě v roce 1791, oženil se svojí vzdálenou příbuznou Kateřinou Kasalovou, dcerou Ignáce Kasala, učitele na cerhenickém panství, narozenou roku 1798.¹⁴² Manželku i s právě narozenou dcerkou Rosalií si Václav Kasal v roce 1815 údajně přivedl z Cerhenic do Německého Brodu do domku č.p. 57, který mu přenechal jeho otec Vojtěch Kasal.¹⁴³ Později se manželům Kasalovým, na základě Stibralových zjištění, narodily ještě dvě dcery: v roce 1833 Františka Antonie a roku 1840 Aloisie.¹⁴⁴ Roku 1843 zemřela Kateřina Kasalová na úbytě.¹⁴⁵ Václav Kasal ji přežil o sedmáct let, podlehl souchotinám 9. července roku 1860.¹⁴⁶ Toto jsou veškeré informace, které Karel Stibral uvádí ohledně rodiny Kasalových. Hned na první pohled je zarážející obrovský rozdíl mezi narozením prvního a druhého dítěte, celých osmnáct let. Nenarodily se manželům Kasalovým mezitím ještě i jiné děti, které třeba brzy zemřely, a proto Stibral nepovažoval za důležité se o nich zmínit? I to se mohlo stát. Při dohledávání a ověřování Stibralem uvedených jmen a datumů se však podařilo zjistit, že vše bylo úplně jinak. Zápisy v matrikách jsou toho nejlepším důkazem.

Matka Anny Jahodové, Rosalie Kasalová, skutečně byla jednou z dcer punčocháře a později mistra stávkářského Václava Kasala, měšťana v Německém Brodě. Václav Kasal se narodil v Německém Brodě dne 8. srpna 1791 v rodině punčocháře Vojtěcha Kasala a jeho manželky Justiny, rozené Schemelové z Telče.¹⁴⁷ Rodina Kasalova v Německém Brodě vlastnila dva malé dřevěné domky č.p. 56 a 57 nacházející se na Dolním předměstí v části zvané „Na Karlově“.¹⁴⁸ Václav Kasal, který byl zřejmě nejmladším dítětem

¹⁴¹ K. STIBRAL, *První novočeský humorista, žák německobrodského gymnasia*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 130-143.

¹⁴² TAMTÉŽ, s. 132.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 137.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ.

¹⁴⁷ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2326 (Matrika narozených 1777-1818), fol. 167.

¹⁴⁸ K. STIBRAL, c. d., s. 137. Domek č.p. 56 Kasalovi prodali už na počátku 19. století. Pozdější majitel si zde zřídil parní a vanové lázně. Ty však byly velmi primitivní a málo navštěvované a objekt proto sloužil spíše jako hostinec. Domek č.p. 57 byl v 60. letech 19. století zbořen a uvolněná parcela sloužila jako zahrada k domku č.p. 56. K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 246 (Matrika obyvatel - 1870), s. 374.

Vojtěcha Kasala, se ve dvaadvaceti letech dne 6. února 1814 oženil s o dva roky starší Rosarií Šedou, dcerou již zemřelých manželů Josefa a Anny Šedých z Německého Brodu.¹⁴⁹ Na jaře roku 1815 se jim narodila dcera, která dostala jméno Rosalie.¹⁵⁰ Po ní následovaly ještě nejméně další dvě děti, které však zemřely krátce po narození.¹⁵¹ Dne 6. ledna 1825 se manželům Václavovi a Rosarii Kasalovým narodil syn Rudolf.¹⁵² Novorozенец po třinácti dnech zemřel a za necelé tři měsíce pohřbil Václav Kasal i manželku Rosarii, která dne 8. dubna 1825 podlehlá následkům těžkého porodu.¹⁵³ Sotva desetiletá Rosalie potřebovala novou maminku a zřejmě teprve tehdy byla Václavu Kasalovi doporučena jeho vzdálená příbuzná Kateřina Kasalová, narozená v prosinci roku 1800, dcera Ignáce Kasala, učitele v Ratenicích, a jeho ženy Magdaleny, rozené Zaurkové z Radimku.¹⁵⁴ S Kateřinou měl Václav Kasal další čtyři děti.¹⁵⁵ 22. listopadu 1831 se narodil chlapec František, u kterého je

¹⁴⁹ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2331 (Matrika oddaných 1777-1785; pro město Německý Brod až do roku 1836), fol. 108.

¹⁵⁰ Přesné datum narození Rosalie Kasalové se nepodařilo zjistit; její jméno není ani v indexu k matrikám farního úřadu v Havlíčkově Brodě. Srov. SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Index č. 2333 (Soupis všech narozených ve farnosti v letech 1666-1907). Rok 1815 uvádíme na základě soupisu duší a soupisu obyvatel v Německém Brodě, kde je u Rosalie Kasalové uváděn vždy právě rok 1815 jako datum narození. Srov. např. SOkA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 244 (Manschafts Buch - 1850), s. 263; TAMTÉŽ, kniha č. 245 (Manschafts Buch - 1857), s. 130.

¹⁵¹ V matrice je zapsaná dcera Kateřina narozená 4. září 1820 a syn Vincenc narozený 26. prosince 1822. Srov. SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2327 (Matrika narozených 1819-1843), fol. 21, 61.

¹⁵² TAMTÉŽ, fol. 73.

¹⁵³ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2332 (Matrika zemřelých 1777-1784; pro město Německý Brod až do roku 1843), fol. 191. Na stejné straně matriky je zároveň uveden i syn Rudolf, který zemřel 19. ledna.

¹⁵⁴ SOA Praha, Matriky římskokatolického farního úřadu v Dobřichově, okres Kolín, Matrika narozených 1789-1804, kniha č. 8, obec Ratenice, fol. 16. V souvislosti s Kateřinou Kasalovou se objevilo ještě jedno datum narození a to rok 1798. Srov. K. STIBRAL, c. d., s. 132. Stibral neuvádí zdroj svých informací, ale určitě to nebyla výše citovaná matrika. Podle ní se totiž v roce 1798 manželům Kasalovým žádné dítě nenarodilo. Z matriky se však dále dozvíme, že v roce 1794 se v rodině učitele Ignáce Kasala, bydlícího v Ratenicích č.p. 58, narodilo mrtvé dítě (pohlaví bližší neurčeno), a o tři roky později, v červenci roku 1797, se jim narodila dcera Magdalena.

¹⁵⁵ Zda V. Kasal a K. Kasalová uzavřeli manželství nevíme. Dochované matriky však nic takového nedokazují. Srov. SOA Praha, Matriky římskokatolického farního úřadu v Dobřichově, okres Kolín, Matrika oddaných 1800-1830, kniha č. 18; TAMTÉŽ,

v matrice připsáno, že zemřel krátce po porodu¹⁵⁶; 24. září 1833 přišla na svět dcera Františka¹⁵⁷, 31. května 1836 syn Alois¹⁵⁸ a 7. února 1840 dcera Aloisie¹⁵⁹. Aby si přilepšili na živobytí, brali k sobě Kasalovi, stejně jako mnohé další německobrodské rodiny, na byt a stravu přespoulní studenty navštěvující zdejší gymnázium. A tak se v říjnu 1826 do Německého Brodu ke Kasalům stěhoval i dvanáctiletý František Jaromír Rubeš.

Spisovatel František Jaromír Rubeš se narodil 16. ledna 1814 v Čížkově u Pelhřimova jako syn nájemce pivovaru Josefa Rubeše a jeho ženy Marie, rozené Harrerové z Kolína.¹⁶⁰ Roku 1817 celá rodina přesídlila do Cerhenic u Kolína, kde si od správy velkostatku pražského ústavu šlechtičen na šest let najala pivovar. Roku 1822 otec onemocněl, na radu lékařů se vydal na léčení do Karlových Varů, ale dojel pouze do Prahy, kde zemřel, pravděpodobně na tuberkulózu. Marie Rubešová zůstala v Cerhenicích sama se sedmi malými dětmi. Po vypršení nájemní lhůty v roce 1824 odešla k příbuzným do Kolína. Zde malý František pokračoval v návštěvě obecné školy a učitelé matce poradili, aby mu umožnila další studium. V Kolíně však tehdy gymnázium nebylo a vydržovat studenta v jiném městě by bylo pro vdovu s několika nezaopatřenými dětmi velice nákladné. Využila tedy zřejmě známosti s rodinou ratenického učitele Ignáce Kasala a svěřila synka jejich dceři žijící v Německém Brodě. V tomto starobylém a poklidném městě strávil František Jaromír Rubeš u Kasalů plných šest let.¹⁶¹ Na pobyt v malém domku později

Matrika oddaných 1831-1847, kniha č. 19; SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Index č. 2334 (Soupis všech oddaných ve farnosti v letech 1667-1908). Když Kateřina Kasalová v roce 1843 zemřela, v matrice je uvedena jako manželka Václava Kasala. Srov. SOkA Havlíčkův Brod, fond Vikariát Havl. Brod, Opisy matrik oddaných a zemřelých 1835-1862, kart. 44. Zapisující se však mohl nechat zmást shodným příjmením a je možné, že spolu Kateřina a Václav žili neoddáni.

¹⁵⁶ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2327 (Matrika narozených 1819-1843), fol. 162.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, fol. 187.

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, fol. 256. Dodatečně je zde připsáno, že dítě zemřelo 6. června 1836.

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, fol. 363.

¹⁶⁰ Životem a dílem F. J. Rubeše se zabývalo hned několik autorů. Faktograficky nejbohatší jsou: J. L. TURNOVSKÝ, *Frant. Jaromír Rubeš. Nástin životopisný*, Praha b. r. (1895); K. STIBRAL, c. d.; T. ZAPLETAL, *Frant. Jaromír Rubeš (Čížkovský)*, Pelhřimov 1936; V. PRECLÍK, *Fr. Jar. Rubeš*, Praha 1948; *Ilustrované Rubešovy nejlepší humoresky a povídky* (s životopisem od Adolfa Heyduka), Praha b. r.

¹⁶¹ Srov. *Slavnostní spis na paměť stopadesátiletého trvání praemonstrátského a městského reálného a vyššího gymnasia v Německém Brodě*, Praha 1884, s. 103. Zde je v seznamech žáků z let 1808-1865 zapsán: Rubeš, Frant. Čížkov, 1826-32, I.-VI. tř.

často a rád vzpomínal.¹⁶² Našel tu druhý domov a Václav Kasal mu jistě v mnohém nahradil i otce. Protože byl už z domova zvyklý starat se o své mladší sestry a hrát si s nimi, měl pochopení i pro malé děti z okolí, kterým vyřezával ze dřeva figurky, kreslil obrázky, pomáhal oblékat loutky a učil je pískat na píšťalky. Mladé dívky, mezi nimi také jen o rok mladší Rosalii Kasalovou, prý velice rád vozil v malé loďce po nedaleké Sázavě. Za dlouhých zimních večerů se u Kasalů scházeli studenti a sousedé, sedělo se kolem velkých roztopených kamen, předčítalo ze starých kronik a všichni nedočkavě čekali na vyprávění starého Vojtěcha Kasala, který znal nespočet pověstí, starodávných zvyků a pověr. Rubeš byl vždy vcelku pilným studentem, měl velký smysl pro humor, miloval zpěv, zajímal se o minulost našeho národa, rád četl a dokonce se už sám pokoušel o literární tvorbu.¹⁶³

V Brodě se také Rubeš několikrát zamiloval. Nelze však s určitostí říci, která dívka ho okouzila nejvíce a jak hluboké tyto milostné vztahy byly.¹⁶⁴

¹⁶² Vzpomínky na Německý Brod jsou velmi často spojeny se vzpomínkami na krátké studentské lásky. Jako příklad lze uvést první sloku básně *Slzičky*:

U Sázavy domek,
kolem domku sádek,
sádkem tím se vine
potůček jak hádek;
u potůčku volše,
s volše kvílí ptáče,
sádkem bloudí dívka,
hezounká a pláče.

K tomu srov. F. SEKANINA, *Sebrané spisy Fr. Jar. Rubeše*, Praha 1906, s. 308-309. Báseň *Slzičky* poprvé vyšla v roce 1838 v Květcích.

¹⁶³ V době brodských studií údajně vznikla epická romantická báseň *Jaroslav a Jitka*. K tomu blíže A. NOVÁK, *Fr. Jar. Rubeš a počátky novočeské literatury humoristické*, in: *Literatura česká devatenáctého století III*, 1. část, Praha 1905, s. 219 (Novák však zde tuto báseň uvádí pod názvem *Břetislav a Jitka*); F. SEKANINA, c. d., s. 347-356 (zde je i reprodukce titulního listu rukopisu s kresbou od F. J. Rubeše a nápisem „Jaroslav a Jitka - v Brodě Německém 1832“); F. STREJČEK, *František Jar. Rubeš*, ed. České hlavy, 28. svazek, Praha b. r., s. 3; P. ZEDNÍK, *Rubešovy deklamovánky*, in: *Havlíčkobrodsko 11*, Havlíkův Brod 1995, s. 26-33.

¹⁶⁴ Počet a jména dívek, které okouzily F. J. Rubeše, se u jednotlivých autorů liší. Sám Rubeš vše komplikuje tím, že v milostné poezii pro všechny své lásky používá vždy jen jedno jméno - Julinka. J. L. Turnovský (1895), J. V. z Finberka (1928), A. Novák (1905) a K. Stíbal (1935) se shodují na Františku Fetrovém a Rosalii Kasalové z Německého Brodu. V. Preclík (1948) a F. Strejček ještě vyzdvihují význam jakési Juliány Pinkové, dcery hraběcího justiciára ze Zdechovic u Kolína. Rubeš ji měl poznat o prázdninách ještě jako student gymnázia a jeho láska k ní měla být natolik hluboká, že byl velice nešťastný poté, co se Juliána roku 1842 provdala. A. Novák (1905)

Nedochovaly se ani Rubešovy paměti, ani korespondence. První láskou snad byla Fanyňka Fetrová, dcera místního pekaře, která zřejmě od Rubeše očekávala více než jen letná setkání. Právě Fanyňka ho měla čekat před branami pražského semináře, když se ho roku 1836 po dvou letech rozhodl opustit.¹⁶⁵

Další ženou blízkou Rubešovu srdci měla být dcera jeho bytného Rosalie. Během šesti společně strávených let měli možnost se dostatečně poznat a navíc po odchodu z Německého Brodu si František Jaromír často dopisoval s jejím otcem Václavem Kasalem a snad ho i navštěvoval.¹⁶⁶ Budeme-li věřit popisu Anny Jahodové, Rosalie „bylať jednou z nejhezčích dívek ve svém rodišti a ačkoliv jen z malého domku v předměstí pocházela, stále množství nápadníků ji obklopovalo; nescházeli mezi nimi ani synkové z domů nejzámožnějších...“.¹⁶⁷ Pokud tomu tak doopravdy bylo, proč ještě ve třiceti letech zůstávala svobodná? Musela si přeci uvědomit, že léta ubíhají a s nimi odchází i její mládí a krása. Zestárlá, svobodná a navíc nemajetná žena to tehdy neměla vůbec jednoduché. Anebo stále čekala na tu pravou lásku? Anna Jahodová charakterizuje svoji matku jako krásnou, ale lehkomyšlnou a pyšnou ženu, přesycenou stále stejnými lichotkami od prostých německobrodských mužů. Změna měla nastat až v Praze, kam si Rosalii pozvala k sobě do služby

a J. L. Turnovský (1895) uvádějí jako další Rubešovu lásku Barboru Pirmíkovou, dceru hostinského z Karlína. Seznámili se prý díky Rubešovu povolání. Pan Pirmík totiž opustil bez vážných důvodů rodinu a Rubeš ho přesvědčil, aby se vrátil zpět. Barbora údajně zůstala v kontaktu s ním a s jeho rodinou i po jeho odchodu z Prahy a její láska byla tak silná, že se nikdy nevdala. Zemřela v Praze roku 1892.

¹⁶⁵ Blíže J. V. z FINBERKA, *Frant. Jar. Rubeš u hrobu Karla Sudimíra Šnaidra*, Praha 1928, s. 3-4. Toto tvrzení se ale zdá nepravdivé. Fanyňka se narodila roku 1817, v roce 1836 jí tedy bylo pouhých devatenáctiletá je málo pravděpodobné, že by jí rodiče dovolili podniknout v té době dost komplikovanou cestu do Prahy, navíc kvůli nemajetnému mladému muži bez slibné budoucnosti. Fanyňka měla i nadále být v písemném kontaktu s Rubešem, a to až do roku 1845. Žádné dopisy se nedochovaly. Srov. K. STÍBAL, c. d., s. 138.

¹⁶⁶ Dopisy od Rubeše si Václav Kasal údajně schovával a ještě po letech pročítal. Anna Jahodová-Kasalová si pamatovala, jak jí v dětství dědeček o dopisech vyprávěl a možná z nich i četl. V té době ji však nebylo více než dvanáct let a určitě nechápala, jak velkou hodnotu by v budoucnosti mohly mít. Po smrti Václava Kasala se dopisy, zřejmě při častém stěhování, někde ztratily. Úryvky, které si zapamatovala, cituje Anna Jahodová ve *Vzpomínkách na Frant. Jar. Rubeše*, nacházejí se i v rukopisc uloženém v její pozůstalosti v SOKA Havlíkův Brod. Jejím prostřednictvím se obsah těchto dopisů dostal také k rukám J. L. Turnovského, který je použil ve svém životopise F. J. Rubeše.

¹⁶⁷ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

nemocná vzdálená příbuzná. Zde se setkala se svým přítelem z dětství, ze kterého se mezitím stal vážný a vcelku pohledný muž.¹⁶⁸

František Jaromír Rubeš pobýval v Praze od roku 1837, věnoval se studiu práv a jako domácí učitel si osm let přivydělával v rodině malostranského sládky Jana Boreckého.¹⁶⁹ Studia ukončil roku 1840 a po povinné bezplatné soudní praxi působil v letech 1845-1847 jako aktuár při patrimoniálním úřadu křížovníků v Praze v Karlíně.¹⁷⁰ Snad právě v roce 1845 se poprvé po dlouhé době setkal s Rosalií Kasalovou, která mu měla z Německého Brodu přivést psaní od zoufalé Fanyanky Fettrové, v té době rodiči nucené do sňatku s řezníkem Františkem Vodičkou.¹⁷¹ Anna Jahodová, na základě vyprávění své matky, tvrdí, že Rubeš psaníčko bez přečtení spálil a dokázal tak, že jeho srdce už opanovala zcela jiná žena.¹⁷² Oba mladí lidé se zřejmě brzy sblížili, měli si po tolika letech určitě o čem vyprávět a na co vzpomínat... Dnes se už můžeme pouze dohadovat, jestli jejich přátelství doopravdy přerostlo v oboustrannou silnou lásku, nebo zda se z Rubešovy strany jednalo jen o další krátkodobé milostné vzplanutí, které si podle vlastních představ upravila a zidealizovala až Anna Jahodová. Neexistují žádné důkazy, jež by potvrzovaly, zda vůbec někdy nějaký hlubší vztah mezi Rubešem a Rosalií Kasalovou vznikl. Jediným

¹⁶⁸Dochovaly se pouze dvě podobizny F. J. Rubeše. První, na které sedí ve fraku na březové lavičce, je od Karla Javůrka a Rubeš mu sám roku 1839 seděl modelem. Druhá, větší a známější, pochází z roku 1843 a jejím autorem je slovenský malíř a sochař Jozef Božetěch Klemens, který si roku 1842 otevřel v Praze ateliér a kromě Rubeše portrétoval i další vlastence, např. J. V. Friče. Na Klemensově portrétu je Rubeš zahalený v široký plášť, má odhalený krk a v pravé ruce drží svitek papíru.

¹⁶⁹Jan Borecký sládkoval v pivovaře, který se nacházel v památném domě „U Karabinských“ na Janském vršku na Malé Straně. Rubeš do rodiny přišel na podzim roku 1837 jako vychovatel jejich syna Jana a synovce Eduarda. Strávil zde prý osm nejkrásnějších a nejradostnějších let; v této době byl také nejvíce literárně činný, jeho práce vycházely v nejruznějších časopisech, např. *Květy*, *Vesna*, *České besedy*, *Paleček* atd. Srov. J. V. z FINBERKA, *Frant. Jar. Rubeš u hrobu Karla Sudimíra Šnaidra*, s. 30-31; *Slovník českých spisovatelů*, Praha 1964, s. 423; *Lexikon české literatury* III, Praha 2000, s. 1309-1310.

¹⁷⁰Srov. *Lexikon české literatury* III, s. 1310.

¹⁷¹Rosalie měla Rubeše vyhledat v již zmíněném pivovaře „U Karabinských“. Srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života*, Kutná Hora 1898, s. 43. K setkání muselo dojít nejpozději na podzim roku 1845, protože podle opisu z matrik oddaných se svatba Františky Fettrové a Františka Vodičky konala 23. února 1846. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Vikariát Havl. Brod, Opisy matrik oddaných a zemřelých 1835-1862, kart. 44. Stíbral ve svém článku o Rubešovi mylně uvádí, že se svatba Fanyanky konala už v roce 1845. Srov. K. STIBRAL, c. d., s. 138.

¹⁷²Blíže A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše*, s. 42-43.

dochovaným pramenem jsou již několikrát citované zápisky Anny Jahodové. Předpokládáme, že mají alespoň reálné jádro, a snažme se tedy podle nich zrekonstruovat krátký příběh. Následující řádky jsou plné hypotéz a pochybností a některé okolnosti, týkající se Rosaliina milostného života a narození malé Anny, zůstanou zřejmě již navždy zahaleny tajemstvím.

Lze předpokládat, že pro Rosalii byl asi zpočátku vztah s mladým právníkem velkou nadějí do budoucna, ale čím více se poznávali, tím více se projevovaly jejich naprosto rozdílné povahy. Rubeš byl plně zaujat svými vlasteneckými idejemi a snažil se je vysvětlit i Rosalii, ale brzy poznal, že pro ně nemá porozumění. I přes nedostatek společných zájmů se Anna Jahodová domnívá, že Rubeš jevil o její matku upřímný zájem a měl s ní čestné úmysly. Snad ji chtěl učinit i svoji manželkou, ale špatně placené zaměstnání ho vždy přesvědčilo, že je třeba sňatek ještě odložit. Lepší vyhlídky se mu naskytly, když od 1. listopadu 1847 získal místo syndika v Načeradci u Vlašimi.¹⁷³ Do Prahy i nadále občas dojížděl. Měl tu spoustu přátel a známých z literárního světa a snad ho sem lákala i touha vidět milovanou ženu. Nevíme, o čem si povídali, jak často se viděli, ani jaké byly jejich společné plány, ale Anna Jahodová se několikrát zmiňuje o tom, že v té době již byla Rosalie Kasalová v nezáviděníhodné situaci a snažila se svého milence přimět k rychlejšímu rozhodnutí ohledně plánovaného sňatku.¹⁷⁴ Styděla prý se mu však svěřit s pravým důvodem náhlého naléhání a Rubeš, nic netušící, ji špatně pochopil. Protože se ještě necítil na takový závažný krok dostatečně připraven, požádal ji, aby na něj zapomněla. Už nikdy se osobně nesetkali.

Rosalie musela určitě velmi rychle pochopit, v jak bezvýhodné situaci se nachází. Svobodná matka musela očekávat, že se ona i její dítě zcela jistě stanou terčem nejruznějších pomluv a zlomyslností. Pokud při ní stála alespoň rodina, měla napůl vyhráno. Pokud se jí zrekli rodiče i přátelé, byly její vyhlídky velice špatné. Jaké možnosti tedy měla? Mohla doufat, že se dítě narodí mrtvé, nebo že ona sama porod nepřežije. Mohla své těhotenství co

¹⁷³V tomto místě setrval až do roku 1850. Srov. *Lexikon české literatury* III, s. 1310; J. V. z FINBERKA, *Rubešovo přátelství k Havlíčkovi*, s. 24. Anna Jahodová tvrdí, že její dědeček Václav Kasal Rubeše v Načeradci navštívil. Bylo to údajně jejich předposlední setkání. Naposledy se měli vidět v Německém Brodě někdy na počátku roku 1849; Rubeš se tehdy měl dozvědět, že se stal otcem. K tomu srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*; TÁŽ, *Vzpomínky ze studentského života Frant. Jar. Rubeše* (tento údaj je z rukopisu povídky uloženého v SOKA Havlíčkův Brod, samotný výtisk z roku 1898 se už o návštěvě pana Kasala v Načeradci nezmiňuje).

¹⁷⁴Anna Jahodová-Kasalová se podle zápisu v matrice narodila 23. června 1848. Je málo pravděpodobné, že by byla dítětem nedonošeným. K početí tedy muselo dojít někdy ve druhé polovině září roku 1847.

nejdéle utajit, nechtěné dítě porodit a odložit do nalezince. Mohla se smířit se svou situací a sama se těžce protloukat životem. S trochou štěstí se mohla provdat za staršího muže, nejlépe vdovce, a doufat, že se o ni i o její nemanželské dítě postará. Tak nějak asi přemýšlela v zimě na přelomu let 1847 a 1848 i Rosalie Kasalová. Zdálo se ale, že ji štěstěna neopustila. Náhodně se prý v Praze již předtím několikrát setkala se svým bývalým citem, rodákem z Německého Brodu, který tu pracoval a byl do ní již delší dobu zamilovaný. Jaké asi bylo jeho překvapení, když ještě před několika týdny nepřístupná a hrdá žena se s ním najednou dala do srdečného rozhovoru, nebránila se dalšímu setkání, ani jiným důvěrnostem a dokonce svolila k brzkému sňatku.¹⁷⁵ Nenapadlo ho, že něco není v pořádku? Snad byl tak nezkušený či zaslepený láskou, že si vůbec ničeho nevšiml. Spokojeně odjel do Německého Brodu, aby se mohl u svého cechu ucházet o místo mistra a požádat pana Kasala o ruku jeho dcery. A Rosalie? Jaké nepříjemné myšlenky se jí asi honily hlavou? Pokoušela se těhotenství co nejdéle utajit, i tehdejší móda jí přála, ale zkušeným pohledům příbuzné se vyhnout nedalo. Nenalezla ani trochu soucitu či pochopení a byla donucena vrátit se domů k rodičům. Otec, který si na své nejstarší dceři patrně velmi zakládal, byl zklamán. Rosalie navíc zatajila pravého otce dítěte snad s ohledem na to, že to byl starý rodinný přítel, kterého si Václav Kasal velice vážil. Pravděpodobněji se však zdá vysvětlení, že se v Rubešovi zklamala. Možná byla natolik hrdá, že si přála, aby si ji vzal z lásky, a nikoliv z donucení. Ať už tomu bylo tak či onak, otec zřejmě nedokázal pochopit, že si dcera vybrala za muže tak bezvýznamného chudého člověka, a rodinné neshody ukončil tím, že dceru vyhnal. Je nepochopitelné, jaký přístup zaujal Václav Kasal ke svému budoucímu zeti. Německý Brod byl velice malým městem, určitě tedy musel dotyčného muže alespoň trochu znát. Bylo by logické, kdyby se naopak snažil sňatek co nejvíce urychlit a ochránit tak dceru od zbytečného posměchu.

Rosalie odjela k příbuzným do Cerhenic. Tady strávila poslední měsíce zbývající do porodu. Příbuzní jí sice poskytli přístřeší, ale život jí zrovna neusnadnili a „stydíce se za její poklesek, jenž dle jejich mínění na celé příbuzenstvo hanbu vrhal, věznili ji v malé komůrce, nedovolující jí nikam

¹⁷⁵ Pokud budeme věřit vzpomínkám Anny Jahodové, byl by to sňatek naplánovaný po velice krátké známosti. Předpokládáme, že s Rubešem se Rosalie Kasalová rozešla, když byla ve druhém, nejpozději ve třetím měsíci těhotenství - někdy v listopadu, nejpozději na začátku prosince roku 1847. Pak by pravděpodobně v lednu roku 1848 musela přijmout nabídku k sňatku od druhého muže. V té době byla již ve čtvrtém měsíci těhotenství, ale vzhledem k tomu, že milostné schůzky nebyly určitě nikterak dlouhé, nemusel nezkušený muž ani při intimních chvílích vůbec nic poznat. Ve prospěch Rosalie svědčí i to, že nemohl nic tušit o jejím dřívějším milostném životě.

vycházeti, a co příkoří a všelikého ponižování bylo jí od nich snášeti...“.¹⁷⁶ Rubeš se mezitím nějakým způsobem dozvěděl příčinu jejího odchodu z Prahy a údajně jí napsal dopis na usmířenou, ve kterém jí žádal, aby mu odpustila, a jevil zájem o ni i o dítě. Rosalie se však bála jeho nestálosti a sňatek s druhým mužem se jí asi zdál mnohem perspektivnější. Vše překazily revoluční události, které v červnu vypukly. Do Prahy byly na pomoc bojujícím svolány národní gardy a příslušníkem té německobrodské měl být i nastávající ženich Rosalie Kasalové.¹⁷⁷ Zcela nečekaně proto za ní do Cerhenic přijel, aby jí sdělil, jak probíhají přípravy na svatbu a ujistil ji, že jakmile se situace uklidní, vrátí se spolu do Německého Brodu. Při loučení údajně Rosalie plakala a z kapsy jí měl vypadnout dopis od Rubeše, který prozrazoval mnohé z její minulosti... Těchto pár řádků zřejmě připravilo dotyčného muže o veškeré iluze.¹⁷⁸ Po skončení pražských bojů se již do Německého Brodu nevrátil a dál dobrovolně sloužil u rakouského vojska.¹⁷⁹

Dne 23. června 1848 dala Rosalie Kasalová v Cerhenicích č.p. 46, za asistence porodní báby Lidmily Němcové, život děvčátku, které dle matričního

¹⁷⁶ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

¹⁷⁷ V SOKA Havlíčkův Brod jsou uloženy pouze dvě velmi útlé složky listin týkajících se německobrodské Národní gardy. Vesměs byly sepsány v červenci a srpnu 1848 a nevypovídají nic o její účasti v Praze. Pokud někdy existoval jmenovaný soupis místních gardistů, do dnešních dob se bohužel nedochoval. K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kart. 152, sign. 52/10/1; TAMTÉŽ, kart. 154, sign. 68/1. V městské kronice je jen krátká zmínka o tom, že tu garda doopravdy založena byla. Pořádala prý nedělní výlety do okolí a na její cvičení „přihlíželo mnoho diváků, zvláště mládeže“. K tomu srov. TAMTÉŽ, Kronika města Něm. Brodu, inv. č. 5630, kniha č. 3772.

¹⁷⁸ Pokud je vyprávění Anny Jahodové pravdivé, dotyčnému nevadilo, že je Rosalie těhotná a dokonce se snad domníval, že on je otcem dítěte a musí se o něj i o jeho matku náležitě postarat. Důvodem k rozchodu pro něj tedy bylo až zjištění, že Rosalie krátce před ním měla ještě jiného muže...

¹⁷⁹ V povídce *Uvězněná duše* a v dochovaných archivních pramenech je hned na první pohled vidět několik shodných rysů. Ženich Rosalie Kasalové měl být řemeslníkem v Německém Brodě a v době před sňatkem se měl u svého cechu ucházet o mistrovství. Josef Žák byl při sčítání obyvatel zapsán jako kovářský pomocník. Zklamáný muž poté, co se dozvěděl pravdu, se měl dobrovolně přihlásit do armády a zůstat tam po dlouhou dobu. Josef Žák je v soupisech obyvatelstva po dvacet let uváděn jako voják. Jedná se tedy o pouhou souhru náhod anebo mužem, od kterého Rosalie Kasalová dostala nabídku k sňatku, byl skutečně Josef Žák? Pokud je jeho přiznání, že s Rosalí „tělesně obcoval mezi 23. srpnem a 22. prosincem roku 1847“ pravdivé, pak by právě on musel být otcem Anny Jahodové. Nelze však stoprocentně vyloučit již zmiňovanou možnost, že Rosalie Kasalová intimně žila se dvěma muži najednou...

zápisu farář Karel Huler následujícího dne pokřtil na Annu.¹⁸⁰ Kmotrovství se ujali Marie Vaněčková, manželka Jana Vaněčka, mistra ševcovského v Cerhenicích, a Jan Sládek, domkář z Dobřichovic.¹⁸¹ Po zotavení se Rosalie zcela jistě snažila nebýt svým příbuzným na obtíž a různými drobnými pracemi si obstarávala peníze na nutnou obživu. Po dlouhém přemlouvání jí sice otec dovolil vrátit se domů, ale tím útrapy svobodné matky neskončily. Pobyt v Brodě se pro ni, díky otcovým výčitkám, stal natolik nesnesitelným, že opustila svou malou dcerku a odešla do služby.¹⁸²

Anna vyrůstala sice ve skromném, ale poklidném prostředí malé dřevěné chaloupky č.p. 57, stojící na předměstí Německého Brodu nedaleko řeky Sázavy. Staré domovní dveře se zde ještě zavíraly na petlici, ve světnici byl nízký trámový strop a velká kachlová kamna s kamnovcem. Roky, které tu Anna strávila, patřily rozhodně k těm nejšťastnějším v jejím životě a ještě dlouho poté, co byl chatrný domek zbořen, na ně nemohla zapomenout: „Prostá tato chaloupka, nachýlená jako vetchá stařenka, jest též často předmětem mých vzpomínek, neb pod jejím starým krovem snila jsem luzný sen dětství. Často vynoří se před duševním zrakem mým v letním svém zeleném úboru, v němž se mně vždy tak líbívá; obklopena jsouc do kola ovocnými stromy, z nichž jen komín a hřeben střechy vykukoval, připadala mi, že se v tu šťavnatou zeleň skrývá a krčí, stydic se za svou chatrnost a starobu. I ta její okénka, jež byla tak malá jako u chaloupky z Betléma, byla zastíněna přirozenými zelenými záclonami, pruty to fazolů, jež celou přední stranu chaloupky pokrývaly a až na střechu se táhly. Rudé jejich květy rděly se mezi zelení, nakukovaly do okének a dodávaly chaloupce-stařence mladistvého a malebného vzezření. Několik kroků od ní vinula se a šuměla Sázava, točíc se k blízkému mlýnu, jehož veselý klapot celý den v chaloupce se ozýval.“¹⁸³

V literatuře se objevilo tvrzení, že Annu vychovávala její matka Rosalie společně se svým otcem Václavem Kasalem, tehdy už vdovcem.¹⁸⁴ Anna Jahodová si ale ve svých zápiscích často zavzpomínala i na babičku, od které

poprvé slyšela různé pověsti a zkazky o Německém Brodě.¹⁸⁵ Vcelku logické vysvětlení, že si tuto babičku vymyslela, však v porovnání s dochovanými prameny neobstojí. Opisy matrik pořízené Děkaným úřadem v Německém Brodě dokazují, že druhá manželka Václava Kasala Kateřina, nevlastní matka Rosalie, skutečně zemřela na úbytě už 10. října 1843.¹⁸⁶ Václav Kasal zůstal sám se dvěma nezaopatřenými dětmi a ty nutně potřebovaly matku. Nejstarší Rosalie už byla zcela jistě někde ve službě a v domácnosti se dvěma děvčátky bylo šikovné ženské ruky zapotřebí. Proto se Václav Kasal dne 29. září 1846 oženil a to s třiačtyřicetiletou, do té doby svobodnou, Annou Pauličkovou, nemanželskou dcerou Terezie Pauličkové.¹⁸⁷ Anna Jahodová tedy babičku skutečně měla. Ačkoliv to byla velice prostá žena, zdá se, že pro svoji nevlastní vnučku mnoho znamenala a měla na ni nemalý vliv. Vlastní děti neměla, a protože sama kdysi poznala neradostný úděl nemanželského dítěte, veškerou svoji lásku věnovala opuštěnému děvčátku. Bránila ho a zastávala se ho před dědečkem, který zřejmě nemohl najít k vnučce ten správný vztah. Václav Kasal prý dlouho nedokázal zapomenout na zklamání, jež mu způsobila jeho nejstarší dcera, a při každém pohledu na novorozence jeho hněv ještě více sílil. Obrat k lepšímu měl podle zápisků Anny Jahodové nastat až po náhodné návštěvě Františka Jaromíra Rubeše, který starému příteli objasnil některé okolnosti týkající se narození děvčátka, a přiznal se mu, že on je pravým otcem.¹⁸⁸ Od té doby prý posílal peněžité příspěvky na výchovu dítěte a to až do srpna roku 1853, kdy zemřel a „nezanechal opuštěnému dítěti ničeho, ani jména svého, ani jmění, jenom svoji krev v žilách, jež jí byla někdy kletbou a někdy požehnáním...“¹⁸⁹

¹⁸⁵K tomu srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Pověsti a zkazky královského města Německého Brodu*, Humpolec 1912, s. 5-6. Na babičku často vzpomíná také v povídce *Uvězněná duše*.

¹⁸⁶SOKA Havlíčkův Brod, fond Vikariát Havl. Brod, Opisy matrik oddaných a zemřelých 1835-1862, kart. 44.

¹⁸⁷¹⁸⁷TAMTÉŽ. Z matričního zápisu se ještě dozvíme, že Terezie Pauličková byla manželskou dcerou Josefa Paulička, nádeníka v Německém Brodě č.p. 26, a jeho ženy Rosalie.

¹⁸⁸A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

¹⁸⁹TAMTÉŽ. Prameny, které by potvrzovaly informace Anny Jahodové, neexistují. Anně bylo v době Rubešovy smrti pět let, sama si tedy nemohla nic pamatovat a vše zřejmě popsala podle vyprávění matky nebo nevlastní babičky. Pokud Rubeš byl skutečným otcem a nějaké peníze na výživu doopravdy posílal, dělal to bez soudního nařízení pouze na základě vlastního rozhodnutí a je málo pravděpodobné, že by se se svým závazkem někomu svěřil. Jak již bylo uvedeno, Rosalie Kasalová až v roce 1866 jako otce zažalovala úplně jiného muže. V té době už ale F. J. Rubeš i Václav Kasal byli dávno po smrti.

¹⁸⁰SOA Praha, Matriky římskokatolického farního úřadu v Dobřichově, okres Kolín, Matrika narozených 1831-1851, kniha č. 12, obec Cerhenice, fol. 111.

¹⁸¹TAMTÉŽ.

¹⁸²Srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*. Tuto informaci nelze nijak ověřit. Důkazem, že Rosalie Kasalová své dítě skutečně na několik let opustila a nikdy o něj moc nestála, by snad mohla být skutečnost, že Anna Jahodová se ve svých vzpomínkách o matce téměř vůbec nezmiňuje. Na prvním místě u ní vždy je láskyplná péče babičky a dědečka.

¹⁸³TÁŽ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše*, Sázavan 2, 1914, č. 19, s. 2.

¹⁸⁴Srov. K. STIBRAL, c. d., s. 137-138; L. MACEK - P. ROUS, *Havlíčkův Brod v pověstech a historiích*, Havlíčkův Brod 1993, s. 2.

První léta života Anna strávila v malém domku na předměstí Brodu, skrytá před lidskou zlobou a nenávistí. O okolním světě toho věděla velmi málo a až později měla poznat, jak občas dokáže být krutý a necitelný. Nechácala, že správně by dítě mělo žít s rodiči, a proto na nepřítomnosti matky neviděla nic špatného a při jejích krátkých návštěvách se k ní chovala v podstatě odmítavě. Rosalie se možná občas jejím nepřátelským postojem trápila, ale neměla právo jí něco vyčítat, protože ani ona sama k ní nikdy doopravdy nepřilnula a domnívala se, že „svým povinností mateřským zadost učinila, když pro ně pracovala, aby tělesně bylo zaopatřeno...“¹⁹⁰ I přesto a přes nepřítomnost otce malá Anna rozhodně netrpěla nedostatkem lásky. Vše, co nemohla dostat od vlastních rodičů, se jí snažili plně vynahradit dědeček a babička. Právě od nich Anna slyšela všechny ty staré koledy a národní i nábožné písně, jejichž slova si později zapsala, aby je tak navždy uchovala budoucím generacím. Když povyrostla, sedávala večer před spaním babičce na klíně, napjatě poslouchala různé pohádky a někdy až neuvěřitelné příhody a pověsti tradující se v Německém Brodě i jeho okolí. Ještě po letech vzpomínala, jak jako malé dítě dlouho pevně věřila babiččinu vyprávění, že na jaře jsou stromy posypané bílými a růžovými květy, které přes zimu vyrobili andělé v nebi... S dědečkem ráda a často chodila do lesa, kde se prostřednictvím jeho vědomostí seznamovala s přírodou. Při hezkém počasí si celý den hrála v zahradě okolo chaloupky, učila se poznávat kdejakou rostlinku a občas ji možná do svých her zapojila jen o několik málo let starší teta.¹⁹¹ Napadnutí prvního sněhu pro ni bylo neklamným znamením, že brzy budou Vánoce, sice chudé, ale pro ni zcela jistě kouzelné a tajuplné a „když pak o štědrém večeru zazářil v útulné světničce malý, skromný stromeček, s několika pozlacenými ořechy a jablky, tu zněly všechny struny dětského štěstí v srdéčku jejím...“¹⁹² Babička věřila, že vánoční stromeček přináší do domu štěstí, a proto byl po Třech králech uklizen do komory, kde měl zůstat až do příštích Vánoc, kdy byl jeho suchými

¹⁹⁰ TAMTÉŽ.

¹⁹¹ V této souvislosti je potřeba uvést, že Anna Jahodová se v dochovaných zápiscích o nevlastních sestřích své matky vůbec nezmiňuje. V případě starší Františky, která zemřela 15. července 1855 na úbytě (srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Vikariát Havl. Brod, Opisy matrik oddaných a zemřelých 1835-1862, kart. 44), je to ještě pochopitelné. Anně v době jejího úmrtí bylo sedm let, což znamená, že její vzpomínky mohly být velmi neurčité a navíc Františka už tehdy mohla pobývat mimo rodný domek. Finanční poměry Kasalových nebyly nikterak uspokojivé, a proto mohla být někde ve službě. Mladší Aloisii však dělilo od Anny pouhých osm let a je více než pravděpodobné, že čas od času právě jí bylo malé děvčátko svěřeno k pohlídání. Je možné, že si ji Anna z určitých důvodů neoblíbila a neměla tedy ani potřebu na ni vzpomínat.

¹⁹² A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

větvičkami rozdělán oheň na štědrovečerní večeři. Malou Annu však dokázal stromek potěšit i bez ozdob a „když se jí za zimní doby zdála jejich světnička příliš těsnou, a malým okénkem toužebně zírала, brzy-li holé stromy v sadě, v němž domek stál, se zazelenají, tu vzpoměla si na zelený posud stromek vánoční a běžela do komory potěšiti se s ním...“¹⁹³ Za zimních večerů se celá rodina sesedla kolem kamen, ve kterých krásně praskalo dřevo a dědeček s chutí předčítal ze starých zažloutlých knížek a časopisů¹⁹⁴, přes den dobře schovaných za trámy u stropu. V této souvislosti je nutné dodat, že Kasalovi byli jednou z několika vlastenecky založených německobrodských rodin. Už v době Rubešova pobytu, tedy v letech 1826 až 1832, prý byl Václav Kasal náruživým čtenářem. Protože na kupování vlastních knih a časopisů se mu nedostávalo peněz, chodil si je pravidelně vypůjčovat od gymnaziálního prefekta P. Vít Daníčka.¹⁹⁵ A tak se v zapadlém domku na předměstí po večerech předčítalo ze *Zvěstovatele*, *Rozličnosti* a později také z *Pražských novin*.¹⁹⁶ Zvláště oblíbený pak byl *Musejník*.¹⁹⁷ Když zrovna nebyl po ruce

¹⁹³ TAMTÉŽ.

¹⁹⁴ V paměti Anně Jahodové nejvíce utkvěla velká obrázková kniha popisující putování politika a diplomata Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic (1564-1621). Cestopis s názvem *„Putování aneb Cesta z království Českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, země Judské a dále do Egypta a velikého města Kairu, potom na horu Oreb, Sinai a svaté panny Kateřiny v pusté Arabii ležící...“* napsal a ilustroval sám Harant; své dílo doplnil i o překlady cizích, především latinských básní. České vydání je z roku 1608, německý překlad pořízený bratrem Kryštofa Haranta je o třicet let mladší. Nejmladší dostupný výtisk pochází z 2. poloviny 19. století (1854-1855). Vše nasvědčuje tomu, že Václav Kasal vlastnil české vydání z roku 1608. Srov. *Slovník českých spisovatelů*, Praha 2000, s. 215-216.

¹⁹⁵ J. V. z FINBERKA, *Rubešovo přátelství k Havlíčkovi*, s. 4, 7. Zde se mimo jiné dozvídáme, že P. Vít Daníček, humpolecký rodák, v letech 1820-1846 prefekt zdejšího gymnázia, se snažil zasvěcovat uvědomělé brodské občany do národních problémů, mimo jiné i půjčováním českých knih a časopisů. Sám prý byl také členem Musejní společnosti v Praze.

¹⁹⁶ Všechna jmenovaná periodika mají jedno společné, a to sice redaktora Josefa Lindu (1789-1834), spolupracovníka pražského Schönfeldova nakladatelství, který od července 1820 redigoval nový politicko-literární týdeník *Vlastenecký Zvěstovatel* rozdělený na dvě části. První, věnovaná politice, obsahovala zprávy o různých událostech přeložené z cizích, především německých novin. Druhá část, nazývaná *Rozličnosti*, přinášela delší zábavně poučné články, ukázky z cestopisů, satirické příběhy a povídky ze současného života, historické články, drobné anekdoty atd. V této podobě vycházel týdeník až do konce roku 1824. Od roku 1825 vycházel pod změněným názvem *Pražské noviny* s přílohou *Úřední oznamovatel a Návěstník*. *Pražské noviny*, v roce 1825 ještě rozdělené na nedělní list politický *Pražské noviny* a na čtvrteční list zábavný *Rozličnosti Pražských novin*, převzal roku 1834 F. L. Čelakovský.

žádný časopis, stejnou službu prokázaly i staré výtisky kalendářů, ze kterých se četly jen ty nejzajímavější pasáže. Anně se všechny tyto knihy zdály velice tajemné a dědeček jí v brýlích připadal jako mocný kouzelník, „jenž všecko umí, a jehož všechny neznámé mocnosti poslouchají“.¹⁹⁸ Její dětská fantazie byla velká a touha umět vše z těch záhadných knih také tak dobře rozluštit ještě větší. Toto přání se jí mělo brzy splnit.

Od 1. října 1853 do 15. srpna 1860 Anna navštěvovala německobrodskou hlavní školu¹⁹⁹, která byla, stejně jako místní gymnázium, správou i dozorem podřízena premonstrátům v Želivě. Hlavní škola od roku 1821 sídlila v bývalé barokní kapli sv. Barbory, která se nacházela vedle děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie.²⁰⁰ Byla to škola koedukační, čtyřtřídní s šestiletou povinnou školní docházkou pro děti od šesti do dvanácti let. Překročením prahu školní budovy se před malou Annou otevřel nový obzor plný zajímavostí, ale zároveň jí bylo souzeno poznat, že svět „není zalidněn jen samými dobrými babičkami a vílami, ale také zlými, necitelnými lidmi“²⁰¹, kteří jí dávali každým dnem pocítit, jak se liší od ostatních dětí. Už po několika týdnech pochopila, že se jí, aniž by za to sama mohla, určitých věcí nedostává, na prvním místě otcova příjmení. Nevěděla, jak odpovídat na zlomyslné otázky. Nevěděla, jak se jmenuje její otec a kde je. Spolužáci se jí posmívali a odtahovali se od ní

Rozličnosti poté vycházely pod názvem *Česká Včela*. Lindovy články byly mezi lidmi vždy velmi oblíbené a to hlavně ty, které za pomoci vtipu mífily proti nejružnějším národním a společenským vadám. Blíže *Ottův slovník naučný*, XVI. díl, Praha 1900, s. 37-38.

¹⁹⁷ Celým názvem *Časopis Společnosti Vlasteneckého museum v Čechách*. Šlo vlastně o českou obdobu německého *Monatschrift des Böhmischen Museums*, který měl být na vyšší úrovni, protože reprezentoval náš národ v cizině. *Musejník* vycházel jako kvartálník od roku 1827 na základě rozhodnutí musejního výboru a až do 90. let 19. století byl klíčovým českým časopisem. Redakce byla svěřena F. Palackému. Zpočátku se jednalo o časopis převážně historický, s množstvím vlasteneckých básní a historických eposů. Otiskovaly se zde dokumenty ze slavné české minulosti, např. listy králů, českých pánů atd. Roku 1838 se Palacký vzdal redakce ve prospěch P. J. Šafaříka. Blíže *Ottův slovník naučný*, XIX. díl, Praha 1902, s. 49-51.

¹⁹⁸ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

¹⁹⁹ SOKA Havlíčkův Brod, Matrika žáků 1858-1885, kniha č. 13.

²⁰⁰ Kaple postavená roku 1768 byla reformami Josefa II. v roce 1783 zrušena a prázdné místnosti sloužily zprvu jako kostnice, později jako skladiště soli. Po dvouleté přestavbě byla nová školní budova slavnostně otevřena 10. září 1821. Blíže SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Kronika města Něk. Brodu, inv. č. 5630, kniha č. 3772; F. PETR, *K dějinám kaple sv. Barbory v Něk. Brodě*, in: XI. Zprávy Městského musea v Německém Brodě 1926-1930, Německý Brod 1931, s. 73-74.

²⁰¹ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

a ona nechápala, čím se tak provinila. Přestože do školy chodila ráda, často se prý domů vracela s pláčem a hledala útěchu a vysvětlení v babiččině náruči. Špatné zkušenosti způsobily, že se postupně začala stranit lidí, uzavírala se do sebe a vytvářela si svůj vlastní svět. Knihy jí měly nahradit chybějící kamarádky, hledala v nich útěchu i zábavu.

Dochované třídní výkazy nám umožňují posoudit a porovnat prospěch Anny v jednotlivých třídách.²⁰² Do školy začala chodit již v pěti letech, ale podle soudobých nařízení nemohla dostat závěrečné vysvědčení před svými dvanáctými narozeninami, tedy před 23. červnem roku 1860, a proto i přes výborný prospěch absolvovala třetí třídu dvakrát. Vždy měla vysvědčení první třídy a velmi často získala i vyznamenání.²⁰³ Nic nenasvědčuje tomu, že by jí některý z předmětů dělal problémy. Naopak toužila dozvědět se co nejvíce, ale byla „jenom“ dívkou a navíc velmi chudou. „Škoda, že nejsi chlapcem, byl by z tebe snaživý, národu prospěšný student.“²⁰⁴ těmito slovy se měl s Annou rozloučit v poslední třídě učitel, kterého prý měla ze všech nejraději.²⁰⁵ On jediný možná porozuměl jejím snům a touhám, protože ostatní a hlavně babička, která „ve své prosté duši nemohla pochopit, co to děvče vlastně ještě chce, když se již tak pěkně čísti a psát naučilo...“²⁰⁶, jí tvrdili, že pro její život je nejdůležitější naučit se starat se o domácnost a k tomu již žádných škol nepotřebuje...

Podle Anniných poznámek byl její dědeček Václav již od roku 1856 nemocný a nemohl pracovat.²⁰⁷ Jeho manželka a dcery nezvládly samy

²⁰² Prospěch v jednotlivých předmětech se do třídního výkazu zaznamenával zkratkami německých slov podle tehdy užívané klasifikační stupnice: velmi dobrý (sg.), dobrý (g.), prostřední (m.), slabý (s.). Kdo měl na vysvědčení většinu známek „velmi dobrých“ a žádnou „prostřední“, měl vyznamenání. K výuce na hlavních školách blíže J. ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I*, Praha 1913, s. 218-221; TÝŽ, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů II*, Praha 1918, s. 126-128.

²⁰³ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Hlavní škola Německý Brod, Třídní výkazy 1847/48-1861/62, kniha č. 8.

²⁰⁴ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

²⁰⁵ V době školní docházky Anny Kasalové vyučovali na zdejší hlavní škole tito čtyři učitelé: Josef Patočka, František Petr, Josef Satrapa a Antonín Streit. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Učitelé na školách v Něk. Brodě (1842-1900), kart. 288, sign. XIII. Anna Jahodová-Kasalová uvádí, že se jednalo o učitele vlastenecky založeného. Vše nasvědčuje tomu, že jím mohl být František Petr, který na škole učil od 1. března 1857.

²⁰⁶ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

²⁰⁷ Od roku 1859 je Václav Kasal uváděn v seznamu „městských chudých“ a byla mu přiznána almužna tři krejcare denně. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Almužny, podpory v chudinství (1850-1920), kart. 314, sign. 4.

zaopatřit celou rodinu a byly donuceny si peníze vypůjčit. V létě roku 1859 se Václav Kasal natolik zadlužil, že musel prodat domek č.p. 57 na Dolním předměstí, a nebýt známého advokáta, který u nich prý bydlel v době svých gymnaziálních studií, ocitla by se celá rodina bez přístřeší.²⁰⁸ Zmíněný advokát si totiž krátce předtím koupil starý opuštěný dvůr na okraji města.²⁰⁹ Chtěl jej co nejdříve opravit, ale neměl čas se sám o všechno postarat, a proto nabídl místo hlídače Václavu Kasalovi, který „měl za povinnost ve dne na dělníky dohlédnouti, a večer vše dobře uzamknouti jelikož se již obilí do stodoly svázelo, a v chlévě několik kusů dobytka stálo...“²¹⁰ Na několik let zde strávených Anna nevzpomínala právě s nadšením: „Úzkost nevýslovnou pocítila jsem, když octla jsem se poprvé v pustém tom dvoře; vše okolo mne zdálo se mi smutné, příšerné v porovnání s naší milou přívětivou chaloupkou, která byla celá skrytá v zeleni ovocných stromů... Jaký to byl rozdíl proti tomu rozsáhlému zpustlému dvoru, kdež jsem měla děsivý pocit opuštěnosti...“²¹¹ Zdraví Václava Kasala se neustále zhoršovalo, až dne 9. července 1860 kolem jedné hodiny odpolední podlehl souchotinám.²¹² Anna, v tu dobu právě dokončující povinnou školní docházku, zůstala i nadále u babičky, která si na živobytí vydělávala šitím a vyšíváním a postupně začala do této činnosti zapojovat i svoji vnučku. Není nám přesně známo, jak dlouho bydlely v domě č.p. 68 na předměstí.²¹³ Víme pouze, že nejpozději od roku 1857 s nimi ještě

²⁰⁸ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Odplata*. Rukopis povídky je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1. Jméno advokáta však Anna Jahodová neuvádí.

²⁰⁹ Zřejmě se jednalo o usedlost č.p. 68 na Dolním předměstí, protože po smrti Václava Kasala v roce 1860 je na ohledacím listě uveden jako místo úmrtí právě dům tohoto čísla. Srov. poznámka 212. Potvrzuje to i zápis v třídním výkazu ze školního roku 1859/1860, kde je u Anny Kasalové uvedeno č.p. 68 jako místo bydliště. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Hlavní škola Německý Brod, Třídní výkaz 1847/1848-1861/1862, kniha č. 8.

²¹⁰ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Odplata*.

²¹¹ TAMTÉŽ.

²¹² Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Vikariát Havl. Brod, Opisy matrik oddaných a zemřelých 1835-1862, kart. 44; TAMTÉŽ, kart. 45 (Ohledací listy 1853, 1860-1867), list č. 96.

²¹³ Soupis obyvatelstva ve městě byl proveden v letech 1850, 1857 a 1870. V roce 1850 a 1857 jsou Kasalovi zapsáni ještě v domku č.p. 57 na Dolním předměstí. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 244 (Manschafts Buch - 1850), s. 236; TAMTÉŽ, kniha č. 245 (Manschafts Buch - 1857), s. 130. O třináct let později už Anna Kasalová bydlela společně se svojí babičkou ve vnitřním městě č.p. 212 a její matka Rosalie Kasalová je zapsaná rovněž ve vnitřním městě, ale v domě č.p. 27. Srov. TAMTÉŽ, kniha č. 246 (Matrika obyvatel - 1870), s. 22, 260.

žila neprovdaná sestra Václava Kasala Monika, narozená roku 1784²¹⁴ a od roku 1852 zapsaná v seznamu městských chudých, kteří měli nárok na finanční podporu.²¹⁵ Anna Jahodová se o ní několikrát zmiňuje v souvislosti s přestěhováním do starého dvora, kde v malém pokojíku „s pratou svoji Veronikou, dědovou to sestrou spávala“.²¹⁶ Monika Kasalová podle dochovaných záznamů zemřela 4. prosince 1863 v Německém Brodě v domě č.p. 50.²¹⁷

Babička Anny se ještě před smrtí manžela snažila co nejvíce přispět do neustále napjatého rodinného rozpočtu. Byla švadlenou a ne jen tak obyčejnou. Specializovala se na šití a zdobení venkovských krojů a byla zřejmě v okolí Brodu známa svojí zručností.²¹⁸ Jak později tvrdila Anna Jahodová, byly to právě její šikovné ruce, které je vždy zachránily před největší nouzí. Rosalie Kasalová, která se sama také živila jako švadlena, s nimi asi nikdy nebydlela pod jednou střechou²¹⁹ a na výživu dcery zřejmě přispívala jen velmi málo. Anna babičce s vyšíváním ráda pomáhala a ještě raději chodila hotovou práci odvádět do blízkých obcí. Při té příležitosti pozorovala různé zvyky, naslouchala vyprávění starých lidí a večer si pak doma vše zapisovala. Okolí ji proto považovalo za podivínku a radilo babičce, aby jí „takové, pro děvče nepřístušné myšlenky vymluvila, a v těch knihách ji stále „ležet“ nenechala, aby se z toho pak nějak nepomátla...“.²²⁰ Anna sama na takové řeči naštěstí nikdy moc nedala a příliš ji nezajímalo, co si o jejím chování myslí ostatní. Jediné, co ji trápilo, a to nejen v mládí, ale po celý život, byl nedostatek peněz. Jedla i oblékala se vždy velmi prostě a ještě jinak musela tvrdě šetřit, aby si mohla

²¹⁴ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2326 (Matrika narozených 1777-1818), fol. 84.

²¹⁵ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Almužny, podpory v chudinství (1850-1920), kart. 314, sign. 4.

²¹⁶ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Odplata*. Anna Jahodová ji nazývá Veronikou, ale všechny dochované prameny týkající se této ženy vždy uvádějí jako křesťanské jméno Monika.

²¹⁷ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 45 (Ohledací listy 1853, 1860-1867), list č. 189. Pokud je místo úmrtí uvedeno pravdivě a pokud v té době s Monikou Kasalovou žila i její švagrová Anna s vnučkou, pak nejpozději na podzim roku 1863 musely dům č.p. 68 na Dolním předměstí opustit.

²¹⁸ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*. Zde je také velmi detailně popsán ženský i mužský kroj, který nosili vesničané v okolí Německého Brodu kolem poloviny 19. století.

²¹⁹ Srov. poznámka 213.

²²⁰ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

koupit alespoň některou z nově vyšlých českých knih.²²¹ Na návštěvu divadla, které tak milovala, se jí už většinou peněz nedostalo. Stejně jako když byla malé děvčátko, i nyní hledala útěchu u babičky. Tato prostá žena se snažila vnučku alespoň trochu pochopit a povzbudit. Anně navždy utkvěla v paměti její slova o tom, že „život není radostí, ale povinností, již každý na určeném mu místě má poctivě vykonávat; snaží-li se, aby jí dle sil svých dostál, pak že životního účelů dosáhl a vnitřní spokojenost je mu odměnou...“.²²²

Za jakých okolností, kdy a kde se Anna poprvé setkala se svým budoucím manželem Josefem Jahodou, nám není známo. Josef Jahoda, syn ovčáka Jana Jahody a jeho manželky Barbory, rozené Králové, se narodil 12. července 1845 v malé obci Lišno nedaleko Benešova.²²³ Jak se dostal do poměrně vzdáleného Německého Brodu, nevíme, ale je zcela dobře možné, že se rodina Jahodových přestěhovala do některé z okolních obcí a Josefův otec zde, stejně jako v Lišně, pracoval jako ovčák. Rodina, která jistě žila velmi skromně, zřejmě poslala syna po skončení povinné školní docházky do Německého Brodu do učení k některému z mistrů krejčovských. S mladým, ale chudým krejčovským pomocníkem se Anna Kasalová seznámila nejpozději na jaře roku 1871. V jejích poznámkách o tomto setkání nenajdeme ani tu nejmenší zmínku. Zdá se ale, že se z její strany nejednalo o žádné velké milostné vzplanutí a příčinou rychlého sňatku bylo zcela jistě neplánované otěhotnění.

Prarodiče i rodiče Josefa Jahody pocházeli z malé vesničky Ostrov u Slavošova nedaleko Ledče nad Sázavou.²²⁴ Právě v Ostrově u Slavošova měl Josef Jahoda domovské právo a sňatkem bylo toto právo přeneseno i na jeho manželku Annu.²²⁵ Tichá a skromná svatba, již předcházely ohlášky dne 1., 8. a 15. října²²⁶, se konala v německobrodském kostele Nanebevzetí Panny

²²¹ První knihkupectví bylo v Německém Brodě otevřeno až v roce 1865 jakýmsi Antonínem Musilem z Jihlavy a to v domě č.p. 180 na hlavním náměstí. Srov. J. F. OLŠA, *Z dějin a památností Německého Brodu*, Německý Brod 1935, s. 52.

²²² A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

²²³ SOA Praha, Matriky římskokatolického farního úřadu v Bystřici, okres Benešov, Matrika narozených 1845-1849, inv. č. 8, sign. BVIII.

²²⁴ TAMTÉŽ.

²²⁵ O udělení domovského práva v Německém Brodě pro sebe i pro manželku a obě dcery požádal Josef Jahoda až 18. února 1901. Usnesením obecního zastupitelstva ze dne 23. února 1901 bylo jeho žádosti vyhověno. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Domovské právo 1850-1948, kart. 366, sign. 9 Ch-J, protokol č. 396. U protokolu je přiložen starý domovský list, kterým starosta obce Slavošov dne 14. září 1876 potvrzuje, že jmenovaný Josef Jahoda má domovské právo v Ostrově.

²²⁶ SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod, Kniha ohlášek snoubenců 1865-1882.

Marie ve čtvrtek 17. října 1871²²⁷. Nevěsta, které v den svatby ještě nebylo čtyřiaadvacet let, musela prostřednictvím poručníka požádat c. k. okresní soud o zploletění. Žádost byla podána 12. září 1871 a vzhledem k tomu, že Anna v té době byla již v pátém měsíci těhotenství, proběhlo vše velmi rychle a už protokol z následujícího dne, tedy z 13. září, nevěstu „za zletilou prohlašuje a k samovládnutí s jejím jménem tímto opodstatňuje“.²²⁸ Na žádosti je jako poručník nezletilé Anny Kasalové podepsán jakýsi Jan Štrauz. V matrice obyvatel pro rok 1870 je zaznamenán pouze jediný muž tohoto jména a to v č.p. 2 ve vnitřním městě.²²⁹ Narodil se roku 1822, byl ženatý s jakousi Kateřinou, která byla o devět let starší než on, a v kolonce týkající se povolání je zapsán jako „c. k. invalida mající obchod v potravinách“.²³⁰ Nevíme sice přesně, kdy se stal poručníkem dcery Rosalie Kasalové, ale jisté je, že to nebylo dříve než v roce 1851, a to hned ze dvou důvodů. Především je v soupisu obyvatel pro rok 1850 Jan Štrauz zapsán jako voják²³¹ a navíc dochované archivní prameny týkající se věcí poručenských a sirotčích pro období let 1848 až 1850²³² nevypovídají zcela nic o Anně Kasalové. Jako velmi pravděpodobná

²²⁷ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2818 (Matrika oddaných 1868-1901), fol. 20.

²²⁸ SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní soud Německý Brod (1850-1897), Věci poručenské a sirotčí, kart. 171 (Pozůstalosti), spis č. IV 242/1871. Záznam o zploletění Anny Kasalové je rovněž přiložen u tzv. snubních dokladů. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), Snubní doklady (1866-1872), kart. 23. Ty mimo jiné obsahovaly i kopie křestních listů obou snoubenců, domovské listy, údaje o svědčích atd. Ve složce č. 71, která se týká svatby Josefa Jahody a Anny Kasalové, je však uložen pouze rozsudek o zploletění a ostatní údaje chybí. Vysvětlení podává korespondence dětí Josefa a Anny Jahodových. Ty během druhé světové války potřebovaly právě kopie křestních listů, aby mohly prokázat árijský původ. Jedna z dcer, Anna Jahodová provdaná Rychlá, se v dopise blíže neurčeného data (snad rok 1940), zmiňuje bratru Josefovi, že na její písemnou žádost jí německobrodský děkan poslal kopie křestních listů právě z této složky. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Anny a jejího manžela Jana Rychlého, 1892-1946).

²²⁹ SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 246 (Matrika obyvatel - 1870), s. 1.

²³⁰ TAMTÉŽ. Dodatečně byla ještě připsána data úmrtí manželů. 3. května 1879 zemřela paní Kateřina a rok poté, 16. května 1880 i Jan Štrauz.

²³¹ TAMTÉŽ, kniha č. 244 (Manschafts Buch - 1850), s. 44.

²³² Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Věci poručenské a sirotčí (1844-1850), kart. 251; TAMTÉŽ, Věci opatrovnícké a poručenské (1844-1849), kart. 270; a dále SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní soud Něm. Brod (1850-1897), Věci poručenské, kart. 10, spis č. 1-7 z roku 1850; TAMTÉŽ, kart. 11, spis č. 8-65 z roku 1850.

se zdá možnost, že poručíkem malé Anny byl jmenován její dědeček Václav Kasal, u kterého vyrůstala. Přímé doklady pro tuto hypotézu nemáme, ale zdá se celkem logická, protože právě Václav Kasal byl nejbližším možným příbuzným schopným takovou funkci zastávat. Pak by ovšem ke změně v poručnictví muselo dojít po jeho smrti, tedy po 9. červenci 1860, a jméno nového poručníka by muselo být zaznamenáno v soudních spisech. V indexech k podacím protokolům c. k. okresního soudu v Německém Brodě se však v této souvislosti neobjevují ani jména Rosalie a Anny Kasalových, ani nového poručníka, jímž se možná stal už zmiňovaný Jan Štrauz.²³³

O průběhu manželství, které trvalo téměř čtyřicet šest let, nám Anna Jahodová příliš zpráv nezanechala, snad proto, že si její zápisky mohl kdykoliv přečíst i manžel. Pokud si tedy chtěla někomu postěžovat, zcela určitě to neudělala prostřednictvím písma. Podařilo se nám objevit jen jednu větu, ve které si stěžuje, že po svatbě „prožila tolik strádání a zármutku, že ty dřívější starosti v porovnání s nimi, mnohem menšími a snesitelnějšími se jí zdály.“²³⁴ Dochovaná pozůstalost však rozhodně neobsahuje vše, co Anna Jahodová během svého života napsala. Nicméně, podle toho, co si o rodičích mezi sebou psaly děti, lze soudit, že rodinné vztahy byly celkem vyrovnané a jediným problémem byl častý nedostatek peněz a s tím související starosti, které tížily především maminku, jež musela i z toho mála nakrmit pětičlennou rodinu.²³⁵ Josef Jahoda byl krejčí a vzhledem k tomu, že těch byla v Německém Brodě, stejně jako i v jiných městech, spousta, nebyly jeho výdělky nijak závažné.²³⁶ Nezdá se ale, že by rodinu nějak zanedbával. Z dopisů, které Anna Jahodová psala už dospělému a ženatému synovi, vyplývá, že její manžel byl spíše domácí typ a většina mužských neřestí, především časté návštěvy hostinců a s nimi spojený alkohol, mu byla naprosto cizí. Dokonce se zdá, že své ženě, která měla následkem čtyř porodů podlomené zdraví a posledních patnáct let života neúspěšně bojovala s tuberkulózou, obětavě pomáhal s těžšími pracemi. Jediné, co by se snad panu Jahodovi dalo vytknout, byl jeho nevalný zájem o manželčiny literární aktivity a téměř žádné pochopení pro její touhy a přání.

²³³ SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní soud Nēm. Brod (1850-1897), Indexy pro roky 1860-1871, knihy č. 61-72.

²³⁴ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

²³⁵ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. I (Rodinná korespondence 1887-1946). Zde jsou uloženy na informace nesmírně bohaté dopisy od Růženy a Anny Jahodových - sester Josefa Jahody.

²³⁶ V nejstarším německobrodském adresáři pro rok 1892 je uvedeno, že ve městě své služby poskytuje devatenáct krejčích pro pány. Jedním z nich byl Josef Jahoda. Kromě toho zde ještě působilo jedenáct krejčích a švadlen pro dámy. Srov. E. AMBROŽ - D. BLECHA, *Úplný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu*, Německý Brod 1892, s. 176.

Ovšem vzhledem k dané době a k nepříznivým poměrům, v nichž rodina žila, je tento postoj muže, vychovávaného na základě tradičních představ o ženině úloze v manželství a v domácnosti, naprosto pochopitelný.

Tri měsíce po svatbě, 27. ledna 1872 krátce po třinácté hodině, se manželům Jahodovým, bydlícím toho času na Rosmarku č.p. 32²³⁷, narodil první a také jediný syn, který při křtu dostal jméno Josef Karel.²³⁸ Rok před svou smrtí začala Anna Jahodová sepsávat *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.²³⁹ Řádky psané obyčejnou tužkou a už třesoucí se rukou nemocné ženy, řádky místy i rozmazané a nečitelné, jsou důkazem velké mateřské lásky i obětavosti a mimoděk reflektují starosti prosté matky, která se obává, aby její jediný syn nebyl povolán do armády a nepadl ve válce. Jen díky těmto vzpomínkám se dozvídáme, že malý Pepíček, byl „dítě roztomilé, ale velmi slabounké, takže jsem se stále obávala, že ho nevychovej, zvláště, když se mně prsa podebrala a já ho nemohla kojit; umělá výživa, jež mnoho práce a opatrnosti vyžadovala, nemohla mu přece jen přirozenou mateřskou potravu nahraditi. Následkem té slabosti začal chodit až v 1 a 1/2 roce, ale od té doby, kdy první krok udělal, začala se u něho jevit neobyčejná čilost pohybu, jež mu každou chvíli sblížení s matičkou zemí a mně mnoho strachu a starostí způsobila...“²⁴⁰ Na vedení skromné domácnosti a hlavně na výchovu velmi živého a neposedného synka nebyla Anna sama a ještě po letech s vděčností vzpomínala, jak si její laskavá babička vzala na starost hlídání dítěte „chtějíc mi usnadnit, abych mohla klidněji své domácí práce konati. Svoji mírnou a něžnou povahou krotila poněkud jeho bujnost, ale ještě často ji důkladně prohnal a polekal. Babička moje, tato vzorná staročeská žena měla velký vliv na jeho povahu. Ve své staré hlavě měla celou pokladnici pohádek, jež mu vypravovala jakož i pověsti starobylého města našeho; zpívala mu též koledy, čímž vnímavou duši jeho upoutala a vrtkavou, nepokojnou mysl aspoň z části

²³⁷ Rosmark - nyní Smetanovo náměstí. Rodný dům spisovatele Josefa Jahody si dnes už můžeme prohlédnout pouze na fotografii. V 70. letech 20. století totiž musely všechny staré domy na Smetanově náměstí ustoupit nové panelové výstavbě. To, že zde manželé Jahodovi roku 1872 bydleli, dokládá křestní list jejich syna a zápis v matrice, srov. poznámka 238, a také zápisky Anny Jahodové-Kasalové, srov. poznámka 239.

²³⁸ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 5. Zde jsou ve složce s rodinnými doklady uloženy dva křestní listy Josefa Jahody vystavené Děkanským úřadem v Německém Brodě. První křestní list je z 10. září 1894, druhý z 22. února 1928. Dále srov. SOA Zámrska, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2814 (Matrika narozených 1867-1882), fol. 130.

²³⁹ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*. Vzpomínky Anna Jahodová dopsala 4. července 1916. Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

²⁴⁰ TAMTÉŽ.

uklidnila. Vypravovala mu vše, co může dušinku takového klučiny zajímat, zvláště o sv. Mikuláši a Ježíškově...“²⁴¹

V létě roku 1874 se u Jahodů slavily další křtiny. 25. července přibyla k Pepičkovi zdravá a silná holčička, která dostala jméno Anna po mamince.²⁴² Když trochu povyrostla, začal ji bratr zapojovat do svých oblíbených her a ty se ne vždy obešly bez křiku, protože malé děvčátko pro ně ještě nemělo porozumění. Pepíček často chodil s prababičkou do kostela a na nejrůznější církevní slavnosti, které mu natolik učarovaly, že „sháněl po té obrázky se svatými a stavěl oltářiky jako to v kostele viděl, i kalich si ze skleničky utvořil, odpozoval náboženské obřady, jež chtěl nyní napodobiti; k tomu ovšem potřeboval také ministranta jehož obyčejně z nedostatku sourozence mužského pohlaví představovala jeho mladší sestřička Aninka. Ona ale nebyla vždy k této funkci ochotna, což vyvolalo obyčejně nejprve prosby a konečně slovní potýčku, nepomohlo-li to, tu byl sestřičce vypovězen boj, ale ta se mnoho nelekla, vědouc dobře, že jen strašáky pouští, ale nikdy ji neuhodí. S Aninkou se měli jinak vešmi rádi, hrávali si spolu s panenkami a strojili hostiny ze zbytku jídel, jež si k tomu účelu uschovali. Největší hostiny pořádali o nějaké pouti, o sv. Mikuláši a o Vánocích, kdy bylo dosti perníkářských výrobků i jiných dobrých věcí. Tu bylo hostin denně několik k nimž jsme byli všichni pozváni abychom těch dobrot, jež malá kuchařka Aninka ustrojila, také okusili...“²⁴³ Vždy, když se blížil začátek prosince a s ním i Mikuláš přinášející poslušným dětem drobné sladkosti, snažily se obě ratolesti Jahodových být co možná nejhodnějšími, aby za oknem našly vytouženou nadílku v podobě perníků, které dokázal místní perníkář upravit a nazdobit do nejrůznějších tvarů. Nejvíce oblíbení u chlapců prý byli čerti a komlníci, perníkové chaloupky, ovečky, koníci, pro děvčátka zase kolébky s děťátky, panenky... Dostat krásnou panenku, která by se dala oblékat, česat a chovat, to prý bylo velkým přáním šestileté Aninky před mikulášskou nadílkou v roce 1880. Snad takovou hračku viděla u některé z kamarádek ze sousedních bohatších rodin a ještě nedokázala pochopit, že rodiče, ačkoliv by jí její přání rádi splnili, na takovou věc nemají dostatek peněz. Očekávala prý toužebně, zda ji Mikuláš vyslyší, a byla velmi překvapena, když jí ráno kromě jiných dárků tatínek přinesl ukázat „živé děťátko v peřince zavinuté, jež očka jak si přála, otevíralo“.²⁴⁴ Shodou okolností se totiž Jahodovým právě k ránu na

²⁴¹ TAMTÉŽ.

²⁴² SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2814 (Matrika narozených 1867-1882), fol. 224.

²⁴³ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.

²⁴⁴ TAMTÉŽ.

sv. Mikuláše roku 1880 narodila druhá dcera jménem Božena.²⁴⁵ Paní Anna byla určitě velmi šťastná, když jí manžel přinesl novorozence nazpět a vyprávěl jí, jak malá Aninka „vykulovala svá modrá očka na to Mikulášské nadělení, jež se jí ale na pochování zdálo přec jen příliš veliké a těžké a hošík též zvědavě a s velkým zájmem prohlížel si malé to stvořeníčko, jež tak znenadání v rodině se objevilo a vyptával se horlivě, zůstane-li u nich pro vždy, neodnese-li ji snad sv. Mikuláš nazpět do nebe...“²⁴⁶ Radovat se z druhé dcerky, která se měla čile k světu, jim však bylo dovoleno pouhé tři roky. Božena Jahodová zemřela 14. prosince 1883 v deset hodin večer na spálu.²⁴⁷ Bolest a zármutek nad nečekanou smrtí nejmladšího dítěte se odrazil v básni, kterou Anna Jahodová krátce poté složila:

Odešla jsi jak jarní sen a Tvoje duše čistá
tam někde u hvězd stříbrných
snad našla svého místa,
kde andělů je ve vzduchu,
jak z jara bledých květů;
nám nechala jsi v duši žal,
a upomínku světu.
Dříměj tiše dcero milená,
jako růže v květu zlomená,
v jaře žití jsi mne opustila,
v žal, v hoří tady zůstavila;
naděje jen bolest moji zahání
na radostné s Tebou drahá shledání.²⁴⁸

Zármutek nad smrtí dcery ještě ani nepřebolel, když se musela navždy rozloučit s další milovanou osobou. 7. října 1884 zemřela její nevlastní babička Anna Kasalová.²⁴⁹ Žena, která ji láskyplně vychovala a naučila ji všemu, co v životě kdy potřebovala, zemřela tiše a klidně v pozhnaném věku více než osmdesát let. Anna na ni nikdy nezapomněla a neustále se jí prý v paměti oživovaly všechny ty zkazky a pověsti, jež jí kdy vyprávěla, a snad už tehdy věděla, že je její povinností přenést tyto vzpomínky na papír a zpřístupnit je

²⁴⁵ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2814 (Matrika narozených 1867-1882), fol. 439.

²⁴⁶ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.

²⁴⁷ SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 47 (Ohledací listy 1878-1885), list č. 193.

²⁴⁸ Rukopis této básně bez názvu je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

²⁴⁹ SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 47 (Ohledací listy 1878-1885), list č. 161.

i dalším lidem. Na roli spisovatelky si však musela ještě několik let počkat, protože jí opět nastaly povinnosti mnohem důležitější, povinnosti mateřské. 12. března 1885 porodila Anna Jahodová dceru Růženu.²⁵⁰ Rodina se tak rozrostla na pětičlennou a zvládnout vše potřebné, hlavně po stránce finanční, nebylo vždy právě jednoduché.

Z domu č.p. 32 na Rosmarku se Jahodovi, neznámo kdy, přestěhovali do domu č.p. 166 na hlavním náměstí²⁵¹ a zdá se, že zde pobýli jen velmi krátce. V roce 1885 bydleli rovněž na hlavním náměstí, ale už v domě č.p. 52, který v té době patřil manželům Smetákovým.²⁵² I zde však pobýli nejdéle dva či tři roky. Jejich syn Josef, od školního roku 1883/1884 student místního gymnázia, vzpomíná, jak bydleli na hlavním náměstí v domě u Tůmů hned vedle staré radnice, sídla okresního soudu.²⁵³ Jednalo se o dům č.p. 88, jenž doopravdy patřil rodině holiče a kadeřníka Antonína Tůmy, a podle sčítání obyvatel v roce 1890 zde kromě Jahodových a Tůmových bydlely ještě další tři celkem početné rodiny.²⁵⁴ Po roce 1890 se Jahodovi opět stěhovali, tentokrát zpět na Rosmark do domu č.p. 26, který patřil rodině poštovního úředníka Sylvestra Bilczika.²⁵⁵ Na začátku první světové války, zřejmě po smrti majitelů domu, se naпоследy přestěhovali, a to do č.p. 11, které se nacházelo v dnešní Horní ulici.²⁵⁶

²⁵⁰ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2815 (Matrika narozených 1882-1896), fol. 104.

²⁵¹ Existuje pouze jediný důkaz, že zde doopravdy bydleli (alespoň v prosinci 1883), a to ohledací list jejich dcery Boženy, který uvádí jako místo úmrtí právě dům tohoto čísla. Srov. poznámka 247.

²⁵² Důkazem je zápis v matrice, kde je jako místo narození jejich dcery Růženy uveden právě dům tohoto čísla. K tomu srov. poznámka 250. Majitelé domu, Václav a Barbora Smetákoví, vlastnili obchod s potravinami. K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kniha č. 247 (Matrika obyvatel - 1881), s. 30-31.

²⁵³ J. JAHODA, *Starý student vypravuje*, Praha 1928.

²⁵⁴ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Sčítání obyvatelstva a nejdůležitějších domácích zvířat, kniha č. 296 (rok 1890, vnitřní město); a dále SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní úřad Německý Brod, Sčítání lidu (1869-1910), fasc. 96 (1890, město č.p. 51-123). Podle soupisu zde vedle Jahodových bydlela osmičlenná rodina majitele domu Antonína Tůmy, devítičlenná rodina berního adjunkta Josefa Šmahela, šestičlenná rodina soukeníka Josefa Hubáčka a čtyřčlenná rodina hodináře Františka Hubáčka. Celkem tedy třicet dva lidí. I tento dům byl později zbořen a na jeho místě v současné době stojí budova České pojišťovny.

²⁵⁵ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, fond Okresní úřad Německý Brod, Sčítání lidu (1869-1910), fasc. 100 (1900, město č.p. 1-46); TAMTÉŽ, fasc. 107 (1910, město 1-50).

²⁵⁶ Dům č.p. 11 je uváděn jako místo úmrtí Anny Jahodové-Kasalové. K tomu srov. poznámka 300.

Anna Jahodová si vždy přála, aby její syn měl možnost získat to, co jí samotné doba a finanční poměry neumožnily - vzdělání. „Sedíc u kolébky, sprádala si krásné sny o jeho budoucnosti, a těšila se, až doroste, jak všechny své myšlenky a snahy přejeje z duše své do jeho a on že je skuteční...“²⁵⁷ Netušila, že ani jemu nebude moci dopřát dlouhá a nákladná studia. Po upozornění od učitelů, že Josef má nadání a navíc vynikající paměť, souhlasil otec s přestupem na gymnázium, kde byl jeho syn vzhledem k chudobě osvobozen od placení školného.²⁵⁸ Později možná tohoto rozhodnutí nejednou litoval. Josef měl totiž kromě nadání školního i mimořádné vlohy pro tropení nejrůznějších špatností, které rodičům přidělovaly nemalé starosti. Velké části profesorského sboru se prý při vyslovení jména Josef Jahoda ihned vybavila dvě slova: neznaboh a rebelant. Více než učení jej totiž zajímaly aktivity, které dle tehdejšího mínění profesorů studentům nepříslušely a některé, jako členství v Sokole, jim dokonce byly i přísně zakázané. Největším lákadlem bylo divadlo, ale na to se Josefovi většinou nedostávalo peněz. V knize vzpomínek na svá studentská léta se zmiňuje, že od rodičů dostával 15 krejcarů měsíčně a z nich „si musel kupovat pera, tužky, u Tomanky v gymnasiu shnilé švestky, časem pro důstojnost studentského stavu nějakou cigaretu...“²⁵⁹ Přivydělával si doučováním žáků z nižších tříd, méně schopným kamarádům psal za drobné poplatky domácí úkoly z českého jazyka, odnášel cestujícím z nádraží do města kufrý a když nebylo zbylí, byl zadlužen na všech stranách, ale v divadle být musel. Anna Jahodová vzpomínala, jak mu jako malému školákovi koupili loutkové divadlo, „jež mu mnoho potěšení způsobilo“ a na kterém horlivě hrával „obyčejně v neděli odpoledne za hojné návštěvy všech dětí z celého domu“ a později, už jako student, „skládal si pak již sám hry pro své divadlo a zároveň začal též psát pro divadlo s živými osobami“.²⁶⁰ Nacvičovalo a hrálo se také ve velkém pokoji v domě u rodičů Josefových nejlepších kamarádů Arnošta a Artura Pachnerových v Dolní ulici č.p. 104.²⁶¹ Josef, Arnošt a Artur

²⁵⁷ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*.

²⁵⁸ SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kart. 329 (Škola, gymnázium 1787-1935), inv. č. 1995 (Osvobození od placení školného).

²⁵⁹ J. JAHODA, c. d., s. 215.

²⁶⁰ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.

²⁶¹ Dům č.p. 104 v Dolní ulici patřil židovské rodině Pachnerových od roku 1879. Josef Pachner, otec Arnošta a Artura, vlastnil velkoobchod s vínem a výrobu bylinkových likérů. Kromě Arnošta a Artura měli manželé Betta a Josef Pachnerovi ještě dalších pět dětí. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Sčítání obyvatelstva a nejdůležitějších domácích zvířat, kniha č. 296. V souvislosti s domem č.p. 104 v Dolní ulici je ještě vhodné zmínit se o Bedřichu Smetanovi. Ten během tříletých studií na gymnáziu bydlel v Německém Brodě v domě u jakési paní Juliány Billanské. Až roku 1944 se podařilo zjistit, že jmenovaná paní měla v pronájmu právě dům

tvůřili nerozlučný studentský triumvirát, který nesměl u žádné významnější události ve městě chybět a svými kousky se stal natolik pověstným, až prý všem třem jeho členům bylo neustále předpovíráno, že zrají pro šibenici.²⁶² Čas od času prý se Jahodovi i Pachnerovi snažili schůzkám svých dětí zabránit, ale veškeré jejich úsilí bylo marné, protože Artur a Josef navštěvovali stejnou třídu a setkání tedy bylo nevyhnutelné. Nelze opomenout, že i přes špatnou pověst se všichni tři studenti věnovali také některým ušlechtilým zájmům. Byli nadšenými odběrateli *Mladého čtenáře* a později *Světozoru*.²⁶³ Pod vlivem tehdy oblíbených autorů Svatopluka Čecha, Vítězslava Háška a Jaroslava Vrchlického se pokoušeli o vlastní literární tvorbu.²⁶⁴ Největší úspěchy na poli literárním měl Josef Jahoda, který, podle svědectví maminky, „ve IV. třídě měl již mnoho zdařilých básniček v kufru uložených, jež pěkně v knížku opsal a svázati dal...“²⁶⁵ Svázanou knížku veršů s věnováním dostala Anna Jahodová od syna k Vánocům snad v roce 1886. Tato sbírka krátkých básní s názvem *Písňe z přírody* byla rozčleněna do čtyř částí pojmenovaných podle ročních období.²⁶⁶ Do jaké míry byly zdařilé básně zbylých dvou členů studentského

č.p. 104. Blíže A. POSPÍŠIL, *Byt Bedřicha Smetany u paní J. Billanské v Německém Brodě, Dolní ulice číslo 104*, Havlíčkův Brod 1945.

²⁶² Předpovědi lidí se nevyplnily. Josef Jahoda sice vysokou školu nevystudoval, ale hanbu svému městu nikdy nedělal. Arnošt a Artur Pachnerovi vystudovali medicínu; Arnošt působil jako lékař v rodném městě a Artur si otevřel soukromou ordinaci v Chrudimi. Oba bratři doplatili na nesmyslné rasové zákony hitlerovského Německa, zemřeli někdy na přelomu let 1942/1943 v Polsku. V SOKA Havlíčkův Brod je v pozůstalosti Josefa Jahody uložena jeho korespondence s bratry Pachnerovými a také několik velmi cenných dopisů od jejich dětí a sourozenců, kteří díky smíšeným manželstvím přežili druhou světovou válku. Dopisy dosvědčují, že Židé sice tušili, že jejich odvlečení příbuzní žijí v Polsku ve velmi těžkých podmínkách, ale neměli ani ponětí o plynových komorách a o systematickém vyhlazování... Z dopisů také vyplývá, že Josef Jahoda svým kamarádům z dětství posílal potravinové balíčky do terezínského ghetta a později i do polského Birkenau...

²⁶³ *Malý čtenář* - ilustrovaný měsíčník pro děti školního věku, nejdříve vycházel v Pardubicích (od roku 1882), a později v Praze (od roku 1887). *Světozor* - obrázkový týdeník vycházející v Praze od roku 1867; od ledna 1900 splýnul s listem Zlatá Praha. Obsahoval zábavné i poučné články, básně, překlady děl cizích autorů, krátké informace ze světa hudby a divadla, přehled významných politických událostí z domova i ze světa, informace o umění, přírodních vědách atd.

²⁶⁴ Svatopluk Čech (1848-1908) - spisovatel, básník.

Vítězslav Hálek (1835-1874) - básník, novinář.

Jaroslav Vrchlický (1853-1912) - vl. jm. Emil Frída, básník, dramatik, překladatel.

²⁶⁵ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.

²⁶⁶ Sběrka básní není uložena ani v pozůstalosti Anny Jahodové-Kasalové, ani v pozůstalosti jejího syna Josefa Jahody v SOKA Havlíčkův Brod. Není uvedena ani

tria, informace nemáme. Na sepsání divadelní hry, a dokonce i na nápad nabídnout své dílo některé z kočovných společností hrajících v Německém Brodě, však přišel opět jen Josef Jahoda, v té době již student sexty. Za pouhý týden prý sepsal tříaktovou veselohru *Astrologie lásky*, ve které kromě milostného vztahu dvou mladých lidí a necitelného otce vykreslil ještě postavu potřeštěného a všemi klamaného profesora astronomie a matematiky, jenž byl jen zcela náhodou svými vlastnostmi i chováním velmi podobný P. Dufkovi²⁶⁷, profesorovi místního gymnázia.²⁶⁸ Hru nabídl ve městě právě hostující Pokorného divadelní společnosti²⁶⁹, ta ji ochotně přijala a začala nacvičovat. V zápalu nadšení Josef úplně zapomněl na kázeňský řád, který zakazoval studentům „plody ducha svého uveřejňovat“, a následky tohoto opomenutí měl již brzy pocítit. Za několik dní se totiž po Brodě objevily plakáty upozorňující na první představení dramatické hry od zdejší rodáka, velmi nadějněho autora, a pod názvem hry prý tučnými písmeny stálo „Napsal J. Jahoda“.²⁷⁰ Profesorský sbor premiéru ihned odvolal a druhý den byl Josef povolán do ředitelny. Snad jen díky přímlovám profesora Dr. Josefa Forchheima²⁷¹, nadšeného divadelního ochotníka, nebyl za svůj přestupek ze školy vyloučen. Jaký postoj v této záležitosti zaujali rodiče, nám Josef ve svých vzpomínkách neprozradil, ale ze zápisků jeho matky je spíše než hněv patrná pýcha nad synovými spisovatelskými schopnostmi.

V septimě, kdy se museli studenti začít rozhodovat o svém budoucím povolání, už bylo Josefu Jahodovi zcela jasné, že mu rodiče nadále dávat peníze nemohou. Časté nemoci a neustále se zmenšující otcovy výdělky rodinu natolik vyčerpaly, že musela odmítnout synovo přání pokračovat ve studiích a stát se lékařem. Po úspěšném složení maturitních zkoušek v červenci roku

v soupise pozůstalosti Josefa Jahody uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, pracoviště Staré Hradky. Jediné dostupné informace o tomto díle jsou v rukopise od Anny Jahodové. Srov. TAMTÉŽ.

²⁶⁷ P. Augustin Jan Dufek - od školního roku 1873/1874 profesor matematiky a fyziky na gymnáziu v Německém Brodě.

²⁶⁸ Blíže o této divadelní hře J. JAHODA, c. d., s. 28-32; A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.

²⁶⁹ František Pokorný (1833-1893) - herec a později ředitel divadelní společnosti, která v 60. až 80. letech 19. století patřila k nejoblíbenějším. Ve své společnosti kladl důraz na hodnotnou dramaturgii, hercovo vzdělání a především na kult mateřského jazyka. Díky vysokým požadavkům na herce byl schopen připravit velmi kvalitní repertoár.

²⁷⁰ J. JAHODA, c. d., s. 31.

²⁷¹ Dr. Josef Forchheim (1843-1907) - nemanželský syn Josefa Kajetána Tyla, doktor filosofie, v letech 1875-1890 profesor historie a zeměpisu na německobrodském gymnáziu. Jako režisér se velmi angažoval i v místním ochotnickém divadle, v letech 1883-1885 byl jeho ředitelem.

1891 Josef odešel do Velkého Zdíkova, malé obce poblíž Vimperka, kde působil půl roku jako učitelský pomocník. Poté vstoupil jako mnich laik do kláštera v Želivě. Pobyl zde však jen několik měsíců a po skončení vojenské služby v roce 1894 se opět vrátil k učitelskému povolání. Učil na obecné škole v Časlavi a zde se mu také podařilo roku 1896 získat místo úředníka v cukrovaru firmy Schoeller & spol.²⁷² Po celou dobu byl v písemném kontaktu s rodiči, především s matkou, která velmi těžce nesla jeho odchod z domova a neustále trpěla výčitkami, že se jejímu jedinému synovi nedostalo pořádného vzdělání a vzhledem k tomu nemá ani vyhlídky na slušné a dobře placené zaměstnání.

Finanční poměry Jahodových se rok od roku zhoršovaly. V dopise ze 17. února 1892 si Anna Jahodová synovi stěžuje, že „práce není úplně žádná, k tomu taková krutá zima odnikud žádná pomoc; nevím jak to letos předržíme; ještě štěstí, že jsme doposud od nemoci ušetřeny...“.²⁷³ Stejně zoufalé jsou i řádky napsané o šest let později, v nichž děkuje synovi za sádlo a brambory a popisuje mu, jak v Brodě „práce není žádná a kdyby už byla, tak by ji tatínek nemohl udělat, jelikož se mu prst podebral...“.²⁷⁴ Více či méně podobné nářky obsahují i další dopisy z období let 1892-1899. Syn mezitím získal celkem dobře placené místo v cukrovaru, a tak se snažil co nejvíce pomoci. Domů posílal především ušetřené peníze, kterých se rodičům stále více nedostávalo, protože starší dcera Anna prý byla velmi slabá a v důsledku toho i často nemocná. Občas se mu podařilo všechny překvapit nečekanou zásilkou potravin; v lednu roku 1898 poslal do Brodu dokonce malé vykrmené prasátko a pytel brambor k tomu, na podzim téhož roku si na matku vzpomněl s pytlek mouky... Odměnou mu byly děkovné dopisy, které z Brodu obratem přicházely a neustále mu dokazovaly, že je jeho pomoci zapotřebí.

7. prosince 1897 kolem třetí hodiny odpolední zemřela v č.p. 28 na sešlost věkem Rosalie Kasalová.²⁷⁵ Annu smrt matky zřejmě příliš nezasáhla. V celé

²⁷² O Josefu Jahodovi dosud nevyšla žádná biografie. Informace o jeho životě jsou víceméně poskládány z nejrozličnějších literárních slovníků. K tomu nejvíce *Lexikon české literatury* 2, Praha 1993, s. 436-438.

²⁷³ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910).

²⁷⁴ TAMTĚŽ, (Dopisy od matky, bez dat). Jedná se pravděpodobně o dopis z ledna roku 1898, protože mimo jiné obsahuje i přání k synovým 26. narozeninám.

²⁷⁵ SOKA Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 49 (Ohledací listy 1893-1897), list č. 154; K. Stibral ve své studii o Rubešovi uvádí, že Rosalie Kasalová zemřela v domě č.p. 212 u své provdané dcery Anny. Srov. K. STIBRAL, c. d., s. 138 (poznámka pod čarou). Toto tvrzení se zdá mylné, protože neexistují žádné prameny, které by dokazovaly, že v domě č.p. 212 Anna Jahodová s manželem a dětmi někdy bydlela. Stibral bohužel neuvádí zdroj, ze kterého čerpal.

dochované korespondenci je Rosalii věnována jen jedna jediná krátká věta a to v dopise blíže neurčeného data (snad jaro roku 1897), kde matka synovi vyřizuje pozdrav od babičky a sděluje, že „ještě dosti běhá a je zdráva“.²⁷⁶ Povinnosti postarat se o matku v nemoci a ve stáří Anna příliš dostát nemohla, protože sama trpěla nedostatkem.

Ze všeho nejvíce si Anna Jahodová vždy přála spatřit své tři děti šťastné a spokojené. Josef, který se vedle práce v cukrovaru začal zajímat i o novinařinu, ji potěšil v tomto směru nejdříve. V létě roku 1898 se při návštěvě Prahy seznámil se sedmnáctiletou Annou Tučkovou, dcerou rolníka v Polánkách nad Dědinou u Třebechovic pod Orebem. Známost se ubírala vážným směrem, a proto v listopadu 1898 poslal Josef rodičům fotografii své vyvolené spolu s vysvětlujícím dopisem. Matka v dopise ze 7. prosince synovi s dojetím píše: „...nenadáláť jsem se tak milého Mikulášského překvapení jakého se mi od Tebe darováním tak milounečky dcery dostalo. Takovými to vlastnostmi opatřenou představovala jsem si vždy družku Tvého života... Přejeme Vám oběma, z upřímného srdce, aby spojení Vaše se uskutečnilo a úplně štěstí a blaho, jakého jen možno na světě dosáhnouti, Vám přineslo. Nejvíce mě těší a jsem šťastná u vědomí, že jest to dívka vzdělaná a duševně s námi spřízněná, a pak že jeví tak upřímně a nepokrytě k Tobě lásku tak vroucí. Útokem dobyla srdce mého, a že nikoliv část, ale hodně mnoho lásky pro ni uchystáno mám. Těším se na okamžik, až ji osobně poznám a svoji drahou Anuškou nazvati budu moci...“.²⁷⁷ Svatby, která se konala 11. září 1899 v evangelickém kostele v Klášteře nad Dědinou, se rodina ženicha zřejmě nezúčastnila.²⁷⁸ Příčinou neúčasti snad byla dlouhá a komplikovaná cesta

Ani dochovaná korespondence Anny Jahodové nenavědčuje tomu, že by s nimi někdy její matka Rosalie žila v jednom domě.

²⁷⁶ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky, bez dat).

²⁷⁷ TAMTĚŽ, (Dopisy od matky z let 1892-1910). Anna Tučková, narozená 28. ledna 1881, pocházela z evangelické, silně vlastenecké rodiny. Pro spisovatelskou činnost svého manžela měla obrovské pochopení. Sama se také pokoušela o literární tvorbu, je autorkou útlé knihy *Z minulých zápasů* (Mladá Boleslav 1925). Kniha má podtitul *Z utrpení českých menšin* a popisuje osudy jedné chudé vlastenecky založené rodiny ve 2. polovině 19. století.

²⁷⁸ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 5. Zde je ve složce s rodinnými doklady uloženo potvrzení o sňatku, které vystavil českobratrský evangelický farní úřad v Klášteře nad Dědinou, okres Hradec Králové. V předmluvě k jedné z Jahodových knih se dozvídáme, že Jahoda krátce před svatbou vystoupil z římskokatolické církve, proti které byl vášnivě zaujatý už od dob gymnaziálních studií a pobyt v želivském klášteře prý tento odpor ještě více zesílil. Vadila prý mu hlavně

spojená s nemalými výdaji, které si rodina krejčího bez stálého výdělků nemohla dovolit. Josef Jahoda dal v Čáslavi výpověď a krátce po svatbě se přestěhoval na statek do Polánek, kde začal hospodařit společně s rodiči své mladé ženy. Anna Jahodová očekávala, že se brzy stane babičkou, ale od syna se vnoučete nedočkala.²⁷⁹

Na jaře roku 1900 se u Jahodů v Německém Brodě začalo opět mluvit o svatbě. Starší dcera Anna měla již delší dobu vážnou známost s o dva roky mladším Janem Rychlým, úředníkem německobrodského okresního soudu, který v letech 1890-1898 studoval na místním gymnáziu a jako přespólní bydlel v rodině polního hospodáře Jana Tecla v č.p. 14 na Horním předměstí.²⁸⁰ Sňatek se neustále odkládal, protože Anna měla po několik měsíců velké problémy se žaludkem a nepřicházelo v úvahu, aby se odstěhovala od rodičů do nového nezařízeného bytu.²⁸¹ V létě roku 1900 již vše vypadalo velmi nadějně a matka píše 6. června synovi: „bude-li Anna do podzimu tak dalece zotavena, že by byla schopná domácnost vésti, tedy by si ji vzal, třeba by do té doby místo kancelisty neobdržel“ a dodává, že Jan „jest to přec jen dobrý, ušlechtilý hoch, jakých je málo v naší době k nalezení. Nabízely se mu děvčata s moc penězi, a on ji přec zůstal věren a i k nám osvědčil v poslední době velkou hodnost a přítulnost, však nám ho zde lidé závidějí, o čemž svědčí všelijaké anonymní psaní, jež oba dostávají...“.²⁸² Už 7. září však s lítostí oznamuje, že „ta jejich svadba se ale musí ještě na nějakou dobu odložit a to z více příčin. V našem nynějším postavení, v jakém jsme se letos octli, jest těžko na to

„přetvářka a modloslužebnictví“. Srov. J. JAHODA, *Náš dědeček*, Havlíčkův Brod 1960, s. 9.

²⁷⁹ Manželství zůstalo bezdětné. Anna Jahodová-Tučková zemřela 11. prosince 1925 a Josef Jahoda se o tři roky později, 26. června 1928, oženil s její neteří Františkou Zemánkovou narozenou 27. ledna 1895. I toto manželství zůstalo bezdětné. Františka Jahodová svého manžela přežila. Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 5. (Rodinné doklady).

²⁸⁰ SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Sčítání obyvatel a nejdůležitějších domácích zvířat, kniha č. 297 (rok 1890, Horní předměstí). Zde je Jan Rychlý uveden jako „podnájemník a studující“ a dále se dozvídáme, že se narodil 16. září 1876 v Dolní Krupě u Německého Brodu jako syn rolníka. Dobu studia na gymnáziu srov. *Soupis studentů*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, s. 485.

²⁸¹ Vzhledem k tomu, že z tohoto období je dochováno pouze několik dopisů, jsou informace o Annině nemoci jen útržkovité a nelze tedy s určitostí říci, o co se jednalo. Ve dvou dopisech se však matka zmiňuje synovi, že Anna má velké křeče v břiše a lékař jí doporučil dietu. Vše nasvědčuje tomu, že mohlo jít o nedostatečně léčené žaludeční vředy, které ji trápily i později.

²⁸² SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910).

pomýšlet, ačkoliv bych jí jinak přála, aby co nejdříve z těch trapných poměrů vyvázla.“²⁸³ Anna Jahodová a Jan Rychlý byli oddáni 30. října 1900 v Příbyslavi u Německého Brodu.²⁸⁴ Hned po svatbě se odstěhovali do Čáslavi, kde Jan pracoval několik měsíců jako úředník v Okresní nemocenské pokladně, a na jaře roku 1901 přesídlili do blízké Kutné Hory.²⁸⁵ Anna po velmi komplikovaném porodu dala na podzim roku 1901 život chlapci, kterého pojmenovali Jiří.²⁸⁶ Anna Jahodová se stala babičkou. Přestože ji od vnoučka dělilo pouhých šedesát kilometrů, zhoršující se zdraví a stálý nedostatek peněz jí neumožnil radovat se s malým Jiříkem častěji. Pozoruhodné je, že i Jiří Rychlý v mládí zkoušel štěstí v oblasti literární. Zpočátku si psal víceméně jen tak pro radost básničky a krátké příběhy odrážející každodenní realitu, ale povzbuzen strýčkem, v té době již aktivním spisovatelem, který projevil o jeho tvorbu zájem, rozhodl se pro vydání alespoň části svých prací. Sbírkou nevelkého rozsahu vycházely ve velmi malém nákladu a byly určeny spíše jen přátelům a známým. Podařilo se nám objevit pouze dva výtisky: *V boji o život*²⁸⁷ a *Půlnoční sonety*²⁸⁸; oba jsou součástí fondu Národní knihovny v Praze.

Doma Anně a Josefu Jahodovým zůstala už jen nejmladší dcera Růžena. Toužila stát se učitelkou a rodiče by jí rádi studium umožnili, ale nedovolovaly to peníze a také zdravotní stav matky, která si již od roku 1900 stěžovala na bolest na plicích. Občas trpěla záchvaty kašle a ty ji vždy na několik dní upoutaly na lůžko. Růžena byla jediná, kdo ji ve všem zastal a na koho se mohla plně spolehnout. Zároveň si byla moc dobře vědoma toho, že k sobě nemůže dceru upoutat navždy, a proto neprotestovala, když o ruku teprve devatenáctileté Růženy přišel na jaře roku 1904 požádat pro ně téměř neznámý učitel Václav Skála. Podle křestního listu uloženého u snubních dokladů se

²⁸³ TAMTÉŽ.

²⁸⁴ SOA Zámorsk, Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě, Matrika č. 2818 (Matrika oddaných 1868-1901), fol. 272. Zápis do matriky byl učiněn dodatečně, až na základě sdělení farního úřadu v Příbyslavi. Proč se svatba konala právě v Příbyslavi, se nepodařilo zjistit. Snoubence oddával farář a biskupský vikář František Knob, možná to byl rodinný přítel.

²⁸⁵ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910).

²⁸⁶ TAMTÉŽ.

²⁸⁷ J. RYCHLÝ, *V boji o život*, Nový Bydžov 1933. Jde o tři krátké povídky, jejichž námětem jsou případy ze soudní síně, kde autor pracoval.

²⁸⁸ TÝŽ, *Půlnoční sonety*, Nový Bydžov 1940. Jedná se o sbírku osmi sonetů. Zda publikoval i po druhé světové válce nám není známo. Korespondence mezi jeho rodiči a strýčkem, která o něm mnohé prozrazovala, skončila smrtí Josefa Jahody v prosinci roku 1946. Tři měsíce poté zemřeli i oba rodiče Jiřího.

Václav Skála narodil 29. ledna 1877 v Čížkově u Blovic, malé vesničky spadající pod plzeňské okresní hejtmánství, v rodině mistra obuvnického a hostinského Františka Skály.²⁸⁹ Václavova matka Bedřiška, rozená Šolarová, byla dcerou řídícího učitele v Čížkově. 12. dubna 1904²⁹⁰, v den svatebního obřadu, už Anna Jahodová věděla, že s Růženou svým způsobem navždy ztrácí i poslední ze svých dětí, ale zároveň asi měla pocit zadostiučinění, protože jí osud dopřál vidět je všechny tři zaopatřené. Osm měsíců po svatbě, v dopise z 27. prosince 1904, napsala synovi do Polánky: „...co se našeho nynějšího života a poměrů týče o tom raději pomlčím, to jest pořád stejně smutná písnička, jež se do vánoční doby nehodí; všeliké ty strasti snáším nyní lehčeji, jež se o ně starají a rády je mají, toto vědomí mi bude velkou útěchou až je budu muset navždy opustiti, neboť jakou budoucnost má žena neprovdaná, nemající samostatné živnosti, zvláště je-li chudá?“²⁹¹ Soudě podle částečně dochované korespondence mezi oběma sestrami a bratrem, bylo Annino manželství doopravdy šťastné a naplnilo veškeré maminčiny představy, ovšem v případě Růženy svědčí dopisy spíše o pravém opaku.²⁹² Učitel Skála se v pozdějších letech spíše než doma zdržoval v nejrůznějších hostincích a Růžena měla dokonce podanou žádost o rozvod.²⁹³

Novomanželé Skálovi bydleli necelé dva roky v Pohledu nedaleko Německého Brodu; Václav zde učil na dvoutřídní škole, kterou od roku 1889 vydržoval místní odbor Ústřední Matice školské.²⁹⁴ V lednu 1905 se Anna Jahodová stala podruhé babičkou, dokonce snad byla přítomna i u porodu vnučky Růženy, protože v dopise z 27. prosince 1904 synovi oznamuje, že

²⁸⁹ Srov. SOKa Havlíčkův Brod, fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959), kart. 29 (Snubní doklady 1902-1904), spis č. 24.

²⁹⁰ TAMTÉŽ.

²⁹¹ SOKa Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910).

²⁹² TAMTÉŽ, (Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Anny a jejího manžela Jana Rychlého, 1892-1946; Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Růženy provdané za učitele Skálu, 1896-1940).

²⁹³ TAMTÉŽ.

²⁹⁴ Ústřední matice školská byla založena v roce 1880; na základě soukromých darů a sbírek podporovala zejména nižší české školství na území, kde převažoval německý živel. Působila až do roku 1948, nové školy však byly zakládány hlavně do roku 1918. Místní odbor Ústřední matice školské vznikl v Německém Brodě v roce 1883. V okrese byly postupně založeny tři matiční školy; dvě jednotřídní a jedna dvoutřídní (v Pohledu). Bližší E. AMBROŽ - D. BLECHA, *Úplný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu*, s. 141-142; *Adresář politického okresu Německobrodského*, Turnov 1903, s. 30, 108.

v polovici ledna odjíždí k Růženě, která má rodit a ona chce, „aby v té chvíli nebyla opuštěná a na cizího odkázána...“²⁹⁵ V Pohledu prý obývali manželé dvě zdraví naprosto nevyhovující místnosti. Plat učitele v porovnání s ostatními školami byl navíc velmi nízký a nemohl pro rodinu s malým dítětem stačit. Po svatbě dostala Růžena od rodičů jen velice skromnou výbavu. Když po letech sama vdávala obě dcery a pomáhala jim zařídit si vlastní domácnost, několikrát si v dopise bratrovi posteskla, jak pro ni bylo kdysi těžké „nemít v čem uvařit, a jít prosit muže, aby koupil hrnce, mlejnek...“²⁹⁶ Paní Jahodová, nešťastná z dceřina neradostného života, v dopise ze 3. dubna 1906 s úlevou synovi oznamuje, že Skálovi už „jsou z toho Pohledu pryč a vůbec od Matice“ a doufá, že si nyní alespoň trochu polepší, protože „u veřejné školy je to přec výhodnější“.²⁹⁷ Jak se jmenovalo jejich nové působiště přesně nevíme, ale z dopisů Anny Jahodové vyplývá, že manžel Růženy měl neustálé neshody s nadřízenými, a proto musel dosti často hledat nové místo. V letech 1907 až 1914 učil na škole ve Veselém u Rokycan, kterou musel pro spory s inspektorem a řídícím opustit; poté působil pět let v nedalekých Hřešihlavech a po roce 1920 už Růžena posílala dopisy bratrovi z Morávky-Lučky, malé obce u Frýdku-Místku.²⁹⁸ Ve Veselém u Rokycan se Skálovým v jarních měsících roku 1907 narodila dcera Božena.²⁹⁹

Po odchodu dětí z domova se Anna Jahodová začala ve veškerém volném čase zabírat vlastní literární tvorbou. Její nadšení a touhu však vždy zkazila tuberkulóza, nemoc, s níž neúspěšně bojovala téměř sedmáct let; nemoc, která jí každým rokem ubírala stále více sil a neúprosně jí bránila v aktivnějším životě. Krize nastala v roce 1916, kdy se nedostatkem jídla a potřebných léků její zdravotní stav natolik zhoršil, že již neměla sílu vstát z postele a postupně ztrácela zájem o vše, dokonce i o milovanou literaturu. Poslední vlastnoručně psané práce i dopisy pocházejí z listopadu roku 1916. Z pozdějšího období se dochovaly jen tři korespondenční listky, které napsal její manžel Josef Jahoda synovi. Jejich prostá sdělení mají jedno společné - popis matčina beznaděného stavu a obavu z její blízké smrti, která by však pro ni byla velkým vysvobozením. O posledních měsících a týdnech života Anny Jahodové-Kasalové již nemáme žádné podrobnější zprávy. Zemřela 17. června 1917 o půl

²⁹⁵ SOKa Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910).

²⁹⁶ TAMTÉŽ, (Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Růženy provdané za učitele Skálu, 1896-1940).

²⁹⁷ TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1892-1910).

²⁹⁸ TAMTÉŽ, (Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Růženy provdané za učitele Skálu, 1896-1940).

²⁹⁹ TAMTÉŽ.

dvanácté dopoledne, šest dní před svými šedesátými devátými narozeninami.³⁰⁰ Tichý pohřeb se konal o dva dny později, 19. června o čtvrté hodině odpolední na hřbitově u sv. Vojtěcha.³⁰¹ Jahodovi a předtím ani Kasalovi neměli vlastní rodinný hrob, proto děti nemohly mamince vyplnit její přání spočinout vedle nejbližších příbuzných. Anna Jahodová byla pochována nedaleko hřbitovního kostela, jen pár metrů od hrobu Zdeňky Havlíčkové a jejích prarodičů Matěje a Josefiny; na hřbitově, kde odpočívá i Havlíkův učitel Vincenc Doubrava a také jeho velká láska Fany Weidenhofferová. Prostý hrob paní Jahodové byl později ozdoben náhrobkem v empírovém stylu nesoucím nápis:

Kdo v poesie klinu dřímá - neumírá, ale dále žije ve svém díle.

ANNA JAHODOVÁ - KASALOVÁ

spisovatelka³⁰²

Krátké oznámení o úmrtí Anny Jahodové-Kasalové, jež vyšlo na podzim roku 1917 ve *Zprávách Městského musea*, vyzdvihlo její spisovatelskou činnost a hlavně přínos pro město spočívající v sepsání německobrodských pověstí.³⁰³ Zároveň kuratorium musea čtenářům oznámilo, že spisovatelčinu literární pozůstalost uspořádá a tiskem vydá její syn Josef Jahoda, který rovněž přislíbil sepsání příspěvku o své matce pro příští ročník *Zpráv*. Článek o Anně Jahodové-Kasalové však už nikdy vytisknut nebyl, ačkoliv se v pozůstalosti jejího syna nalézají hned několik dopisů, jimiž jej správce musea naléhavě upomíná o slibovaný příspěvek.³⁰⁴

Až do roku 1939 o hrob paní Jahodové pečovala rodina lékaře a přítele Arnošta Pachnera, protože poblíž Německého Brodu nežil nikdo z jejích blízkých příbuzných.³⁰⁵ Josef Jahoda se po smrti manželky přestěhoval

³⁰⁰ SOKA Havlíkův Brod, fond Farní úřad Havlíkův Brod (1641-1959), kart. 56 (Ohledací listy 1915-1917), list č. 399.

³⁰¹ TAMTÉŽ.

³⁰² Nepodařilo se zjistit kdy a na čí náklady byl pomník postaven. Srov. SOKA Havlíkův Brod, AM Havlíkův Brod, Stavby náhrobků na hřbitově (1914-1942), kart. 341, sign. 7 4/A-J. Nezmiňuje se o něm ani rodinná korespondence, ale je velmi pravděpodobné, že jej po první světové válce nechalo postavit městské zastupitelstvo k uctění památky této regionální spisovatelky. Náhrobek, který stejně jako spousta dalších neunikl pozornosti vandalů na ještě před nedávnem zarostlém a zpuštělém hřbitově, by měl být v nejbližší době nákladem města opraven.

³⁰³ Blíže *Drobné zprávy*, in: *Zprávy Městského musea v Německém Brodě*, Německý Brod 1917, s. 92.

³⁰⁴ Srov. SOKA Havlíkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 2 (Dopisy Josefu Jahodovi z Havlíčkova Brodu, 1896-1946).

³⁰⁵ TAMTÉŽ, (Dopisy Jos. Jahodovi od přátel z mládí z Havlíčkova Brodu, 1913-1946). V dopise z 29. října 1934 Arnošt Pachner Josefu Jahodovi sděluje, že hrob jeho matky je v naprostém pořádku, a že vždy při cestě na vlastní hřbitov (židovský hřbitov

k synovi na jeho statek do Polánek u Třeběchovic pod Orebem, kde 22. listopadu 1918 zemřel a byl zde i pochován.³⁰⁶ Nejmladší dcera manželů Jahodových, Růžena, zemřela ve Frýdku-Místku v sobotu 6. dubna 1940.³⁰⁷ Josef Jahoda podlehl 16. prosince 1946 rakovině střev³⁰⁸ a na jaře následujícího roku, v pondělí 7. dubna 1947 zemřela v Novém Bydžově Anna Rychlá, rozená Jahodová.³⁰⁹ Z přímých potomků Anny Jahodové by snad mohla v současné době žít tři její právnučata narozená krátce před druhou světovou válkou v Prostějově a ve Frýdku-Místku. Je však velmi pravděpodobné, že o prababičce spisovatelce a vlastence vůbec nevědí...

Každodenní život paní mistrové, manželky, matky

Spisovatelka Anna Jahodová-Kasalová žila ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v době vlády Františka Josefa I., na kterou pozdější generace vzpomínaly s nostalgií, v době, jenž se i přes různé vojenské konflikty a časté krize pro mnohé stala „symbolem klidu, jistoty a řádu“.³¹⁰ Habsburská monarchie v tomto období prošla celou řadou důležitých změn v politické, ekonomické, technické, sociální i kulturní oblasti a veškeré toto dění se samozřejmě dříve či později odrazilo i v každodenním životě lidí.

Anna Jahodová-Kasalová byla ženou ze spodních vrstev společnosti. Jako manželka chudého krejčovského mistra byla předurčena ke každodenní vysilující péči o domácnost a rodinu. Neutěšené ekonomické poměry ji navíc čas od času nutily, aby sama vlastní výdělečnou činností přispěla do stále napjatého rodinného rozpočtu. Realita tehdejší doby byla neskutečně tvrdá. Naprostá většina manželek nemajetných řemeslníků po celý svůj život těžce pracovala, plnila mateřské povinnosti bez nároku na jakékoliv ocenění a často umírala v poměrně nízkém věku, aniž by po sobě, kromě několika dětí, něco zanechala. Jahodová se však od těchto žen v mnohém lišila. Žila v podstatě dvojím životem. Přes den byla pečlivou, starostlivou, pracovitou, obětavou a laskavou manželkou a matkou, večer se z ní stávala nadšená spisovatelka,

je ve stejné ulici jako hřbitov u sv. Vojtěcha), jej navštíví. Z dopisu z 26. prosince 1939 se dozvídáme, že se Pachnerovi museli z Německého Brodu odstěhovat do Prahy. Od té doby se tedy o hrob už asi nikdo nestaral. K osudům rodiny Pachnerových srov. poznámka 262.

³⁰⁶ SOKA Havlíkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 5 (Rodinné doklady).

³⁰⁷ TAMTÉŽ. Ve složce s rodinnými doklady je uloženo úmrtní oznámení Růženy Skálové, rozené Jahodové. Zemřela ve věku padesáti pěti let.

³⁰⁸ TAMTÉŽ.

³⁰⁹ TAMTÉŽ.

³¹⁰ Srov. P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996, s. 8. František Josef I. (1830-1916) - císař rakouský, král český a uherský.

kteřá toužila podělit se, prostřednictvím povídek a básní, o své myšlenky, znalosti a dojmy s dalšími lidmi.

Všední den paní mistrové, manželky a matky závisel na mnoha okolnostech a během manželství, které trvalo téměř čtyřicet šest let, prošel celou řadou změn. Všední den novomanželky a mladé matky plné síly a nadšení, které ve vedení domácnosti a ve výchově syna vydatně pomáhala babička, byl vcelku poklidný. Anna se mohla plně věnovat domácím pracím. Věděla, že neposedný synek je v dobrých rukou ženy, která nedopustí, aby se mu něco závažného stalo. Ačkoliv se z tohoto období nezachovala žádná korespondence, a tím pádem ani žádné přímé důkazy, lze soudit, že manžel paní Jahodové v té době ještě neměl nouzi o práci a rodina s jedním malým dítětem nebyla nucena tak úzkostlivě šetřit.

Zcela odlišné už byly dny, kdy Anna jako matka tří malých dětí musela zastat veškeré domácí práce sama bez ohledu na svůj zdravotní stav. Každý den ráno musela donést vodu a obstarat dřevo na topení, na trhu nakoupit potraviny potřebné k uvaření skromného oběda, poklidit byt, který se obvykle skládal z kuchyně a jedné menší světnice a zároveň sloužil jako místnost k provozování manželovy živnosti, dohlédnout, aby děti šly do školy čisté a upravené... Ke každodenním starostem patřilo nelehké rozmyšlení, jak co nejlépe využít každý krejcar, aby rodina i přes otcovy malé výdělky příliš nestrádala. Kvůli nedostatku peněz si rodina nemohla dovolit zaplatit výpomoc do domácnosti ani na krátkou dobu, a tak musela Anna zvládat vše i v čase nemoci, před blížícím se porodem a samozřejmě i brzy po něm, ať už byl jakkoliv vysilující. Nejlepším důkazem nelehkého postavení žen z chudého prostředí je několik řádek z dopisu Anny Jahodové, které naprosto přesně vystihují celou situaci: „...ono se mu to lehce řekne nechodit - ale kdo by udělal ty nejnужnější práce, vše obstaral a vařil? Je-li člověk takto opuštěn nezbyvá mu, než nevšímati si nemoce i bolavé nohy a dělat dál, ať to již jakkoliv dopadne. Já se ostatně léčím zcela zvláštním způsobem. Je-li mi špatně, tedy se dám do prádla, při čemž se řádně vypotím a ušetřím si ještě práci s vařením lípového květu...“³¹¹ V případě nevyhnutelného ulehnutí zůstali manžel i děti odkázáni na jídlo donesené z hostince, které bylo drahé a ne vždy chutné. Pan Jahoda sice s některými těžšími pracemi své ženě pomáhal, ale vaření zřejmě považoval za naprosto ponižující. Dle slov své manželky „...by raději nejedl než by si něco uvařil.“³¹² V mnohém dokázala matku zastat starší dcera Anna narozená v roce

1874. Když ulehly obě, byla situace v rodině velmi kritická. Dokládá to dopis, ve kterém matka popisuje synovi žalostný průběh jedné vánočních svátků: „...letošní svátky byli pro naší celou rodinu velmi osudné a nešťastné...ještě v sobotu večer jsme byli zdraví, mluvili jsme o Tobě a čekali, že v noci přijedeš; v noci jsme se ale obě, Anna i já rozstouli na chřipku, že jsme se ani hnouti nemohli... Na štědrý den bylo u nás velmi smutno, mi obě ležely v nejhorších bolestech, že jsme ani nevzpomněly, že je štědrý den a ještě jsme byli v starostech o Tebe, co se stalo, že jsi nepřišel... Růženka měla stromek přichystaný a čekala na Tebe, že ho budete spolu okrášlovat, a zatím se ji všechno zkazilo, musela chudák nás obsluhovat; večer ji tatínek přec několik svíček na něj koupil a rozsvítili je spolu; jak jindy nás tato světla těšila, tak nás letos do očí bodala a páčila; každý rok jsme alespoň tu vánočku mívali, ale letos ani nevíme jak vypadá, tatínek s Růžou si koupili rohlíček a to byla jejich večere, a naše křen a thé. Celé svátky jsme obě ležely, a nevařili, tatínek s Růženkou se měli velmi zle, byli takřka o hladu...“³¹³ Z dochované korespondence se sice dozvídáme o několika sourozencích pana Jahody, ale nic nenavědčuje tomu, že by manželé měli v okolí Německého Brodu nějaké blízké příbuzné ochotné pomoci s chodem domácnosti v případě největší nouze.

Anna Jahodová přivedla na svět celkem čtyři děti, z toho tři děvčátka. Podle zápisů v matrice byla u všech porodů přítomna Anastázie Bartušová, jedna z místních porodních babiček. Syn Josef se narodil 27. ledna 1872, tři měsíce po svatbě. Třicet měsíců poté dala Jahodová život dceři Anně, po šesti a půl letech následovala Božena a jako čtvrtá přišla v březnu roku 1885 na svět Růžena. Při posledním porodu Anně bylo třicet sedm let. Dlouhé meziporodní intervaly a na tehdejší dobu a poměry velmi nízký počet dětí mohou poukazovat na pohlavní zdrženlivost manželů, kteří si snad uvědomovali, že nebudou schopni více dětí uživit.³¹⁴ Mnohem pravděpodobnější se však zdá skutečnost, že následkem komplikovaných porodů Anně činilo problémy otěhotnět.

³¹³ TAMTÉŽ, (Dopisy od matky, bez dat). Pravděpodobně se jedná o dopis z prosince roku 1893, protože Jahodová píše, že ulehly v sobotu a druhý den byl Štědrý den. Na konci 19. století byl Štědrý den v neděli dvakrát a to v roce 1893 a 1899. V roce 1899 však bylo dceři Růženě už čtrnáct let a zvládla by tedy nějaké méně náročné jídlo uvařit; navíc v tu dobu už byl syn Josef ženatý a finančně zabezpečený a Vánoce trávil s manželkou na statku. Rodiče by proto neočekávali jeho příjezd.

³¹⁴ K obvyklým porodním interválům, antikoncepci, těhotenství a porodům blíže M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 105-119.

³¹¹ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis napsaný v Německém Brodě dne 27. srpna 1911. Jahodová v dopise synovi popisuje své problémy s křečovými žilami a vysvětluje, že nařízení lékaře ohledně klidu na lůžku nemůže dodržet.

³¹² TAMTÉŽ.

Dětská úmrtnost byla v 19. století ještě vysoká, obzvláště v chudých rodinách děti umíraly jedno po druhém, aniž by se nad tím někdo více pozastavoval. Paní Anna by se v tomto směru dala označit za celkem šťastnou ženu, protože pohřbila pouze jedno dítě, a to až ve věku tří let. Ostatní děti se bez větších problémů dožily dospělosti, ale i přesto strach o jejich zdraví a život patřil ke každodenním starostem milující matky, která si nejednou v dopisech synovi povzdechla, jak „...je to věru hrozné, co každé to dítě stojí bolestí a starostí...“³¹⁵

Vztahy v rodině Jahodových byly zřejmě celkem bezkonfliktní a výchova dětí sice přísná, ale láskyplná. Anna se snažila dcerám i synovi co nejvíce věnovat. Předávala jim své znalosti a životní zkušenosti, probudila v nich zájem o literaturu a historii. S dcerami šetřila peníze na zakoupení knížek a časopisů, které potom společně četly a hodnotily. V pozdějších letech své názory a úvahy na nejruznější témata konzultovala se synem prostřednictvím dopisů. Toto její počínání je na tehdejší dobu a poměry dost neobvyklé. Ženy z chudších vrstev, po celý den vytižené prací, na své potomky většinou příliš času neměly. O vztahu otce k dětem se dochovalo jen málo zpráv. Pouze syn Josef ve svých vzpomínkách na studentská léta několikrát popisuje, jak se bál jeho hněvu, pevné ruky a rákosky.³¹⁶

Anna velmi těžce nesla osamostatnění všech svých dětí a v dopisech syna neustále nabádá, aby více a častěji psal: „...je to sice jen mrtvé písmo, ale když ho čtu, zdá se mi, jakoby Váš hlas ke mně zazníval a kus Vaší duše s ním přilétlo...“³¹⁷ Její dopisy jsou plné mateřsky něžných slov; dokonce Josefa ještě v jeho šestadvaceti letech nazývá „lenivým mazlíkem“ a často mu posílá „upřímnou hubinku“.³¹⁸

Uvařit levné, ale zároveň kvalitní a vydatné jídlo v chudé domácnosti, kde bylo nutností šetřit s každým vydělaným krejcarem, nebylo vůbec snadné. Jídelníček se nutně přizpůsoboval ročnímu období a závisel také na dostupnosti potřebných surovin. V letních měsících bylo nezbytné velkou většinu potravin co nejdříve zpracovat, aby se v teplém počasí nezkazila. Do trhu se proto chodilo téměř každý den a správná hospodyně se snažila nakoupit čerstvé a kvalitní zboží za co možná nejnížší cenu. Brambory byly, samozřejmě vedle chleba, základem jídelníčku všech chudších rodin. Německý Brod se nacházel v oblasti, kde se této plodině vcelku dařilo, a cena na trhu proto byla

³¹⁵ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis z 28. listopadu 1913.

³¹⁶ K tomu srov. J. JAHODA, *Starý student vypravuje*, Praha 1928, s. 151, 219.

³¹⁷ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis ze 3. dubna 1906.

³¹⁸ TAMTÉŽ, např. dopis z 29. srpna 1899.

v porovnání s jinými městy nižší. Dle slov již zkušené hospodyně „...brambory jsou jako základem kuchařského umění a mnoho jídel lze z nich laciněji upravit, polévka je s nimi dobrá, zvláště s houbami...“³¹⁹ Z dochované korespondence se dozvídáme i některé další u Jahodů oblíbené a časté pokrmy. Větší část týdne se na stole objevovala bezmasá jídla jako škubánky, brambory se zelím a okrop; k polévkám zahuštěným rýží či krupicí se přikusoval chléb. Na různé způsoby upravené maso, nejčastěji vepřové, králíčí nebo kuřecí, již bylo, vzhledem k finanční situaci rodiny, na jídelním lístku méně obvyklé. Občas se kupovaly i ryby, které velmi rád jedl syn Josef. Pokud byl dostatek mouky, pekly se buchty, které, doplněné kávou, rovněž dokázaly zasytit. Z ovoce se k přípravě jídel používala hlavně jablka. Nejlépe se uplatnila jako náplň do ovocných knedlíků či „zemlbáby“ a nelze zapomenout na kompot, který v letním počasí osvěžil a zahnal žížeň.

Pro rodinu žijící ve městě bylo jistě velice výhodné mít blízké příbuzné na venkově, kteří byli ochotni čas od času darovat či za drobný peníz prodat zeleninu, ovoce, vejce, máslo - zkrátka potraviny ve městech v určitém ročním období nedostatkové nebo velmi předražené. V tomto směru patřili k těm šťastnějším i manželé Jahodovi. Syn Josef se po svatbě odstěhoval do Polánek na statek, který patřil rodičům jeho manželky. Zdá se, že mu vyženěné hospodářství celkem dobře prosperovalo, a mohl proto rodiče zásobovat masem, sádlem, moukou, bramborami, ovocem... „Děkujeme Vám mnohokrát srdečně za všechny ty dobré a potřebné věci, jež Jste nám zaslali. Již dnes v poledne jsme si náležitě pochutnali na těch dobrých jitrnicích; také jsem již dnes upekla maso na zítřek, aby se nezkazilo, když nyní nemrzne. Je také velmi chutné, a pro mne je to nejhlavnější, že je měkoučné, jelikož již žádných zubů nemám...“³²⁰ - podobná děkovná slova obsahují téměř všechny dopisy, které matka posílala synovi po roce 1900. To nasvědčuje tomu, že zásilky potravin do Německého Brodu přicházely celkem pravidelně. S prázdnou nenechal syn otce odjet ani při jeho občasných krátkých návštěvách v Polánkách. V lednu roku 1906 matka píše synovi a snaže: „Nejdražší! Se srdečným pozdravem Vám sděluji, že se tatínek se svým ušatým společníkem, oba ve svých kožiších náležitě promrzli, šťastně v první den nového roku u nás objevili. Uvítala jsem tohoto kožicháče, jakožto vzácného u nás hosta, s patřičnou úctou a respektem, dajíc mu i kožich svléci, aby měl všecko pohodlí, a nebylo mu u nás horko. Aby mu po jeho rodném kraji smutno nebylo, stále jsem se s ním zabývala, všelikým kořením a octem ho uctívala a konečně k třídennímu odpočinku po tak dlouhé cestě na misu do almarky uložila. Kvůli jeho obsluze, nemohla jsem dříve psát a za všechny ty dobré a užitečné věci, jež se z útroby pytle, jako z rohu

³¹⁹ TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis z 1. listopadu 1914.

³²⁰ TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis z 11. ledna 1910.

Štěstěny vysypaly, své díky Vám společně, obdiv a poklonu pak zvláště mladé hospodyňce vzdáti, za takovou raritu, jako jsou kuřata o vánocích, vypěstovanou, to je skoro lepší takovýto zvláštní zjev přírodní, než ta má kvetoucí větévka, jelikož jen oči potěší, a Anušina zvláštnost, oči i žaludek...“³²¹

Bez synovy vydatné potravinové i finanční pomoci by manželé Jahodovi velmi strádali především v letech první světové války. Dochované dopisy z tohoto období jsou důkazem nelehké situace všech městských obyvatel, kteří neměli možnost si sami opatřit nezbytné potraviny a byli odkázáni jen na nedostatečné zásobování obchodů. Sedláci z blízkého okolí města pravidelně zásobovali, ale bezohledně zneužívali situace, snažili se za každých okolností co nejvíce vydělat a neustále zvedali ceny už tak drahých surovin. Dne 14. srpna 1914 Jahodová píše synovi: „Zde v továrnách se již nepracuje a tudíž je mnoho lidí bez výděлку, veškeré živnosti stojí, pouze obchody s potravinami mají dobrý odbyt jelikož si lidé zásoby dělají; ceny potravin začínají stoupat i ač byl proti tomu zákaz vydán. Nejhuře dějají selky, ty nejvíce zdrazují věci, jež na trh přinášejí, nedbajíc zákazů ani strážníků, raději vše nesou domu, než by slevily, a ještě vyhrožují, že do města své výrobky nosit nebudou, což již při dnešním trhu provedly; já ale myslím, že si to po žních rozmyslejí, a že snad tato hrozná doba nějakým lepším lidským citem jejich srdce obměkčí...“³²² Vedle nedostatku potravin začala většina lidí brzy silně pociťovat i nedostatek dříví a uhlí. Všechny očekávaný konec války stále nepřicházel a situace se každý měsíc zhoršovala. V prosinci 1915 posílala matka synovi skromnou Mikulášskou nadílku a v přiloženém dopise mu popsala poměry v jeho rodném městě: „...obligátní perníkové, mikulášské výrobky nejsou zde letos k spatření, ani jemnější cukroví nemohou dělati nemajíce věci potřebných. Tak bohatě byly jiná léta vyzdobené cukrářské skříně v této mikulášské a předvánoční době a jaký byl výběr a letos všude prázdno a smutno! O vše je nouze, o uhlí, o dříví; i to mléko nám nyní již oddělují a smetana je vůbec zakázaná; rýže zde také není, ani jáhly, tak opravdu není z čeho vařit. Zdá se mně, že přec v jiných městech mají všeliké potraviny, jichž my zde již hodně dlouho postrádáme, často o tom čtu v novinách...“³²³ Rok později si matka v dopise opět stěžuje: „Nám se zde daří jako nahému v trní, čím dál hůř. Všeho již postrádáme a tak si pomalu jídlo odvykáme, však je to beztoho hloupý zvyk a zbytečnost! Naši nepřátelé nás učí všelkým ctnostem, střídmosti a odříkání; já jsem již v odříkání hezky pokročila, dříve jsem myslela, že bez toho mého léku kafička nemohla bych žít, a bránila se osudu, pila jsem kávu černou, když z celého

okolí dojně krávy odvedli, ale ani to mně nebylo dlouho dopřáno, protože v obchodech kávy již nemají. Teď bude nutno ráno a večer pít jen slanou vodu, ani s oukropem to nejde, česnek je moc drahý a není ani ke koupení... V poledne je stále stejný jídelní lístek, totiž brambory, sežene-li se s namáháním nějaký strašně drahý omastek, je dobře, a není-li, jedí se bez něho; z mouky nelze ničeho upravit, protože vše k tomu potřebné schází, není mléko, nejsou vejce, ani houska, tak nelze na knedlíky neb jiné jídlo z mouky ani pomyslet...“³²⁴ V dopise napsaném na konci listopadu roku 1916 matka děkuje synovi za jeho návštěvu doma v Německém Brodě a snachu Anušku chválí za bábovku s mákem, která ji velmi posilnila a zasytila, protože nekvalitní chléb zakoupený v místní prodejně jí nedělal dobře na žaludek.³²⁵

V posledních měsících života už Anna byla zcela odkázána na manželovu péči. Léky, které by alespoň trochu zklidnily bolest na prsou a vysilující kašel, nebylo možné sehnat. Tradiční domácí lékárna založená na pití bylinkových čajů a podávání křenových obkladů sice neuškodila, ale v konečném stádiu tuberkulózy již neměla naprosto žádný účinek. Na zdravotní stav těžce nemocné ženy také velice negativně působil nedostatek vhodné stravy. Po celý svůj život byla Anna, stejně jako statisíce dalších chudých žen, zvyklá odříkání. Kvalitnější sousta vždy přenechávala manželovi a dětem. V dopisech se několikrát zmiňuje, že po každodenní vysilující práci nemá naprosto žádnou chuť k jídlu a spokojí se tedy jen s hrnkem kávy. Nedostatečně živý organismus, komplikované porody, bydlení v nevhodných místnostech a nikdy nekončící práce této ženě na zdraví samozřejmě nepřidaly. Narodil od některých stejně nemocných lidí měla paní Anna alespoň pravidelný lékařský dohled, který jí možná o několik měsíců prodloužil život. Arnošt Pachner, přítel jejího syna Josefa, vystudoval medicínu a otevřel si v Německém Brodě soukromou praxi. O starou a nemocnou ženu se svědomitě staral více než deset let a zprávy o jejím zdravotním stavu podával Josefovi do Polánek. Vedle lékařské péče občas vypomohl i jídlem.³²⁶

Vzhledem k téměř stálému nedostatku peněz byla Anna Jahodová donucena vlastní výdělečnou činností přispívat do rodinného rozpočtu. Kromě drobných honorářů za povídky a básně otiskované v soudobých periodících se snažila tíživou ekonomickou situaci rodiny zmírnit domácí výrobou věnců a nejrůznějších ozdob z čerstvých i papírových květín. V dopisech posílaných synovi se o této své činnosti zmiňuje jen útržkovitě, ale zřejmě se jednalo

³²⁴TAMTÉŽ, dopis z 12. října 1916.

³²⁵Srov. TAMTÉŽ, dopis z 29. listopadu 1916.

³²⁶K tomu srov. TAMTÉŽ, dopis z 28. listopadu 1913; TAMTÉŽ, dopis z 23. prosince 1914 atd. O laskavosti rodiny Pachnerových se Jahodová v dopisech synovi zmiňuje celkem často.

³²¹TAMTÉŽ, dopis ze 6. ledna 1906.

³²²TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1911-1916).

³²³TAMTÉŽ, dopis z 2. prosince 1915.

o nepravdělnou práci dělanou na zakázku. S vedením domácnosti matce pomáhaly obě dcery, které sice toužily po vyšším vzdělání, ale pro nedostatek financí musely po ukončení povinné školní docházky zůstat doma. Když se obě děvčata provdala a odstěhovala, zůstala Jahodovým jedna volná místnost. V mnohých německobrodských rodinách bylo tradicí poskytovat za peníze „stravu a byt“ přespjím studentům místního gymnázia. Už dědeček Anny Jahodové si takto přilepšoval a mít mladého studenta na bytě nebylo nijak ponižující. Jahodovi se usklonili, z kuchyně se stala zároveň ložnice a prázdnou místnost pronajali. Přibýlo jim však více starostí než užitku. Matka si v dopisech synovi několikrát stěžuje, jak musí stále vařit a nemůže ani na pár dní domov opustit: „...již mne to moc přemáhá, tak že vždy večer slabostí se již sotva na nohou držím. Nyní, kdy bych pomoci nejvíce potřebovala, jsouc stará a churavá, jsem tak zcela opuštěna, ať je mi zle jakkoliv, musím vstát a vařit, a za tak nepatrný plat při té drahotě, je obsluhovat...“³²⁷ Od roku 1908 se již o studentech na bytě v dopisech nezmiňuje. Její zdravotní problémy se totiž natolik zhoršily, že musela zanechat všech vedlejších činností a soustředit veškeré síly na obstarání nejjzákladnějších věcí v domácnosti. Syn chtěl rodičům zaplatit ženu na výpomoc, která by k nim několikrát do týdne zašla a vykonala alespoň ty nejtěžší práce. Paní Jahodová byla zpočátku zásadně proti a v době, kdy s návrhem začala souhlasit, to již bylo neuskutečnitelné. Zůřila válka a poptávání se po nějaké ochotné ženě skončilo neúspěchem. Matka o tom synovi zklamaně píše: „...o ty je teď taková nouze jako o potraviny, nemůžeme již více nedělat sehnati ženskou, aby nám prádlo vyprala, neb podlahu umyla; žádný teď o práci nestojí, ani za velké peníze nechťi pracovat!“³²⁸ Obě dcery bydlely dost daleko od domova, měly malé děti a spoustu vlastních problémů. Rodičům pomáhaly drobnými zásluhami potravin. Na to, aby některá z nich opustila rodinu a odjela na delší dobu do Německého Brodu, nebylo v nejistém válečném čase ani pomyšlení. Otázkou zůstává, proč si k sobě bezmocné a nemocné rodiče nevzal jediný syn Josef. Děti neměl a statek mu i v době války zajistil vcelku slušnou obživu.

O průběhu tradičních křesťanských svátků v rodině Jahodových nemáme téměř žádné zprávy. V pozůstalosti Anny Jahodové sice jsou záznamy o nejrozličnějších vánočních a velikonočních zvycích z Německého Brodu a okolí, nevíme však, nakolik se popisované tradice udržovaly v její rodině. Dochované dopisy a vzpomínky pouze potvrzují, že děti strojily vánoční stromček a stavěly betlém, jehož výroba začínala již několik týdnů před samotnými Vánocemi. Tuto činnost měl na starost syn Josef, který „schraňoval před Vánocemi každý krejcar aby mohl nakoupiti obrázky na Betlem, jež jsme

spolu vždy z večera na tuhý papír nalepovali, vystříhovali a po té na dřívka upevnili... Na štědrý den pak Betlem pěkně postavil a svíčkami osvětlil. Po Vánocích zas vše bedlivě do bedničky uložil, aby obrázky zůstaly neporušené a mohly se opět na přesrok použití, k nimž se ovšem vždy ještě nové přikoupily čímž Betlem do velkých rozměrů vzrůstal; ještě jako studující stavěl Betlem zůstává věren této tradici...“³²⁹ Dárky, které se rozdávaly po štědrovečerní večeři, byly obvykle skromné a praktické. Víme například, že o Vánocích v roce 1900 dostala matka od starší dcery Anny teplou zimní sukni, otec šátky a Růžena látku na halenku.³³⁰ Na oplátku Jahodovi nedávno provdané dceři poslali vyšívanou přikrývku na kočárek.³³¹

V souvislosti s oslavou nábožensky laděných svátků je třeba dodat, že Anna Jahodová zřejmě nebyla, alespoň podle soudobých měřítek katolické církve, právě vzornou křesťankou. V dochovaných dopisech není ani sebemenší zmínka o návštěvě kostela, účasti na zpovědi, přijímání nebo procesí. Naopak se v její korespondenci velmi často objevuje kritika lidí, kteří pod vlivem církve celý svůj život podřizují mnohým nesmyslným a zaostalým názorům a „...vězí v středověkých temnotách kněžských klamů a zázraků, a drží se kuten, jež stále se před osvětou uzavírají...“³³² Podobná kritická slova nejčastěji mířila ke spolku místních starých panen a vdov, které trávily většinu času v kostele a místo nějaké užitečné činnosti se pilně věnovaly pomlouvání „bližního svého“. V náboženském směru velmi volná výchova se později odrazila v počínání všech tří dětí. Syn Josef se odpoutal od církve úplně a starší dcera Anna přestoupila k církvi československé, kde se její manžel Jan stal farářem.³³³ Nejmladší Růžena byla rovněž velmi chladnou v oblasti víry; s manželem odmítali v zimě posílat děti na bohoslužby do studeného kostela, což jim u některých klerikálně smýšlejících nadřízených způsobilo nemalé problémy.³³⁴

Vedle běžných každodenních starostí a práce k lidskému životu vždy patřily i chvíle odpočinku a rozptýlení, které se po staletí řídily především církevním kalendářem. Kromě tradičních svátků se ve druhé polovině 19. století začaly objevovat další nové druhy zábavy, zakládaly se nejrozličnější spolky,

³²⁹ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*. Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

³³⁰ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis ze 3. ledna 1901.

³³¹ TAMTÉŽ.

³³² TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis z 21. ledna 1913.

³³³ Srov. TAMTÉŽ, (Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Anny a jejího manžela Jana Rychlého, bez dat).

³³⁴ Srov. TAMTÉŽ, (Dopisy Jos. Jahodovi od jeho sestry Růženy provdané za učitele Skálu, 1896-1940), zejm. dopis z 28. prosince 1914.

³²⁷ TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis z 10. února 1907.

³²⁸ TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis z 12. října 1916.

uplatňovaly se technické vynálezy... Zábava se čím dál tím více stávala pevnou součástí všedního dne.³³⁵ Vzhledem k nedostatku finančních prostředků byl ale u chudších vrstev obyvatelstva výběr zábavy silně zúžený. Vedle účasti na typických poutích, výročních trzích a svátcích místních patronů, ke kterým neodmyslitelně patřila hudba, tanec, jídlo a pití, se i mezi chudými řemeslníky našli tací, kteří si nechťeli nechat ujít některé náročnější druhy zábavy. Největší oblibě se u nich těšilo divadlo a do této skupiny patřila i Anna Jahodová. V Německém Brodě bylo již od roku 1853 kamenné divadlo a vedle her nacvičených místními ochotníky³³⁶ byla na programu i představení českých a německých kočovných společností, které do města vcelku pravidelně přijížděly. Lístky k stání byly poměrně levné, ale i přesto si Anna nemohla dovolit být pravidelnou návštěvnicí. V dopisech synovi si nejednou stěžuje, jak by ji to či ono divadelní představení lákalo, ale požadované vstupné převyšuje její finanční možnosti. Pokud chtěla matka s dcerami realizovat své kulturní zájmy, musely se uskromnit, především v jídle. Velmi milé bylo, když otec za některou zakázku dělanou pro herce přinesl kromě peněz i lístky do divadla.

Vedle návštěvy divadelních představení se Anna Jahodová rovněž účastnila některých literárních přednášek konaných v sále divadla či v sokolovně. Z dochované korespondence se sice dozvídáme jen o dvou takových akcích, ale lze předpokládat, že nebyly jediné, které se zájmem zhlédla a vyslechla. V lednu roku 1899 píše synovi: „Včera jsme byly s Annou na slavnostním večírku pořádaném na počest Václavu Třebízskému od spolku „Barák“. Václav, syn p. Borovičky promluvil o životě a působení Třebízského. Byla ta jeho skladba zpoila moderní a zpoila vlastenecká, ale velmi pěkná, svědčící o skvělém nadání...“.³³⁷ V roce 1908, 26. března, se v sokolovně konal slavnostní vzpomínkový večer na počest Annina oblíbeného spisovatele Svatopluka Čecha.³³⁸ Přítomen byl i Jaroslav Vrchlický, který vyzdvihl význam

³³⁵K trávení volného času v 19. a na poč. 20. století blíže např. P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, s. 219-261. Nejvíce pozornosti je zde však věnováno situaci v Praze.

³³⁶K tomu srov. *Divadelní hry, sehrané Německobrodskými ochotníky*, in: Jubilejní památník spolku německobrodských, Německý Brod 1903, s. 10-11.

³³⁷SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910). Václav Beneš Třebízský (1849-1884) - katolický kněz, autor vlastenecky zaměřených historických próz hlavně z doby husitství a z revolučního roku 1848. Akademický spolek „Barák“, pojmenovaný podle žurnalisty, spisovatele a politika Josefa Baráka (1833-1883), v Německém Brodě vznikl v roce 1894; pořádal různé přednášky, zasloužil se mimo jiné o zřízení městské knihovny. Ve své činnosti prakticky navázal na akademický spolek „Havlíček“, který zde působil v letech 1881-1891.

³³⁸Srov. *Jaroslav Vrchlický v Něm. Brodě*, *Náš kraj* 3, 1908, č. 13, s. 4.

nedávno zemřelého básníka. Matka o tom synovi píše: „...ráda bych se zúčastnila abych ho osobně poznala, ale má choroba mně v tom zabraňuje, bojím se, že bych tam v tom návalu lidí nevydržela, a také je mimo to velké vstupné...“.³³⁹ Zda se vzpomínkového večeru nakonec zúčastnila nám již korespondence neprozrazuje.

Studentské vycházky do okolí Německého Brodu, které se konaly každý rok, byly u Jahodů rovněž velmi oblíbené. Za zpěvu nejrůznějších písní se došlo na předem určené místo, nejlépe do nějakého hostince, kde se výletníci mohli občerstvit, a poté se celý průvod vracel zpět do města. Pro Annu Jahodovou to byla jedna z mála příležitostí, jak opustit alespoň na chvíli město. Během svého vcelku dlouhého života navštívila snad jen své rodné městečko Cerhenice, jednou či dvakrát byla na návštěvě u dcery Anny v Kutné Hoře, v roce 1911 se odhodlala k dlouhé cestě až do Veselé u Rokycan, kde žila druhá dcera Růžena, a zřejmě jen jedenkrát měla možnost prohlédnout si synův statek v Polánkách.³⁴⁰ Na delší cestování nezbyval čas, peníze a nesloužilo ani zdraví.

Na veřejnosti se Anna Jahodová příliš neprojevovala. Celý život strávila v Německém Brodě, v malém městě, kde si hlavně starousedlíci pamatovali zahanbující vlastnosti či skutky toho kterého člověka mnohem lépe a déle než prohršky vlastní. Po špatných zkušenostech z dětství se Anna lidí spíše stranila a snažila se vyhnout se jakémukoliv důvěrnějšímu kontaktu s těmi, kteří ji kdysi odsuzovali pro její nemanželský původ. V dochované pozůstalosti nenasvědčuje nic tomu, že by se někdy záměrně stýkala s manželkami ostatních německobrodských řemeslníků. Při náhodných setkáních se z její strany hovor zřejmě točil pouze okolo všeobecných problémů spojených s vedením skromné domácnosti a výchovou dětí. Anna Jahodová nikdy nepatřila k ženám, které toužily dozvědět se co nejvíce klepů a mnohdy nepravdivých a značně zkreslených informací o svých známých a sousedech. Osobně se v Německém Brodě více stýkala snad jen se dvěma lidmi - s Josefou Menšíkovou a Františkem Borovičkou. Menšíková, o které se více zmiňujeme v následující kapitole, byla o dvacet šest let starší než Anna. I přesto se zdá, že přátelství mezi nimi bylo celkem důvěrné. V nekonečném sledu každodenních prací se Anna snažila vyšetřit si občas volnou chvíli alespoň na krátkou návštěvu osamělé a stárnoucí ženy, jejíž místy už zmatená a nepřesná vyprávění ráda poslouchala.

³³⁹SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis z 22. března 1908.

³⁴⁰Srov. TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1892-1910); TAMTÉŽ, (Dopisy od matky z let 1911-1916).

S učitelem Borovičkou Annu spojoval zájem o literaturu, historii a o národní dění v zemi.³⁴¹ Společně sháněli a půjčovali si nejrůznější časopisy, noviny a knížky, opisovali nebo si vystřihovali důležité články, diskutovali o politických událostech, rozebírali právě vyšlá literární díla. Později také schraňovali kritiky, které se týkaly povídek a básní, jejichž autorem byl syn Anny Jahodové. V době první světové války si zhotovili pláněk bojiště a na základě novinových zpráv sledovali pohyb zúčastněných vojsk a zaznamenávali jednotlivé porážky či vítězství.³⁴² Pan Borovička Annu povzbuzoval ve spisovatelské činnosti a vedle manžela a dětí byl prvním čtenářem a kritikem jejích literárních výtvorů. Po úspěchu útlé knížky s názvem *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života*³⁴³ ji nabádal, aby stejným stylem zpracovala i vzpomínky na Karla Havlíčka Borovského, který během studentský let rovněž navštěvoval domek jejího dědečka Václava Kasala. Anna se o tomto nápadu zmiňuje synovi v dopise blíže neurčeného data, kde píše, že ač má k tomuto tématu nějaké zápisky, které by bylo vhodné uveřejnit, „...nyní k tomu nemám ani času, ani mysl upokojenou, majíc tak velké a těžké starosti, možná až později...“³⁴⁴ Záměr sepsat vzpomínky na Havlíčkovy návštěvy u Kasalů se zřejmě už neuskutečnil.³⁴⁵ Při jaké příležitosti se František

Borovička a Anna Jahodová seznámili nám dochované zápisky ani korespondence neprozrazují. Jako velmi reálná se zdá možnost, že k setkání došlo ve škole, kam se Jahodová přišla zeptat na prospěch a chování syna Josefa.³⁴⁶ Nevíme ani, jak na toto přátelství reagoval její manžel.

Po celodenní namáhavé práci Anna nejraději odpočívala při řešení a vymýšlení různých hádanek. Odebírala dva časopisy, které se na tento druh zábavy specializovaly: *Českou rodinu* a *Rodinné besedy*.³⁴⁷ Její jméno se celkem často objevovalo v seznamu úspěšných řešitelů, několikrát za správné znění tajenky obdržela drobné ceny jako například sadu dopisních papírů či pohlednic. Společně s dcerou Annou a jejím manželem byla členkou kutnohorského kroužku hádankářů známého pod názvem „Havíři“. Do obou výše zmíněných časopisů sama přispívala. Ukázky z její tvorby jsou součástí příloh této práce.

Ke každodennosti Anny Jahodové rovněž patřilo vyřizování nejrůznější korespondence. Dopisy psané synovi nejsou nikterak krátké a lze předpokládat, že listy podobného rozsahu pravidelně posílala i oběma provdaným dcerám. Vedle této rodinné korespondence je v Annině pozůstalosti také uloženo několik dopisů, které jasně poukazují na její styky s některými významnými osobnostmi soudobého literárního světa.

Ze dvou dochovaných listů napsaných v Praze roku 1893 Jaroslavem Vrchlickým a v Přelouči roku 1898 Ladislavem Quisem se příliš nedozvíme.³⁴⁸ Pouze z Quisova dopisu vyplývá, že ho Jahodová žádala o nějaké informace ohledně okolí Německého Brodu v době jeho ročního pobytu na místním gymnáziu. Zdá se také, že se spolu někdy osobně setkali, protože Quis mimo jiné píše, aby Anna jeho informace o žádaném tématu přijala „...jako pozdní

³⁴¹František Borovička (nar. 1845), učitel a později ředitel měšťanské školy v Německém Brodě, bydlel v domě č.p. 19 v Palackého třídě (dnes Horní ulice). Byl ženatý, měl dceru a dva syny. K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, Sečítání obyvatelstva a nejdůležitějších domácích zvířat, kniha 296 (rok 1890, vnitřní město). Datum úmrtí se nepodařilo zjistit, ale je jisté, že paní Jahodovou nejméně o dva roky přežil. V pozůstalosti jejího syna Josefa je uložen dopis ze 3. dubna 1919, ve kterém se pan Borovička podivuje nad náhlou smrtí starého Josefa Jahody (manžel paní Anny zemřel 22. listopadu 1918), a dále žádá: „...obracím se zároveň na Vás, abyste některé věci, jež zanechala nebožka pí. matka a jež by měly důležitost pro město, daroval zdejšímu Museu...“. K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 2 (Dopisy Josefu Jahodovi z Havlíčkova Brodu, 1896-1946).

³⁴²K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis z 25. listopadu 1914.

³⁴³A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života*, Kutná Hora 1898.

³⁴⁴SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky, bez dat). Dopis musel být napsán před říjnem roku 1900. Paní Jahodová se v něm totiž mimo jiné zmiňuje, že již delší dobu nikde ve městě nebyla, protože pečuje o dceru Annu, která „již asi 14 dní leží nemocná“. Dcera Anna se v říjnu 1900 provdala a odstěhovala do Čáslavi.

³⁴⁵V pozůstalosti Anny Jahodové je dochováno jen několik nesouvislých poznámek, které jsou součástí rukopisu vzpomínek na Frant. Jar. Rubeše. Srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky ze studentského života Fr. Jar. Rubeše*. Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

³⁴⁶Důkazem, že se Jahodová o prospěch nejstaršího dítěte skutečně zajímala, jsou vzpomínky jejího syna Josefa, který popisuje, že ještě během jeho gymnaziálních studií se matka šla několikrát zeptat třídního profesora, jak prospívá a zda má ve studiu pokračovat. Srov. J. JAHODA, *Starý student vypravuje*, s. 21, 23, 55.

³⁴⁷*Česká rodina*, s podtitulem *Obrázkový měsíčník pro lid*, vycházela v Blatné od roku 1902. Kromě hádanek obsahovala různé články, básně, krátké zprávy ze světa i z domova, inzeráty atd. *Rodinné besedy*, s podtitulem *Časopis českých hádankářů*, vycházely v Praze od roku 1905 vždy první den v měsíci.

³⁴⁸Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy Anně Jahodové od významných osobností, 1873-1912). Pozůstalosti J. Vrchlického a L. Quise žádné dopisy od A. Jahodové neobsahují. K tomu srov. *Ladislav Quis - literární pozůstalost* č. 584, Praha 1964; *Literární pozůstalost: Jaroslav Vrchlický (1853-1912)*, Praha 1976.

oplátku za onu pověst o Kostlivci brodském, již jste mi před léty vypravovala, a na kterou se ještě dnes dobře pamatují...“³⁴⁹

Anna Jahodová dále byla v písemném kontaktu s Adolfem Heydukem³⁵⁰, se kterým ji spojoval především zájem o spisovatele Františka Jaromíra Rubeše. V roce 1893 vyšel v Praze sborník na oslavu činnosti Umělecké besedy.³⁵¹ Dostal se zřejmě shodou okolností k rukám Anny Jahodové, která si se zaujetím přečetla v něm otisknuté vzpomínky na setkání s Rubešem a jejich autora, Adolfa Heyduka, kontaktovala.³⁵² Když o pět let později připravovala do tisku vlastní práci, na jednu z úvodních stran připsala: „Slovutnému básníku panu Adolfu Heydukovi, vřelému ctiteli Rubeše v nehlubší úctě věnováno.“³⁵³ Jeden výtisk *Vzpomínek na Frant. Jar. Rubeše* poslala i synovi a v přiloženém dopise ho informovala: „...jak na první stránce uvidíš, věnovala jsem knížku Heydukovi, a pan nakladatel mi pro něho poslal jeden výtisk skvostně vázaný, jež mu také odesílám, aby ho dříve obdržel než budou knížky v knihkupectví rozeslány...“³⁵⁴ Knížku básníkovi skutečně poslala a obratem jí od něj přišlo děkovné psaní, ve kterém ji zároveň požádal o její fotografii s odůvodněním, že ji hodlá zařadit „mezi obrazy těch, jež v národě nejvíce ctím.“³⁵⁵

Annin zájem o Rubešův život a dílo byl rovněž příčinou jejího seznámení a vřelého přátelství s Josefem Ladislavem Turnovským. „Seznámila jsem se

³⁴⁹ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy Anně Jahodové od významných osobností, 1873-1912), Ladislav Quis Anně Jahodové, dopis napsaný v Přelouči dne 14. března 1898.

³⁵⁰ Adolf Heyduk (1835-1923) - básník patřící ke skupině májovců. V pozůstalosti A. Heyduka jsou uloženy dva dopisy od A. Jahodové z let 1898-1905. K tomu srov. *Adolf Heyduk. Literární pozůstalost*, Praha 1970. Jedná se zřejmě o průvodní dopis k zaslané knížce *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše* a o přání k básnickovým sedmdesátým narozeninám.

³⁵¹ *Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké Besedy 1863-1893*, Praha 1893. Umělecká beseda byl spolek umělců, který vznikl v Praze roku 1863. Snažil se o rozvoj české umělecké tvorby, prosazoval záchranu historických památek, zřizoval pamětní desky a pomníky, organizoval slavnosti a výstavy, měl rozsáhlou nakladatelskou činnost...

³⁵² A. HEYDUK, *Jinošické jsou to háje...*, in: *Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké Besedy 1863-1893*, s. 53-57. Kapitola o F. J. Rubešovi se později stala součástí básnickových vzpomínek. K tomu srov. TÝŽ, *Vzpomínky literární*, Praha 1911.

³⁵³ Srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života*.

³⁵⁴ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis z 8. listopadu 1898.

³⁵⁵ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy Anně Jahodové od významných osobností, 1873-1912), Adolf Heyduk Anně Jahodové, dopis napsaný v Přelouči 10. listopadu 1898.

s tímto zasloužilým a poctivým vlastencem v té době, kdy se zanášel myšlenkou vydání sebrané spisy Fr. Jar. Rubeše, a napsati životopis jeho. Shledával pilně látku k tomuto dosti nesnadnému úkolu, a pátral neunavně po nějakém rukopisu jeho neb památkách, také do Národní Politiky dal snažnou žádost k obecnstvu, má-li kdo nějaký příspěvek k životopisu Rubešovu, neb rukopis jeho, aby mu ho laskavě zapůjčil. Jelikož bydlel Rubeš po celý čas svých gymnasijských studií u mého dědouška, a až do své smrti byl s ním v písemném spojení, slyšela jsem mnoho o něm vypravovati, což jsem si vše bedlivě zapsala; těmito zápiskami mohla jsem tedy jeho životopisci vydatně posloužiti. Nemeškajíc, odeslala jsem mu dosti objemný sešitek svých záznamů. Přišly mu velmi vhod, a použil jich důkladně a sice na stránce 10. Tato moje ochota dojmula ho velice a získala mi jeho upřímné přátelství pro vždy...“ - takto popisuje jejich seznámení Anna Jahodová ve svých vzpomínkách.³⁵⁶ Krátce na to se poznali i osobně. Turnovský jako ředitel kanceláře Ústřední matice školské často cestoval a při pobytu na Českomoravské vrchovině zavítal i do Německého Brodu, což opět nejlépe dokazují Anniny vzpomínky: „...vždy kdykoliv v zájmu Matice přijel do našeho okolí, potěšil mne přítomností svou. To byl vždy v naší rodině jako svátek nějaký; prožili jsme s ním pokaždé několik hodin v náladě povznesené. Vyprávěl nám různé příhody ze svého života, ze svých cest, a nejraději se rozhovořil o divadle...“³⁵⁷ O jeho vzácných návštěvách se matka zmiňuje i v dopisech synovi. V dopise blíže neurčeného data Josefovi popisuje společné zhlédnutí představení v místním divadle: „...seděla jsem na prvním zavřitém sedadle, ještě dnes cítím všechny ty bodavé zraky naší honorace; a my jsme si pomoci nemohli, musely jsem si sednouti kam nás p. ředitel Turnovský zavedl. Přijel jednu sobotu večer znenadání a nedbaje únavy po cestě, naléhal, abysme se honem do divadla strojily. Přinesl mě darem dvě velmi krásné knihy v kůži vázané, které mají asi 7 zl. ceny. Druhý den procházel se s námi po městě a pobyl u nás až do poledne, kdy odjel. Ty dva dny byly pro nás jako osvěžující paprsek sluneční v našem starostlím plném životě...“³⁵⁸ V únoru 1899 přijel Turnovský do Brodu den před premiérou své hry *Starí blázni*, kterou nacvičili místní ochotníci. Jahodová o tom synovi a snaše píše: „...sděluji Vám, že dnes

³⁵⁶ Srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Několik vzpomínek na J. L. Turnovského*. Rukopis vzpomínek je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1. Zápis A. Jahodové Turnovský ve své práci skutečně využil. K tomu srov. J. L. TURNOVSKÝ, *Životopis Frant. Jaromíra Rubeše*, in: *Spisy Frant. Jaromíra Rubeše*, 2. díl, Deklamovánky, písně a jiného druhu básně, Praha 1894, s. 10-17; a dále TÝŽ, *Frant. Jaromír Rubeš. Nástin životopisný*, Praha b. r. (1895), s. 12-19.

³⁵⁷ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Několik vzpomínek na J. L. Turnovského*.

³⁵⁸ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky, bez dat).

večer přijel p. Turnovský, setkala jsem se s ním na promenádě a chodily tam s ním asi hodinu; to Vám byl poplach! Všichni za námi chodili a s obdivem se na něho dívali, myslíce, že přijel jako autor na zítřejší divadlo, já to také myslela. On ale ani nevěděl, že se bude jeho kus dávat, a mrzel se velice, že se nemůže zdržeti; jede totiž na Moravu do Telče k vůli zřízení nějaké školy... Žádal mně abych mu dala referát, jak to ochotníci seřádl. Představila jsem ho na kursu jako autora herečkám...³⁵⁹ Jeho nečekaná smrt Annu zarmoutila, ztratila blízkého přítele: „Zpráva o jeho neočekávané smrti dojmula mne hluboce a velkou lítost mi způsobila, jsem v náladě velice truchlivé vidouc, jak všechno mne opouští co jest mně milé a drahé...“³⁶⁰

V dochované korespondenci Anny Jahodové se mimo jiné ještě nalézají tři dopisy napsané po roce 1903 spisovatelkou Ludmilou Grossmannovou-Brodskou.³⁶¹ Osobně se spolu asi nikdy nesetkaly - rozhovor mezi nimi by byl ostatně velmi komplikovaný, protože Grossmannová v sedmi letech následkem spály ztratila sluch - ale jejich jména se často objevovala na stránkách některých periodik, do kterých obě ve stejnou dobu přispívaly. Korespondenci navázaly zásluhou rodiny Josefa Ladislava Turnovského, která znala Grossmannovou osobně a o paní Jahodové ji často vyprávěla.³⁶²

Tolik nám tedy o každodenním životě Anny Jahodové-Kasalové vypovídá její soukromá korespondence. Prožila v něm, stejně jako kdokoliv jiný, chvíle štěstí a spokojenosti, které se střídaly s obdobím beznaděje, zármutku a zoufalství. Nelze říci, že by byla se svým životem nespokojena. V jednom dopise synovi píše: „Však on není nikdo dokonale šťasten, ať bohatý nebo chudý, každému něco ku štěstí schází, jenže každý to štěstí v něčem jiném spatřuje.“³⁶³ Anna Jahodová hledala štěstí a smysl svého života v lásce k rodině, dětem a literatuře.

³⁵⁹ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis z 18. února 1899.

³⁶⁰ TAMTÉŽ, dopis ze 14. února 1901. Pozůstalost J. L. Turnovského má dvě části, které jsou uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a v archivu Městského muzea v Sobotce u Bakova nad Jizerou, kde se Turnovský narodil. V Sobotce je uložen jeden dopis od A. Jahodové. K tomu srov. K. BÍLEK, *Josef Ladislav Turnovský. Pisemná pozůstalost*, Praha 1975.

³⁶¹ Ludmila Grossmannová-Brodská (1859-1935) - autorka povídek, románů, veršovaných i prozaických knížek pro děti, překladatelka z němčiny a angličtiny (např. Robinson Crusoe, Baron Prášil, Chaloupka strýčka Toma atd.).

³⁶² Ke korespondenci srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy Anně Jahodové od významných osobností, 1873-1912).

³⁶³ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky 1892-1910), dopis ze 3. ledna 1901.

Paní Jahodová patriotka

Anna Jahodová-Kasalová pocházela sice z chudé, ale vlastenecky uvědomělé rodiny, která udržovala přátelství s Františkem Jaromírem Rubešem a stýkala se snad i se samotným Karlem Havlíčkem Borovským. Jan Václav z Finberka ve své práci *Rubešovo přátelství k Havlíčkovi* dokonce tvrdí, že se Rubeš a Havlíček měli prostřednictvím společného kamaráda, jakéhosi Roberta Rychtera, který s Karlem bydlel v jednom pokoji v domě na náměstí u panen Berlišových, poznat v roce 1831 právě v domku punčocháře Václava Kasala.³⁶⁴ Pro toto setkání však neexistují žádné přímé důkazy a nezmiňuje se o něm ani Anna Jahodová. Mezi Havlíčkem a Rubešem byl navíc dost velký věkový rozdíl, celých sedm let, a je málo pravděpodobné, že by se student nejvyšší třídy gymnázia důvěrně vybavoval s žákem teprve třetí třídy hlavní školy.³⁶⁵ Proto se jako mnohem pravděpodobnější zdá tvrzení, že se oba muži seznámili až o pár let později v Praze. Nicméně Anna Jahodová uvádí, že se její dědeček Václav Kasal s Karlem Havlíčkem skutečně znal, ale až v době jeho gymnaziálních studií, tedy v letech 1832 až 1838: „Jak nastalo teplejší počasí, dal dědoušek stůl pod hrušku vynést a jídalo se na čerstvém vzduchu k velké radosti všech studentů z chaloupky. U tohoto stolu sedal mimo Rubeše později také Karel Havlíček, a jídal často na pozvání mé babičky se studenty; nejraději se pozval na nové brambory s cibulkou, které byly jeho zamilovaným jídlem; na čerstvém pak vzduchu v zahrádce mu zvlášť velmi chutnaly. Nejítalť snad v chaloupce z nějaké nouze, vždyť byl u svých milých, dosti zámožných rodičů, ale proto, že mu to neb ono jídlo, jak se obvykle stává, znenadání k chuti přišlo. Pobýval velmi rád a často v chaloupce, dokud zde studoval, všech zábav s kollegy se zúčastňuje; a když pak z ciziny do Brodu na návštěvu přijížděl, neopomenul nikdy též do chaloupky se podívat. Při jedné takové návštěvě překvapil dědouška sametovou látkou na vestu, již on jako vzácnou památku do své smrti choval...“³⁶⁶

Havlíčkovu zatčení a následné odvezení do Brixenu vyvolalo v Německém Brodě nesouhlas pouze u jeho nejbližších přátel; zbytku obyvatelstva byla celá akce naprosto lhostejná stejně jako jeho návrat v květnu roku 1855. Zamračeného muže, zdrceného nečekanou ztrátou milované manželky a zklamaného odmítavým postojem bývalých přátel se prý v Brodě spíše báli.

³⁶⁴ J. V. z FINBERKA, *Rubešovo přátelství k Havlíčkovi*, Německý Brod 1926, s. 4.

³⁶⁵ O nepravděpodobném setkání Rubeše s Havlíčkem blíže V. FIEDLER, *Havlíček buditelem svého města*, in: Památce Havlíčkově, Havlíčkův Brod 1946, s. 79-80.

³⁶⁶ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky ze studentského života Frant. Jar. Rubeše*. Rukopis je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

Dlouhé chvíle si Havlíček krátil včelařením, s přítelem Václavem Žákem³⁶⁷ hrál šachy a podnikal výlety do blízkého okolí.³⁶⁸ Anna Jahodová v této souvislosti vzpomíná, jak jí dědeček s babičkou vyprávěli, že „po návratu svém z Brixenu chodíval se často koupat „mezi vody“ a tu se pokaždé v zahrádce stávil a pod starou hruškou poseděl; jsa již churav (trpěl prý stále žízni) často požádal matku moji, aby mu z „Kocourkového dvorka“ sklenici vody přinesla; odtamtud prý mu nejlépe chutnala. Probral-li se někdy ze své zadumčivosti, tu prý vzpomínal rád na svá studentská léta, na všechny kratochvíle zde zažité...“³⁶⁹ Stýkal se také s manželi Menšíkovými, kteří patřili k několika málo místním vlasteneckým rodinám. Josefa Menšíková, dcera brodského koželuha Fettra, byla od mládí blízkou přítelkyní a snad i krátkou studentskou láskou jen o rok staršího Karla Havlíčka. Během nejrůznějších slavností prý v domě rodiny Menšíkových, v č.p. 179 na hlavním náměstí v Německém Brodě, pobývaly tak významné osobnosti jako například František Ladislav Rieger.³⁷⁰ S ochotnou a obětavou vlastenkou se při svých studiích v Německém Brodě setkal i Ladislav Quis, který ve své *Knize vzpomínek* popisuje: „...již v zimě počal jsem docházeti do domu paní Menšíkové, choti váženého měšťana

³⁶⁷ Václav Žák (1822-1869) - syn majitele hostince „U bílého koně“, Havlíčkův přítel z mládí, absolvent báňské akademie v Bánské Štiavnici a později ředitel továrny ve Stragare v Srbsku. Pomáhal Havlíčkovi zakládat místní ochotnické divadlo, maloval kulisy pro některá představení. Stál při něm věrně i po návratu z Brixenu a jeho smrt ho velmi poznamenala. V závěru života trpěl duševní chorobou, stal se nebezpečným pro své okolí a v roce 1864 byla rodina donucena odvést ho do ústavu choromyslných v Praze, kde v srpnu roku 1869 zemřel. Blíže K. STIBRAL, *Život a listy Havlíčkova přítele Václava Žáka*, in: Zprávy Městského musea v Ném. Brodě 1922-23, Německý Brod 1924, s. 3-27.

³⁶⁸ K Havlíčkově pobytu v Německém Brodě blíže např. V. FIEDLER, c. d., s. 97-98; K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové o Karlu Havlíčkovi, o jeho dceři a matce*, in: Památce Havlíčkově, Německý Brod 1924, s. 54-55.

³⁶⁹ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky ze studentského života Frant. Jar. Ruběše*. Co znamená spojení „mezi vody“, autorkou dané do uvozovek, přesně nevíme, ale nedaleko domku Kasalových protékala řeka Sázava a na ní je právě v těchto místech splav. Kromě toho se tehdy z řeky v tomto místě oddělovala ještě na pravé straně dvě ramena. Jedno se o několik metrů dál vlévalo zpět a druhé sloužilo jako náhon na mlýnské kolo a protékalo v těsné blízkosti Kasalova domku. Kocourkův dvorek - tak se zřejmě nazýval statek č.p. 61 stojící na místě dnešní hasičské zbrojnice.

³⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 51. F. L. Rieger se například zúčastnil pohřbu Zdeňky a Josefy Havlíčkových na hřbitově v Německém Brodě v roce 1872 a 1884. Při této příležitosti zcela jistě navštívil i rodinu Menšíkových, se kterou ho měl údajně seznámit Karel Havlíček Borovský. V Riegerově pozůstalosti uložené v Archivu Národního muzea v Praze je uchováno 14 dopisů od Josefy Menšíkové z let 1880-1898. K tomu srov. *Inventář pozůstalosti František Ladislav Rieger (1818-1903)*, Praha 1973.

Brodského, jehož syn Ferdinand se mnou studoval... Paní Menšíková, horlivá vlastenka, která v době ještě nedávno minulé přátelsky stýkala se s Karlem Havlíčkem, jehož otcovský dům od jejich obydlí jen několik kroků přes náměstí byl vzdálen, byla tehdy asi čtyřicetiletá, živě letory a chovala k nám studentům upřímnou přízeň. Byl jsem v její domácnosti vlídně přijat a nalezl jsem tam milý útulek i mnohé povzbuzení. Pořádány tu i častěji zábavy, ano i domácí ples, cvičili jsme se tam v novém tehdy národním tanci, na podnět Nerudův tanečním mistrem Linkem sestavené Besedě; hrálo a zpívalo se tu, a po více jak pololetní přestávce dostávaly se mi zde opět pravidelně do rukou noviny a to hned několikery. Pan Menšík měl hlavní sklad tabáku, a užívali jsme krámu jeho jako nějaké veřejné čítárny. Záhy byl jsem u Menšíků, jak se říká, jako pečený a vařený, nic neobešlo, nic nepodniklo se beze mne...“³⁷¹

Řádky věnované dnes již rovněž zapomenuté vlastence Josefě Menšíkové mají mnoho společného i s Annou Jahodovou-Kasalovou, která byla její důvěrnou přítelkyní a výše jmenované osobnosti velmi dobře znala z jejího vyprávění. Není nám přesně známo, kdy a jak se seznámily, ale Německý Brod byl dost malým městem na to, aby se Menšíková nedozvěděla o chudé, ale inteligentní dívce a o jejím obrovském zájmu o českou řeč, literaturu a historii. I přes velký věkový a majetkový rozdíl měly obě ženy mnoho společného a pro Annu Jahodovou bylo toto přátelství velkým přínosem. Snad právě díky celkem rozsáhlým kontaktům paní Menšíkové měla možnost se alespoň písemně seznámit s Jaroslavem Vrchlickým a Ladislavem Quisem, s muži, kterých si vždy velmi vážila. Ze vzájemné korespondence se dochovaly jen dva krátké dopisy, ale uvážíme-li společenské postavení paní Jahodové a hmotné poměry, v nichž žila, pak dochované listy nabývají na významnosti. Manželek chudých a bezvýznamných krejčích byly v celé zemi stovky, ale kolik z nich se mohlo něčím podobným pochlubit?

Na paní Menšíkovou, ke které kdysi chodíval s matkou na návštěvu, si v almanachu vydaném k výročí místního gymnázia zavzpomínal i Josef Jahoda. V krátkém článku líčí, jak stárnoucí paní „studentům vřele Havlíčka doporučovala a ráda o něm vypravovala“; měl od ní prý dokonce na opsání vypůjčený rukopis básně *Křest svatého Vladimíra*.³⁷² Jahoda v tomto článku také připomněl jednu z legend, které se týkaly Havlíčka a po Německém Brodě kolovaly ještě dlouho po jeho smrti. Havlíček se po návratu z Brixenu velmi často procházel v okolních lesích a při jednom takovém výletu prý potkal žebračku, která jej požádala o almužnu. Dal jí tedy několik krejcarů a stará žena mu za to přála štěstí, zdraví a hlavně, aby „se na dětech dočkal radosti, ne

³⁷¹ L. QUIS, *Knihy vzpomínek I*, Praha 1902, s. 149.

³⁷² J. JAHODA, *Studentská brodská tradice o Havlíčkovi*, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 334-337.

jako ta chudák brodská kupcová z rynku, Havlíčková, která má syna nezdaru, takového neznabožáka a rebelanta, který píše proti vládě a císaři pánu, vydává zloajné noviny a nedávno byl dlouho v kriminále...“³⁷³

Po smrti Josefy Menšíkové věnovali pozůstalí její korespondenci a paměti právě Anně Jahodové-Kasalové, která měla jako jedna z mála možnost přecházet si již zmíněné ztracené vzpomínky na Karla Havlíčka a jeho dceru Zdeňku. Ty sice měly být psány prostým jazykem a díky autorčině neznalosti občas měly i zamlčovat nebo zkreslovat známá fakta, ovšem na druhé straně možná obsahovaly bezprostřední osobní úvahy, často velmi hodnotné.³⁷⁴

Anna Jahodová-Kasalová na základě korespondence, pamětí a osobních vzpomínek na Josefu Menšíkovou napsala dva články. První, nazvaný *Ze studentského života Karla Havlíčka Borovského*, vycházel v roce 1909 na pokračování v místním týdeníku *Havlíčkův kraj*.³⁷⁵ Jak už název napovídá, článek, především jeho první část, popisuje studentská léta Karla Havlíčka, jeho pobyt na německobrodském gymnáziu a také první nevinnou dětskou lásku, kterou prožil v páté třídě, když se zamiloval do půvabné Josefy Fetrové.³⁷⁶ Havlíčkovým odchodem do Prahy známost skončila, opět se setkali až po jeho návratu z Ruska v roce 1844. Zatímco pro Karla to byla jen bezvýznamná dětská láska, paní Menšíková prý na chvíli s ním prožité vzpomínala až do smrti. Dále Anna Jahodová popisuje Havlíčkovy aktivity v Německém Brodě po návratu z Ruska, účast Josefy na ochotnickém divadle a také to, že se její rodiče obávali známosti s nemajetným kupeckým synem a raději dceru včas, i přes její protesty, provdali za schopného obchodníka Ferdinanda Menšíka. Přátelství, které mezi mladými lidmi bylo, se sňatkem zničit nepodařilo a po návratu z Brixenu býval Karel Havlíček u Menšíkových častým hostem. Jahodová se v závěru tohoto článku také obšírně zmiňuje o tom, jak se Menšíková později angažovala ve prospěch staré paní

³⁷³TAMTÉŽ, s. 335.

³⁷⁴Bližze K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové*, s. 50-52. Z textu vzhledem k citacím z dopisů vyplývá, že Stibral s uvedenou korespondencí a se vzpomínkami ještě sám pracoval, což znamená, že se musely z muzea ztratit až po roce 1924.

³⁷⁵A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Ze studentského života Karla Havlíčka Borovského*, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 1-3. Jako motto autorka použila slova svého oblíbeného básníka Svatopluka Čecha: Láska jest nejkrásnější fata morgána v poušti lidského života.

³⁷⁶O milostném nebo spíše přátelském vztahu Karla Havlíčka a Josefy Fetrové dále srov. K. STIBRAL, *Studijní léta Karla Havlíčka Borovského na německobrodském gymnasiu*, XXXIX. Výroční zpráva státního reálného gymnasia v Něm. Brodě za rok 1923-24, Německý Brod 1924, s. 1-9. Autor zde odkazuje na článek A. Jahodové a cituje paměti J. Menšíkové.

Havlíčkové. Údajně jen na základě jejího oznámení a proseb jí byla vedením Sboru pro památku Havlíčkovu určena doživotní pense ve výši 300 a později dokonce 500 zlatých ročně.³⁷⁷ Jak zaznamenala Anna Jahodová, „...říkávala paní Menšíková často, majíc při tom blažený výraz v tváři, která ji těší, že touto malou službou mohla se alespoň poněkud zavděčit matce Havlíčkové.“³⁷⁸ K osobě obětavé vlastenky je vhodné pro pořádek doplnit ještě jednu informaci, o které se sice Jahodová nikde nezmiňuje, nicméně s rodinou Havlíčkových také velmi úzce souvisí. V roce 1861 se Menšíková aktivně zapojila do dobročinné národní loterie uskutečněné ve prospěch tehdy třináctileté Zdeňky Havlíčkové. Stala se místní jednatelkou a s obrovským nadšením prodávala po městě a jeho okolí losy.³⁷⁹

Vzpomínky na působení staré vlastenky v letech šedesátých je název druhého článku napsaného na základě přátelství s Josefou Menšíkovou, která zemřela 2. ledna 1900 ve věku sedmdesáti sedmi let.³⁸⁰ Hned na první pohled je patrné, že tento článek byl napsán jako první³⁸¹ a teprve později byly některé jeho pasáže vyňaty a místy upravené otisknuty pod názvem *Ze studentského života Karla Havlíčka Borovského*. V úvodu *Vzpomínek* autorka navíc udává důvody, které ji k sepsání vedly: „...její zápisky obdržela jsem po její smrti k prohlédnutí a našla v nich tolik zajímavých dopisů a důkazů její vlastenecké činnosti..., že jsem se rozhodla důležitější výňatky z nich uveřejnit, zvláště ty, jež se k vynikajícím osobám národa našeho vztahují...“³⁸² Důležitou roli sehrála také skutečnost, že Josefa Menšíková působila ve věci národní převážně jen ve svém rodišti, a proto nepatřila k vlastencům, o kterých by širší veřejnost věděla. Anna Jahodová se snad cítila staré přítelkyni určitým způsobem zavázána. Když jí rodina Menšíkových prokázala tu čest a půjčila jí veškerou písemnou pozůstalost, využila příležitosti a napsala článek, kterým chtěla upozornit, že nejen v Praze žijí uvědomělé, schopné, obětavé a českému národu prospěšné ženy.

³⁷⁷Srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Ze studentského života Karla Havlíčka Borovského*, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 3, s. 2; K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové*, s. 58.

³⁷⁸A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Ze studentského života Karla Havlíčka Borovského*, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 3, s. 2.

³⁷⁹K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové*, s. 56.

³⁸⁰A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na působení staré vlastenky v letech šedesátých*. Rukopis uložen ve SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

³⁸¹V rukopise je autorkou připsáno, že článek dokončila 21. května 1900, tedy necelých pět měsíců po smrti Josefy Menšíkové.

³⁸²A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na působení staré vlastenky v letech šedesátých*.

Několik stránek ve *Vzpomínkách* Anny Jahodové je věnováno dlouholetému přátelství mezi německobrodskou vlastenkou a spisovatelem Ferdinandem Čenským.³⁸³ Jejich seznámení prý bylo dosti kuriózní - paní Menšíková při procházce okolo rybníka uklouzla, spadla do vody a Čenský, tehdy student šesté třídy gymnázia, jí pomohl dostat se zpátky na břeh.³⁸⁴ Vzdělání Josefy Menšíkové bylo spíše německé a psát česky jí činilo velké problémy. Česky se nabídl, že ji českou mluvnicí i literaturu doučí, a zdá se, že byl velmi přísným učitelem. Nevadilo mu, že je Josefa o sedm let starší a ještě navíc vdaná; prý jí dokonce opravoval i chyby v dopisech, které mu později psala do Prahy i do ciziny a jejichž prostřednictvím jej seznamovala s děním v Německém Brodě. V písemném kontaktu zůstali i po Ferdinandově odvedení k vojsku.³⁸⁵ Osobně se setkali snad už jen dvakrát. Jahodová uvádí, že se naposledy viděli v lednu roku 1887, tři dny před jeho smrtí. Menšíková za ním přijela do Prahy rozloučit se.

Nelze opomenout, že zřejmě zásluhou paní Menšíkové a několika dalších uvědomělých dam a jejich manželů se podařilo v ospalém městě alespoň trochu

³⁸³Ferdinand Čenský (1829-1887) - studoval na gymnáziích v Praze a v Německém Brodě (1843-1846), absolvent dvouletých filosofických studií v Praze. V roce 1851 byl zatčen pro článek, který napsal v souvislosti s úmrtím českého filozofa prof. Augustina Smetany, který, i přesto, že byl knězem, vystoupil z katolické církve. Čenský v článku kritizoval přístup církve a Bachův absolutismus vůbec; kardinál Schwarzenberg totiž přijel za Smetanou a snažil se ho přesvědčit, aby se vrátil zpět do lůna církve. Byl však umírajícím mužem odmítnut. Čenský byl za nevhodné připomínky zatčen a po osmiměsíčním vězení odveden k vojsku. Zúčastnil se války v Itálii a od roku 1869 vyučoval český jazyk a literaturu na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě. Vedle zaměstnání se věnoval žurnalistice, psal studie s vojenskou tematikou; např. *Česká válka 1618-22, O válečnictví za naší doby* atd. Vydal i *Česko-německý vojenský slovník* a zasloužil se tak o vytvoření základů české vojenské terminologie. Do italštiny přeložil některé z Rubešových deklamovánek; zpracoval rovněž některá hesla v *Riegrově slovníku naučném*. Poslední tři roky života strávil v Praze, kde také v lednu 1887 zemřel. Blíže M. SEKERA, *Čeština v rakouské armádě a v císařské rodině*, *Dějiny a současnost* 16, 1994, č. 2, s. 15-18; *Voják a spisovatel*, Cesta Vysočiny 40, 1999, č. 23, s. 3.

³⁸⁴K Ferdinandu Čenskému a k jeho přátelství s paní Menšíkovou blíže také K. STIBRAL, *Život a dílo Ferdinanda Čenského*, in: *Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě*, s. 166-171. Co se týče jejich seznámení, Stíbrál odkazuje právě na zápisky Anny Jahodové-Kasalové.

³⁸⁵Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefy Menšíkové, kart. 1 (Dopisy od Ferdinanda Čenského z let 1856-1874; 31 dopisů). Nepříliš rozsáhlá pozůstalost Ferdinanda Čenského uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví však žádné dopisy od Josefy Menšíkové neobsahuje. K tomu srov. F. BAŤHA, *Ferdinand Čenský. Literární pozůstalost č. 76*, Praha 1961.

probudit zájem o věci národní. Město Havlíčkov, jak byl později Německý Brod často nazýván, bylo na počátku šedesátých let 19. století ještě velmi tiché a v národních otázkách zaostalé a chladné. Snad nejlépe jej popsal Ladislav Quis, který jako student přestoupil na německobrodský ústav v říjnu roku 1862 z poměrně rušného Staroměstského akademického gymnázia: „...ocitnuv se pojednou v poměrech dosud mi neznámých, v ovzduší tak zcela jiném než ve kterém jsem dosud dýchal, v poměrech malých, kde obzor byl o tolik menší toho, na jaký jsem zvykl; přesazen z kypícího bouřlivého života pražského do klidného, maloměstského zákoutí, byl jsem zpočátku stísněn, zaražen. Jen těžko a znenáhla přivýkal jsem tomu všemu; i tomu tichému, jednotvárnému životu bez ruchu, bez povznecujících událostí a výjevů, bez hlučné vřavy, bez divadel a všeho toho, co jsem až posud pokládal za nezbytnost jako ten vezdejší chléb...“.³⁸⁶ Mírný obrat k lepšímu nastal již zmiňovanou dobročinnou loterií ve prospěch Zdeňky Havlíčkové, při níž paní Menšíková obcházela v Brodě své dobré známé a trpělivě vysvětlovala účel a potřebnost tohoto podniku. Slovo manželky radního zřejmě mělo velkou váhu a jen málokdo si dovolil ji odmítnout.

Dalším důležitým mezníkem byla slavnost konající se v Borové u Německého Brodu dne 19. srpna 1862, při které byla na rodném domě Karla Havlíčka odhalena pamětní deska.³⁸⁷ Mezi účastníky byla i pražská jednota Sokola, právník Julius Grégr, kníže Rudolf Thurn-Taxis, profesor Emanuel Tonner, nakladatel Richard Vilímek a dokonce sama Zdeňka Havlíčková v doprovodu svého budoucího poručníka, advokáta Františka Braunera.³⁸⁸ Slavnost začala v deset hodin dopoledne slavnostním rekviem v borovském kostele, poté spisovatel a politik Josef Barák přednesl úvodní báseň před rodným domem Havlíčkovým, zazněl svatováclavský chorál, následoval projev

³⁸⁶L. QUIS, c. d., s. 139.

³⁸⁷K tomu *Na památku Karla Havlíčka a slavnosti Borovské dne 19. srpna roku 1862*, Praha 1862; V. FIEDLER, c. d., s. 99; K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové*, s. 20; K. KVAŠ, *K historii pamětních desek a pomníků Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Borové a Havlíčkově Brodě*, in: *Havlíčkobrodsko 1821-1971*. K 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského, Havlíčkův Brod 1971, s. 50-79. Pamětní deska na rodném domě Havlíčka měla být původně odhalena už 31. října 1861, v den jeho narození. Pro stísněnost některých pražských Havlíčkových ctitelů ohledně mrazivého počasí a s tím spojených špatných podmínek k cestování (železnice tehdy vedla z Prahy jen do Kolína a do Brodu se muselo pokračovat kočáry), byla slavnost odložena až na léto roku 1862.

³⁸⁸JUDr. Julius Grégr (1831-1896) - politik, poslanec, podnikatel.

Rudolf Thurn-Taxis (1833-1904) - politik, statkář na Mladoboleslavsku.

Emanuel Tonner (1829-1900) - politik, pedagog, poslanec.

Josef Richard Vilímek (1835-1911) - spisovatel, nakladatel.

novináře Karla Sladkovského a nakonec samotné odhalení pamětní desky.³⁸⁹ Pro úzký okruh vybrané společnosti byla připravena hostina, při které vystoupilo několik zpěvackých spolků, a večer byla celá slavnost ukončena zazpíváním písně „Kde domov můj...“. Neméně slavnou událostí bylo odhalení pamětní desky na Havlíčkově domě v Německém Brodě dne 14. srpna 1871 a o rok později i pohřeb Zdeňky.³⁹⁰ Přítomnost významných představitelů českého národa na těchto akcích byla příčinou přehodnocení vztahu většiny místních obyvatel k Havlíčkovi a k národním problémům vůbec.

Anna Jahodová-Kasalová toužila se co nejvíce zapojit a přála si „být bohatou, aby mohla na všechny ty účely národní hojně přispívat, a svému nově vzkříšenému národu alespoň takto užitečnou být“.³⁹¹ Jak sama píše, brzy poznala, že ne každé slavnosti či divadelního představení se může zúčastnit.³⁹² Dokud byly děti malé, musela oželeť téměř vše, k čemu bylo zapotřebí více peněz. Touha být prospěšnou utiskovanému národu, povzbudit jej, se proto odrazila v povídkách, které si nejdříve psala snad pro vlastní potěšení a později některé z nich i publikovala, především v *Ladě*, tehdy oblíbeném dámském časopise, jenž kromě nejruznějších praktických rad týkajících se domácnosti a výchovy dětí obsahoval i články poučné a zábavné, romány na pokračování, básně, povídky a křížovky. Vlastenecky laděných povídek napsala Anna Jahodová-Kasalová hned několik, ale téměř všechny mají jedno společné - v různých podobách se v nich vždy objevuje vítězství českého živlu nad německým a to především v mileneckém vztahu dvou mladých lidí. Jako příklad lze uvést povídku *Sirena*, otisknutou v *Ladě* v červnu roku 1911.³⁹³ Obsah je velmi jednoduchý: čtyři dívky z vlastenecky založených rodin se večer před sv. Janem Křtitelem sejdou, aby natrhaly devatero kvítí, upletly z něj věnečky, házely je na strom a věštily budoucnost, protože podle starodávného zvyku ta dívka, jejíž věneček se napoprvé na stromě zachytí, se do roka vdá. Jedna z dívek, Milena, je zamilovaná do pohledného Vojmíra, a proto doufá, že

právě její věneček zůstane viset na stromě. K této zábavě se však drze připojí Irma, dcera bohatého obchodníka Kocourka, odrodilce, jenž se raději píše po německu Kotzourek, a snaží se Mileně Vojmíra převzít. Plán se jí vcelku daří, protože Vojmír, který neví nic o její povaze, je unesen její krásou, schová se v koruně stromu a zachytí jí hozený věneček. Mladí lidé navážou vážnou známost. Vojmír je naprosto zaslepený láskou a nechce slyšet dobře míněné rady rodičů a přátel. Ti si myslí, že ho věneček očaroval, a proto jej bez jeho vědomí spálí. Následující den se chystá Vojmír na schůzku s Irmou. Přijde však na smluvené místo o něco dříve a nechtěně vyslechne rozhovor, v němž se Irma chlubí svému německému snoubenci, že si udělala legraci z jednoho mladého muže, kterého chtěla potrestat za jeho přílišné vlastenčení a horování pro vše české. Vojmír pochopí, jak moc se zmylil, a vrátí se k Mileně...

Podobný námět rozvíjí i další povídka s názvem *Zkrocený čert*³⁹⁴, která je však tak trochu zvláštní prostředím, do kterého je děj zasazen. Zatímco v ostatních povídkách pocházejí hlavní hrdinové ze selských či řemeslnických rodin, zde autorka zvolila pro její díla poněkud netypické prostředí dělnické. Jako motto Anna Jahodová-Kasalová navíc použila verše Ladislava Quise:

My v průmyslu jsme vždycky vynikali.
Tak Němci za Žižky již české cepy znaly,
jim za hranice jsme je tehdy dodávali,
též kůže ve velkém jim vydělávali.³⁹⁵

Hlavní postavou příběhu je Aninka, dcera továrního dělníka Daníčka, která je zamilovaná do vlastenecky uvědomělého studenta Bohuše, rovněž pocházejícího z dělnické rodiny. O Aninku však má zároveň zájem Oskar, namyšlený syn bohatého továrníka Unfrida. Je předvečer sv. Mikuláše a do rodiny Daníčkových přicházejí čert (Oskar) a Mikuláš (Bohuš), aby podarovali Aninčiny mladší sourozence. Ta, nic netušíc, kdo se skrývá pod maskou čerta, je jde vyprovodit. Oskar, který chce Bohuše pozlobit, se snaží Aninku políbit, ale ta se brání, a tak mezi oběma muži nakonec dojde k nelítostné rvačce. Oskar si nechce tuto potupu nechat líbit. Zařídí, aby byl Bohušův otec propuštěn a Bohuš tak nemohl dále studovat. Jeho plány však nevycházejí, Bohuš podporován rodinou Daníčkových dostuduje, „stane se vlasti prospěšným“ a ožení se s Aninkou...

Vedle prózy napsala Anna Jahodová-Kasalová i několik básní, které obvykle reflektují radost či smutek, nadšení či beznaděj, zkrátka momentální psychický stav autorky. Z tohoto okruhu se vymyká báseň nazvaná *České*

³⁸⁹Blíže *Na památku Karla Havlíčka a slavnosti Borovské*, s. 6-7.

Josef Barák (1833-1883) - žurnalista, spisovatel, politik.

JUDr. Karel Sladkovský (1823-1880) - politik, žurnalista, poslanec.

³⁹⁰Blíže V. FIEDLER, c. d., s. 100; K. STIBRAL, *Paměti Josefy Menšíkové*, s. 20. Na slavnosti v roce 1871 pronesl úvodní řeč spisovatel Karel Sabina, kterému byla už o rok později dokázána kolaborace s rakouskou policií.

³⁹¹A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*. Rukopis autobiografické povídky je uložen ve SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

³⁹²Sama Anna Jahodová se o událostech souvisejících s rodinou Havlíčkových téměř nezmiňuje. Je však více než jisté, že se odhalení pamětní desky v roce 1871, pohřbu Zdeňky v roce 1872 a pohřbu Josefiny Havlíčkové v roce 1884 zúčastnila. Předpokládáme tak už jen proto, že k této účasti nebylo zapotřebí žádných peněz.

³⁹³A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Sirena*, Lada 23, 1911, č. 12.

³⁹⁴TÁŽ, *Zkrocený čert*, Lada 23, 1911, č. 23.

³⁹⁵TAMTÉŽ.

knize.³⁹⁶ Jahodová v ní vyzdvihuje důležitou úlohu, kterou v jejím životě sehrály česky psané knížky. V nich hledala ve chvílích nejistoty, strachu a samoty především oporu a ponaučení. I přesto, že se nejedná o žádné mistrovské dílo a odborník by zcela jistě našel spoustu nedostatků, jsou tyto prosté verše napsané stejně prostou ženou něčím zajímavé...

V souvislosti se spojením Anna Jahodová - vlastenka nelze zapomenout ještě na jednu báseň, *Bud'me vždy na stráži!*, která má dvě podoby. Rukopis uložený v pozůstalosti má pouhých šest slok a byl napsán už 1. listopadu 1905.³⁹⁷ Autorka byla se svým výtvozem zřejmě nespokojena, protože jej o tři roky později přepracovala, rozšířila a v nové podobě zaslala německobrodskému týdeníku *Náš kraj*. Ne náhodou je báseň otisknutá v prvním dubnovém čísle věnovaná „světlé památce“ Svatopluka Čecha, spisovatele, který patřil k Anniným nejoblíbenějším...³⁹⁸

Bud'me vždy na stráži!

Ó vlasti má, ty věčná trpitelko
jak dlouho budeš ještě v porobě,
nepřátel Svých Ty stálá živitelko,
proč necháš od nich plvat po sobě?

Proč lev Tvůj bílý směle nepovstane
a nezatřese hřívou mohutnou?
Vždyť dítek Tvých se jiný nezastane
ve dobu tuto pro ně přesmutnou.

Již dosti ran Jsi, matko, vytrpěla,
katy jak Kristus bylas mučená,
a pak, když všechna zbraň jim otupěla,
na Golgotu Jsi byla vlečená.

Tam zmučenou Tě na kříž rozepjali,
o slavné roucho Tvé los metali,
cizinci statky Tvoje rozebrali,
Tvé zdárné dívky z domu vyhnali.

³⁹⁶ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *České knize*, Sborník Lady 12, 1912, s. 11-12.

³⁹⁷ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Bud'me vždy na stráži!*. Rukopis básně je uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

³⁹⁸ TÁŽ, *Bud'me vždy na stráži!*, *Náš kraj* 3, 1908, č. 14, s. 1. Básník Svatopluk Čech zemřel v Praze 23. února 1908.

Pak za mrtvou Tě ve hrob pochovali
a těžký kámen na něj vložili,
žoldnéře také ihned zavolali,
by mrtvolu v něm dobře střežili.

Však ejhle! muži k hrobu přicházejí,
aby svou máteř ze mdlob vzkřísili,
je něžné ženy, dívky provázejí,
by v práci té se s nimi spojily.

Ta hrstka věrných div ten vykonala,
tož láskou k vlasti, svatým nadšením,
a rodnou mluvu naši zachovala
svým vytrvalým vroucím snažením.

Nad tímto skvělý příklad zůstavili,
jak chrániti si skvost ten předrahý,
o něž by nás rádi připravili
škůdci, již činí lstivé nástrahy.

Však marné snahy drzých násilníků,
my na stráži teď stále stojíme,
zmaříme plány všechných útočníků,
k tomu se všichni věrně spojíme.

Jazyk a práva tak si ochráníme,
před úklady zpupného cizince,
tím nové Bílé Hoře zabráníme,
kde pohřbili by opět našince.

Důkazem občas až nekritického vlastenectví a hájení všeho českého je dopis, jenž napsala Anna Jahodová synovi 17. července 1913. Od něj totiž krátce předtím dostala pohled některého známého, blíže neurčeného, německého vědce či spisovatele a při pohledu na něj prý si popřemýšlela nad českou národní povahou, nad naším přístupem k některým dochovaným literárním památkám a hlavně nad jistými lidmi, kteří je odsuzují a prohlašují za podvržené. Nelichotivou kritikou přitom nešetřila ani na budoucím prezidentovi samostatné republiky, který vyjádřil názor pro ni absolutně nepřijatelný. V dopise doslova synovi píše: „...jak ubozí v jednání a citech národnostních jsme my proti tomuto národu, jenž všemi prostředky dovede

okrášlovat, třebaš cizím peřím tu svoji Germanii; s jakou asi zuřivostí hájili by svoje Nibelungy a jiné památky, kdyby někdo se odvážil je za falsifikáty považovati! Naproti tomu, jací my jsme to jen oslové, že zahazujeme a sami v neváznost uvádíme rukopisné památky, právě to skvosty lit. a to návodem několika ctižádostivých křiklounů, jež ani odborných vědomostí proto nemají jako k.p. Masaryk, jak se o něm Tomek vyjádřil. Je to opravdu směšné, že tací neodborníci honosí se, že mají větší znalosti těch věcí, než měl Palacký a v tom oboru na slovo vzatý Šafařík, Tomek aj., kteří za svého dlouhého života tisíce takových starých listin v rukách měli! Vždyť i hlavní německý znatel Pertz ohledal Ruk. Král. z hlediště paleografického, a uznal jej za pravý. Shledáváme s p. Borovičkou již delší dobu všechny důkazy pro a proti rukopisům; důkazy protivníků jsou velice slabé a nedostatečné, a proto pevně věřím, že přijde doba i muž nad jiné osvěcený, který pravost jejich dokáže. Ostatně kdyby až pravé nebyly, nebylo zajisté zapotřebí k největší radosti Němců to do veřejnosti dávat, ale nechat je v pokoji v museu ležeti. Tím málo národu prospěli! Chtěli snad svou poctivost dokázat? Jen kdyby ji také v jiných záležitostech dokazovali!³⁹⁹ Bojovnému přístupu Anny Jahodové se nelze divit. Rukopisy, falsifikáty z druhého desetiletí 19. století, byly zpočátku naprostou většinou tehdejší společnosti přijaty s nadšením, protože přiřazovaly české písemnictví k nejstarším a nejrozvinutějším evropským literaturám. Počínaje Dobrovským se objevily první pochyby o jejich pravosti a dohady neukončil ani vědecký rozbor, který se uskutečnil v roce 1886. Jeho výsledky byly poté publikovány v časopise *Athenaeum*, ale spor nakonec stejně přerostl ve vášnivou veřejnou i politickou diskusi. Nejrozumnější články obháječů i odpůrců pravosti se v soudobých periodikách objevovaly celkem často.⁴⁰⁰

Velká většina známých a sousedů snahy Anny Jahodové-Kasalové nikdy nepochopila a považovala ji za podivínku jen proto, že svým myšlením a jednáním zcela vybočovala z obvyklých kolejí všedního maloměstského života. Byla manželkou chudého řemeslníka a té přeci nepříslušelo, aby se tak aktivně zapojovala na poli literárním. Když v roce 1946 zemřel spisovatel Josef Jahoda, v místních novinách o něm vyšel článek od Antonína Pospíšila, který

³⁹⁹SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1911-1916).

⁴⁰⁰Vědecký časopis *Athenaeum* vycházel v letech 1886-1893. V únoru roku 1886 v něm jazykovědec Jan Gebauer uveřejnil dva články s názvem *Potřeba dalších zkoušek Rukopisu královédvorského a zelenohorského*. Vědecký rozbor dokázal, že oba rukopisy jsou padělky z počátku 19. století. K článkům byl navíc připojen kritický příspěvek od T. G. Masaryka. Proti uveřejněným skutečnostem zaútočila skupina vedená historiky V. V. Tomkem, Josefem Emlerem a Josefem Kalouskem, ke kterým se přidala téměř celá česká společnost. Blíže M. C. EFMERTOVÁ, *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998, s. 107.

mimo jiné píše, že znal velmi dobře jeho matku, „o níž bylo všeobecně známo, že se raději obírala literaturou, než sháněla sousedské drby, pro kteroužto mimořádnou vlastnost si od různých klepavých jednoduchoučkých brodských paniček vysloužila posměch...“.⁴⁰¹ Tato slova přímého pozorovatele nejlépe dokazují, že Anna Jahodová-Kasalová byla, vzhledem k době a k poměrům, ve kterých žila, doopravdy výjimečnou ženou a vlastenkou.

Paní Jahodová sběratelka a literátka

Jakmile děti povyroستly, vrátila se Anna Jahodová ke své zálibě z mládí a večer, když zůstala u stolu sama jen se svými vzpomínkami, podle jejích vlastních slov „pocítila mocnou touhu přenést je na papír. Sedávala pak dlouho, pišíc horlivě, tak že často ani nezpozorovala půlnoc, že již dávno minula, a ona že by po celodenní práci, odpočinku potřebovala. Necítila únavy, spíše jakési uvolnění a osvěžení duševní...“.⁴⁰² Když se některé z jejích povídek či básní objevily na stránkách tehdy oblíbených časopisů, cítila prý obrovské uspokojení, které ji ještě více motivovalo k další práci.

Již od mládí si Anna zapisovala nejrozumnější pořekadla, písně, obyčeje a pověry, které se používaly v Německém Brodě a blízkém okolí. V její pozůstalosti je o nich hned několik hustě popsaných sešitů. Jedná se však o zápisky psané nanečisto jen obyčejnou tužkou. Anna později začala tyto své v rychlosti pořázené poznámky třídit, prepisovat, doplňovat a připravovat do tisku, ale bohužel její aktivita byla předčasně ukončena vysilující nemocí. Větší část její sběratelské práce proto zůstala zachována jen v rukopisech, místy už nečitelných. Za zmínku stojí například popis některých obyčejů dodržovaných při svatbách a pohřbech v okolních vesnicích.⁴⁰³ Zajímavý je rovněž soupis přísloví a pořekadel, která Anna slýchávala od své babičky.⁴⁰⁴ Mnohé z nich se dodnes používají.

V soudobých periodikách se nám podařilo objevit pouze dva příspěvky s touto tematikou. V roce 1895 vyšlo ve sborníku *Český lid* několik krátkých článků týkajících se velikonočních zvyků v různých krajích. Pod jedním z nich, popisujícím okolí Německého Brodu, je podepsána Anna Jahodová-

⁴⁰¹A. POSPÍŠIL, *Starý havlíkobrodský student zemřel*, Svobodné slovo Vysočiny ze dne 22. 12. 1946, s. 12.

⁴⁰²A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Uvězněná duše*. Rukopis povídky uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

⁴⁰³Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

⁴⁰⁴Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

Kasalová.⁴⁰⁵ V souvislosti s tímto drobným článkem ještě dodejme, že v Annině korespondenci je uložen dopis, ve kterém ji Čeněk Zíbrt⁴⁰⁶ děkuje za zaslany příspěvek a vítá ji do řady přispěvatelek tohoto sborníku.⁴⁰⁷ Poznámka na okraji listu dokazuje, že na *Český lid* Annu upozornil již zmiňovaný učitel Borovička.⁴⁰⁸

Druhý, rozsáhlejší příspěvek, byl otisknut až o mnoho let později ve sborníku místního muzea.⁴⁰⁹ Jahodová v něm vedle některých vánočních a velikonočních obyčejů na německobrodsku popisuje třeba i zařikávací dříve používané v případě, že si kůň zlomil končetinu, a zmiňuje se také o různých prostředcích, kterými si hospodáři na jaře dopředu zajišťovali bohatou úrodu. Vydání tohoto článku se však již Anna nedočkala; sborník v rubrice Drobné zprávy přinesl zároveň oznámení o jejím úmrtí.⁴¹⁰

Nejvýznamnějším sběratelským skutkem Anny Jahodové je bezesporu sepsání a následné vydání německobrodských pověstí. Jako malé děvčátko Anna slyšela od své nevlastní babičky poutavá vyprávění, ke kterým prý ji nejvíce inspiroval obrázek Německého Brodu v jedné velmi staré knížce.⁴¹¹ Jahodová však nikde neuvádí o jakou knihu se přesně jednalo. Jediným důkazem její existence je dopis z roku 1915, ve kterém sděluje synovi, že mu tuto vzácnou knížku pošle a dodává: „...myslím, že Tě bude zajímat, jednak pro její starobylost (je nyní přes 200 roků stará) a také jako památka po babičce u Tebe bude nejlépe schovaná mezi druhými starožitostmi.“⁴¹² Ladislav Macek a Pavel Rous v publikaci *Havlíčkův Brod v pověstech a historii* tvrdí, že šlo bezesporu o spisek katolického kněze Jana Františka Beckovského *Labarum*

⁴⁰⁵ Srov. *Velikonoce I. (Ze sbírek zaslanych Českému lidu)*, Český lid 4, Praha 1895, s. 336-337.

⁴⁰⁶ Dr. Čeněk Zíbrt (1864-1932) - kulturní historik, etnograf a redaktor sborníku *Český lid*, který vychází v Praze od roku 1891.

⁴⁰⁷ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy Anně Jahodové od význačných osobností, 1873-1912), Č. Zíbrt A. Jahodové, dopis napsaný v Praze 15. února 1893. Zíbrt v něm Jahodovou mylně oslovuje jako slečnu.

⁴⁰⁸ TAMTĚŽ.

⁴⁰⁹ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Staré obyčeje a pověry král. města Něm. Brodu a okolí*, in: Zprávy Městského musea v Něm. Brodě, Německý Brod 1917, s. 88-91.

⁴¹⁰ Srov. *Drobné zprávy*, in: TAMTĚŽ, s. 92.

⁴¹¹ K tomu srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Pověsti a zkazky královského města Něm. Brodu a okolí*, Humpolec 1912. Autorka se o babiččině vyprávění a o této staré knížce zmiňuje v úvodních verších.

⁴¹² Srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis z 20. ledna 1915.

triumphale. Vítězná Korauhew Spasitele Swěta... vydaný v Praze roku 1704.⁴¹³ K babiččinu vyprávění Anna postupně přiřazovala další a další údaje, nejčastěji získané od starých lidí, kteří si ještě podobné i jiné historky, jež dříve bývaly nedílnou součástí dodržovaných černých hodinek a sousedských setkání, dobře pamatovali. Výsledkem neúnavné sběratelské práce bylo prvních třináct pověstí, které poprvé vyšly v roce 1892 v místním adresáři.⁴¹⁴ Obyvatelé města měli její zásluhou možnost dočíst se o zázračném obraze v chrámu Páně, o léčivé studánce a trojkvětém tulipánu na místě dnešního kostela Nejsvětější Trojice, o strážném Hnátovi a o brodské smrti, o nepoctivém pekaři Koudelovi, kterého nenapravilo ani několikeré nedobrovolné vykoupání v řece Sázavě a mnoho dalšího neméně zajímavého. Snad jen nedopatřením zapomněli vydavatelé uvést jméno autorky. Jahodovou to jistě zamrzelo, ale naštěstí neodradilo od další práce a dosavadní sbírku rozšířila o dalších sedm pověstí. Jejím cílem nebylo popsat skutečné, ale mnohdy nepřilíš záživné historické události, nýbrž poutavě vylíčit a budoucím generacím zachovat zkazky, které v ústním podání kolovaly mezi prostými lidmi. Pověsti byly u čtenářů celkem oblíbené a některé z nich se dočkaly hned několika vydání.

V roce 1901 vyšel ve čtvrtém ročníku *Historických rozhledů*⁴¹⁵ článek o Německém Brodě od profesora K. Jelínka⁴¹⁶, ke kterému byly připojeny dvě pověsti z pera Anny Jahodové⁴¹⁷. Další je možné nalézt v regionálních týdenících *Havlíčkův kraj* a *Náš kraj*; některé byly rovněž publikovány v časopisech *Pravdě* a tehdy celkem oblíbeném ženském časopise *Lada*. Jahodovou úspěch pověstí samozřejmě potěšil. Po dlouhém váhání a přemlouvání ze strany vlastních dětí a nejbližších známých se rozhodla vydat je samostatně v takovém nákladu a ceně, aby byly přístupné i méně majetným vrstvám obyvatelstva. V dubnu roku 1912 se písemně obrátila na městskou radu

⁴¹³ L. MACEK - P. ROUS, *Havlíčkův Brod v pověstech a historii*, Havlíčkův Brod 1993, s. 2. Spisek byl napsaný pro německobrodské Bratrstvo božího těla a je ozdoben rytinou, na které je první historicky známé vyobrazení města. Autorem rytiny je možná sám Beckovský. K tomu srov. P. ROUS, *Jan František Beckovský (1658-1725)*, in: Havlíčkobrodsko 2, Havlíčkův Brod 1990, s. 6-7.

⁴¹⁴ E. AMBROŽ - D. BLECHA, *Úplný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu*, Německý Brod 1892, s. 49-73.

⁴¹⁵ *Historické rozhledy* s podtitulem *Poučné čtení pro mládež československou* vycházely v nakladatelství Emila Šolce v Telči od roku 1898. Zaměřovaly se na popis historie měst, obcí, hradů a jiných památných míst; odborné články bývaly obvykle doplněny pověstmi a četnými obrázky.

⁴¹⁶ K. JELÍNEK, *Německý Brod*, *Historické rozhledy* 4, 1901, s. 167-185.

⁴¹⁷ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Pověsti německo-brodské*, TAMTĚŽ, s. 186-190. Konkrétně se jednalo o pověsti: *O smrti německo-brodské* a *O třech tulipánech*.

s návrhem, zda by pověsti nechtěla vydat vlastním nákladem.⁴¹⁸ Městská rada její žádost na svém zasedání projednala a odepsala jí, aby u některého z místních tiskařů zjistila finanční náročnost takového podniku. Německobrodská tiskárna Františka Riedla sice Jahodové nabídla, že by se její pověsti mohly stát součástí nového adresáře, ale k vydání samostatné knížky příliš ochoty nejevila. Anna s tímto nápadem nesouhlasila: „Uvažujíc o návrhu tomto, shledala jsem, že by jeho uskutečnění zmařilo opět snahu moji rozšířiti staré tyto zkazky tak, aby vnikly do všech zdejších domácností, a v nich se zachovaly... adresář s dějinami a pověstmi byl by velmi drahý a tudíž by širším vrstvám obyvatelstva, zvláště při dnešní drahotě, stal se opět nepřístupným... Bez ilustrací jednoduše vypravenou knížku, mohla by si i chudší třída lidu, jež se již na ni těší, zaopatřiti.“⁴¹⁹ Navíc ještě vyjádřila názor, že by se pověsti měly vydat do začátku prázdnin, protože by zcela určitě nalezly ohlas u případných návštěvníků města.⁴²⁰

Po neochotném přístupu městské rady a komplikacích v jednáních s místními knihkupci se Jahodová obrátila na nakladatele Františka Hůlu v Humpolci, se kterým se zpočátku bez větších problémů domluvila na ceně i na počtu výtisků.⁴²¹ Náklady na vytisknutí činily 240 korun, přičemž nebylo jisté, zda se všech 500 výtisků za cenu 72 haléřů za kus prodá, a zda tiskař Hůla na tomto podniku neprodělá.⁴²² Zastupitelstvo Německého Brodu sice přislíbilo finanční podporu, ale pouze ve výši osmdesáti korun.⁴²³ I když si Anna o tomto rozhodnutí zřejmě pomyslela své, městské radě zaslala 12. prosince dopis plný děkovných slov, protože útlá knížka *Pověsti a zkazky královského města Nēm. Brodu a okolí* byla konečně na světě.⁴²⁴ Dopis napsaný o den později synovi již však tak optimistický není a mimo jiné se z něj dozvídáme, jaké těžkosti provázelo samotné vydání knihy: „...jsem ráda, že je to s ní již skončeno, neboť jsem mnoho zlostí, starostí a namáhání zakusila, než jsem ji na světlo přivedla. Ač jsem s nakladatelem stále vyjednávala a mnohé půtky sváděla, přec mně ji dle mého přání nevypravil; chtěla jsem nějaké ilustrace, aspoň ten starý Brod, ale on spustil nárek, že je velký náklad, že by měl z toho škodu, zvláště když prý jsem tak malou cenu určila, zvýšila jsem ji tedy, ale on mně přec nevyhověl! I tu moji podobenku dal jen na obyčejný papír místo na velinový, čímž se

⁴¹⁸ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, AM Havlíčkův Brod, kart. 303, sign. I 21/4 (Vydání pověstí od Anny Jahodové-Kasalové), dopis psaný A. Jahodovou dne 9. dubna 1912.

⁴¹⁹ TAMTĚŽ, dopis psaný A. Jahodovou dne 2. června 1912.

⁴²⁰ TAMTĚŽ.

⁴²¹ Srov. TAMTĚŽ, dopisy psané A. Jahodovou dne 22. září a 12. listopadu 1912.

⁴²² TAMTĚŽ.

⁴²³ Srov. TAMTĚŽ, záznam o rozhodnutí městské rady ze dne 22. listopadu 1912.

⁴²⁴ Srov. TAMTĚŽ, dopis psaný A. Jahodovou dne 12. prosince.

pokazila.“⁴²⁵ I přes veškeré popsané obtíže Anna nakonec smířlivě dodává: „Ostatně jde přec na odbyt v obou knihkupectvích; největší senzací zde způsobilo to, že ve stejnou dobu vyšly dvě knížky z jedné rodiny od matky a syna, to prý se v Brodě ještě nestalo a sotva kdy stane... P. Švejda dal je obě do zvláštní skříně, vždy jednu vedle druhé, a Dvořák také. Jelikož mně městská rada tak vypomohla... tedy jsem každému členu i starostovi po výtisku zaslala, a sice včera a již dnes mám od mnohých poděkování a gratulace, obzvláště krásně mně psal starosta... Na sklonku mého neutěšeného života přec mně alespoň malý paprsek radosti zasvitl, jež duši mou zahřívá, jen kdyby mně má nemoc dovolila z něčeho se těšiti...“⁴²⁶

Ačkoliv ohlas pověstí byl u většiny čtenářů od samého počátku veskrze kladný, již v roce 1908 se objevil v týdeníku *Náš kraj* krátký odstaveček, ve kterém jeho autor, místní historik Jaroslav Růžička, poukázal na některé nepřesnosti v pověstech otisknutých v již zmíněném *Úplném adresáři* z roku 1892.⁴²⁷ Růžička nevěděl, kdo je autorem pověstí, nikoho nejmenoval a jeho kritika tedy spíše směřovala k vydavatelům adresáře. Přesto Anna uznala za vhodné uvést věci na pravou mírou. Hned v následujícím čísle byl v rubrice Zasláno zveřejněn dopis, ve kterém Jahodová na svoji obhajobu uvedla: „Na pověsti nelze klásti tak přísného měřítko, aniž požadovati správnosti historické jako při dějinách, jichž pravdivost zabezpečují staré listiny archivů, kdežto pověsti jsou pouze ústní podání, lidové to zkazky, jež z pokolení na pokolení přecházejí a proto za hodnověrnost jejich sběratel ručiti nemůže.“⁴²⁸ Pan Růžička byl touto troufalou odpovědí zřejmě velmi pobouřen a zaskočen a spor týkající se historické věrnosti pověstí měl ve zmíněné rubrice ještě další dvě pokračování, ve kterých Anna vcelku logickými argumenty obhájila užitečnost své dlouholeté práce.⁴²⁹ Bezpochyby bylo Jahodové velmi milé, když jí v říjnu 1908 městská rada, sice se čtyřměsíčním zpožděním, blahopřála k šedesátým

⁴²⁵ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1911-1916), dopis ze 13. prosince 1912.

⁴²⁶ TAMTĚŽ. Ve stejné době skutečně vyšla kniha veršů od syna paní Jahodové. K tomu srov. J. JAHODA, *Německobrodské motivy*, Praha 1912. Otakar Švejda a Gustav Dvořák byli majiteli místních knihkupectví. Oba obchody se nacházely na hlavním náměstí.

⁴²⁷ Srov. J. RŮŽIČKA, *O starších domech německobrodských*, *Náš kraj* 3, 1908, č. 15, s. 5.

⁴²⁸ Srov. Zasláno, *Náš kraj* 3, 1908, č. 16, s. 4-5.

⁴²⁹ K tomu srov. *Náš kraj* 3, 1908, č. 17-18.

narozeninám a poslala jí čestný dar ve výši padesáti korun jako ocenění za sbírání a napsání pověstí.⁴³⁰

Skutečný význam Anniny sběratelské práce však vyzdvihl až mnohem později jakýsi Emanuel Horký, který se v 50. letech 20. století snažil o shromáždění všech zkazek z Havlíčkova kraje a na základě její knížky jedenáct vybraných pověstí převyprávěl ve svém díle.⁴³¹ To, že pozornosti Anny Jahodové skutečně uniklo jen velmi málo brodských pověstí, ocenili také již zmiňovaní současní regionální historici Ladislav Macek a Pavel Rous. Ve své publikaci se úspěšně pokusili o shromáždění nejrozdílnějších zkazek, historek a pověr týkajících se Havlíčkova Brodu a jeho nejbližšího okolí a na základě archivních pramenů a literatury se pustili do „oddělování historického „zrna“ od často půvabného, avšak někdy obtížně odlišitelného „plevele“.“⁴³² Kritickému rozboru samozřejmě neušly ani pověsti sepsané Annou Jahodovou-Kasalovou, nicméně oba autoři si uvědomují, že bez jejich záznamů by téměř všechny nenávratně zanikly.

Z literární tvorby Anny Jahodové-Kasalové jsou zcela určitě nejpozoruhodnější její práce o Františku Jaromíru Rubešovi. Nejvýznamnější a nejrozsáhlejší *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše* již byly v předchozích kapitolách několikrát citovány, ale i přesto si neodpustíme ještě několik dalších, zcela nových poznámek. Nenápadná knížka malých rozměrů byla vytisknuta v Kutné Hoře, v tiskařském závodě Karla Šolce, který navázal na tradiční tiskárnu Františka Procházky, kde se dříve mimo jiné tiskl i Havlíčkův *Slovan*.⁴³³ Se Šolcovým nakladatelstvím byla Jahodová v kontaktu již od října roku 1896.⁴³⁴ Na svou žádost ohledně vydání vzpomínek na Rubešova

⁴³⁰ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy redakcí, soukromých osob Anně Jahodové-Kasalové, 1896-1917), dopis ze dne 28. října 1908.

⁴³¹ E. HORKÝ, *Z kraje Šimona kouzelníka (Báje a pověsti z Havlíčkobrodského, Humpolecká a Polenská)*, Havlíčkův Brod 1958.

⁴³² L. MACEK - P. ROUS, c. d., s. 2.

⁴³³ Tiskař František Procházka zemřel v červenci 1880. Po jeho smrti tiskárnu převzal kutnohorský měšťan Karel Šolc (1836-1889). Pod jeho vedením se zde od roku 1881 vydávaly životopisy a spisy týkající se Karla Havlíčka a dále historické práce místních badatelů. Po Šolcově smrti řídila tiskařský závod v letech 1889-1902 jeho manželka Barbora. Podnik v té době velice dobře prosperoval, k tiskárně patřilo ještě knihárství, knihkupectví, nakladatelství a velkoobchod s papírem. Blíže J. ČERVENÝ, *Kutnohorští knihtiskaři a tisky. Příspěvek k dějinám knihtisku a příbuzných odvětví v bývalém kraji čáslavském*, Praha 1926, s. 29-31; *Ottův slovník naučný nové doby*, VI. díl, Praha 1943, s. 809.

⁴³⁴ K tomu srov. SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy redakcí, soukromých osob Anně Jahodové-Kasalové, 1896-1917).

studentská léta sice dostala kladnou odpověď, ale majitel tiskárny ji požádal, aby dílo ještě doplnila alespoň o nejzákladnější data ze spisovatelova života, a zároveň ji poprosil o shánění jakýchkoliv fotografií či ilustrací vztahujících se k tomuto tématu.⁴³⁵ Své nároky ospravedlňoval tím, že kniha s obrázky půjde mnohem více na odbyt. Jahodová podle nakladatelových požadavků ve volném čase pilně dohledávala a doplňovala potřebná data. Získat potřebné fotografie již tak jednoduché nebylo, ale i tuto překážku se zřejmě nakonec podařilo odstranit. Přípravné práce k tisku se protáhly na celé dva roky, avšak výsledek rozhodně stál za veškeré vynaložené úsilí. Na začátku listopadu 1898 dostala Anna jeden slavnostně vázaný výtisk na památku a dalších pětadvacet pro vlastní potřebu. Útlá knížka v ceně dvaceti krejcarů měla celkem čtyřicet šest stran textu a kromě úvodního spisovatelova portrétu obsahovala fotografie jeho rodného domu v Čížkově u Pelhřimova, domu ve Skutči u Chrudimi, kde zemřel, a náhrobku na skutečském hřbitově.⁴³⁶ Zájem o Rubešův život a dílo Annu ještě vedl k sepsání dvou kratších prací. Jedná se o medailónek *K stým narozeninám humoristy a buditele národa našeho, Frant. Jar. Rubeše*, který vyšel v roce 1914 v regionálním listu *Sázavan*⁴³⁷ a o báseň stejného názvu otisknutou v témže roce v časopise *Lada*.⁴³⁸

Šolcovo nakladatelství mělo v roce 1900 rovněž vydat knížku německobrodských pověstí. Dle dochované korespondence lze soudit, že již bylo zařízení vše potřebné k tisku, včetně ilustrací. Majitel tiskárny se však obával nejistého výdělku a v dopise z 29. ledna 1900 Anně oznámil, že na poslední chvíli svůj slib ruší, „jelikož jsem přesvědčen v tom, že bych s tímto podnikem pohořel...“⁴³⁹ Na oplátku jí nabídl otisknutí pověstí v kalendáři pravidelně vydávaném jeho nakladatelstvím. Anna zřejmě souhlasila a některé své práce mu k otisknutí zapůjčila, nicméně nelze s určitostí vyjmenovat, o jaké články šlo. Zmiňovaný kalendář se nepodařilo dohledat ani ve fondu Národní knihovny ani ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře.

Součástí literárních prací dochovaných v rukopisech v Annině pozůstalosti je také několik stránek věnovaných vzpomínce na jejího blízkého přítele Josefa

⁴³⁵ Srov. TAMTÉŽ, dopis napsaný zástupcem Šolcova nakladatelství dne 8. října 1896.

⁴³⁶ K tomu srov. A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života*, Kutná Hora 1898.

⁴³⁷ TÁŽ, *K stým narozeninám humoristy a buditele národa našeho, Frant. Jar. Rubeše*, Sázavan 2, 1914, č. 18, s. 3-4.

⁴³⁸ TÁŽ, *K stým narozeninám humoristy a buditele národa našeho, Frant. Jar. Rubeše*, Lada 26, 1914, č. 2.

⁴³⁹ SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1 (Dopisy redakcí, soukromých osob Anně Jahodové-Kasalové, 1896-1917).

Ladislava Turnovského.⁴⁴⁰ Podle autorčina záznamu byly dokončeny 16. února 1901, pouhý týden po jeho smrti. Při jejich sepisování Jahodová vycházela pouze z vlastních vzpomínek na tohoto neskutečně aktivního a obětavého člověka, který dle jejích slov „vždy podřizoval zájmy své osobní prospěchu věci národní“.⁴⁴¹ Nedostatkem těchto bezprostředních vzpomínek je snad jen to, že stejně jako mnohé další její práce neobsahují ani jediné datum. Autorka zřejmě počítala s tím, že by mohly být otisknuty v některém ze soudobých periodik, a proto vyzdvihuje pouze kladné vlastnosti a případné kompromitující stránky povahy či chování Turnovského s ohledem na jeho blízké a dosud žijící příbuzné naprosto přehlíží. Stejným nedostatkem rovněž trpí již zmiňované *Vzpomínky na působení staré vlastenky v letech šedesátých*.⁴⁴²

V prosinci roku 1907 regionální list *Náš kraj* otiskl, v rubrice Fuilleton, ve dvou pokračováních jednu z povídek Anny Jahodové s názvem *Anděl míru*.⁴⁴³ Autorka v ní popisuje neradostný úsek života dvou žen, které se sice nikdy osobně nepotkaly, ale i přesto k sobě mají určitým způsobem velmi blízko. Děj se odehrává na malém městě v předvečer svátku sv. Mikuláše. První z žen, ačkoliv je vdaná, sedí doma sama nad prázdnou kolébkou jediného dítěte, pláče a přemýšlí, čím se tak provinila, že jí Bůh nejdříve sebral malého synka a později ještě dopustil, aby ztroskotalo i její dříve tak šťastné manželství. Arnošt, její muž, neunesl ztrátu milovaného dítěte a neprávem činil manželku zodpovědnou za jeho smrt. Jeho láska k ní postupně natolik ochladla, že hledal útěchu v náruči jiné mnohem mladší ženy. Ve stejnou dobu v nuzném domku na okraji města sedí mladá dívka a oplakává právě zemřelou matku. V rohu místnosti stojí kolébka, ze které se ozývá dětský pláč. Dívka je zoufalá a přemýšlí, kdo se teď postará o její dcerku, když ona musí být celý den mimo domov, aby si vydělala peníze na živobytí. Lituje, že uvěřila slibům ženatého muže, ale najednou si vzpomene na jeho nešťastnou ženu, která se stále nemůže vzpamatovat ze smrti jediného dítěte. Nerozmýšlí se, zabalí dítě do teplé šály a odchází s ním pryč. Cestou potká muže převlečeného za anděla a Mikuláše. Svěří se jim se svým příběhem a žádá je, aby dítě donesli do domu bývalého milence. Její přání je vyplněno. Nešťastná žena zpočátku nechápavě hledí na podivný mikulášský dárek a zaráží ji především nápadná podoba mezi dítětem a jejím manželem, který právě přichází domů. Místo nenávisti však pociťuje

⁴⁴⁰ A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Několik vzpomínek na J. L. Turnovského*. Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

⁴⁴¹ TAMTÉŽ.

⁴⁴² A. JAHODOVÁ-KASALOVÁ, *Vzpomínky na působení staré vlastenky v letech šedesátých*. Rukopis uložen v SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

⁴⁴³ TÁŽ, *Anděl míru*, *Náš kraj* 2, 1907, č. 49-50.

obrovskou lásku. Odpouští manželovi jeho provinění, ten ji slibuje už navždy věrnost a děvčátko, které jako anděl přineslo do jejich domácnosti smír a nové štěstí, pojmenují Anděla.

Za zmínku ještě zcela jistě stojí povídka *O původu mé prababičky* publikovaná v roce 1906 ve *Sborníku Lady*.⁴⁴⁴ Jahodová v ní vzpomíná na malý zčernalý obrázek namalovaný na plátně, jenž v dětství nalezla za trámem dědečkovy chaloupky. Jednalo se o podobiznu jeho matky, Anniny prababičky, o které se v rodině tradovalo, že měla velmi záhadný původ. Jako malého novorozence ji údajně přede dveřmi jednoho paláce v Cařihradě nalezl mladý rakouský úředník, který tu i s manželkou služebně pobýval. Ujali se prý malého děvčátka a pojmenovali ho Justina. Po krátké době se vrátili do Vídně, kde se dívka dostalo patřičného vzdělání. V šestnácti letech však osiřela, oba nevlastní rodiče zemřeli při nějaké epidemii, a příbuzní, kteří věděli o jejím nejistém původu, ji odmítli nadále žít. Justina se začala těžce protloukat životem a zachránilo ji až seznámení s Vojtěchem Kasalem, který ji přivedl do Německého Brodu a učinil svoji manželkou. Tímto sice poměrně zajímavé, ale s největší pravděpodobností zcela smyšlené vyprávění paní Jahodové končí.

Ve *Sborníku Lady* se nám podařilo objevit ještě jednu práci Anny Jahodové - pohádku *O zakleté zemi*.⁴⁴⁵ Začátek je zcela klasický: v daleké zemi za starých časů vládla hodná, krásná a moudrá královna - vdova, která se, i přes zástupy nápadníků, odmítala znovu provdat. V sousední říši vládl zlý kouzelník Agilulf. I on se v přestrojení za krásného prince pokoušel získat ruku královny a poté, co byl odmítnut, přivolal na celé království kletbu v podobě pevného a dlouhého spánku. Jediný, kdo neusnul, byl nejmenší princ Mladoň, jemuž kouzelný talisman od matky zachránil život. Opuštěného prince se ujaly bohyně z křišťálového zámku. Když vyrostl, poslaly ho zpět na zem a prozradily mu tajné říkadlo, kterým probudil všechny lidi v zakletém království. Mladoňova radost však byla předčasná. V době dlouhého spánku zemi obsadil zlý čaroděj, sebral veškeré bohatství a nyní začal k práci zneužívat i její poddané. Mladoň byl ve svém boji za lepší budoucnost naprosto osamocený, protože čaroděj navíc na lid seslal poloviční slepotu, aby neviděl jeho skutky v pravém světle. Bohyně prince neustále povzbuzovaly: „Nenaříkej, Mladoni, tvůj národ nezahyne, má on v sobě sílu velikou, jež ho přes všecka jeho utrpení a protivenství až na naše dny zachovala...“, a slíbily mu, že již brzy bude jeho národ plně vysvobozen ze zakletí. Jak již napovídá podtitul, jedná se o pohádku jinotajnou a onou zemí a lidem, který sice již napůl procitl, ale jinak stále čeká na vysvobození ze zakletí, je zcela jistě český národ.

⁴⁴⁴ TÁŽ, *O původu mé prababičky*, *Sborník Lady* 6, 1906, s. 248-250.

⁴⁴⁵ TÁŽ, *O zakleté zemi (Jinotajná pohádka)*, *Sborník Lady* 11, 1911, s. 391-397.

Co se týče poezie, vedle již uvedených vlasteneckých básní se podařilo nalézt pouze další tři práce, které však mají vesměs silně melancholické rysy a odrážejí bolest ze ztráty blízkých osob a smutek způsobený odchodem milovaných dětí z domova.⁴⁴⁶

V létě 1910 Anna Jahodová o svých literárních aktivitách napsala synovi: „...já již zakončila svoji činnost v tomto směru, více psátí nebudu, opouštím mne již docela paměť a sála duševní k takovéto práci a mimo to, mně psaní škodí; píšu-li déle, dostaví se velký záchvat kašle, a větší bolest na prsou. Nemohu se také přec jen tak vpraviti v sloh moderní, jak toho doba vyžaduje, proto toho již zanechám ať pracuje zas ta mladší generace...“.⁴⁴⁷ Své předsevzetí dodržela. Později sebrala síly snad už jen k sepsání několika stránek, které nazvala *Vzpomínky na dětství a léta studentská mého syna*.⁴⁴⁸

Závěr

Cílem této práce bylo popsat, na základě dochovaných pramenů a literatury, život a dílo sice zapomenuté, ale přesto ne bezvýznamné regionální spisovatelky Anny Jahodové-Kasalové, žijící i tvořící v Německém Brodě ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století.

První kapitola věnovaná Německému Brodu sice je poněkud rozsáhlá a v určitých pasážích možná až moc podrobná, nicméně se domnívám, že k alespoň částečnému poznání dějin města, především v daném období, je nezbytná.

Stěžejním a nesmírně zajímavým pramenem pro poznání životních osudů, radostí i strastí prosté, ale na svoji dobu a poměry výjimečné ženy, byla její vlastní dochovaná korespondence. Anna Jahodová samozřejmě nemohla tušit, že se o tyto dopisy bude někdy někdo zajímat a že se některé jejich zajímavější části dokonce dočkají zveřejnění. Její řádky jsou proto vcelku otevřené a především v oblasti každodenních drobných i větších starostí a radostí věrohodně líčí život nemajetné ženy na maloměstě. Přestože se nám tímto způsobem dostalo nemálo zajímavých informací o zvyklostech, jídelníčku, vzájemných vztazích a zájmech v řemeslnické rodině, v žádném případě z nich nelze vyvozovat nějaké všeobecně platící závěry. Jahodovi byli ve své společenské vrstvě rodinou celkem výjimečnou. Krejčí Jahoda byl klidný a vyrovnaný muž, nepropadal alkoholu, nebil ženu ani děti. Anna Jahodová

⁴⁴⁶K tomu srov. např. TÁŽ, *Útěcha*, Lada 19, 1907, č. 24; TÁŽ, *Podzimní nálada*, Sborník Lady 14, 1914, s. 33.

⁴⁴⁷SOA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1 (Dopisy od matky z let 1892-1910), dopis ze 14. června 1910.

⁴⁴⁸K tomu srov. rukopis uložený v SOA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové, kart. 1.

pečlivě vedla skromnou domácnost a ve volných chvílích se věnovala dětem a své celoživotní zálibě - literatuře.

Literární práce Anny Jahodové-Kasalové se dají rozdělit na tři skupiny. Do té první patří povídky, které se sice hezky čtou, ale v současné době již obsah mnohých z nich není aktuální a vzbuzuje spíše pousmání nad problémy tehdejší společnosti a doby vůbec. Druhou skupinu tvoří vzpomínky na F. J. Rubeše, J. L. Turnovského a J. Menšíkovou, které jsou rovněž poplatné době, ve které vznikaly, ale i přes mnohdy nekritické a zidealizované vlastenectví jsou bezprostředním svědectvím jedné prosté ženy. Do třetí, poslední skupiny, lze zahrnout výsledky Anniny sběratelské činnosti. Kromě pověstí a již vydaných článků o nejrůznějších pověrách a obyčejích, jsou rovněž zajímavé některé rukopisy na toto téma, dosud uložené v její pozůstalosti ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. Bezesporu by si zasloužily podrobnější prozkoumání, kritické zhodnocení a následné uveřejnění.

Práci o životě a díle spisovatelky Anny Jahodové-Kasalové zřejmě spíše ocení čtenáři z havlíčkobrodského regionu. Mnozí z nich velice dobře znají zmiňované pověsti, avšak jen málokdo z nich tuší, že v Brodě kdysi žila žena, která je sbírala a zapisovala. I přes regionální charakter této práce pevně věřím, že její obsah nevyzní do prázdna, ale naopak podpoří zájem dalších badatelů o podobné téma. Spousta jiných měst určitě také měla nějakou svoji „paní Jahodovou“, o které v současné době již mnoho lidí neví a jejíž práce možná leží zapomenuty v archívech na dně zaprášených kartonů...

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Archiv města Havlíčkův Brod.

Fond Cechy Německý Brod.

Fond Farní úřad Havlíčkův Brod (1641-1959).

Fond Hlavní škola Německý Brod.

Fond Okresní soud Německý Brod (1850-1897).

Fond Okresní úřad Německý Brod.

Fond Reálné gymnázium Havlíčkův Brod (1735-1953).

Fond Sběrka fotografií Havlíčkův Brod, 2. pol. 19. stol.

Fond Vikariát Havl. Brod.

Pozůstalost Anny Jahodové-Kasalové.

Pozůstalost Josefa Jahody.

Státní oblastní archiv Praha

Matriky římskokatolického farního úřadu v Dobřichově, okres Kolín.
Matriky římskokatolického farního úřadu v Bystřici u Benešova.

Státní oblastní archiv Zámorsk

Matriky římskokatolického farního úřadu v Havlíčkově Brodě.

Dobový tisk:

Besedy lidu 9, 1901.
Česká rodina 1, 1902; 2, 1903.
Český lid 4, 1895.
Havlíčkův kraj 1, 1909.
Historické rozhledy 4, 1901.
Lada 14-20, 1902-1908; 23-24, 1911-1912; 26-27, 1914-1915.
Náš kraj 2-3, 1907-1908.
Rodinné besedy 1, 1905/1906; 2, 1906.
Sázavan 2, 1914, č. 18, 19.
Sborník Lady 1-14, 1901-1914.

Edice pamětí a korespondence:

Heyduk, A., Jinošické jsou to háje..., in: Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké Besedy 1863-1893, Praha 1893, s. 53-57.
Týž, Vzpomínky literární, Praha 1911.
Jahoda, J., Starý student vypravuje, Praha 1928.
Klofáč, V., Vzpomínka na velkou protirakouskou demonstraci brodských studentů při císařské oslavě r. 1873, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 275-280.
Po desíti letech. Zpomínky na Frant. Jaromíra Rubeše, Praha 1863.
Quis, L., Kniha vzpomínek, I-II, Praha 1902.
Svoboda, J., Německý Brod před 60 lety (1875), in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 284-287.
Svoboda, J. V., Vzpomínky na Brod (1883-1887), in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 322-324.
Turnovský, J. L., Paměti starého vlastence, Praha 1900.
Vencovský, B. (ed.), Revoluční hnutí 1848 v Německém Brodě ve světle dopisů současníka, in: Zprávy Městského musea v Něm. Brodě 1918-1921, Německý Brod 1921, s. 14-22.

Adresáře:

Adresář politického okresu Německobrodského, Turnov 1903.
Ambrož, E. - Blecha, D., Úplný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu, Německý Brod 1892.
Čárt, J., Německý Brod, Praha 1921.
Nový průvodce po Něm. Brodě, Německý Brod 1914.
Trčka, J., Adresář města Něm. Brodu, Německý Brod 1931.

Vydané práce od Anny Jahodové-Kasalové:⁴⁴⁹

Anděl míru, Náš kraj 2, 1907, č. 49-50.
Bělohrad, Náš kraj 2, 1907, č. 52, s. 1-4.
Buďme vždy na stráži!, Náš kraj 3, 1908, č. 14, s. 1.
Čarovný květ, Lada 18, 1906, č. 23-24.
České dítě patří do české školy!, Náš kraj 3, 1908, č. 41, s. 5-6.
České knize, Sborník Lady 12, 1912, s. 11-12.
Dům „U Kozlíčků“, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 6, s. 2-3.
Jarní vycházka spisovatelů, Česká rodina 2, 1903, č. 5.
K stým narozeninám humoristy a buditele národa našeho, Frant. Jar. Rubeše, Sázavan 2, 1914, č. 18, s. 3-4.
K stým narozeninám humoristy a buditele národa našeho, Frant. Jar. Rubeše, Lada 26, 1914, č. 2.
O hradu Ronovci, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 5, s. 2-3.
O kostlivci, Náš kraj 3, 1908, č. 38, s. 5.
O původu borovice, Náš kraj 3, 1908, č. 33, s. 1-2; Sborník Lady 6, 1906, s. 482-484.
O původu mé prababičky, Sborník Lady 6, 1906, s. 248-250.
O zakleté zemi (Jinotajná pohádka), Sborník Lady 11, 1911, s. 391-397.
Odplata, Lada 20, 1908, č. 1-5.
Podzimní nálada, Sborník Lady 14, 1914, s. 33.
Pomsta bratrova, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 7-9, 12.
Pověst o pí. Trčkové, Sborník Lady 5, 1905, s. 674.
Pověsti, in: Úpiný adresář, dějiny a památnosti královského města Německého Brodu, Německý Brod 1892, s. 49-73.
Pověsti a zázaky královského města Německého Brodu a okolí, Humpolec 1912.
Pověsti německo-brodské, Historické rozhledy 4, 1901, s. 186-190.
Sen, Lada 17, 1905, č. 16-17.

⁴⁴⁹ Součástí příloh této práce je soupis všech rukopisů uložených ve spisovatelčině pozůstalosti ve Státním okresním archivu Havlíčkův Brod. Převážně se jedná o povídky a básně, které zřejmě nebyly nikde publikovány.

- Sirena, Lada 23, 1911, č. 12.
 Staré obyčeje a pověry král. města Nēm. Brodu a okolí, in: Zprávy Městského musea v Německém Brodě, Německý Brod 1917, s. 88-91.
 Sylvestrovský večer, Lada 23, 1911, č. 24.
 Utěcha, Lada 19, 1907, č. 24.
 Uvězněná duše, Náš kraj 3, 1908, č. 6, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 22, 23; Lada 15, 1903, č. 1, 3, 4, 6, 7, 9, 10.
 Večer sv. mikulášský (Z pověstí německo-brodských), Lada 27, 1915, č. 24.
 Velikonoce, Český lid 4, 1895, s. 336-337.
 Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše, Sázavan 2, 1914, č. 19, s. 2-3.
 Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života, Kutná Hora 1898.
 Vzpomínky na Frant. Jar. Rubeše. Ze studentského života, Česká rodina 1, 1902, č. 6.
 Ze studentského života Fr. Jar. Rubeše. Rubeš jako „černokněžník“, Česká rodina 1, 1902, č. 4.
 Ze studentského života Karla Havlíčka Borovského, Havlíčkův kraj 1, 1909, č. 1-3.
 Ze života Karla Havlíčka v Nēm. Brodě (Vzpomínka na Karla Havlíčka), Česká rodina 1, 1902, č. 4.
 Zkrocený čert, Lada 23, 1911, č. 23.

Literatura:

- Albert Friedrich Riedl. Pohled do života jednoho německobrodského občana, in: Havlíčkobrodsko 8, Havlíčkův Brod 1993, s. 50-57.
 Almanach ke stému výročí okresní nemocnice v Havlíčkově Brodě, Havlíčkův Brod 1996.
 Beránková, M., Český periodický tisk do roku 1918, in: Dějiny československé žurnalistiky I, Praha 1981, s. 238-247.
 Červený, J., Kutnohorští knihtiskaři a tisky. Příspěvek k dějinám knihtisku a příbuzných odvětví v bývalém kraji čáslavském, Praha 1926, s. 28-31.
 Česká žena v dějinách národa, Praha 1940.
 Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Praha 1990.
 Do Havlíčkova města Německého Brodu, Německý Brod 1937.
 Drašner, F., Smrt skromné matky velkého syna, I-IV, Cesta Vysočiny 40, 1999, č. 30-33, s. 3.
 Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935.
 260 let gymnázia v Havlíčkově Brodě, Havlíčkův Brod 1995.
 Efmertová, M. C., České země v letech 1848-1918, Praha 1998.
 Fiedler, V., Havlíček buditelem svého města, in: Památce Havlíčkově, Havlíčkův Brod 1946, s. 76-107.

- z Finberka, J. V., Frant. Jar. Rubeš u hrobu Karla Sudimíra Šnaidra, Praha 1928.
 Týž, Rubešovo přátelství k Havlíčkovi, Německý Brod 1926.
 Funda, J., Dějiny německobrodského gymnasia, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 26-39.
 Gymnázium Havlíčkův Brod. Almanach k 250. výročí založení, Havlíčkův Brod 1985.
 Hampl, F., Láska starého vlastence, in: Z bouřného času, Praha 1966, s. 149-179.
 Havlíčkův Brod. Historie a osobnosti, Praha 1998.
 Horký, E., Z kraje Šimona kouzelníka (Báje a pověsti z Havlíčkobrodsko, Humpolecka a Polenska), Havlíčkův Brod 1958.
 Ilustrované Rubešovy nejlepší humoresky a povídky (S životopisem od A. Heyduka), Praha b. r.
 Jahoda, J., Havlíčkův máj, Havlíčkův Brod 1958.
 Týž, Chlapci z Vysočiny, Havlíčkův Brod 1957.
 Týž, Náš dědeček, Havlíčkův Brod 1960.
 Týž, Německobrodské motivy, Praha 1912.
 Týž, Skřivánčí píseň, Havlíčkův Brod 1959.
 Týž, Studentská brodská tradice o Havlíčkovi, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 334-337.
 Janáček, J., Německý Brod - vhodné letní sídlo, Německý Brod 1914.
 Jubilejní památník spolků německobrodských, Německý Brod 1903.
 Klabouch, J., Manželství a rodina v minulosti, Praha 1962.
 Kopečková, L., Stopami Karla Havlíčka Borovského, Havlíčkův Brod 1971.
 Kvaš, K., Havlíčkův Brod 1278-1978, Havlíčkův Brod 1978.
 Týž, K historii pamětních desek a pomníků Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Borové a Havlíčkově Brodě, in: Havlíčkobrodsko 1821-1971. K 150. výročí narození Karla Havlíčka Borovského, Havlíčkův Brod 1971, s. 50-79.
 Lenderová, M., K hřichu i k modlitbě. Žena v minulém století, Praha 1999.
 Macek, L. - Rous, P., Havlíčkův Brod v pověstech a historii, Havlíčkův Brod 1993.
 Macura, V., Český sen, Praha 1998.
 Týž, Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ, Praha 1995.
 Merhout, C., Zdeňka Havlíčková. „Dcery národa“ trnitá cesta životem, Praha 1914.
 Město v české kultuře 19. století, Praha 1983, zejm. s. 34-42, 52-68.
 Na památku Karla Havlíčka a slavnosti Borovské dne 19. srpna roku 1862, Praha 1862.

- Nejedlý, Z., Město Německý Brod před 100 lety v době studií Havlíčkových a Smetanových, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 90-97.
- Novák, A., Fr. Jar. Rubeš a počátky novočeské literatury humoristické, in: Literatura česká devatenáctého století III, 1. část, Praha 1905.
- Týž, Podobizny žen, Praha 1940.
- Novák, A. - Novák, J., Přehledné dějiny literatury české, Brno 1995, zejména s. 393-395, 584-585, 1062.
- Nový, K., Marná láska. Korespondence Karla Havlíčka s Fany Weidenhofferovou, Praha 1947.
- Ohlédnutí za Riedlovou tiskárnou, Havlíčkobrodský zpravodaj 11, březen 1994, s. 16-17.
- Olša, J. F., Z dějin a památností Nēm. Brodu, Německý Brod 1935.
- Pehr, M., Příspěvek k poznání dějin řádu bosých augustiniánů v Čechách - konvent Svaté rodiny v Havlíčkově Brodě (1647-1807), in: Havlíčkobrodsko 15, Havlíčkův Brod 1999, s. 149-155.
- Petr, F., Havlíčkův dům v Německém Brodě, in: Památce Havlíčkově, Německý Brod 1924, s. 13-21.
- Týž, K dějinám kaple sv. Barbory v Nēm. Brodě, in: XI. Zprávy Městského musea v Německém Brodě 1926-1930, Německý Brod 1931, s. 73-74.
- Týž, Měna obyvatel v Nēm. Brodě, in: Zprávy Městského musea v Německém Brodě 1926-1930, Německý Brod 1931, s. 74-77.
- Týž, Po stopách Havlíčkových v Nēm. Brodě, Německý Brod 1935.
- Týž, Začátek a konec světové války v Nēm. Brodě, in: XII. Zprávy Městského musea v Německém Brodě, Německý Brod 1938, s. 15-45.
- Pospíšil, A., Byt Bedřicha Smetany u paní J. Billanské v Německém Brodě, Dolní ulice číslo 104, Havlíčkův Brod 1945.
- Preclík, V., Fr. Jar. Rubeš, Praha 1948.
- Profesor divadelník, Havlíčkobrodský zpravodaj 24, únor 1997, s. 24.
- Průvodce po Německém Brodě a okolí, Německý Brod 1933.
- Pultr, E. J., Ladislav Quis v Německém Brodě, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 172-175.
- Rak, J., Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy, Praha 1994.
- Roubík, F., Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863-1895, Praha 1936.
- Rous, P., Jan František Beckovský (1658-1725), in: Havlíčkobrodsko 2, Havlíčkův Brod 1990, s. 4-11.
- Ryšavá, E., Píseň „Spi, Havlíčku, v tvém hrobečku“ a její autor, in: Havlíčkobrodsko 7, Havlíčkův Brod 1993, s. 18-24.
- Sekanina, F., Sebrané spisy Fr. Jar. Rubeše, Praha 1906.

- Sekera, M., Čeština v rakouské armádě a v císařské rodině, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 2, s. 15-18.
- Slavnostní spis na paměť stopadesátiletého trvání praemonstrátského a městského reálného a vyššího gymnasia v Německém Brodě, Praha 1884.
- Sochr, J., Havlíčkův Brod, Havlíčkův Brod 1969.
- Týž, Havlíčkův Brod a staletí, Havlíčkův Brod 1971.
- Týž, Periodický tisk vydávaný na území okresu Havlíčkův Brod v letech 1821-1966, in: Havlíčkobrodsko 11, Havlíčkův Brod 1995, s. 52-76.
- Sochr, J. - Sochrová, M., Havlíčkův Brod a okolí, Havlíčkův Brod 1992.
- Stibral, K., Paměti Josefy Menšíkové o Karlu Havlíčkovi, o jeho dceři a matce, in: Památce Havlíčkově, Německý Brod 1924, s. 50-63.
- Týž, První novočeský humorista, žák německobrodského gymnasia, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 130-143.
- Týž, Studijní léta Karla Havlíčka Borovského na německobrodském gymnasiu, XXXIX. Výroční zpráva reálného gymnasia v Nēm. Brodě za rok 1923-24, Německý Brod 1924, s. 1-9.
- Týž, Život a dílo Ferdinanda Čenského, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, Německý Brod 1935, s. 166-171.
- Týž, Život a listy Havlíčkova přítele Žáka, in: Zprávy Městského musea v Nēm. Brodě 1922-1923, Německý Brod 1924, s. 3-27.
- Strejček, F., František Jar. Rubeš, ed. České hlavy, 28. svazek, Praha b. r.
- Šafránek, J., Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, I., Praha 1913; II., Praha 1918.
- Šmejkal, E., Německobrodsko, in: Křbřovy monografie starobylých měst českých, Praha 1912.
- Turnovský, J. L., Frant. Jar. Rubeš. Nástin životopisný, Praha b. r. (1895).
- Urban, O., Česká společnost 1848-1918, Praha 1982.
- Voják a spisovatel, Cesta Vysočiny 40, 1999, č. 23, s. 3.
- Vošahlíková, P., Jak se žilo za časů Františka Josefa I., Praha 1996.
- Z historie „černého řemesla“, Havlíčkobrodský zpravodaj 12, březen 1995, s. 7-8.
- Zapletal, T., Frant. Jaromír Rubeš (Čížkovský), Pelhřimov 1936.
- Zborovská, Z., Fany Weidenhofferová, in: Havlíčkobrodsko 11, Havlíčkův Brod 1995, s. 34-41.
- Zedník, P., Rubešovy deklamovánky, in: Havlíčkobrodsko 11, Havlíčkův Brod 1995, s. 26-33.

Encyklopedie a slovníky:

- Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století, Praha 1973.
- Komenského slovník naučný, I-X, Praha 1937-1938.

Kuča, K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I-IV, Praha 1996-2000.

Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce, 1-3 (A-Ř), Praha 1985-2000.

Malá československá encyklopedie, I-VI, Praha 1984-1987.

Masarykův slovník naučný, I-VII, Praha 1925-1933.

Ottův slovník naučný, I-XXVII, Praha 1888-1909.

Ottův slovník naučný nové doby, I-VI, Praha 1930-1943.

Riegrův slovník naučný, I-XI, Praha 1860-1874.

Sedláček, A., Místopisný slovník historický království českého, Praha 1998.

Slovník českých spisovatelů, Praha 1964.

Slovník českých spisovatelů, Praha 2000.

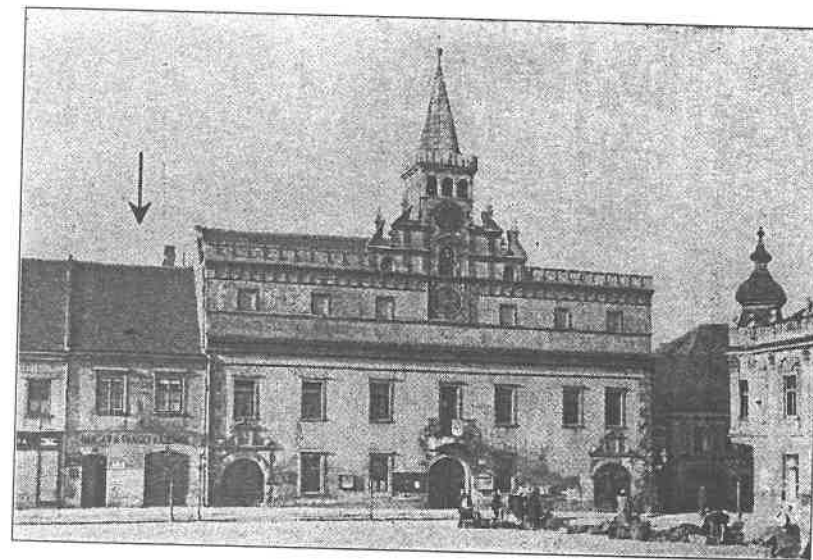
XXX

Příloha č. 1: Fotografie Anny Jahodové-Kasalové a jejího manžela Josefa Jahody (SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 5, Rodinné fotografie)

Příloha č. 2: *František Jaromír Ruboš* (in: Gymnázium Havlíčkův Brod. Almanach k 250. výročí založení gymnázia, Havlíčkův Brod 1985, s. 49)

Příloha č. 3: Dům č. p. 88 na hlavním náměstí, kde Jahodovi krátký čas bydleli (J. F. Olša, Z dějin a památností Něm. Brodu, Německý Brod 1935)

Příloha č. 4:
Hrob Anny Jahodové-
Kasalové na hřbitově
u sv. Vojtěcha
v Havlíčkově Brodě
(foto archiv autorky)

Příloha č. 5: Dopisnice posílané Annou Jahodovou-Kasalovou synu Josefovi
(SOKA Havlíčkův Brod, Pozůstalost Josefa Jahody, kart. 1, Dopisy od matky
z let 1892-1910)

Příloha č. 6: Anna Jahodová-Kasalová, *České knize* (Sborník Lady 12, 1912, s. 11-12)

České knize

Kniho milá,
ty's má síla
ve všech strastech životních;
byla's vždy mou těšitelkou
a nejlepší učitelkou
již ve dnech mých dětinných!

Když jsem žila,
krásně snila
první luzný dětský sen;
jak jsem se číst naučila,
jedinou jsi potom byla
společnicí mojí jen.

Slávu vlasti,
její strasti,
znáti jsi mne učila,
nadšení k ní, lásku vroucí,
upřímnou a nehynoucí
v duši mé jsi vzbudila.

Lásku mladou
se vší vnadou
když mi zloba zmařila;
ty's tu bouři uklidnila,
jež se v duši rozvlnila,
sílou jsi mne dařila!

Když mne vízí,
k zemi tíží
všední boje, starosti;
ty mne sílíš, povzbuzuješ,
mysl moji pozdvihuješ,
chráníš kalu, všednosti.

Proto k tobě,
v každé době
utíkám se s důvěrou;
s láskou čtu ty listy tvoje,
neboť z nich se blaha zdroje
hojně prýští v duši mou!

Příloha č. 7: *Soupis všech rukopisů uchovaných v pozůstalosti spisovatelky Anny Jahodové-Kasalové v SOkA Havlíčkův Brod*

Básně:

Bud'me vždy na stráži!
K stým narozeninám humoristy
a buditele národa našeho,
Frant. Jar. Rubeše
O původu bílých růží (též pod
názvem Za mrtvým pěv-
cem)
Podzimní nálada
Stará kniha

Vzpomínky:

Několik vzpomínek na
J. L. Turnovského
Vzpomínky na dětství a léta
studentská mého syna
Vzpomínky na působení staré
vlastenky v letech šedesá-
tých
Vzpomínky ze studentského ži-
vota Frant. Jar. Rubeše

Povídky:

Odplata (nedokončeno)
Pohádka o třech bratřích
Sen (nedokončeno)
Uvězněná duše
Ze života chudé ženy

Pověsti:

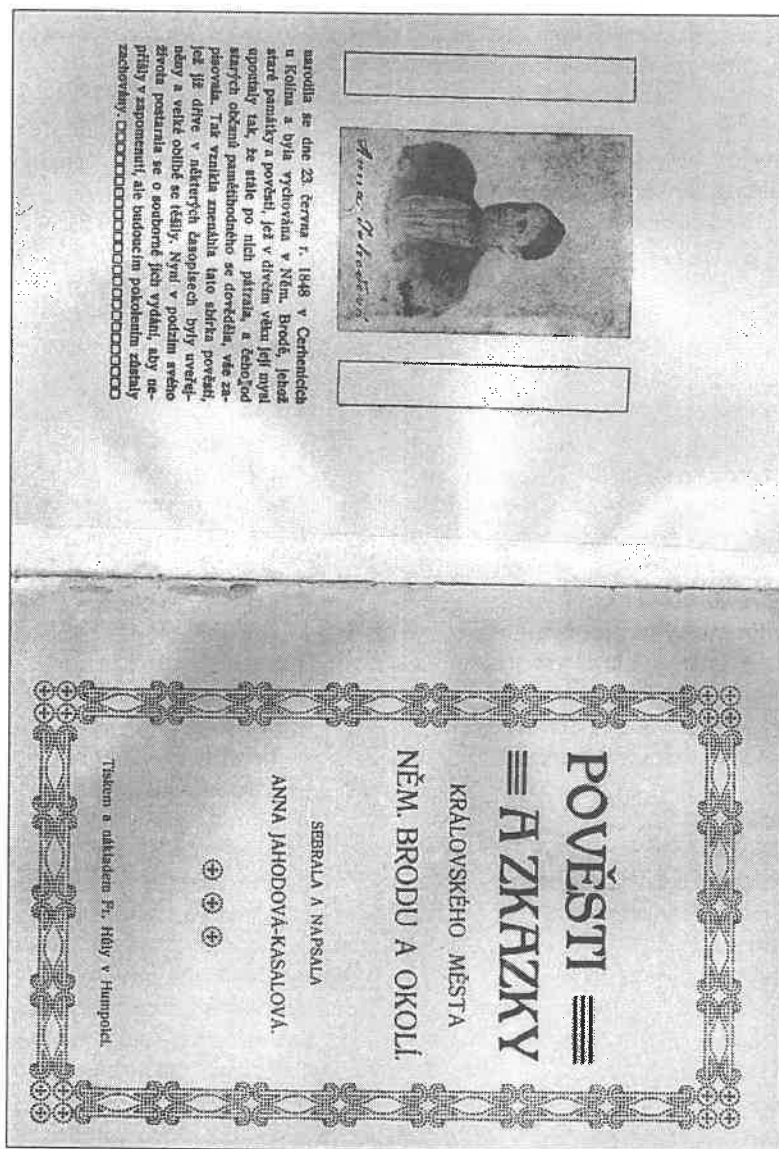
Bělohrad
Duch Hnátův
Dům „U Kozlíčků“
O hradu Lipnickém

O hradu Ronovci
O kostlivci
O Koudelovi, mistru pekařském
O nevinně odsouzeném
O paní Trčkové
O původu založení postního
požehnání tzv. Miserere
v Nēm. Brodě
O Sázavě
O soše sv. Prokopa
O stříbrném řetězu
O třech tulipánech
O umrlcově čepičce
O vrchu Prempíru
O založení gymnasia v Nēm.
Brodě
O zázračném obraze
O zjevu strašidelném
Pověst o smrti německo-
brodské
Večer svatomikulášský
Z dob roboty I.
Z dob roboty II.
Z dob roboty III.

Sběratelská činnost:

Pohřební obyčeje
Příslloví a pořekadla, jež jsem
slýchala od své babičky
Staré obyčeje, pověry a národní
písně našeho lidu
Svatební obyčeje

Příloha č. 8: *Anna Jahodová-Kasalová, Pověsti a zkazky královského města Něm. Brodu a okolí, titulní strana knihy* (A. Jahodová-Kasalová, Pověsti a zkazky královského města Něm. Brodu a okolí, Humpolec 1912)

Příloha č. 9: Anna Jahodová-Kasalová, Útěcha (Lada 19, 1907, č. 24)

Útěcha

Tesknó až přišerné jest teď v mojí duši;
hle! podzim na brány života již buší,
na keři tužeb mých květ za květem svádá,
se stromu nadějí valeu listí padá...
Co mně tedy v stáří pro útěchu zbývá?
Poesie - ptáče - jež i v zimě zpívá.

I dítky milené sudba mi již vzala;
co mně, opuštěné, za náhradu dala?
Za jich něžnou lásku, manu duše mojí,
není mně náhrady v jiném blaha zdroji.
Čím se utěšuji v této smutné době?
Na ně vzpomínkami plním duši sobě!

Vzpomínky, jak astry v té jeseni žítí
kvetou když nám zvadne veškero již kvítí;
potěšují srdce, když mlhy již halí,
obzor naší duše, sluneční jas kalí.
Útěcha mi tedy v stáří přece zbývá,
když mně astry kvetou, luzné ptáče zpívá...

2008

Příloha č. 10: *Anna Jahodová-Kasalová: hádanky* (Česká rodina 1, 1902, č. 3; Rodinné besedy 1, 1905-1906, č. 5, 8; Rodinné besedy 2, 1906, č. 1)

a) Číselka (Rodinné besedy 1, 1905, č. 5)

Na místě, kde roste 123456789, uzmul Jeník Bělce hubinku začez od ní dostal 1234 56789.

(přeslička, přes líčka)

Pravil pán 1232562 ku svému synu: 12 32562 byla mládež naše ideálnější. Nyní na vše cynicky pohlíží a 1232562 jest jí milejší než práce.

(Zahálka, za Hálka, zahálka)

b) Šaráda (Rodinné besedy 1, 1906, č. 8)

*První s druhou je nám vše, co celek napsal.
směle jenž satíry napjal třetí bez hlavy;
takých mužů kéž má národ celou třetí,
pak by čtvrtý krutě pomstil všechno bezpráví.*

(Svatopluk Čech)

c) Dělenka (Rodinné besedy 2, 1906, č. 1)

*Když tichý večer nad krajem se sklání,
a bílé hvězdy krásí nebes bání,
tu celek mne vždy okouzluje,
v něm duše volně poletuje.*

*V tom šeru prvou sotva již je zřítí,
však s všiky chrámu slyším Ave zníti,
a v srdce moje druhá vstupuje,
je bolesti i žalu zbavuje.*

(vesmír, ves - mír)

d) Palindrom (Česká rodina 1, 1902, č. 3)

*České město znamenám,
nad Labem se vypínám,
obratem však v každé době,
skýtám odpočinek Tobě.*

(Lysá - asyl)

K POZNÁNÍ OSOBNOSTI VOJTĚCHA WEIDENHOFFERA (1826 - 1901)

Petra Samková

Úvod

„Na to musí počítati každý člověk který vstoupí do veřejné činnosti a sebe poctivěji sobě počínal a pro všeobecné dobro sebe více by učinil, že se jemu konečně dostane jen nevděk a pomluva. Až jednou takový poctivec jest pochovaný pak teprv se na jeho činnost blahodárnou začne opět spominati, a činnost jeho přijde k všeobecnému uznání. Proto musí každému vlastenci za odměnu složití své vlastní svědomí, že poctivě a upřímně vykonával svou povinnost občanskou.“¹

Tato slova jsou vyňata z deníku, který si psal Vojtěch Weidenhoffer (viz obrazová příloha č. 1), osobnost, které bych se chtěla ve své práci věnovat.

Vojtěch Weidenhoffer (1826 – 1901) patřil mezi významné občany a rodáky Německého Brodu. Jeho jméno se však postupem času vytratilo z vědomí lidí a doba po roce 1948 se snažila smazat veškeré stopy, které Vojtěch v tehdejší Německém Brodě zanechal.²

17.10. roku 1997 byl Vojtěchu Weidenhofferovi odhalen v městském parku Budoucnost pomník, jehož uměleckého ztvárnění se ujal Jan Exnar. O Vojtěchovi se hovoří jako o významném továrníkovi, šířiteli bramborářství a škrobárenství na Českomoravské vysočině a dále jako o poslanci zemského sněmu. Nesmí se zapomínat ani na jeho kulturně osvětovou činnost. Byl předsedou Občanské besedy a členem pěveckého spolku. Až posud známá charakteristika. Proč se tedy o tak významném člověku dosud nikde nepsalo? Proč se o něm nezmiňují ani publikace vydané po roce 1989, které mapují historii zdejšího města a nejvýznamnější osobnosti tohoto regionu? Myslím si, že si Vojtěch Weidenhoffer právem zaslouží, aby se široká veřejnost dozvěděla o jeho aktivitách něco bližšího a jeho osobní, kulturní, politický a podnikatelský život nezůstal navždy tabu.

S postavou Vojtěcha Weidenhoffera jsem se setkala poprvé při studiu korespondence Karla Havlíčka Borovského a Fany Weidenhofferové, Vojtěchovy sestry. Tehdy se mi dostal v Okresním vlastivědném muzeu do rukou deník, který si Vojtěch psal mezi lety 1861 – 1898.

Pramenem, který mi nejvíce pomohl poznat Vojtěchův rodinný, podnikatelský, politický a veřejný život, byl již zmiňovaný deník z let 1861 – 1898. Vojtěch Weidenhoffer si byl při jeho psaní vědom toho, že se deník

¹ Muj Dennik založený 1.^{ho} Května 1861, KHB – 2/1372; Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod, zápis k lednu 1895.

² Ve své práci uvádím místo názvu Havlíčkův Brod název Německý Brod. Přízvisko Německý si totiž město uchovalo až do roku 1945.

dostane i do cizích rukou, a proto svá počínání vysvětluje a ospravedlňuje. Zdržel se přílišných detailů z osobního života, omezil se spíše na líčení nejvýznamnějších rodinných událostí, např. různých oslav, narození potomků, vnuků či úmrtí blízkých osob. Kvůli zachování autentičnosti uvádím ve své práci citace z Vojtěchova deníku v originálním znění (bez ohledu na dnešní pravopis).

Vojtěchův deník je však velmi subjektivním pramenem. Proto jsem se snažila najít ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě i další prameny, které by vrhly jiné světlo na Vojtěchův život a počínání. Doufala jsem, že naleznu aspoň zbytky z Vojtěchova soukromého archivu, ve kterém si shromažďoval veškerou důležitou korespondenci a fotografie. Z jeho pozůstalosti se však nic nedochovalo. Pouze jsem našla v různých archivních fondech písemnosti, na nichž se objevuje Vojtěchovo jméno. Některé z nich jsou psány i jeho rukou. Při mém bádání jsem se však nemohla ani příliš spolehnout na pomoc pracovníků havlíčkobrodského archivu. Vojtěchovo jméno nebylo zaneseno ani do archivního počítače.

Nepříliš úspěšná jsem byla i při hledání pramenů v Okresním vlastivědném muzeu v Havlíčkově Brodě. Zde se mi podařilo objevit pouze pár fotografií rodiny Weidenhofferovy a rodokmen, sestavený panem Míř. Chleborádem ve 40. letech tohoto století.³ Historie rodiny je v něm dovedena až po Vojtěcha a jeho sourozence. V obrazové příloze předkládám proto rodokmen, který jsem doplnila o některé údaje (hlavně o životní data vyčtená z Vojtěchova deníku) a dovedla jsem genealogii až po Vojtěchovy potomky (viz obrazová příloha č. 2).

Pro lepší poznání Vojtěchova života jsem kontaktovala – dnes již nežijícího Vojtěchova vnuka, MUDr. Jana Weidenhoffera. Pan Weidenhoffer se narodil až čtrnáct let po smrti svého dědečka, takže ho osobně nepoznal. Slýchal však o něm vyprávět svého tatínka, Jana Weidenhoffera, nejmladšího Vojtěchova syna. Pro pana Weidenhoffera se stal jeho dědeček životním vzorem. V dopise, který mi pan doktor zaslal, charakterizoval svého dědečka následovně: „Jestliže rozumíme pod slovem aristokrat osobu, která sice nemá před či za jménem žádný praedikát, ale zato má geneticky zakódován mravní kodex, pak lze říci, že byl aristokratem ducha. Jako každý člen tehdejší společnosti se pohyboval v česko – německém prostředí. V rodinách Weidenhofferů se sice mluvilo česky, ale s gramatikou byla potíž ... Myšlení však bylo české, národní a jak

tehdy byla doba i osvěcenská a vlastenecká. V tomto prostředí vyrůstal a přesto nezůstal průměrným jako mnozí jeho spoluobčané. Vynikal pevnou vůlí, cílevědomým jednáním, demokratickým chováním a chápáním problémů těch, kteří v oněch dobách si neuměli pomoci ... Nestál nikdy o funkce, které provázelo jisté společenské postavení (nikdy nepřijal např. funkci starosty) a často nechal sklízet druhé za svoji práci. Uměl diplomaticky jednat a často se mu podařilo osobním jednáním zvrátit nepříznivý vývoj zpět ve prospěch města. Jeho vystupování mu na úradech otvíralo dveře. Pokud se soukromí týče, je třeba uvážit, že byl sedmým v řadě svých sourozenců, že jeho rodiče, až dobře situovaní, ho vedli ke skromnosti. Sám však byl mezi sourozenci dominantní postavou a ti toto respektovali a na něho se obraceli se svými starostmi. Ve své vlastní rodině, podotýkám, že měl dvanáct dětí, a to čtyři chlapce a osm dcer, tak v této rodině se vyznačoval laskavou přísností, sice netrestal, ale ovládl svoji rodinu svoji autoritou. Sám se necítil být nijak výjimečný a rád poseděl se spoluobčany u sklenky vína. Nikdy se však nedal strhnout k nevázanému veselí, což v jeho přítomnosti ani nebylo možné. Měl svoji hodinu, kdy odcházel do svého domova.“⁴

Tolik tedy slova MUDr. Jana Weidenhoffera, kterými se pokusil ve svém dopise charakterizovat dědečka, Vojtěcha Weidenhoffera. Jsem mu za jeho odpověď velmi vděčná, protože z Vojtěchova deníku spíše vystupuje na povrch postava podnikatele a člověka činného ve veřejném dění. Jakým byl Vojtěch člověkem, to z deníku moc nevyznívá.

Tematiku věnovanou Vojtěchu Weidenhofferovi jsem ve své práci rozdělila do tří kapitol. První kapitola s názvem „Rodinné prostředí V. Weidenhoffera“ je věnovaná historii Weidenhofferovy rodiny, studijním létům mladého Vojtěcha a jeho vlastnímu rodinnému životu. Druhá ze tří kapitol – „Vojtěchovy podnikatelské aktivity“ – se pokouší zmapovat Vojtěchovo podnikání na Českomoravské vysočině. Třetí a poslední kapitola s touto tematikou – „Vojtěchova politická a veřejná činnost“ – představuje Vojtěcha jako obecního zastupitele v Německém Brodě, poslance zemského sněmu, člena Občanské besedy a pěveckého spolku. Vypovídá i o jeho významném podílu při stavbě rakouské severozápadní dráhy.

Rodinné prostředí V. Weidenhoffera

Historie rodiny Vojtěcha Weidenhoffera

Rodina Vojtěcha Weidenhoffera pocházela (jak mu bylo řečeno) z Anysburku v Bavorsku. Pyšnila se přídomkem z Rothersdorfu, ale i když se jednalo o šlechtický rod, rodina nebyla zámožná. Jeho děd Matěj I.

³ Prameny z Okresního vlastivědného muzea Havl. Brod:

- Deník Vojtěcha Weidenhoffera: Muj Dennik založený 1.^{ho} Května 1861. KHB – 2/1372.

- Rodokmen Weidenhofferovy rodiny sestavený Míř. Chleborádem. KHB – 2/1373.

- Soubor fotografií rodiny Weidenhofferovy. KHB – 2/1374.

⁴ Dopis MUDr. Jana Weidenhoffera z 22.11. 1999.

Weidenhoffer (narozen v roce 1732) přivandroval pravděpodobně roku 1750 jako knihařský tovaryš do Německého Brodu. Zde zakoupil dům v Horní ulici, který později přestavěl. 21.4. 1761 se v Brodě oženil s Anežkou Kateřinou Lebedovou, dcerou zdejšího měšťana V. Lebedy. Z manželství vzešly 4 děti. Syn Matěj Weidenhoffer (uváděn s přízviskem II.), který se narodil 23.2. 1782 v Německém Brodě a byl otcem již zmiňovaného Vojtěcha Weidenhoffer. Zemřel 13.4. roku 1847. Dále následoval syn Lukáš (zemřel 15.1. 1867), Karel a dcera Terezie. Data jejich narození a úmrtí byla do deníku Vojtěcha Weidenhofferůva někým dodatečně doplněna a podle mého názoru neodpovídají skutečnosti. Jediné správné je datum úmrtí Lukáše, o němž se zmiňuje sám Vojtěch.

Matěj II. Weidenhoffer provozoval obchod se střížním zbožím a se sukrem. 15.7. 1806 se zasnoubil s Kateřinou Hallamaskovou (narozenou 18.4. 1789), dcerou Josefa Hallamaska, majitele domu v Dolní ulici a hospodářství, provozovatele postřihovačského řemesla a obchodu se sukrem. Spolu se svým tchánem pak Matěj II. značně rozšířil svůj obchod se sukrem. Podnikali cesty do Itálie, Štýrska, Vídně a do Prahy, pracovali pro ně i soukeníci z Polné a Chotěboře. Jejich obchod vzkvétal do doby, než se v Rakousku vyvinuly velké továrny. Po roce 1830 skončil Matěj II. Weidenhoffer s obchodem a začal se věnovat obchodu se střížním zbožím. Byl i vlastníkem hospodářství o rozloze 85 měřic polí a luk.

Z manželství Matěje a Kateřiny vzešlo celkem deset dětí, čtyři synové a šest dcer. Nejstarší syn Hynek se narodil v roce 1806 a stal se očním lékařem. Zemřel 28.11. 1867 v Chrudimi. Poté následovalo pět dcer: Eleonora – provdaná Weissová - (zemřela 22.5. 1867), Anna – provdaná Lemachová – (narozená roku 1813 a ve věku 67 let umírá 20.8. 1880), dále dcera Josefa (zemřela svobodná ve věku 64 let - 17.1. 1884). Čtvrtou dcerou byla Františka neboli Fany - provdaná Judmanová, velká láska Karla Havlíčka Borovského. Františka se narodila 13.12. 1821 a zemřela 15.1. 1878. Pak následovala dcera Marie – provdaná Hořínková. Narodila se 15.1. 1815 a zemřela 4.6. 1861.

Po pěti dcerách se manželé Weidenhofferovi dočkali konečně dalšího z mužských potomků. 17.5. 1824 se jim narodil syn Jan, pozdější lékárník a purkmistr v Českém Brodě. Jan Weidenhoffer se 17.11. 1853 oženil s dcerou Františka Dobrovského, Matyldou. Díky tomuto sňatku se rodina Weidenhofferových dostala do příbuzenského svazku s Josefem Dobrovským. František Dobrovský byl totiž Josefovým bratrem. Jan umírá 8.1. 1890.

Dalším synem Matěje a Kateřiny Weidenhofferových byl Vojtěch, narozený 18.4. 1826. Smrt ho zastihla 10.7. 1901 ve věku 75 let. Po Vojtěchovi následoval ještě syn Emanuel (narozený roku 1828 a c. k. okresní soudce

v Napajedlech) a dcera Kateřina (narozená 7.8. 1834 a jako svobodná zemřela 18. 2. 1890).

Jediným pramenem, který vypovídá o dětství a mládí Vojtěcha, je deník Vojtěcha Weidenhoffer, nazvaný „Můj denník založený 1.^{ho} května 1861“. Přestože deník začíná – jak již z názvu vyplývá – rokem 1861, autor sem vepsal pár stránek, na kterých se rozpomíná právě na své dětství a mládí. Tyto vepsané stránky mi posloužily jako cenný pramen pro poznání historie Weidenhofferovy rodiny.

Studijní léta mladého Vojtěcha

Vojtěch Weidenhoffer se narodil 18.4. 1826 v Německém Brodě. V pěti letech - v roce 1831 – začal navštěvovat soukromou školu zvanou u Arnolda, která se nacházela na Koňském trhu. Tato škola patřila k tzv. českým pokoutním školám, kterých bylo v Brodě několik. Proti těmto školám byl ve městě veden ostrý boj, protože citelně ovlivňovaly školní docházku, např. 10.11. 1800 školní dozorce našel v první třídě pouze 7 chlapců a 2 dívky. Vinu sváděl na pokoutní školy a žádal, aby byly do pokoutních škol přijímány pouze děti mladší 6 let. 18.6. 1811 bylo nalezeno v pokoutních školách celkem 106 dětí, z toho u Fr. Konečného 72 dětí, u Jakuba Hrubého 23 a Josefa Tietze 11.⁵ Důvodem, proč rodiče nechtěli dávat své děti do řádných škol, byla prý neschopnost tamních učitelů.

V roce 1824 - na udání ředitele Doubravy – byla magistrátem nařízena prohlídka pokoutních škol. U Dominika Arnolda (soukeníka) bylo nalezeno sedmáct dětí, z nichž byly čtyři mladší šesti let. Arnold byl proto vyslýchán a přiznal do protokolu, že bere sobotáles, protože nemá žádný jiný výdělek, dokud nebude tepleji. Potom bude pracovat na poli nebo v lese. Dostal za to 48 hodin vězení.⁶ Arnold si z trestu samozřejmě nic nedělal, školu provozoval dále. Podal si žádost ke krajskému úřadu, aby mu bylo dovoleno vyučovat aspoň děti mladší šesti let. Žádost byla však zamítnuta. Jako důvod byl uveden Arnoldův zvláštní život. Následující rok bylo u něj nalezeno dvacet dětí.⁷ Žádné tresty však Arnolda nenapravily. V roce 1828 si na něj opět stěžoval ředitel Doubrava.

V šesti letech nastoupil Vojtěch Weidenhoffer do zdejší hlavní školy (Hauptschule), kterou navštěvoval do třetí třídy. Tato německá hlavní škola byla otevřena v roce 1778 místo latinského gymnázia. Zpočátku byly otevřeny pouze dvě třídy a od roku 1780 už byly čtyři. V nižších dvou třídách vyučovali

⁵ Strna, Stanislav: Škola v Německém Brodě, in: Zprávy městského musea v Německém Brodě 1924-1925. Německý Brod 1926, s. 68.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

světští učitelé, ve 3. a 4. třídě řádoví kněží. Postupem času se zmenšoval počet řádových členů. Znovuotevřením gymnázia v roce 1807 hlavní škola hodně ztratila – například prostory (přestěhovala se do míst partikulární školy ke kostelu, v roce 1821 do prostor bývalé kaple sv. Barbory), počet učitelů a školní pomůcky. V tomtéž roce byl zredukován i počet tříd ze čtyř na tři.

Vojtěch Weidenhoffer nastoupil na hlavní školu – jak již jsem se zmínila – v roce 1832. Bylo mu tedy šest let, avšak ve třídním výkazu je u jeho jména uveden věk sedm let.⁸ Jeho učitelé byli p. Kvasnička, p. Worlický a p. Doubrava, který se stal později spolufunditelem. Na této škole se vyučovalo - kromě náboženství - německy. V. Weidenhoffer uvádí, že němčině žáci nerozuměli. Poněmčování šlo prý až tak daleko, že učitelé žákům zakazovali mezi sebou mluvit česky i mimo školu. Malý Vojtěch prošel všechny třídy hlavní školy s vyznamenáním a byl v každé třídě – jak uvádí – premiant (viz obrazová příloha č. 3). V roce 1837 nastoupil do 1. třídy nižší nově zřízené reálky v Jihlavě. Zde byl na stravě u soukromníka pana Tobicha. V Jihlavě pokračoval ve studiu i druhý rok. Obě třídy absolvoval s vyznamenáním, i když to bylo pro něj velmi náročné, protože narážel na malou znalost němčiny a výuka probíhala výhradně v němčině.

Otec Vojtěcha Wiedenhoffera chtěl, aby jeho syn jednou převzal po něm obchod se střížním zbožím a sukrem. Aby se Vojtěch lépe seznámil s obchodem, nechal ho otec od srpna 1838 až do srpna 1839 doma v obchodě.

V srpnu roku 1839 se Vojtěch odebral jako praktikant do Prahy. Nastoupil do obchodu se střížním zbožím k panu Alexandru Müllerovi, jehož obchod se nacházel v Karlově ulici proti lékárně U Zlaté koruny (asi dům č.p. 145). Zde působil jako praktikant tři roky, tedy do roku 1842. Po vyučení mu pan šéf poskytl dovolenou, během které navštívil své rodiče a podíval se do rodného města. Do Německého Brodu přijel právě v době, kdy Dolní ulici zachvátil požár a vyhořela řada domů. Weidenhofferových dům č.p. 146 zůstal zřejmě nepoškozen, protože se Vojtěch o škodách na majetku nezmiňuje. Ve svém rodném městě pobyl jen pár dní a vrátil se zpět do Prahy k panu Müllerovi – ale už jako kupecký mládenec. V obchodě zůstal až do roku 1845. Počátkem června tohoto roku se vrací zpátky do Německého Brodu, aby zde pobyl jen krátce a mohl se vydat přes Vídeň do Budapešti.

12.6. 1845 připlul Vojtěch parní lodí Argo do Pešti. Hned druhý den nastoupil v obchodě se střížním zbožím k panu Ignaci Weidenhofferovi, jehož obchod náležel k prvním tohoto druhu v Budapešti. V případě Ignace Weidenhoffera se jedná jen o shodu jmen, protože – jak uvádí Vojtěch Weidenhoffer – nebyli v příbuzenském poměru.

⁸ SOKA Havlíčkův Brod, Hlavní škola Německý Brod, fascikl č. 7 - třídní výkaz I.-III. třídy (1831/1832 - 1846/1847)

Na Budapešť zůstaly Vojtěchovi jen hezké vzpomínky. Získal si důvěru pana šéfa a spolupracoval se třemi kolegy. V roce 1846 se mu však roznemohl otec, a proto byl nucen dát zde výpověď. Majitel obchodu však nechtěl o něčem takovém ani slyšet a nehodlal jeho výpověď přijmout. Měl v plánu Vojtěchovi obchod přenechat a zamýšlel mu také dát za ženu jednu ze svých dvou dcer. Vojtěch – jak sám ve svém deníku píše – se cítil příliš mladý (20 let) a dcerám pana šéfa bylo tehdy teprve 14 a 12 roků. Něco takového pro něho nepřipadalo v úvahu. Vrátil se zpátky do svého rodného města, kde ho čekal jiný osud.

Vojtěchův rodinný život

13. dubna roku 1847 zemřel Matěj II. Weidenhoffer, Vojtěchův otec. Je velice zvláštní, že obchod s domem v Dolní ulici č.p. 146 po svém otci převzal až třetí ze synů – Vojtěch. Nejstarší Hynek se stal – jak již bylo zmínováno – očním lékařem a druhý ze synů – Jan – lékárníkem v Českém Brodě. Vojtěch byl ve škole velmi nadaným žákem a studentem, o čemž svědčí jeho dosažené výsledky. Proč zrovna on neodešel studovat? Podle jakého klíče určil Matěj II. Weidenhoffer Vojtěcha za svého nástupce?

Od roku 1846 až do roku 1861 zůstává Vojtěchův život a jeho počínání opřeno tajemstvím. Nepodařilo se mi nalézt dost pramenů, které by nějak osvětlily tuto část jeho života.

25. listopadu roku 1854 se začíná odvíjet významná etapa Vojtěchova života. Tohoto dne vstoupil do svazku manželského s Vileminou Spurnou, dcerou kožešníka a majitele obchodu se střížním zbožím v Německém Brodě. Bylo mu tehdy 28 let a jeho nastávající pouhých 18 let. Jaká to vlastně byla žena, to už se dneska asi nedozvíme. Dokázala však svému muži dát 15 dětí, z nichž se 12 dožilo dospělosti.

Pro poznání Vojtěchova rodinného života, ale hlavně života podnikatelského, politického a společenského je významným pramenem již zmínovaný deník, který si začal psát v květnu roku 1861. Ve své předmluvě zmiňuje: „Dennik muj má býti zrcadlo mého života on má potomkům mým naznačovati cesty kterými jsem ve světě tomto kráčival, on jim má objeviti jaké bývali moje snahy, moje přání, moje myšlenky a vubec k jakým zásadám směřovala veškerá činnost má.“⁹ Z těchto slov vyplývá, že Vojtěch Weidenhoffer počítal s tím, že se jeho deník dostane i do cizích rukou, a proto se v převážné míře omezil na líčení událostí z podnikatelského, politického a společenského života. Rodinné záležitosti ustupují tak trochu do pozadí. Přesto se pokusím na následujících stránkách podhalit soukromí Vojtěcha

⁹ Muj Dennik založený 1.^{ho} Května 1861, KHB – 2/1372. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod, zápis ke květnu 1861.

Weidenhoffer, které nám pomůže k poznání Vojtěcha jako člověka a hlavně jako manžela a otce.

Prvorozeným dítětem manželů Weidenhofferových byla dcera Pavlína, která spatřila světlo světa 10.6. 1857, tedy až necelé 3 roky po svatbě. Jako druhorozený následoval syn Viktor, který se narodil 3.7. roku 1859.

Deník, který si Vojtěch Weidenhoffer počal psát 1. května roku 1861, nezačíná příliš šťastně. 2.5. ve čtvrt na čtyři ráno porodila jeho manželka dvojčátka, dvě holčičky. V půl sedmé ráno je pater Seifert v bytě pokřtil jménem Johanna a Wilhemina. Holčičky však neměly šanci na přežití, protože se narodily už v šestém měsíci těhotenství. V půl osmé ráno zemřela první Johanna, 3.5. v deset hodin večer Wilhemina. Pohřeb obou novorozenečků se konal 5.5. a obě byla uložena ve společné rakvi. Vojtěchova manželka porod přežila, ale zřejmě se zdravotními problémy, protože začátkem července (2.7.) odjela na měsíc a půl do Františkových Lázní. Zde se její zdravotní stav zlepšil a dokonce se vrátila (19.8.) – jak uvádí Vojtěch – v dobrém rozmaru. V manželčině nepřítomnosti pomáhala s domácností Vojtěchova sestra Anna, která žila v odloučení od svého manžela se sestrami Josefou a Kateřinou. Anna neměla příliš šťastný život. V mládí byla často nemocná a po provdání za bývalého obchodníka Lemacha v Českém Brodě poznala jenom jeho surové zacházení.

Byl květen roku 1861, začínalo jaro. Přesto však panovala velká zima a z nebe se snášel déšť se sněhem. Jako by toto počasí opět nevěstilo nic dobrého. 27.5. odešel z rodiny Weidenhofferových další člen. Tentokrát zemřela ve věku 72 let Vojtěchova matka. Byla už poměrně sešlá věkem a když ji začátkem května navštívil její syn Jan, velmi těžce se s ním loučila. Asi tušila, že ho vidí naposled. Pohřeb se konal 30.5. v 16,00 hodin. Vojtěch napsal všem svým sourozencům. Pohřbu se zúčastnilo velké množství lidí. Druhý den se konala mše v chrámu sv. Vojtěcha a otevřela se závěť. Jeho matka nemyslela jen na rodinné příslušníky. Na městský špitál věnovala 200 zl., na nemocnici 40 zl., pro pokladnu 87 zl. a pro chudé 30 zl.¹⁰

Se smrtí se Vojtěch Weidenhoffer v tomto roce setkal ještě několikrát. 4.7. zemřela ve věku 46 let jeho sestra Marie, provdaná Hořínková. Zanechala po sobě 6 dětí (Jaroslava, Kateřinu, Otokara, Marii, Johannu a Vojtěcha). Vojtěch uvádí, že ji velmi miloval pro její moudrost a upřímnost. Pohřeb se konal 5.7. v Černém Kostelci a za rodinu jela na něj sestra Josefa. V tomto roce zemřel i Vojtěchův strýc, policejní komisař Václav Kadeřávek (7.11.).

Smrt v tomto roce vystřídalo zrození nového života. Na den Panny Marie – 15.8. 1861 – porodila Vojtěchova sestra Fany, provdaná Judmanová, dceru

Františku Marii. 17.8. se konaly křtiny, které vedl katecheta a školní ředitel pan Petr Vrabec ze želivského řádu. Vojtěch se stal kmotrem novorozenátka.

Vždy na konci roku a na začátku nového Vojtěch prosil Boha. Dovolují si ocitovat jednu prosbu z prosince roku 1861: „Prosím Boha všemohoucího by mně i v budoucnosti svého požehnání milostivě popřál, abych můj obchod a zavedený průmysl pořád více rozšiřovati a tím způsobem chudému lidu víc a víc výdelku poskytnouti mohl. – Považuji to za nejkrásnější myšlenku každého vzdělaného člověka který se nejvíce jen proto vynasnažuje aby nejen sobě zisk hmotní vydobyl, ale hlavně proto aby se člověčenstvu užitečným stal.“¹¹ V dalších letech se objevují hlavně prosby o zdraví, a to nejen své, ale celé rodiny. Nechybí opět i prosby o zdar v podnikání, zachování dobré mysli a spokojenosti. Na Nový rok vždy Vojtěch s rodinou navštěvoval kostel, „... by si každý vyprosil u Boha všemohoucího požehnání k dalšímu svému putování.“¹²

Ve svém deníku nezapomněl Vojtěch nikdy na narozeniny svých blízkých, na jmeniny a na významná rodinná výročí. Dost často zmiňuje svátek své manželky Vileminy (28.5.), výročí úmrtí jeho matky (se zmínkou o úmrtí otce jsem se v deníku nesetkala), narozeniny svých dětí. Nikdy nezapomněl ve svém deníku uvést, jak strávil svoje jmeniny na den sv. Vojtěcha. 23.4. Například v roce 1862 dostal od své manželky sáček na peníze a ručně vyrobenou domácí čepičku. Velkou radost mu udělal dárek od jeho šestileté dcery Pavlínky v roce 1863. Ta se naučila přání zpaměti a napsala ho i písemně. K tomu mu věnovala vlastnoručně dělaný pytlík na tabák. Vojtěch Weidenhoffer byl velmi nadšený. Projevila se u něj otcovská hrdost: „Cítil jsem v sobě že jest to překrásný radostný cit když otec vydá před sebou nadejné dítě své které s láskou nelíbenou k němu se obrací aby mu na den od něho již dávno očekávaný vyjevilo co mu na jeho mladém srdci leží, totiž svou dětinskou lásku, aby mu podalo dárek který s toužebnou pilností ještě snad v posledním okamžení dohotovilo, co dukaz prvního svého přičinění a umění mohu sobě představit jak velké radosti musí pocítiti rodičové když dospělí synové a dcery způsobem jim přiměřeným a právě s tak láskou nelíbenou rodiče své potěšili.“¹³ Pokaždé si na jeho jmeniny vzpomněli i brodští spoluobčané (například v roce 1865 dostal 50 blahopřejných listků).

Ještě nějaký čas si musel Vojtěch počkat na dalšího ze svých potomků. Na den pátých narozenin dcery Pavlínky (10.6.) porodila jeho manželka syna Antonína. Chlapeček se bohužel narodil už skoro v šestém měsíci těhotenství, a proto neměl opět šanci na přežití. Zemřel do půl hodiny. Životaschopného

¹¹ Tamtéž, zápis k prosinci 1861.

¹² Tamtéž, zápis k lednu 1862.

¹³ Tamtéž, zápis k dubnu 1863.

¹⁰ Tamtéž, zápis ke květnu 1861.

potomka se manželé Weidenhofferovi dočkali až o rok později, 6.6. 1863. Vilemina přivedla ve 12,30 hodin na svět holčičku, která byla 7.6. pokřtěna páterem Klinkáčkem jako Marie Johanna Vojtěška. Za kmotry byli rodiče Vojtěchovy manželky, Jan a Johanna Spurných. Vilemina byla po porodu ve velmi špatném zdravotním stavu: „Doufám v Boha všemohoucího že i dále matka i dcera úplného zdraví se těšiti budou.“¹⁴

Uplynuly necelé dva roky a Vojtěchova manželka přivedla 19.3. 1865 na svět holčičku. Ještě téhož dne byla pokřtěna Vilemina Josefa a kmotry byli opět rodiče Vileminy, Jan a Johanna Spurných. Tento den byl podle Vojtěcha krásný a slunečný, ale nepodobal se jarnímu. Všude ležel sníh a panovala velká zima (bylo 8 stupňů pod nulou). Přesto musel být Vojtěch nesmírně šťastný: „Dejž Buh bychom oba co rodiče její nad ní radostí a spokojeností se dočkali, aby se stala rádná šlechtná z ní dcera naší milé vlasti.“¹⁵

Vojtěchova manželka nebyla po porodu opět v dobrém zdravotním stavu. Byl to už její sedmý porod a organismus byl zřejmě dost vyčerpaný. Celý květen ji sužoval neutichající kašel, který ji takřka umožil. Špatný zdravotní stav měl zřejmě i velký vliv na Vojtěcha. Měl velkou radost z návštěvy svého bratra Jana z Českého Brodu a synovce Jaroslava Hořínka z Prahy (4.-5.6. 1865), ale tuto návštěvu si nedokázal patřičně vychutnat. Musel neustále myslet na manželčino zdraví, aspoň jak uvádí ve svém deníku: „Doufám, že se stav její co nejdříve k lepšimu obrátí, zač p. Boha prosím.“¹⁶ 20.6. se manželčin zdravotní stav opravdu zlepšil.

Přišel rok 1866 a zuřila prusko – rakouská válka. Zřejmě kvůli špatné politické situaci nebyl Vojtěch schopný myslet na nic jiného. V tomto roce si neudělal ani jeden zápis do svého deníku, který by se týkal rodinných záležitostí.

O rodinných záležitostech se Vojtěch zmiňuje opět až v roce 1867. Tento rok pro něho nezačal příliš šťastně. 15.1. zemřel jeho strýc Lukáš Weidenhoffer, bratr Matěje II. Weidenhoffer. Veškeré své jmění odkázal dceři Terezii a svému zeťovi Janu Adamičkovi.

22.5. tohoto roku přišel Vojtěch o dalšího ze svých sourozenců. Tentokrát zemřela jeho sestra Eleonora, provdaná Weissová. Eleonora se těšila ve městě velké vážnosti a před smrtí jí pomohl Vojtěch sepsat poslední vůli. 25.5. se odbyval pohřeb.

28.11. přišel Vojtěchovi telegram, ze kterého se dozvěděl o smrti svého nejstaršího bratra Hynka. Hynek Weidenhoffer býval městským radním v Chrudimi a byl držitelem zlatého kříže s korunou. Zemřel ve věku 61 let na

¹⁴ Tamtéž, zápis k červnu 1863.

¹⁵ Tamtéž, zápis k březnu 1865.

¹⁶ Tamtéž, zápis k červnu 1865.

ochrnutí plic. Pro Vojtěcha to byla velmi bolestná zpráva a hlavně nečekaná. Hynek zanechal po sobě manželku Vileminu, šestnáctiletou dceru Emanuelu a syny Roberta a Bedřicha. Na pohřeb, který se konal 1.12. v Chrudimi, se odebral Vojtěch se svojí sestrou Josefou. Na místě se setkal i s bratrem Janem z Českého Brodu. Pohřeb měl být podle přání zemřelého skromný. Sešlo se zde však hodně lidí, hrála městská a vojenská hudba, dostavil se výbor ostrostřelců a důstojníků. Hynkovu rakev nesl z domu až na hřbitov městský výbor. Vojtěchův bratr se těšil v Chrudimi velké vážnosti. Prožil zde celkem 34 let. Hynkova manželka požádala Vojtěcha o poručenství nad svými dětmi a ten její žádosti vyhověl.

Vojtěch Weidenhoffer v tomto roce přišel o své dva sourozence. Jeho nejbližší rodinný okruh se však rozšířil o jednoho člena. 16.9. tohoto roku porodila ve 4,30 ráno Vilemina dcerušku, která byla páterem Klinkáčkem pokřtěna jako Ludmila Johanna Berta. Kmotry byli opět Jan a Johanna Spurných. Ludmila přišla na svět v sedmém měsíci těhotenství.

I přesto, že se Vilemina Weidenhofferová jevila jako křehká žena, dokázala svému muži porodit hodně dětí. 2.10. roku 1869 se opět rodina rozrostla. V půl šesté ráno přišla na svět dceruška, která byla pokřtěna Karolína Kateřina. Kmotry se stali opět Jan a Johanna Spurných.

Dalšího z mužských potomků se dočkal Vojtěch 20.12. roku 1870. V osm hodin a čtyřicet pět minut ráno porodila Vilemina chlapečka, který byl pokřtěn Emanuel Vojtěch Jan. Kmotry byli zase manželé Spurných. Tentokrát se Jan Spurný ze svého vnoučka moc dlouho netěšil. 21.1. roku 1871 byl zasažen trombózou nohy a zemřel. Marně se ho snažili léčit doktor Vordörfer a Otokar Hořínek. Noha mu zčernala a přidal se zápal plic. Veškerá pomoc už byla marná. Pohřeb se konal 24.1. Sešlo se velké množství lidí a veškeré výdaje činily 300 zl.¹⁷

Rok 1871 nebyl příliš šťastným pro německobrodské obyvatelstvo. V březnu začal ve městě řadit tyfus, který doprovázela vysoká horečka. Nakazila se celá řada lidí a někteří z nich nemoci podlehlí. Mezi nimi byl i německobrodský děkan Karel Seifert, který zemřel 26.3. Jeho pohřeb se konal o dva dny později.

Rodina Weidenhofferů byla ušetřena tyfové epidemie. Vojtěch ve svém deníku neuvádí, že by někdo z členů rodiny byl nakažen nebo dokonce zemřel. Přesto si osud s Vojtěchem pohrál, respektive s jeho manželkou. 19.8. začala Vilemina krvácet, což bylo bezesporu způsobeno jejími častými porody. Lékaři si nevěděli rady. Stav manželky se stal natolik kritickým, že mu doporučili, aby ji zaopatřil svátostmi pro umírající. Děti vycítily vážnost situace a neustále plakaly. Vojtěch byl jako smyslů zbavený. Osud tomu však chtěl jinak.

¹⁷ Tamtéž, zápis k lednu 1871.

Krvácení ustalo a Vilemina unikla zřejmě smrti o vlasek. To ale určitě netušila, že přivede na svět ještě pět potomků.

Čas neúprosně ubíhal a děti rostly jako z vody. 30.9. roku 1871 doprovázel Vojtěch svého nejstaršího syna Viktora do Jihlavy, který zde nastupoval na místní reálku. Na bytě a stravě byl u pana Alizera v Nové ulici č.p. 486. Začátkem října (3.10.) cestoval zase s dcerou Pavlínou do Prahy, aby ji světil na další vychování paní Rose Muhlsteinové. Pavlína měla v Praze navštěvovat vyučovací ústav doktora Heinricha.

Vojtěch Weidenhoffer byl díky svému váženému postavení, vlivu a hlavně díky své rozvětvené rodině často zván na nejrůznější svatby. Ve svém deníku je všechny vyjmenovává. Například 25.11. 1871 na den sv. Kateřiny byl na svatbě svého synovce Otokara Hořinka, který si bral za manželku svoji sestřenicí Bertu Judmanovou. Vojtěch si nostalgicky zavzpomínal, že právě ve stejný den před sedmnácti lety se ženil on. Svému synovci šel za svědka spolu s doktorem Šípkem. „Společnost byla velmi vesela vzlašt mohu říci o sobě že jsem byl při vzlaštním dobrém rozmaru jmenovitě zbudilo mnoho smíchu když jsem s Tautzem dohromady tančil tak zvané pat de deux. Byli sme oba dva kapku ochmeleni proto také tanec dobře vypadl. – O jedné hodině po pul noci přišli sme z veselosti domu.“¹⁸ Je to první případ, kdy Vojtěch ztrácí trochu zábrany a ukazuje své lidské stránky. Jinak v jeho deníku vládne spíše vážný tón.

Vojtěch byl velmi pozorný ke svému příbuzenstvu a nikdy nezapomněl na rozličná výročí. Dokladem je například telegram, který poslal svému bratranci Janu Apeltauerovi - okresnímu soudci ve Voklabruku v Horním Rakousku - a jeho manželce Emě, rozené Hallamaskové, k výročí stříbrné svatby:

„Manžele Apeltauer Voklabruk.
Pět a dvacet roků domácího štěstí
přinesli Vám „stříbro“
Buh dejž aby opět šťastných pět a dvacet
roků přinesli Vám „zlato“.

Weidenhoffer a choť“¹⁹

Nejstarší děti odrůstaly, ale počet členů rodiny Weidenhofferových nebyl zdaleka u konce. 17.8. roku 1872 v půl čtvrté ráno se Vojtěchovi a Vilemině narodila dceruška, kterou pokřtil páter Karel Weidenhoffer (bratranec Vojtěcha) Anna Kateřina Johana. Kmotry byli Johanna Spurná a její syn Jan Spurný. Tato holčička, aniž by to věděla, měla před sebou dlouhý život. Odolala třeba i neštovicím, kterými onemocněla v devátém měsíci svého života

¹⁸ Tamtéž, zápis k listopadu 1871.

¹⁹ Tamtéž, zápis k únoru 1872.

(28.5. 1873). Pravděpodobně je dostala od své bývalé kojné nebo od chůvy a nakazila jimi skoro celou rodinu. Například u Vojtěcha se projeví 11.6. O pár dní později začal fantazírovat, v pokoji viděl vše černé, obrazy na stěnách se mu zdály ošklivé. Představoval si, že je králem a jeho žena královnou a že spolu v kostele přijímali deputace poddaných národů a kmenů.²⁰ 15.6. mu už bylo lépe. To se ale rozstonala jeho manželka a kuchařka. Aby se ostatní děti nenakazily, přestěhovaly se k babičce Spurné. K radosti všech se nemocní brzy uzdravili. V Besedě občanské, jejíž byl Vojtěch předsedou, mu připravili po nemoci pěkné uvítání. Zazpíval mu pěvecký spolek a od všech členů Besedy dostal obraz s třiceti fotografiemi (včetně jeho). Vojtěchova manželka, aby se lépe zotavila a nabrala nové síly, odjela začátkem srpna do Františkových Lázní. Vrátila se až začátkem září.

Tento rok 1873 byl velmi zvláštní i svým počasím. V lednu bylo takové teplo, že začalo kvést luční kvítí. Vojtěch Weidenhoffer ve svém deníku píše, že jedl i čerstvé houby v polévce. Toto teplo, které trvalo i 20.1., způsobilo všeobecný nedostatek ledu. Vojtěch – jako podnikavý muž – využil situace a spolčil se s panem Dvořákem a panem Raupachem a dodávali led do Vídně do pivovaru. Za jeden vagón 200 centů zvl. váhy se platilo 24 – 32 zl. (cena platila za vagón naložený zde na nádraží. Dovozné od jednoho vagónu do Vídně se pohybovalo kolem 33,80 zl.).²¹

Následující rok 1874 přinesl Vojtěchovi další přírůstek do rodiny. 16.7. v půl desáté dopoledne porodila manželka dceru, která byla 23.7. páterem Stibralem pokřtěna jako Božena Johana Vojtěška. Za kmotry byli opět Johanna Spurná a její syn Jan Spurný.

Dalšího z mužských potomků se manželé Weidenhofferovi dočkali 22.8. roku 1876. Ve tři hodiny ráno přišel na svět chlapeček, který byl 30.8. pokřtěn Eugen. Kmotry Vojtěch neuvádí. Pro Vileminu to byl porod nesmírně těžký, protože už poslední tři měsíce postonávala.

Po chlapečkovi následovala ještě dcera Emanuela, která se narodila přesně na Štědrý den ve tři hodiny odpoledne roku 1877. Kmotrem byla opět Johanna Spurná a její syn Jan Spurný. Hezčí dárek si Vojtěch nemohl rozhodně přát. „Bože dejž aby dcera vyrostla nám rodičům k radosti.“²²

Nejmladšímu z Vojtěchových potomků nebyl ještě ani rok a už nejstarší ze sourozenců Pavlína slavila svatbu. Psal se šestý květen roku 1878 a Pavlína se stala ženou Karla Webera, obchodníka z Hradce Králové. Karel požádal o ruku Vojtěchovy dcery už 21.10. roku 1877, kdy byl na návštěvě v Německém Brodě se svým strýcem a tetou. Bezesporu se oba mladí lidé spolu

²⁰ Tamtéž, zápis k červnu 1873.

²¹ Tamtéž, zápis k lednu 1873.

²² Tamtéž, zápis k prosinci 1877.

setkali i 14.1. roku 1878 na svatbě Emy Weberové s Ing. Šartem v Hradci Králové. Zde je však zastihla smutná zpráva o smrti Fany Judmanové, rozené Weidenhofferové, která zemřela ve věku 56 let na zánět pobřišnice. Zřejmě to muselo poznamenat i ovzduší veselí.

Pro mě je velice zvláštní, že se svatba Pavlína a Karla konala v květnu. Zřejmě se v rodině Weidenhofferových netradovala pověra o nešťastném manželství, kvůli které v dnešní době většina mladých lidí v tomto měsíci sňatek neuzavírá.

Svatba Vojtěchovy dcery se konala v 16,00 hodin odpoledne. Místo svědka zaujal Jan Weidenhoffer (strýc Pavlína) a Tomáš Weber (strýc ženicha). Za družičku byla Růžena Weberová (sestra ženicha) a Vilemina Weidenhofferová (sestra nevěsty), mládencem Viktor Weidenhoffer (nejstarší z Pavlíniných bratrů). Na svatbě se sešla celá řada hostů. Církevní obřad vykonal pan děkan Wančura za asistence pátera Štíbrala a Klosa. Všichni pozvaní hosté (asi něco kolem čtyřiceti) se sešli u sváteční tabule v 18,00 večer v domě Weidenhofferových. Děti měly přichystané pohoštění u zvláštního stolu v zadním pokoji. Na hostině panovala dobrá nálada a všichni přítomní se rozešli až ve tři hodiny ráno. „Dejž Buh všemohoucí aby sňatek tento byl šťastným jak pro moji dceru tak radostí pro nás rodiče.“²³

Roku 1879, konkrétně 25.11., slavil Vojtěch Weidenhoffer také svoji svatbu. Stříbrnou. Uplynulo právě dvacet pět let, co si vedl k oltáři svoji Vileminu. „Doba čtvrt století uplynula podle boku mé manželky tak rychle, jako nám utíká čas když se nacházíme při práci nám milé neb při nějaké zábavě příjemné.“²⁴ Myslím si, že tato slova nepotřebují komentář.

Vojtěch si přál oslavu skromnou, chtěl tento den oslavit pouze v rodinném kruhu a při mši svaté. Avšak jeho děti – Pavlína a Viktor – se na tento den připravovaly už delší dobu. V devět hodin ráno se začali scházet první hosté. Hlavní pokoj u Weidenhofferových byl slavnostně vyzdoben zelenými větvíčkami a na zdech byly rozvěšeny fotografie Vojtěcha a manželky. Nechyběly ani podobizny Vojtěchových a Vilemininých rodičů. Nejdříve před oslavence předstoupila dvanáctiletá dcera Ludmila jako družička a odevzdala jim kytici. Přednesla na jejich počest slavnostní báseň, kterou svým rodičům pak předala vytištěnou ve svazku. Po Ludmile předstoupil syn Viktor s připravenou řečí, ve které zmapoval celý průběh společného života jeho rodičů. Předal oslavencům obraz, na kterém byly nalepeny fotografie Vojtěchových dětí a fotografie babičky Johanny Spurné. Po této domácí slavnosti se odebrali všichni do kostela na mši svatou. Vojtěch si přál jen tichou mši, ale děkan Wančura uspořádal mši s asistencí a se zpěvem za doprovodu

varhan. Kostel byl naplněný lidmi a Vojtěch se velmi divil, jak se o této události všichni dozvěděli. Večer se sešlo asi třicet hostů v domě Weidenhofferových, kde se slavilo až do druhé hodiny ranní. Manželům došel velký počet dopisů a telegrafických přání. „Tak skončil tento pro mě a moji choť jakož i také pro naše děti velmi pamatný den, ku všeobecné spokojenosti, a s přáním aby se Bohu všemohoucímu zalíbilo nás při stálem zdravý nechat dočkat svatby zlaté.“²⁵

Tak jak už to v životě člověka chodí, objevují se příjemné okamžiky, které člověka dělají šťastným a naplňují ho. V životě se však nelze vyhnout chvílím, kdy je člověk nucen rozloučit se s někým, kdo je pro něho blízký a na kom mu velmi záleží. Vojtěch byl třetí nejmladší z deseti sourozenců. Čára života většiny z nich už však byla u konce. 20.8. roku 1880 byl nucen rozloučit se se svojí sestrou Annou, provdanou Lemachovou. Zemřela po krátké nemoci ve věku 67 let. Nebylo jí dopřáno, aby prožila šťastný život. 22.8. se konal pohřeb do hrobu rodičů.

K těm šťastnějším okamžikům ve Vojtěchově životě určitě patřilo narození jeho posledního syna a celkově i posledního potomka. Chlapeček spatřil světlo světa dne 4.5. roku 1881 ve tři hodiny odpoledne. 18.5. byl pokřtěn páterem Wančurou jako Jan Vojtěch Vilém a jeho kmotry se stali opět Johanna Spurná a její syn Jan. „Děkuji Bohu všemohoucímu že moje manželka vše šťastně přestala. Bože dejž nám by novorozený syn vyrostl nám k radosti aby byl z něho občan řádný.“²⁶

Tohoto roku se stal i Vojtěch Weidenhoffer ve svých pětapadesáti letech poprvé dědečkem. 25.12. porodila jeho dcera Pavlína, provdaná Weberová, zdravého chlapečka. Křtiny se konaly až na nový rok – 8.1. 1882 – v Hradci Králové a Vojtěch byl jako kmotr osobně přítomen. Chlapeček byl pokřtěn Karel Vojtěch Tomáš Čenek. „Buh dejž by se rodiče dočkali na něm řádného občana a zdárného syna.“²⁷

Od roku 1883 začínají Vojtěchovy poznámky v deníku ohledně rodiny řádnout. Bylo to určitě způsobeno velkým zaneprázdněním, protože v tomto roce byl Vojtěch Weidenhoffer zvolen poslancem do sněmu Království českého. Pokud se zde nějaká poznámka vztahující se k osobním věcem objeví, týká se hlavně zdravotního stavu pisatele nebo úmrtí či narození někoho z rodiny.

Rok 1884 nepřinesl na svém začátku nic dobrého. 17.1. zemřela ve svých čtyřiašedesáti letech Vojtěchova sestra Josefa. Nikdy se neprovдалa a ve své poslední vůli podarovala sestry a bratry. Myslela i na zdejší chudé a pro

²³ Tamtéž, zápis ke květnu 1878.

²⁴ Tamtéž, zápis k listopadu 1879.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž, zápis ke květnu 1881.

²⁷ Tamtéž, zápis k prosinci 1881.

měšťanský chudobinec odkázala 1000 zl. Tento odkaz se měl nazývat „Nadace slečny Josefy Weidenhofferové“. Manipulaci s penězi svědčila Josefa do rukou Vojtěcha a sestry Kateřiny. Ti měli prozatím vyhotovit nadační listinu a uložit peníze ho zdejší spořitelny. O dalších finančních transakcích se už Vojtěch ve svém deníku nezmiňuje.

Události vztahující se k roku 1885 dopsal Vojtěch do svého deníku až v roce následujícím za pobytu v Karlových Varech. Jak píše, nedovolil mu to jeho zdravotní stav: „Ačkoliv udalosti které pevně zaznamenati hodiam do mého denníka se týkají minulého roka 1885 píšu ty samé v Karlovanech v domě Fregatte dne 11.^{ho} Června 1886 an jsem nemoci přestátou nucen byl zaznamky do mého deníka na pozdější dobu odročiti.“²⁸ Rozpomíná se na svatbu své dcery Marie dne 22.10. Uvádí, že musel za ni složit kauci ve výši 6000 zl. ve státních papírech. Marie se provdala za c.k. nadporučíka Josefa Haase. Sňatek se odbyval pouze v rodinném kruhu, ale vzhledem k velké rozvětvenosti rodiny, sešla se celá řada hostů.

Vojtěchovi už asi 14 dní před sňatkem nebylo dobře, takže na svatbě – jak uvádí – jedl jenom střídme a příliš nepil. „Předce ještě stav muj na den svatební byl tak obstojný že nim panující dobrá nálada při hostině samé nikterak neutrpěla, ano společnost setrvala v dobrém humoru až do 2^{hé} hodině ranní.“²⁹ Druhý den po svatbě se jeho zdravotní stav zhoršil a 24.10. ho přepadly silné revmatické bolesti, kvůli kterým musel ulehnout do postele. Byl k němu zavolán místní lékař pan Vondörfer, který stanovil diagnózu: revmatické bolesti spojené s žaludečním katarom. Předepsal mu léky a zakázal přísun veškeré potravy kromě hovězí polévky. Zdravotní stav Vojtěcha se však nelepšil. Byl k němu povolán druhý zdejší lékař – pan Mozenauer – který se zrovna přistěhoval do Německého Brodu jako nově zvolený městský lékař. Vojtěchův zdravotní stav se opět nechtěl lépešit. Na žádost manželky a dětí přijel pacienta vyšetřit lékař pan Funda z Prahy, „lékař to na slovo vzatý.“³⁰ Jeho diagnóza zněla: zánět ledvin způsobil žaludeční potíže a revmatické bolesti. Vojtěch přestal užívat zatím všechny předepsané léky a musel přísně dodržovat dietu. „Totiž po celé tři měsíce nesměl jsem nic jiného požívat než ráno sklenku Thee bez rumu, později čistou hovězí polevku a sebrané svařené mléko.“³¹ Po třech měsících se jeho zdravotní stav zlepšil. Teprve až ke konci března byl schopný opustit svůj pokoj a navštívit svoji pracovnu. „Byl to smutný bolestný čas, když v nejhorším čase kde mlýn, obě škrobárny byli v plné činnosti musel sem se zdržeti veškerého obvyklého zaměstnání, musel sem opustit zasedání ve

sněmu zemském a vzdáti se vubec veškeré činnosti veřejné.“³² Vojtěch se uzdravil a mohl se plně věnovat své práci a rodině. Hořce však vzpomínal na dobu své nemoci: „Bohužel musel sem v této mé nemoci od mých osobních nepřátel pokusiti mnohé trpké podezřívání a nezasloužené urážky, které tím více zasluhovali opovržením an se mně činili za zády a v době kde sem těžko nemocný se hájiti nemohl. Ale důvěra mých počestných a uznalých spoluobčanů nezvratila se ke mně a odpurci mé zalezli zase do zakouti když seznali že nejní hodno proti mně s nepravdivostí bojovati.“³³

Událost, která nese datum 16.9. 1886, byla do deníku zapsána už autenticky a nikoli zpětně. Jedná se o svatbu Vojtěchovy dcery Vileminy, která vstoupila do svazku manželského s Františkem Doubkem, sekretářem u hraběte Salm. Reifferscheida a u vévodkyně de Castri. Vojtěch věděl, když vedl svou dceru k oltáři, že ji dává muži, kterého ona vroucně miluje a který miluji ji. Opět se sešel velký počet hostů a slavilo se až do ranních hodin. 19.9. odjeli mladí manželé na svatební cestu do Vídně, Tyrolska a do Švýcarska. Zde se zdrželi tři týdny. „Dejž Buh Všemohouci aby tento sňatek povždy byl šťastný.“³⁴

Psal se rok 1887. Na jeho začátku Vojtěch Weidenhoffer opět prosil Boha, aby dopřál zdraví jemu, manželce a dětem. Věděl, jak je zdraví důležité. V uplynulém roce si s ním osud pohrál. Ani tento rok se však neměl obejít bez obtíží.

12.2. se po více než třech měsících Vojtěch vydal do své továrny, aby se přesvědčil, zda je všechno v pořádku. Při prohlížení mlýna uklouzl na politých schodech a upadl. Pád mu však neublížil. „Zdá se však že první tato nemila pro mě udalost mněla býti jaksi předchudce velké pochromi.“³⁵ O půl desáté večer, když se vracel z Besedy domů, uklouzl na rohu domu pana Spurného a upadl na znak. Poranil si kyčel, která mu velmi natekla. Celých deset dnů trávil ve velkých bolestech. 27.2. byl k němu přizván univerzitní lékař pan Weiss z Prahy, který mu nohu odoperoval. Nesnesitelné bolesti ustali a Vojtěch se začal zotavovat. Celkem strávil na lůžku dva měsíce a jak uvádí, byl ještě více zesláblý než při loňské nemoci.

I tento rok se Vojtěch Weidenhoffer vydal na ozdravný pobyt do Karlových Varů. Byl ubytován opět v domě Fregatte a za pokoj v druhém patře s posluhou platil týdně 14 zl.³⁶ Cena to bylo pro něho dost vysoká, ale zase zde bylo čisto, pořádek a neměl to tak daleko k hlavnímu prameni, jak uvádí. Lékaře měl stejného jako minulý rok – pana Čapka, „muže to na slovo vzatého. Pan Dr. Č.

²⁸ Tamtéž, zápis k červnu 1886.

²⁹ Tamtéž, zápis k říjnu 1885.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, zápis k září 1886.

³⁵ Tamtéž, zápis k únoru 1887.

³⁶ Tamtéž, zápis k červenci 1887.

proskoumal muj moč a pravil že ten samý jest tak čistý jak se jen od úplně zdravého člověka očekáváti dá, a přidal ještě ten vyrok že by se tento moč mohl zaslati do Vídně do vystavy hygienické co vzor čistého moče. Takový usudek mně ovšem velmi potěšil.³⁷

Karloým Varům zůstal Vojtěch věrný každý rok. Jezdil sem většinou na konci června nebo začátkem července železnici přes Prahu a strávil zde tři týdny. Vždy se tu setkal s lidmi, kteří mu příjemňovali jeho pobyt a velmi rád na ně vzpomínal. Poslední zmínku o svém pobytu v Karlových Varech vepsal do deníku roku 1897. To již zde trávil dvanáctý rok. Roku 1898 už neuvádí, zda Vary navštívil. Tímto rokem i jeho záznamy v deníku končí.

Již jsem se ve své práci zmínila, že deník neobsahuje příliš velké množství poznámek, které by se týkaly rodiny a rodinného života. Nikdy však Vojtěch nezapomněl zaznamenat si pár poznámek k vánočním svátkům. Měl rád Štědrý den a hlavně Štědrý večer. To se vždy celá rodina sešla u ozdobeného a osvětleného vánočního stromčku. Rozdávání dárků si Vojtěch ponechal každoročně pro sebe. Začínal vždycky od nejmladšího člena rodiny, až se dostal k nejstaršímu, kterým byla babička Johanna Spurná. Například v roce 1888 uvádí, že mu rozdávání trvalo hodinu a půl, protože pod stromčkem se sešlo asi 96 dárků. Po nadílce zasedla rodina ke společné večeři. „Jsou to radostné okamžiky které se při tomto podělování s těmi pěknými dárky objevují. Každý s přítomných očekává s dychtivostí a s radostí co jemu pan Ježíš byl naložil. Jaká to u každého veselá tvář když spatří jakého pěkného dárku se jemu bylo dostalo. Všichni mezi sebou gratulují jeden druhému a všechny spominají na nepřítomné ale také obdarované členy rodiny. Prosim vždy Boha Všemohoucího aby mně ještě více takových rodinných slavností v kruhu všech mých milých dopřati račil.“³⁸ Silvestr trávil Vojtěch v Besedě, tedy v hostinci U Černého orla.

Dobré a pevné zdraví mu nepřinesl ani rok 1889. Navíc ho čekala i velká rodinná tragédie. 14.2. Vojtěch Weidenhoffer znovu onemocněl. Přepadly ho silné bolesti (zřejmě břicha), které nechtěly polevovat. 17.2. poslala manželka bez jeho vědomí pro pana profesora Eiselta z Prahy. Ten dorazil ještě toho dne v devět hodin večer a měl se v bytě Weidenhofferových poradit s místními lékaři – panem Vondörferem a Kašparem – o další léčbě. Profesor Eiselt prohlédl pacienta a neshledal nic vážného, pouze upravil jeho dietu. Vojtěch využil situace, kdy ho navštívil uznávaný lékař a poprosil ho o vyšetření manželky. Ta měla již dlouhou dobu nemocné ledviny a ke všemu ještě začala trpět zástavou dechu. Záchvat, kdy nemohla popadnout dech, ji přepadl i v přítomnosti profesora Eiselta. Ač byli přítomni v bytě tři lékaři, žádný z nich

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž, zápis k prosinci 1888.

nedokázal Vilemině pomoci. Ta klesla mrtvá na pohovku. „Bože Všemohouci jaký to byl ukrutně bolestný okamžik! Všichni moje přítomné dítky se mnou co nemocným otcem vrhli sme se k drahé zesnulé matce a chotě. Ten nářek ubohých osiřelých dítek, muj nevyslovný žal nad strátou moji drahé chotě, nad strátou tak neočekávanou. Bože to byl okamžik na který po celý muj život nezapomenu, který po vždy zanechá v srdci mém hluboký žal, přesmutnou upomínku.“³⁹

Který den se pohřeb konal, Vojtěch neuvádí. Sešly se všechny děti kromě Marie, která nemohla přijet z Vídně, protože byla těhotná. Vojtěch se pohřbu osobně nezúčastnil. Byl stále nemocný. Pouze se díval z okna ke hřbitovu u sv. Vojtěcha na smuteční průvod. Na pohřeb přišlo velké množství lidí – zdejší obyvatelé, dělníci z továrny a z hospodářství. Vilemina byla prozatím uložena do prázdné rodinné hrobky pana Wenzelidese, protože Vojtěch Weidenhoffer si nechával teprve svoji stavět. Do nově postavené rodinné hrobky bylo tělo Vileminy přeneseno až 17.2. roku 1890, na první výročí jejího úmrtí.

Smrt manželky na Vojtěcha silně zapůsobila. Celý týden po pohřbu byl upoután na lůžko a trápily ho silné bolesti na prsou. Poté ustoupily a Vojtěch se mohl začít věnovat svým pracovním povinnostem. Nedokázal se však plně soustředit. Musel neustále myslet na svoji manželku. Vzpomínal na to, jak se 25.11. roku 1854 brali a že měli spolu šťastné manželství. Celkem spolu prožili 34 roků, 2 měsíce a 22 dní, jak si ve svém deníku poznamenal. „Kdyby nám Buh Všemohouci dopřal se dočkati zlaté svatby že by sme ji pak jak naši stříbrnou svatbu slavili v kruhu našich milých dítek a vnuček. A však v Knize osudu stalo to jinak zaznamenano a mi sme se museli dříve od sebe rozloučiti.“⁴⁰ 28.5. se konala mše za zemřelou Vileminou Weidenhofferovou, které se zúčastnili všichni potomci.

Velkou útěchou v tomto smutném období mu bylo bezesporu narození dalšího vnoučka. Dcera Marie porodila ve Vídni 25.8. 1889 zdravého synáčka. Vojtěchovi bylo dopřáno během následujících let radovat se i z narození ještě dalších vnuků a vnuček.

Přišel rok 1890, který přinesl do rodiny Weidenhofferových smutek, ale i okamžiky štěstí. 8.1. byl Vojtěchovi doručen telegram z Českého Brodu, v němž stálo, že v jednu hodinu v noci byl raněn mrtvicí jeho bratr Jan, českobrodský purkmistr. Pohřbu se Vojtěch nemohl zúčastnit, protože byl stále nemocný.

Sotva se trochu vzpamatoval ze smrti svého bratra, už následovala v rodině další úmrtí. 15.1. zemřela Johanna Spurná, tchýně Vojtěcha, a 28.2. ve věku šestapadesáti let sestra Kateřina.

³⁹ Tamtéž, zápis k únoru 1889.

⁴⁰ Tamtéž.

K těm šťastnějším okamžikům ve Vojtěchově životě v tomto roce určitě patřila svatba dcery Ludmily s Josefem Vystrčillem, továrníkem v Telči. Obřad se konal 12.8. v Německém Brodě. Vojtěch byl rád, že se jeho dcera provdala do ctěné a vážené rodiny.

Méně radosti mu udělal sňatek syna Viktora s Hedvikou Fiedlerovou, dcerou c.k. finančního vrchního komisaře v Praze na Vinohradech. Ze začátku byl proti tomuto sňatku, protože mu vadily rodinné poměry u Fiedlerových. Později ale shledal, že je Hedvika slušná žena a pořádná hospodyně. Popřál jim hodně štěstí v jejich manželství.

V roce 1891 se stal opět již několikanásobným dědečkem. 2.1. porodila jeho dcera Vilemína, provdaná Doubková, dvojčátka, dvě holčičky. Starší byla pokřtěna Marie, mladší Johana. Vojtěch byl při křtu osobně přítomen.

V dubnu se zúčastnil dalšího křtu své vnučky. Tentokrát se stal kmotrem Viktorovy dcery Ludmily, která se narodila 26.3. V srpnu byl zapsán do matriky jako kmotr Ludmiliny dcerušky Marie. Křtu se nemohl osobně zúčastnit, zřejmě kvůli zaneprázdnění.

Následující rok 1892 přinesl zase trochu více rodinného štěstí. Manžel Vojtěchovy dcery Marie – Josef Haas – byl v dubnu ve Vídni povýšen na setníka. Jeho druhý zeť – František Doubek – se stal zase inspektorem na panství hraběnky de Castri, která pobývala v Paříži. Manželé Doubkovi bydleli ve Vídni a Františkovo služné se mělo zvýšit. Vojtěch byl velmi rád, že si jeho děti polepšily.

Z rodičovského domu odcházely postupně i mladší Vojtěchovy děti. 14.9. tohoto roku doprovázel svého nejmladšího syna Jeníka do Telče, kde byl zapsán na Vyšší reálce zemské. Mladý Jeník zde měl být na bytě a stravě u své sestry Ludmily, provdané Vystrčilové. Druhý den se zase Vojtěch vydal se svojí dcerou Emanuelou a s její přítelkyní Marií Zettlovou do Lince. Obě děvčata měla zůstat v novém školním roce (stejně jako v minulém) u slečen Ležákových, které Vojtěch charakterizoval jako velmi vzdělané a spořádané.

Vojtěchovi bezpochyby velmi záleželo na vzdělání jeho dětí. Například byl velmi pyšný na svého syna Emanuela, který 20.2. 1896 promoval na pražské lékařské fakultě. Byla to velká událost, při které se sešla opět celá rodina. Po skončení slavnosti na univerzitě se odebrali všichni do restaurace pana Brejšky ve Spálené ulici, kde se odbyval předem domluvený banket. Panovala zde výborná nálada – Pavlína hrála na piano a ostatní zpívali nebo tancovali. Po skončení banketu se Vojtěch vrátil do hotelu U Černého koně. Ostatní se odebrali na Vinohrady – do Národního domu – kde probíhal koncert. „Tak se skončila pro mě a pro moji rodinu tato pamatní slavnost, a dejž Buh aby můj syn Emanuel na nové draze kterou dnešního dne nastoupil, doprovázen byl

spokojeností stalým zdravým a požehnáním Božím!“⁴¹ Vojtěch byl určitě nesmírně vděčný za každé chvíle, kdy se rodina sešla pohromadě.

Rodina Weidenhofferova se neustále rozrůstala. Skoro každý rok se narodil některé z Vojtěchových dcer nebo synovi potomek, kterému byl Vojtěch kmotrem. Z každého měl vždy velkou radost. Nemělo by asi smysl, abych na zbývajících řádcích vyjmenovávala všechny děti, kterým byl Vojtěch za svého života kmotrem. S určitostí mohu říci, že převažovaly vnučky.

Do svazku manželského vstoupily i další Vojtěchovy dcery. V roce 1893 (7.1.) se vdala dcera Božena za inženýra Josefa Širce, v červnu zase dcera Karolína za německobrodského advokáta Liboslava Janíka. V roce 1895 se vdala předposlední z dcer Anna. Stala se ženou Josefa Kopeckého, inženýra u Zemědělské rady Království českého. Byla to sedmá dcera, kterou Vojtěch doprovázel k oltáři. Zbývala už jen dcera Emanuela. O jejím sňatku se Vojtěch v deníku nezmiňuje, protože se zřejmě provdala až po roce 1898.

Velkou rodinnou událostí byla i oslava Vojtěchových sedmdesátých narozenin 18.4. roku 1896. Oslavenec očekával pouze blahopřání od svých dětí, nenapadlo ho, že se všechny sjedou, aby mu osobně poblahopřaly. Jediný, kdo se na otcovy narozeniny nedostavil, byl syn Emanuel, který právě vykonával vojenskou službu jako lékař ve vojenské nemocnici na Hradčanech v Praze. Řeči se na oslavě chopil syn Viktor, který za všechny otci poblahopřál a předal mu tablo s fotografiemi Vojtěcha, jeho zesnulé manželky, všech dětí a vnučat. „Tento obraz ostane pro mě vždy milou a vzácnou upomínkou, a přeju sobě aby ten samý kdo jej po mé smrti obdrží zachoval co rodinou památku ve svém majetku.“⁴²

Vojtěch Weidenhoffer byl tento den nesmírně šťastný. Děkoval dětem za takové milé překvapení a přál jim ze srdce, aby je po celý jejich život doprovázel Bůh, aby se těšily stálého zdraví a spokojenosti. Prosil Boha, aby mu dopřál ve zdraví ještě několik let, které by mohl strávit se svými dětmi. V deset hodin dopoledne se konala v kostele mše svatá. Po ní se všichni vydali na hřbitov ke sv. Vojtěchovi, kde se pomodlili u hrobu Vilemíny, manželů Spurných, Vojtěchovým rodičů a všech blízkých. Odtud se pak odebrali do domu ke společné slavnostní hostině, kde panovala výborná nálada a slavilo se až do ranních hodin.

Vojtěch dostal ke svému významnému životnímu jubileu celou řadu blahopřejných dopisů a telegramů. Všechny si pečlivě uschoval do svého soukromého archivu, kam si zařazoval veškerou korespondenci. Vždy mu udělalo velkou radost, když si někdo vzpomněl na jeho svátek nebo narozeniny. Kam se postupem let ztratila jeho korespondence z archivu, se už dnes asi

⁴¹ Tamtéž, zápis k únoru 1896.

⁴² Tamtéž, zápis k dubnu 1896.

nedozvíme. Je to velká škoda, protože by nám určitě poskytla cenné informace z jeho života.

Na předcházejících stránkách jsem se pokusila nastinit rodinný život jedné z nejvýznamnějších osobností tehdejšího německobrodského regionu v 19. století, Vojtěcha Weidenhoffer. Již jsem ve své práci uváděla, že hlavním pramenem pro poznání této problematiky mi byl deník, který si Vojtěch Weidenhoffer psal od roku 1861 až do roku 1898. Snažila jsem se nalézt i některé materiály k tomuto tématu v havlíckobrodském archivu a muzeu, ale bohužel jsem nebyla úspěšná. Doba po roce 1948 se snažila vymazat tohoto člověka z povědomí lidí a musím říci, že se jí to povedlo.

Poslední čtyři roky Vojtěchova života (1898 – 1901) zůstanou asi navždy opředeny tajemstvím. Mohu jenom s určitostí konstatovat, že Vojtěch Weidenhoffer zemřel 10.7. roku 1901, ve věku 75 let. Pohřben je po boku své milované manželky v rodinné hrobce na hřbitově u sv. Vojtěcha.

Vojtěchovy podnikatelské aktivity

Postihnout Vojtěchovy podnikatelské aktivity bude velmi složité. Vojtěch Weidenhoffer byl člověk nesmírně pracovitý, aktivní, vynikal pevnou vůlí. Byl člověkem, kterému šlo nejen o vlastní zisk, ale i o blaho společnosti a svých spoluobčanů.

Pro lepší poznání Vojtěcha jako člověka jsem kontaktovala jeho dosud žijícího vnuka, pana doktora Jana Weidenhoffer. V dopise jsem ho prosila, aby mi něco napsal o svém dědečkovi. Jeho odpověď nebyla příliš rozsáhlá, ale jsem mu za ni nesmírně vděčná. Jan Weidenhoffer se narodil až čtrnáct let po smrti svého dědečka, takže ho osobně nepoznal. Velmi často však o něm slyšel od svého otce, nejmladšího Vojtěchova syna Jana.

Pan doktor Weidenhoffer napsal ve svém dopise jednu zajímavou pasáž, ve které mi vysvětluje, proč jeho dědeček začal podnikat. Dovolím si kousek z ní ocitovat. „Vynikal pevnou vůlí (Vojtěch Weidenhoffer), cílevědomým jednáním, demokratickým chováním a chápáním problémů těch, kteří v oněch dobách si neuměli pomoci. Viděl bídu tkalců a hospodářů zejména na Horácku a rozhodl se jim jejich těžký život usnadnit. Proto začal podnikat, aby dal lidem práci.“⁴³ Sám Vojtěch Weidenhoffer ve svém deníku na konci roku 1861 prosí Boha, aby mu požehnal v jeho obchodě a průmyslu, aby mohl svůj podnik neustále rozšiřovat a tím chudému lidu poskytovat víc a víc výdělků. Považoval to za nejkrásnější myšlenku každého vzdělaného člověka, který chce nejen sobě zabezpečit zisk, ale být i užitečným pro ostatní. Podobnými slovy se však podnikatelé v 19. století oháněli velmi často. Vypadá to až jako dobové klišé – továrník jako dobrodinec, který poskytuje lidem práci. Zda Vojtěch

Weidenhoffer patřil k těm, kterým záleželo především na ostatních, o tom by nám mohly podat svědectví např. délka pracovní doby v jeho továrně a obchodě, pracovní podmínky zaměstnanců či výše jejich mezd. Tyto důkazy se mi však nepodařilo nalézt.

Ve své práci jsem se už zmiňovala o tom, že Vojtěch převzal po smrti svého otce v roce 1847 obchod se střížním zbožím a suknem. Na tuto činnost byl velmi dobře připravený, vezmeme-li na vědomí jeho pracovní působení v Praze a v Budapešti. Obchod Matěje II. Weidenhoffer se nacházel v dobrých rukou a neustále vzkvétal.

Na konci roku 1861 Vojtěch Weidenhoffer prováděl celoroční rekapitulaci a mohl být jenom potěšený. „... shledal jsem s potěšením že mně Buh všemohoucí vždy více a více žehná, neb obchod muj dosáhl neočekávaného vyvynu.“⁴⁴ Ke 31.12. 1861 zaměstnával v obchodě tři mládence – Františka Tautze z Ledče nad Sázavou, Ferdinanda Feierabenda z Kostelce nad Orlicí a Karla Jeřábka z Lipnice nad Sázavou- a jednoho úředníka Antonína Mixu z Krátké Vsi. Dále pro jeho obchod pracovalo osmnáct tkalců na Vojtěchových vlastních stavech, sto dvacet pletarek punčoch a nohavic.⁴⁵ Stejnou rekapitulaci prováděl i pro svůj mlýn a škrobárnu. K tomuto roku zaměstnával ve mlýně správce pana Františka Jelínka, jednoho prvního a jednoho druhého mlynáře (byli to bratři Kuřátkové) a dva pomahače. Ve škrobárně měl celkem osmnáct zaměstnanců. Psal se rok 1861 a Vojtěch Weidenhoffer zaměstnával celkem 164 lidí,⁴⁶ což se nám jeví na tehdejší region Českomoravské vysočiny jako neuvěřitelné.

Už zde padla zmínka o mlýnu, který Vojtěch Weidenhoffer vlastnil. Bohužel se mi nikde nepodařilo zjistit, kdy tento mlýn zakoupil. Ve Vodní knize ve zdejšímu archivu jsem objevila pouze údaj, že povolení na přestavbu bývalého mlýna na mlýn strojní dostal 17.9. roku 1860. Od tohoto roku se také datuje svědomitá práce, se kterou začal Vojtěch svůj mlýn přestavovat, a hlavně také starosti, které tuto přestavbu doprovázely.

18.5. roku 1861 obdržel první část strojů do mlýna. Začal si dělat velké starosti, kdy mu bude dopravena zbývající část. Stroje si objednal u pražských továrníků pana Kratochvíla a pana Kašeho. Pan Kaše se momentálně nacházel ve finanční tísní a vidina do budoucna nebyla příliš růžová. 23.5. podnikl Vojtěch pracovní cestu do Prahy, aby upozornil na včasné dodání strojů. Začátkem července přijeli už truhláři z Prahy a přistoupilo se k budování mlýna. Tento měsíc navštívil Německý Brod i pan Kratochvíl, aby si prohlédl

⁴³ Dopis MUDr. Jana Weidenhoffer ze dne 22.11. 1999.

⁴⁴ Muj Dennik založený 1.^{ho} Května 1861, KHB – 2/1372. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod, zápis k prosinci 1861.

⁴⁵ Tamtéž, zápis k prosinci 1861.

⁴⁶ Tamtéž.

mlýn. Vojtěch začal svoji práci vidět více optimisticky a doufal, že by do konce srpna mohl být se vším hotov. V srpnu podnikl ještě jednu služební cestu do Prahy - ohledně strojů.

První zkouška sázavského mlýna se uskutečnila 11.9. 1861 a pro Vojtěcha to byl nesmírně důležitý okamžik. Mělo se ukázat, jestli mlýn vydrží. Zřejmě vše dopadlo dobře, protože už v prosinci cestoval do Prahy ohledně mlýna a škrobárny a obdržel zde hodně zakázek na své výrobky. Čtvrt roku měl plně ruce práce. Začal věřit v úspěch svého podnikání.

Povolení k provozování mlynářského řemesla získal 11.3. roku 1862 a povolení k vyrábění škrobu také téhož dne a roku. Od kterého data začal budovat svoji škrobárnu, se mi však nepodařilo zjistit. Vojtěchova škrobárna a mlýn se nacházely na konci města (směrem na Lipnici nad Sázavou) v místech, kde se říkalo U Panských, tedy hned vedle sebe a oba objekty měly číslo popisné 74 a 75. 10.10. roku 1862 nechal přistavět naproti mlýnu navíc sušárnu na škrob.

15.5. roku 1862 se konala v Praze hospodářská výstava a Vojtěch Weidenhoffer se jí také zúčastnil. Nebyl zde pouze v pozici návštěvníka, ale dovolil si na výstavě prezentovat svoje výrobky z mouky a škrobu. Jak si do deníku k tomuto datu poznamenal, dosáhly jeho výrobky všeobecného uznání.

Vojtěchovi se v podnikání dařilo. 10.6. položil základní kámen ke stavbě nového sklepa a magazínu (sklad s obchodem) u mlýna. Objekt se znovu rozrostl, ale do své konečné podoby měl ještě daleko. Ke 31.1. roku 1863 si Vojtěch vepsal do deníku poznámku, že se mu velmi daří v obchodu se škrobem, moukou a se střížním zbožím.

V červenci roku 1864 začal stavět ve svém mlýně stupárnu, kterou dokončil v měsíci září. Stupárnou docílil toho, že voda, která protékala přes jez, mu byla takhle mnohem více užitečná. V tomto roce získal i povolení k vyrábění kostní moučky.

Blížil se rok 1865 a Vojtěch Weidenhoffer měl před sebou novou stavbu. V podnikání se mu dařilo, a proto si mohl dovolit svůj mlýn rozšiřovat. Celá stavba měla podle jeho propočtů stát 12 000 zl. a díky ní měl mlýn získat druhé podlaží. „Důvěřuji si pevně že i toto moje podniknutí s dobrým úspěchem se podka, a že tím učiním nový další krok k provedení svých záměrů státi se užitečným svými závody pro zdejší obec a obyvatelstvo.“⁴⁷ 20.6. tohoto roku byla stavba u konce a začalo se s instalováním nových strojů. To měla opět na starosti pražská firma pana Kratochvíla a Kašeho. Prvně se začalo mlít v nově přestavěném mlýně 21.10. a až na malé vady se vše obešlo bez problémů. „Bože dejž tomuto novému podniknutí svého požehnání.“⁴⁸

⁴⁷ Tamtéž, zápis k prosinci 1864.

⁴⁸ Tamtéž, zápis k říjnu 1865.

Vojtěch Weidenhoffer byl velmi úspěšným podnikatelem, ale ne vždy šlo všechno hladce bez obtíží. V červnu roku 1868 se stala ve mlýně nehoda. U hlavního čelního kola se ulomily všechny palce a práce musela ustát. Škodu Vojtěch odhadoval asi na 600 zl. Než bylo kolo opraveno, chtěl využít situace a nechat zrekonstruovat svůj zchátralý jez. Proti tomu se však postavil pan Jäger, majitel panského mlýna č.p. 137. Uváděl, že prý chce Vojtěch Weidenhoffer jez zvýšit a že jemu tím zpáteční voda uškodí. Kvůli tomuto sporu se sešla 19.6. úřední komise. Její zasedání trvalo až do 28.6. a protokol obsahoval čtrnáct archů.⁴⁹ Pana Jägera zastupoval JUDr. Brauner z Prahy a civilní inženýr Šipka z Kutné Hory. Vojtěchových právním zástupcem byl JUDr. Nádherný z Německého Brodu a jako technický znalec stál na jeho straně pan Kratochvíl z Prahy. Vojtěcha Weidenhoffera se velmi dotklo to, že má být – podle jeho soudu – nevině vláčen veřejným procesem. Nechal vyhotovit šest plánů ohledně jezu a očekával rozhodnutí komise. 17.7. byla provedena zkouška. Nechal se naplnit jez, aby se ukázalo, jestli zpáteční voda panu Jägerovi uškodí. Výsledek vyšel ve prospěch Vojtěcha. Navzdory všem díky si pan Jäger stál na svém. Tvrdil, že Vojtěch svůj jez zvýšil. V archivu c.k. okresního úřadu se však našly protokoly z roku 1860 a 1862, které dokazovaly, že výška jezu je v pořádku, ba je o něco nižší. Okresní úřad rozhodl, že se jez může ještě o něco zvýšit – do původní výšky. Advokát pana Jägera se odvolal. 6.11. přišlo rozhodnutí z místodržitelství z Prahy, které uvádělo, že jez má zůstat v té výšce, v jaké uznal zdejší německobrodský úřad.

Pan Jäger však nechtěl ustoupit a celá věc se dostala až na ministerstvo. 17.8. roku 1869 začalo úřední jednání ohledně jezu a pan Jäger dostal plnou moc od své manželky – spolumajitelky mlýna, aby ji v této věci zastupoval. Advokátem pana Jägera byl opět doktor Brauner a po technické stránce ho zastupoval inženýr Holejšovský z Prahy. Na straně Vojtěcha stál doktor Altera z Prahy a stavební správce Svoboda z Jihlavy. Komisi předsedal c.k. hejtman Julius Sagazzer. Jednání trvalo dva dny a závěr byl následující: „... bylo ustanoveno, že měřítka pro výšku jezu vždy sloužití má nynější nejnížší punkt jezu, který se nalézá na levé straně vedle prutoku. Podle tohoto punktu se položil ham na ostruvku asi 22° od hlavního stavení zdaleně a sice v rovné čáře dle proudu stavidel. Mimo tohoto hamu založeno na soklu u komina v kvádru měděné znamení, které se nad jezem nachází právě jeden sáh vejš.“⁵⁰ Za toto vyrovnání zaplatil Vojtěch panu Jägerovi 700 zl., „... a to proto abych měl od něho co nepokojného muže pokoj, neb dle úředních protokolů od roku 1852 a jmenovitě od roku 1857 přináležel by jez o 3“ vejš než nyní ustanoven jest. Tyto úřední protokoly přiměli také p. Jägera že vubec od všech svých

⁴⁹ Tamtéž, zápis k červnu 1868.

⁵⁰ Tamtéž, zápis k srpnu 1869.

nepravých nároků úplně ustoupil.⁵¹ 19.8. bylo podepsáno vyrovnání mezi oběma stranami. K dalším sporům s panem Jägerem už zřejmě nedošlo, protože se o nich Vojtěch ve svém deníku nezmiňuje. 1.9. se stal správcem mlýna místo pana Jelínka Vojtěchův švagr Jan Spurný.

18. říjen roku 1869 byl velmi památným dnem pro Vojtěcha. V jeho továrně byl zaveden první parní stroj. Jednalo se o první parní stroj v tomto regionu vůbec a Vojtěch Weidenhoffer to patřičně oslavil. Nechal celou budovu vyzdobit prapory a byla pozvána celá řada hostů. Sešlo se i hodně zvědavců. V 16,00 odpoledne se konal slavnostní ceremoniál, kdy pan děkan Seifert a dva jeho asistenti – páter Wančura a Vosika – vykonali církevní obřad. Poté se pozvaní hosté (bylo jich celkem 22 i s Vojtěchem) sešli u Weidenhofferových v bytě na večeři a slavnostní nálada panovala až do jedné hodiny ranní. I dělníci z továrny tento den náležitě oslavili. Vojtěch pro ně uspořádal taneční ples v magazínu, tedy v místech, kde se ukládá škrob. „Dejž Buh aby tento pamatný den vždy pro mě zůstal milou radostnou upomínkou.“⁵²

Následující tři roky si Vojtěch neudělal do svého deníku žádnou poznámku, která by se týkala jeho podnikání. Byl zřejmě zaneprázdněný jinými aktivitami a žádné výrazné změny se nestaly.

Poznámka týkající se podnikání se objevuje v deníku až 23.5. roku 1872. Tento den se sešla ve Vojtěchově továrně komise ohledně zřízení nové stavby na vyrábění spodiá. Vojtěch Weidenhoffer si chtěl zřídit novou továrnu na výrobu uhlí, které by se připravovalo pálením kostí za nepřístupu vzduchu. V havlíčkobrodském archivu se mi podařilo nalézt dopis adresovaný c.k. okresnímu hejtmánství, ve kterém Vojtěch Weidenhoffer žádá o povolení této stavby. Nová továrna se měla nacházet v katastrálním obvodu obce Poděbavy, na parcele č. 118, v nejbližším sousedství jeho parního mlýna č.p. 74 a 75. Měla stát asi 8 sáhů od středu kolejí procházející železnice. Komise, která se v květnu sešla, neshledala žádné překážky a neexistovaly ani veřejné námitky proti. Stavbu schválil i zástupce dráhy. Pouze v případě, že by při stavbě měly vzniknout škody na železnici, zavázal se Vojtěch k tomu, že je uhradí. Novou továrnu projektovat inženýr František Šebor z Prahy a začalo se v ní pracovat 4.12. roku 1872.

Vojtěch Weidenhoffer byl velmi pyšný na své výrobky a velmi často se účastnil různých hospodářských výstav, na kterých sklízel zasloužené ovace. Jedné takové hospodářské výstavy se zúčastnil i 22.9. roku 1878. Konala se pro okres německobrodský a humpolecký. U její příležitosti si nechal na výstavní lince postavit zvláštní sektor, ve kterém prezentoval své výrobky. Údajně se všeobecně líbily. Vojtěch byl i zvolen do komitě připravující výstavu

a rozhodoval, komu připadne cena v oboru hospodářských strojů. Výstava trvala dva dny a sešlo velké množství návštěvníků a vystavovatelů. Vojtěch zde obdržel následující ocenění:

- 1. státní cenu 2 dukáty ve zlatě za vepř. dobytek,
- bronzovou medaili za výrobky z hospodářských plodin,
- čestný diplom za pětíměsíční jalovici (uvádí, že jinou cenu ani za ní dostat nemohl, protože jalovice neměla předepsané stáří deset měsíců – „jinak bych byl obdržel“),
- stříbrnou medaili spolkovou za průmyslové výrobky.⁵³

Velké pocty se mu dostalo i na Zemské jubilejní výstavě, která byla zahájena v květnu roku 1891 v Praze. Vojtěch obdržel na výstavu zvláštní lístek (co poslanec zemského sněmu) a bylo mu rezervováno místo přímo před císařským pavilonem. Ještě dostal další dva lístky co vystavovatel a přispívatel na výstavu. „Vystava sama jest tak krásná a velkolepá že nám Čechům bude sloužiti k velkému úspěchu a k velké cti, neb provedli sme ji mi Čechové na vzdor všem nám kladeným překážkám ze strany našich Němců!“⁵⁴

Vojtěch Weidenhoffer byl na Zemské výstavě zvolen do výkonného výboru jako soudce pro škrobárenství, dextrinu a syrobu. Vystavoval zde i svoje výrobky, které sklídily velký úspěch. Jakožto vystavovatel „hors konkurs“ neměl žádný nárok na vyznamenání. Nevadilo mu to. Tohle bylo pro něho – jak ve svém deníku vzpomíná - největším vyznamenáním. Na výstavě byl přítomen i u návštěvy císaře a zúčastnil se i slavnostního uzavření Zemské jubilejní výstavy 18.10 1891. Tato výstava zůstane – podle Vojtěcha – „chloubou národa Českého, který zde dokázal na jak vysokém stupni kulturním stojí, a to vše na vzdor všem překážkám které strana německá této výstavě kladla.“⁵⁵ Přispěl na ni částkou 100 zl. do základního fondu a 100 zl. do garančního fondu. Kromě této částky měl ještě výdaje 220 zl., a to za výstavní skříň, za dohled na výstavišti, za výstavní místo, pojištění a za dovoz a odvoz na výstaviště.⁵⁶ Podle jeho odhadů navštívilo výstavu asi dva a půl milionu lidí a „muže se směle tvrditi že na celé, kontigentu až posud žádná zemská výstava (ne světova) nemohla se honositi takovou velkolepostí, krásou a rozmanitostí jako naše vystava jubilejní. A proto sláva národu našemu který spojenými silami tak velké dílo podnikl a tak slavně ukončil.“⁵⁷

⁵³ Tamtéž, zápis k září 1878.

⁵⁴ Tamtéž, zápis ke květnu 1891.

⁵⁵ Tamtéž, zápis k říjnu 1891.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, zápis k říjnu 1869.

Od posledně zmiňované stavby továrny na spódium se Vojtěch Weidenhoffer více nerozepisuje o svých podnikatelských aktivitách. Z výsledků na hospodářských výstavách lze soudit, že se mu v podnikání dařilo. Navštěvoval různé trhy, za kterými jezdil veimí často do Brna. Byl i členem Hospodářské jednoty pro čáslavský kraj, konkrétně v ní zastupoval německobrodský okres. V roce 1870 se zúčastnil i sjezdu česko – moravských mlynářů na pražské radnici. Na tomto kongresu padl návrh, aby se zřídila samostatná vzájemná pojišťující společnost proti ohni a samostatná mlynářská úvěrní banka. Vojtěch s tímto návrhem plně souhlasil, protože s požáry ve svém mlýně měl už zkušenosti a ty největší ho teprve čekaly.

Jeden takový požár zachvátil jeho továrnu o něco později - 9.11. roku 1879. Byla zrovna neděle a Vojtěch trávil odpoledne četbou novin ve svém bytě. Zprávu o požáru mu přinesla slečna Nováková, která bydlela U Panských. Tato zpráva ho velmi zasáhla. Požádal slečnu, aby upozornila hasičský sbor a sám se vydal ke své továrně. Cesta od jeho domu až k mostu (odsud už bylo mlýn vidět) byla pro něho utrpením. Připravoval se na to, že až dorazí k mostu, uvidí svůj mlýn v plamenech. Hrůzná představa se však nevyplnila. Požár se podařilo uhasit díky včasnému varování mladého Krásenského – syna Vojtěchova zámečnicka. Ten běžel rychle do mlýna a tamní lidi na oheň upozornil. Plameny byly rychle zlikvidovány, protože pro tento případ zde měl Vojtěch přichystáno patřičné náčiní (ve druhém patře se nacházela stříkačka s vodou). Veškeré zásoby a továrna byly pojištěny na 84 000 zl. Vojtěch však odhadoval, kdyby se požár nepodařilo uhasit včas, mohla by škoda činit 30 000 zl. „Buh všemohoucí tomu nechtěl a zachránil mně před tímto neštěstím. Bud' Bohu díky a chvála!“⁵⁸ Za svého dlouhého života si musel Vojtěch poradit ještě se dvěma požáry. Oba dva se podařilo bez velkých škod uhasit.

Lidé, kteří pomáhali při hašení požárů v listopadu 1879, byli hojně obdarováni. Například mladý Krásenský dostal celý nový zimní oblek.

Poslední zmínka vztahující se k Vojtěchovu podnikání v jeho továrně, kterou jsem zalezla, se týká zavedení nových strojů do škrobárny. Pracovat se na nich začalo 5.10. roku 1892. Vojtěch Weidenhoffer doufal (jak si do svého deníku napsal), že se mu vynaložený obnos brzy vrátí.

Více se o škrobárně, mlýnu a továrně na spódium ve svém deníku nezmiňuje a prameny v havlíckobrodském archivu mlčí. Po Vojtěchově smrti spravoval továrnu jeho syn Viktor.

Do podnikatelské činnosti Vojtěcha Weidenhoffera bezpochyby patří i jeho nakupování nemovitostí a pozemků. Například v roce 1873 koupil v Praze - Braníku domek s 15 měrami polností. Ještě téhož dne ho s výdělkem prodal. Velké množství pozemků zakoupil v letech 1876 a 1877 v Německém Brodě.

⁵⁸ Tamtéž, zápis k listopadu 1879.

Jednalo se např. o sedm a půl míry pole při humpolecké silnici, dále o hospodu U Zlatého jelena spolu se 40 měrami polností ve čtvrti U Panských a o jiná další. Skoro všechna zakoupená místa se nacházela směrem na Humpolec, tedy v okruhu jeho továrny. Zamýšlel snad tím Vojtěch Weidenhoffer něco? Chtěl svoji továrnu neustále rozšiřovat? Snad. Ve svém deníku nic bližšího neuvádí, prameny neexistují (alespoň jsem je nenalezla).

V této kapitole jsem se pokusila ve stručnosti nastínit Vojtěchovy podnikatelské aktivity. Vojtěch Weidenhoffer byl nesmírně pracovitý člověk a okruh svých zájmů neomezoval pouze na mlýn a škrobárnu. V následující kapitole se pokusím pohovořit o jeho společenských a veřejných aktivitách. Objeví se nám zde vedle postavy úspěšného podnikatele i postava prozíravého politika a člověka aktivního ve veřejném dění.

Vojtěchova politická a veřejná činnost

Pro poznání Vojtěchova politického a veřejného života je opět důležitým pramenem již několikrát zmiňovaný deník, který si psal od roku 1861. Vojtěchova politická kariéra se však začíná odvíjet mnohem dříve. Po prostudování zápisů ze zasedání obecního zastupitelstva a volebních seznamů se mi podařilo zjistit, že Vojtěch Weidenhoffer byl uveden na volebním seznamu už v roce 1850 (ve svých 24 letech) – a to jako náhradník pro I. sbor spolu s Františkem Havlíčkem a Lukášem Weidenhofferem.⁵⁹ Volby do obecního zastupitelstva v Německém Brodě probíhaly vždy ve třech sborech, v nichž se z každého volilo šest výborů a tři náhradníci. Od roku 1856 již Vojtěch zasedal pravidelně v obecním zastupitelstvu – jak uvádí ve svém deníku.

V havlíckobrodském Státním okresním archivu se vyskytují protokoly ze zasedání obecního zastupitelstva od roku 1850. Nejsou zachovány kompletně a do roku 1861 (do 9.5.) jsou psány v německém jazyce. Autorem zápisu z 9.5. 1861 je sám Vojtěch Weidenhoffer. Tento den byl zřízen odbor pro školní záležitosti, který se měl starat o zdejší gymnázium, hlavně o jeho výlohy a podávat zprávy o své činnosti celému zastupitelstvu. Jeho členem byl i Vojtěch Weidenhoffer.

Co se týče školních záležitostí, můžeme Vojtěchovi přičíst velkou zásluhu o zřízení vyššího gymnázia v Německém Brodě. 24.6. roku 1865 byla vyslána deputace do Prahy (jejím členem byl i Vojtěch), která se měla snažit o povolení vyššího gymnázia a měla se ještě zasloužit i o zřízení vyšší hospodářské školy ve městě. Deputace byla v Praze – podle Vojtěchova tvrzení – velmi dobře přijata. Odevzdala Vojtěchem vypracované žádosti a poté všechny naplnila

⁵⁹ SOkA Havlíčkův Brod, Archiv města Havlíčkův Brod, volby do obec. zastupitelstva (1849-1890), karton č. 308.

naděje, že by se jejich snažení mohlo dobrat ke zdárnému konci. 6.8. tohoto roku došla zpráva do Německého Brodu, ve které stálo, že ministerstvo povoluje vyšší gymnázium a že se může otevřít ještě v tomto roce. Ke zřízení vyšší hospodářské školy nedostalo město povolení. I přesto měl Vojtěch Weidenhoffer z této zprávy radost: „Těší mně tato zvěst tím více an s dobrým svědomím říci mohu že sem nemálo o příznivé viřízení této velmi důležité záležitosti se přičinil, že se veškeré přání vyplnilo budiž za moji snahu nejkrásnější odplatou.“⁶⁰ Z toho, že ve městě nedošlo ke zřízení vyšší hospodářské školy, si obecní zastupitelstvo moc nedělalo. Všichni věděli, že Německý Brod by nemohl poskytnout takové podmínky jako např. města Tábor nebo Chrudim, která se o zřízení školy ucházela také. 20.10. roku 1865 bylo vyšší gymnázium slavnostně otevřeno a sloužila se velká mše k počtě Říjnového diplomu.

Německobrodští zastupitelé se snažili od roku 1871, aby bylo zdejší gymnázium převzato pod státní správu. Tím by se značně odlehčilo obecní pokladně. V březnu roku 1885 – tedy až po čtrnácti letech snažení – došla z Vídně zpráva s rozhodnutím, že německobrodské gymnázium bylo převzato od 1.9. roku 1885 do státní správy. „Mám to uspokojené svědomí že jsem značně přispěl k dosažení cíle vytknutého. Byl jsem totiž v záležitosti našeho Gymnasia dvakrát u ministra vyučování Dra Stremaejera a dvakrát u ministra barona Courada. Mymo těchto audiencí u ministra byl sem učinlivý u dvorního rady p. Koschika a zemského rady p. Webra ve Vídni. Dále u mistodržitelského rady p. Teplého a p. Germana v Praze. Pracoval jsem na vyhotovení smlouvy dotyčné mezi c.k. aerarem a našim městem. Převzetím Gymnasia do státní správy ulehčilo se finančně naši obci značně, an náklad na Gymnasium okolo 14 000 zl. vyžadoval načež město poslední době obdrželo 5 000 zl. státní subvence pak polovici školního platu obnášející asi 1 500 zl. Ostatek nákladu se musel uhradit přirážkami.“⁶¹

Vojtěch Weidenhoffer byl velmi aktivní v obecním zastupitelstvu, o čemž podávají svědectví zápisy z jednání zastupitelstva. Pravidelně se účastnil zasedání – pokud nebyl nemocný nebo pracovně mimo město – a podával různé návrhy. Jen na ukázkou - např. v roce 1865 (16.10.) požadoval, aby se z obecní pokladnice přispělo na stavbu Národního divadla. Vyplácení se mělo dít ve čtyřech lhůtách. V roce 1867 (4.1.) zase navrhoval, aby se přispělo částkou od 100 zl. na stavbu železnice z Kolína přes Německý Brod do Jihlavy. Některé zápisy ze zasedání jsou psány i jeho rukou.

⁶⁰ Muj Dennik založený 1.^{ho} Května 1861, KHB – 2/1372. Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod, zápis k srpnu 1865.

⁶¹ Tamtéž, zápis k březnu 1885.

Velká zodpovědnost připadla na Vojtěcha – jako na brodského radního – v roce 1866, v době prusko-rakouské války. 9.7. onemocněl německobrodský starosta Menšík a Vojtěch byl nucen – jak uvádí – převzít jeho povinnosti na sebe. Vyjednával s intendantem pruské armády o ubytování vojáků. Pro město to představovalo velkou zátěž, protože Prusové žádali nocleh pro 1 500 vojáků, stravu a místo pro 500 koní, dále velké množství potravin a píce.⁶² Vojtěch Weidenhoffer ve svém deníku uvádí, že se mu podařilo pruské požadavky snížit. Tento den se vydalo 2000 bochníků chleba a intendant chtěl ještě vzít veškerou mouku ze skladů a mlýnů. Vojtěch se proto vydal k pruskému generálu Hervarthovi a žádal ho, aby od tohoto požadavku ustoupil. Poukazoval na velké množství chleba, které město již dodalo. Generál mu vyhověl. V Německém Brodě vládla kvůli tomu všeobecná radost.

Druhý den - 10.7. - se zdál být nejosudnější. Městem měla projít hlavní síla pruské armády a celkem se zde mělo ubytovat asi 2 000 mužů (kromě 76 důstojníků) a ustát 600 koní. Sám Vojtěch si vzal na byt čtyři důstojníky. Mezi nimi byl i vzdělaný katolický kněz, se kterým Vojtěch po večerech rozmlouval a považoval ho za moudrého a vlidného. Tento den byl před brodské obyvatele předložen požadavek, aby pruské armádě dodali: 200 centů ovsa, 100 centů sena, 50 centů slámy, 20 kusů volů, 20 centů pražené kávy, 20 centů rýže, 25 centů soli, 60 věder piva, 6 věder vína, 2 vědra kofalky, 15 centů špeku a několik soudků brambor. Dále 100 kusů povlečení na poste, 100 ručníků, 50 polštářů, 100 koší, 100 párů punčoch, 50 slamníků, 500 loket rezného a bílého plátna, kůže, ... atd. „Každý muž se sobě představiti jaký účinek musí učiniti na člověka požadavek v míře tak ohromné.“⁶³

Prusové si chtěli vzít požadované věci násilím, protože Brodští začali smlouvat. Vojtěch se pokusil s intendantem vyjednávat. Uvádí, že mu řekl, že takové množství nemůže město dát, že by město doslova obrali a že by následujícímu pruskému vojsku neměli dát co jíst. Probíhalo prý jednání, po kterém se armáda spokojila s pětinou původního požadavku. Tento den prošlo městem údajně 30 000 vojáků. Vojtěch si ve svém deníku udělal poznámku, že ke dni 23.7. bylo v Německém Brodě ubytováno celkem 11 000 mužů a ustájeno 5 000 koní.⁶⁴

8.,9.,10.8. prošlo Německým Brodem pruské vojsko nazpátek. Mělo se jednat asi o 20 000 mužů. Ti chtěli už jen potravu pro ubytované muže, oves a seno pro koně. Podle úmluvy se vláda zavázala vynaložené náklady městu uhradit, ale nestalo se tak. 15.8. prošly ještě dvě baterie dělostřelectva s dvanácti kanony, s 406-ti koňmi a 260-ti vojáky. „Dojem, který na nás Prusáci

⁶² Tamtéž, zápis k červenci 1866.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

v celku učinili nemůže se nazívatí nepřijemný. Chování jejich bylo v celku vzorné a když jen dosti málo s nima uměl zacházeti, každý dobře s nima vyjítí mohl neb byli lidé největšího vzdělání, vzlašt' co se důstojníků týká. Tedy na den Pany Marie 8.^{ho} Července přišli Prušáci k nám, na den Pany Marie dne 15.^{ho} Srpna přešla pruská posádka opět, na den Pany Marie dne 8.^{ho} Září opustili nás poslední Pruské vojínové.⁶⁵

V listopadu tohoto osudného roku se město Německý Brod chystalo na návštěvu Jeho Veličenstva císaře a dělaly se k této příležitosti patřičné přípravy. Na Horním předměstí se postavila slavnostní brána představující městský znak a každý z městských domů byl ozdoben chvojím a prapory. Císaři měla být odevzdána adresa, kterou vypracoval Vojtěch Weidenhoffer a vztahovala se na školní plat gymnázia, na vybudování železnice z Pardubic do Německého Brodu a na náhradu škody, kterou způsobily městu pruské rekvizice.

5.11. ve 14,00 hodin se shromáždilo obecní zastupitelstvo v čele s purkmistrem Menšíkem u slavnostní brány na Horním předměstí. Ostatní občané se sešli (pokud jim to místo dovolilo) v hostinci pana Judmana U Beránka. Sem měl císař dorazit po slavnostním uvítání. Ve 14,45 hodin ohlašovalo hřmění z hmoždířů příjezd Jeho Veličenstva. Za pár minut se císař objevil v kočáře u brány spolu s prvním adjunktem hrabětem Grenvillem. Vojtěch Weidenhoffer v deníku uvádí, že musel císaře za měšťanstvo uvítat sám, protože brodský purkmistr byl velmi dojatý a nezmohl se ani na slovo.

Vojtěch oslovil císaře ve jménu věrného obyvatelstva města a prosil ho, aby alespoň na chvíli všechny obšťastnil svojí přítomností „a přijmouti ráčil korporace na místě určeném shromáždění by složiti mohli svoji nejhlubší ouctu. Jeho V. na moji českou řeč odvětil velmi blahoskloně že sestoupí z Kočáru dolu a odebere se do pokojů přichystaných. Na to jsem prosil J. Vel. aby dovolil by před ním v Kočáře směla městská rada držeti vjezd do města samého a tak doprovodit J. V. na místo určité. K tomu přivoli J. Vel. řka že nad přijme představené ze korporací. V hostinci U Beránka předpuštěné byly sprvu důstojné duchovenstvo, c.k. úředníci, okresní zastupitelstvo a pak obecní zastupitelstvo. Dříve než sme předstoupili před J. V. doručil státní p. Ministr hrabě Bilknedi p. purkmistrovi 500 zl. pro zdejší chudé. Pan purkmistr poděkoval se za dar pro naše chudé, a ja jsem měl tu čest oslovit J. V. a odevzdati mu adresu s vrchu podotknutou.“⁶⁶

Císař se ve městě zdržel jen krátce a odebral se směrem k Jihlavě. Po audienci se ještě Vojtěch obrátil na státního ministra hraběte Belknedyho a poprosil ho o přímlovu u císaře. Purkmistr Menšík, doktor Brzorád a Vojtěch

Weidenhoffer dostali od císaře nejvyšší uznání za loajálnost a za snahu během okupace Pruskem. Uznání si Vojtěch uschoval ve svém soukromém archivu, kam zakládal veškerou důležitou korespondenci.

Koncem roku 1870 se Vojtěch Weidenhoffer rozhodl odejít z veřejné funkce. Čtrnáct let byl v obecním zastupitelstvu činným „a jak doufám a jak mně mé svědomí pravý zajisté ne ku škodě naší obce. A kdykoliv důvěra občanů mých opět k činnosti mně povolala mile rád chci zase účinkovati pro dobro obce své.“⁶⁷ Co vedlo Vojtěcha k tomu, že se rozhodl odejít? Jak ve svém deníku uvádí, nesouhlasil s praktikami některých členů v obecním zastupitelstvu. Jeho jméno se vyskytuje v protokolu obecního zastupitelstva ještě v roce 1871, ale po zvolení pana Antonína Kaliny purkmistrem (18.4.), se rozhodl definitivně odejít. Neuznával pana Kalinu a zřejmě proto nemohl už být členem zastupitelstva. K volbě pana Kaliny se vyjádřil ve svém deníku takto: „Tím vyplnilo se panu A. Kalinovi toužebná dlouholetá jeho snaha státi se purkmistrem města našeho, a však musím vyřknouti že p. Kalina vzhledem na jeho vzdělání na jeho usudek o věcech důležitých nevyhoví tomuto a že snad bude pro něho na škodu nemalou čas nás o tom poučít!“⁶⁸ Do veřejné funkce se Vojtěch Weidenhoffer vrátil v červnu roku 1874. Co ho k tomu vedlo? Vždyť Antonín Kalina byl neustále purkmistrem. Zřejmě se přesvědčil o opaku, než co si myslel za svého odchodu. Snad. V deníku se o svém návratu více nerozepisuje.

V obecním zastupitelstvu zůstal Vojtěch Weidenhoffer činným velmi dlouho. Zápisky v jeho deníku končí rokem 1898 (to mu bylo 72 let) a nezmiňuje se, že by se této povinnosti vzdal. Německobrodským radním zůstal i v době, kdy se stal poslancem zemského sněmu a musel trávit velkou část svého času mimo město.

Poslancem zemského sněmu byl Vojtěch Weidenhoffer zvolen 30.7. roku 1883, ve svých 57 letech. Nahradil dosavadního poslance Hrušku, který se vzdal své kandidatury pro novou volbu. Vojtěch byl jednohlasně jmenován za města Německý Brod, Humpolec a Polná. Své zvolení okomentoval slovy: „Výsledek volby nadmíru pro mě příznivý působil mně velkou radost, ačkoliv uloha na mně od pánů voličů uložena při mém všestranném zaměstnání, velmi obtížnou se stala. Avšak považuju za svou povinnost občanskou, pracovati ve životě vezdejší nején pro svoji osobu neb svoje zajmi, nýbrž i také pro všeobecné dobro, a proto jsem povinnosti vlastenecké mile rád podrobil, tak důležité a tak pro mě čestné.“⁶⁹

⁶⁵ Tamtéž, zápis k září 1866.

⁶⁶ Tamtéž, zápis k listopadu 1866.

⁶⁷ Tamtéž, zápis k prosinci 1870.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, zápis k červenci 1883.

Zasedání sněmu království českého trvala někdy i celý měsíc. Během tohoto času býval Vojtěch v Praze ubytovaný v hostinci U Černého koně. Do svého deníku si vepsal i pár poznámek vztahujících se ke sněmovnímu zasedání: „Bohu žel našemu sněmu vždy jen tak kratičký čas k jeho činnosti vyměřený jest ! Náš sněm při rozsáhlosti a důležitosti naší drahé vlasti jest takřka postaven na stejnou hodnotu se sněmem hornorakouským a solnohradským. Jaký nesmírný rozdíl panuje ale mezi ulohou našeho Královského sněmu a mezi ulohou těchto nepatrných sboru zákonodárných. Náš sněm sotva že mu jest popřáno dostatečného času k vyřízení svého rozpočtu zemského, jest přinucen se vši rychlostí projednávat ty nejdůležitější zákony týkající se našeho školství, našich komunikací, našich zdravotních a jiných národohospodářských záležitostí ... Tak se Bohu žel často stává že se projednávají a usnesou zákony které pak při praktickém jich užívání objevuje tak mnoho poklesku že se opět předělávají musejí.“⁷⁰

Vojtěch Weidenhoffer se zřejmě na sněmu těšil velké důvěry, protože byl 14.10. roku 1890 zvolen do komise, která se měla zabývat zemskými dluhy. Byla mu přidělena úloha předkládat návrhy, jak by se mohly zvýšit zemské příjmy bez dalších přírážek k přímým daním. 5.4. roku 1893 byl zase jednohlasně zvolen předsedou komise pro Zemskou banku. Samotná komise se skládala z patnácti členů (pět členů z velkostatkářské kurie, pět z kurie měst a pět členů z kurie pro venkovské obce). Vojtěch se stal prvním předsedou, který nebyl šlechticem. Jinak v ostatních čtrnácti komisích – jak uvádí – byli zvoleni to této funkce samí šlechtici. O této mimořádné události psaly i Národní listy, což Vojtěcha velmi potěšilo. Předsedou komise pro Zemskou banku byl zvolen i v lednu 1894.

Vojtěch Weidenhoffer sympatizoval se staročeskou stranou a patřil i k příznivcům doktora Riegera. Ve svém deníku se rozepisuje o jedné z hostin, která uzavírala sněmovní rokování 20.1. roku 1889. Konala se v hotelu U Arcivévody Štěpána a Vojtěch při ní zasedl ke stolu právě naproti doktoru Riegerovi a hraběti Harrachovi. Pronášely se přípitky na doktora „co rádce národa našeho“⁷¹ a pár přípitků pronesl i Rieger osobně. O podobných banketech píše ve svém deníku ještě několikrát.

2.1. roku 1895 se Vojtěch Weidenhoffer odebral opět na sněm. „Jest to poslední rok v druhém období sněmovního a nastupuji tedy dvanáctý rok co poslanec své místo na sněmu.“⁷² Opět byl jednohlasně zvolen předsedou komise pro záležitosti Zemské banky. „Sem opět ten jediný se stavu občanského který jest předsedou sněmovní komise. Ve všech ostatních 15 komisích jsou

⁷⁰ Tamtéž, zápis k listopadu 1886.

⁷¹ Tamtéž, zápis k lednu 1889.

⁷² Tamtéž, zápis k lednu 1895.

předsedové komisích samí šlechticové neb vyšší duchovní jako kanovníci, praelati atd.“⁷³

17.2. tohoto roku skončila šestiletá perioda sněmu království českého. „Jak vypadnou volby do sněmu budoucího nedá se s určitostí říci, dle mého usudku zvítězí na celé čáře strana mladočeská která dovedla upoutati k sobě vše možným způsobem většinu voličů českých. Kdyby i této okolnosti nestávalo a důvěra mých spoluobčanů mně opět propůjčiti chtěla svoji důvěru, nepřijmul bych na žádný způsob nový mandát, an v mém pokročilem stáří nezbyvá mně předně potřebného času a za druhé věrem svému politickému přesvědčení nechci se pouštět do bojů nevyhnutelných.“⁷⁴ Vojtěch Weidenhoffer byl poslancem od roku 1883 až do roku 1895 a po dvanácti letech se rozhodl vzdát svého mandátu. Věděl, co obnáší život na politické scéně a byl už věkem unaven: „Na to musí počítati každý člověk který vstoupí do veřejné činnosti a sebe poctivěji sobě počínal a pro všeobecné dobro sebe více byl učinil, že se jemu konečně dostane jen nevděk a pomluva. Až jednou takový poctivec jest pochovaný pak teprv se na jeho činnost blahodárnou začne opět spominati, a činnost jeho přijde k všeobecnému uznání. Proto musí každému vlastenci za odměnu složití své vlastní svědomí, že poctivě a upřímně vykonával svou povinnost občanskou.“⁷⁵

Vojtěch Weidenhoffer sehrál i důležitou roli při stavbě severozápadní rakouské dráhy. Účastnil se různých schůzí ohledně její výstavby, např. 2.1. roku 1867 předložil v Čáslavi návrh, aby se železnice nevedla jenom do Světlé nad Sázavou, ale také na Chotěboř. Jeho návrh byl schválen. 8.11. se zase v Brně zúčastnil schůze ohledně výstavby dráhy z Německého Brodu přes Žďár nad Sázavou, Tišnov do Brna. Pro stavbu železnice bylo zvoleno zvláštní komitě, jehož členem byl i Vojtěch.

Dvacátý šestý leden 1869 byl slavnostním dnem pro Německý Brod. Pořádala se slavnost k zahájení stavby severozápadní rakouské dráhy. Na místě, kde měla v dohledné době stát nádražní budova, byl vystaven stan s prapory. Všichni pozvaní hosté a obecní zastupitelstvo se shromáždili na radnici, odkud se spolu se studenty a členy Sokola a Pěveckého spolku odebrali ke slavnostnímu stanu. Pan vikář Čermák požehnal místu stavby a provedl rýčem první zakopnutí do země. Stejný úkon provedli i obecní zastupitelé a při zarytí rýče do země každý pronesl své heslo. Vojtěchova slova zněla takto: „Dráha tato budiž páskem pro hospodářství a průmysl aby oba vedle sebe zkvétali.“⁷⁶

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, zápis k únoru 1895.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, zápis k lednu 1869.

Poté se konala v kostele mše a večer se všichni sešli v zasedací místnosti obecního zastupitelstva na slavnostní hostině.

28.11. roku 1869 byl Vojtěch Weidenhoffer pozván na slavnostní otevření úseku železnice z Kolína do Golčova Jeníkova. První vlak vyjel z Kolína v 11,00 hodin. V kolik hodin dorazil do Jeníkova, Vojtěch v deníku neuvádí. Odtud se jelo vlakem do Kolína a poté zase zpátky do Čáslavi. Zde se pořádala na nádraží velká hostina a v městském hostinci U Prince večer propukl bál. Vojtěch litoval, že pořadatelé slavnosti napsali pozvánky pouze v němčině. Celá akce tím podle něho utrpěla a určitě by se jí zúčastnilo i více lidí.

24.11. roku 1870 přijela na německobrodské nádraží první lokomotiva Stephenson se dvěma vozy II. třídy a jedním salonním vozem pro osoby, které patřily k technické komisi z Vídně (tato komise byla přizvána k ohledání tratě z Golčova Jeníkova do Německého Brodu). O den později - 25.11. - jel touto trasou (z Německého Brodu do Golčova Jeníkova) i Vojtěch. „Jaké city ovládali prsa má když po nejprv ubíral jsem se po železnici krajinou která až posud postrádala musela dobrodiny tohoto. Nyní město naše nabývá důležitosti neb přichází s dráhou do spojení světového.“⁷⁷ 1.9. roku 1894 se spojení rozšířilo o trať na Humpolec.

Severozápadní rakouskou dráhou přijel na svůj koncert do Německého Brodu i Antonín Dvořák. Dorazil rychlovlakem 14.5. roku 1892 v 17,30 hodin na brodské nádraží spolu s manželkou a dcerou. Na Vojtěcha - co předsedu výboru pro přípravu koncertu - připadl úkol mistra na nádraží uvítat. Oslovil ho následovně:

„Slovutný Pane!

Co předseda družstva pro uspořádání koncertu v městě našem mám tu čest Vás slovutný Pane spolu s Vašimi pany Collegi ve středu našem co nejuctivěji uvítati. Račte slovutný Pane přijmouti naše vřele díky za počest Vaši vzácnou návštěvou našemu městu prokazanou a býti ujištěny že veškeré obywatelstvo města našeho a celého vukoli s neličenou radostí a nadčností hledí vstříc onomu okamžiku ve kterém jemu popřáno bude slišení a poznati vykony našeho nejen po celé naší drahé vlasti, nýbrž po celé Evropě tak oslaveného geniálního mistra Dvořáka. Ano slovutný Pane Vám celý národ česko-slovanský jest díkem zavázán neb Vy ste Vašimi velkolepými díly dovedl v celém světě hudebním povznesti a oslaviti jméno české. Ještě jednou buďte nám slovutný Pane spolu s Vašimi pani Collegi srdečně výtán.“⁷⁸

Antonín Dvořák mu za tato slova na uvítanou poděkoval a všichni přítomní se odebrali z nádraží do hostince U Černého orla, kde byl pro mistra Dvořáka přichystaný pokoj. Večer ve 20,00 hodin začal koncert. Divadelní místnost byla

vyprodána do posledního místa. Byly rozebrány i listky na stání. Výtěžek za vstupenky činil 250 zl. Mistr Dvořák obdržel honorář 220 zl. a bylo mu zapláceno ubytování i strava. Vstupenka do přízemí divadelního sálu stála 1,50 zl. a na galerii 1 zl. Na stání se platilo 0,60 zl. a studenti měli slevu na 0,30 zl.⁷⁹ Po koncertě se v místnostech Občanské besedy U Černého orla konal společenský večer při hudbě a zpěvu. Po půlnoci se mistr Dvořák odebral do svého pokoje a Vojtěch v deníku uvádí, že mistrovi na dalekou cestu do Ameriky a na šťastný návrat do vlasti provolal „srdečný Na zdar“.⁸⁰ Časné zrána Antonín Dvořák odjel.

Vojtěch Weidenhoffer byl kulturně založený člověk. Například pár týdnů (5.6.) po koncertě Antonína Dvořáka se odebral do Vídně na hudební a divadelní výstavu, „abych tuto nejen seznal ale také se potěšil nad zdárnými vykony našeho národního divadla, které zjednali našemu národu po celé Evropě toho neočekávaného úspěchu hudebního.“⁸¹ Vojtěch byl přítomen na představení Prodané nevěsty a Dalibora od Bedřicha Smetany. 15.6. se zase zúčastnil v Praze výstavy Emila Holuba.

Vojtěch se zapojoval i do kulturního života ve svém městě. V roce 1864 (24.11.) se zakládala Občanská beseda a on byl mezi prvními členy tohoto spolku. Občanská beseda sídlila v místnostech hostince U Černého orla na náměstí a měla být střediskem, kde se pěstoval společenský život. Vojtěch v Besedě trávil volné večery a pravidelně i Silvestry. V dubnu 1890 se konala velká oslava k 25-letému výročí Občanské besedy (proč zrovna v tomto měsíci a ne v listopadu, Vojtěch v deníku neuvádí). Odbývala se v místnostech hostince a bylo přítomno asi 130 hostů. Vojtěch Weidenhoffer - co předseda spolku (od roku 1888) - zahájil slavnost oslovením všech shromážděných a zrekapituloval hlavní momenty ze života spolku. „Vzlášť sem poukazoval k tomu jak se oslavila v besedě doba 25^{ti} leta nastoupení trunu našeho vznešeného milovaného císaře a krále - zasnoubení se Koruního prince Rudolfa a stříbrná svatba našeho vznešeného císaře a krále se svoji vznešenou chotí.“⁸² Dále si Vojtěch ve svém projevu vzpomněl na členy Besedy, kteří již nežijí a všichni shromáždění uctili povstáním jejich památku. Poté také doktor Forchheim (profesor zdejšího gymnázia) přednesl řeč k 25-leté činnosti spolku. Provoláním „sláva“ a „na zdar“ skončila hlavní část oslavy. Pak následovala hudba a zpěv až do ranních hodin.

V lednu 1896 se odbývala v Občanské besedě celoroční valná hromada. Vojtěch Weidenhoffer - co předseda - všechny přítomné uvítal. Poděkoval

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, zápis k červnu 1892.

⁸² Tamtéž, zápis k dubnu 1890.

⁷⁷ Tamtéž, zápis k listopadu 1870.

⁷⁸ Tamtéž, zápis ke květnu 1892.

stávajícím členům za důvěru prokazovanou jeho osobě a ještě než se přikročilo k volbě předsedy a členů výboru, vzdal se předem těchto funkcí. Vojtěch poukazoval na své stáří (70 let) a na svou dlouholetou činnost v Občanské besedě. Chtěl, aby dostali příležitost mladší členové. „Po vykonané volbě povstal p. Bern. Frenzl c.k. okresní hejtmann, poukazoval v delší pro mě významné řeči na dlouhou dobu moji činnost co předsedy a člena výboru naší besedy, připomenul spolu že sem byl jeden ze zakladatelů našeho spolku, jakých po celou tuto 31^{ou} letou dobu sem sobě získal zásluh o rozkvět a zdar besedy naší, že následku mého vzdání se každé hodnosti výborové že chová toto přesvědčení že jedna ve smyslu celého četného shromáždění když činí návrh aby mně přiknuto bylo Čestné členství besedy naší. Tento návrh s velkou pochvalou jednohlasně byl přijat.“⁸³ Výbor Besedy se dále dohodl, že Vojtěchovi bude doručen i čestný diplom. „Tento večer ostane mně povždy mile paměti a přeju z celého srdce aby náš spolek totiž naše beseda občanská čím dále tím více skvětala a ostala jako posud střediskem našeho vynikajícího pokročilého občanstva.“⁸⁴ Vojtěch byl i členem a výborem zdejšího Zpěváckého spolku.

Vojtěch Weidenhoffer byl také činný v německobrodském pivovaru. V roce 1877 byl už pojeďenáté zvolen předsedou pivovaru a od roku 1888 až do roku 1896 tuto funkci zastával pravidelně. Ke svému zvolení v roce 1877 a k činnosti předcházejícího výboru se vyjádřil následovně: „Připadá na mně velmi důležitá úloha an předcházející výbor s p. předsedou A. Kalinou spustil várečnictví neprozřetelností svou škodu od 24 000 zl. Zajisté to tak značná suma které celý závod tísniť musí.“⁸⁵ O své práci v pivovaru se Vojtěch v deníku moc nerozepisuje. Nezapomněl se však zmínit o jedné významné události. 22.6. roku 1880 se podařilo výboru pod Vojtěchovým předsednictvím prosadit zavedení parních strojů do výroby. Stroje měla dodat pražská firma Novák a John a bylo na ně vyčleněno 15 000 – 16 000 zl. Slavnostně byl položen i základní kámen pod komínem. „První co předseda jsem uhořel třikrát na kamen základní s heslem: Ve jmenu Paně budiž kladen tento kamen základní ku zdaru našeho podniku.“⁸⁶ Na nově zavedených strojích se začalo vařit 12.10. tohoto roku. Uvedení strojů do chodu provázela náležitá slavnost. „Co předseda výboru várečenského a co puvodce tohoto zařízení které celkem 20 000 stálo, bral jsem v první řadě živého účastenství na slavnostním započetí práce v nově zařízeném pivovaru.“⁸⁷

⁸³ Tamtéž, zápis k lednu 1896.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, zápis k dubnu 1877.

⁸⁶ Tamtéž, zápis k červnu 1880.

⁸⁷ Tamtéž, zápis k říjnu 1880.

12.6. roku 1890 podal Vojtěch Weidenhoffer (před svým každoročním odjezdem do lázní) písemnou rezignaci na funkci předsedy právovárečenského výboru, „které sem jak myslím ku zdaru tohoto závodu byl zastával, o čemž nejlepe podávají svědectví každé roční závěrečné oučty, jakož i tiština zpráva o činnosti mé v běhu 10^{ti} letech.“⁸⁸ Výbor pivovaru však Vojtěchovu rezignaci nechtěl přijmout. Do lázní, kde v té době Vojtěch pobýval, mu členové výboru poslali dopis, ve kterém mu projevíli úplnou důvěru a žádali ho, aby ve funkci setrval. 28.6. se Vojtěch po zvážení všech okolností rozhodl. Svou rezignaci nestáhl.

Osoba Vojtěcha Weidenhofferera figurovala i při zakládání německobrodské městské spořitelny. 4.10. roku 1861 byl na sezení obecního zastupitelstva ustanoven výbor pro nově vznikající spořitelnu a Vojtěch byl jeho členem. Peněžní ústav zahájil svou činnost 1.2. roku 1862 a jeho rozvoj se ubíral pomalejším tempem. Teprve až koncem roku 1883 dosáhla spořitelna svého prvního milionu vkladů. Vojtěch Weidenhoffer byl také v roce 1869 (17.1.) zvolen členem výboru pro Občanskou záložnu, který se poprvé sešel 19.1. tohoto roku. Vojtěch dále patřil mezi akcionáře Živnostenské banky.

Kapitolu o Vojtěchově politické a veřejné činnosti bych zakončila zmínkou o výstavbě nového městského chudobince, na kterou věnoval Vojtěch finanční prostředky. 21.10. roku 1894 se konalo vysvěcení nové stavby. Tento akt provedl děkan Wančura, který posvětil veškeré místnosti chudobince. „Po vykonaném vysvěcení oslovil mně pan děkan slovy velmi vřelými a srdečnými a děkoval mně ve jmenu trpících spoluobčanů mých za krásný utulek který sem byl na věčnou památku zde postavil, prosil přítomného p. purkmistra a zastupcové obecní aby tomuto tak blahodárnému stavu věnovali ku prospěchu obce samé vždy tu nejvidatnější podporu, žádal přítomné ctihodné sestry řádu Notre Dam (jim byla svěřena správa chudobince), aby starcům a stařenám pečí jejich svěřených přinášeli vstříc jejich osvědčenou lásku a bedlivost.“⁸⁹

Závěr

Podařilo se mi odhalit veškeré momenty ze života Vojtěcha Weidenhofferera? Postihla jsem všechny jeho podnikatelské, politické a veřejné aktivity? Nevím. Mohu jen s určitostí říci, že jsem využila všechny dostupné prameny a materiály, které jsem objevila v Okresním vlastivědném muzeu a ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. O pomoc jsem požádala i dosud žijícího Vojtěchova vnuka, pana doktora Jana Weidenhofferera. Netvrdím, že moje práce je zcela vyčerpávající. V úvodu jsem již zmiňovala, že doba po roce 1948 se

⁸⁸ Tamtéž, zápis k červnu 1890.

⁸⁹ Tamtéž, zápis k říjnu 1894.

snažila zahladit všechny stopy, které by nějak vedly k Vojtěchu Weidenhofferovi či s ním souvisely. Zmizely pamětní desky z domů v nynějším Havlíčkově Brodě, ničily se i materiály související s Vojtěchovou osobou. Zmizel i jeho soukromý archiv s veškerou korespondencí a fotografiemi.

Něco z mála však ve městě na Sázavě přeci zůstalo. Dodnes stojí zbytky Weidenhofferova mlýna a škrobárny, které už neslouží svému účelu – jsou zde byty pro občany. „Zlaté“ časy rodiny Weidenhofferovy připomíná i vilka, která je dodnes známá pod názvem Weidenhofferova. Nachází se v těsné blízkosti původního mlýna a škrobárny a nechal ji vystavět ve druhém desetiletí tohoto století Vojtěchův syn Viktor. Dnes tato vilka slouží jako domov pro důchodce. Už jenom znalci brodské historie vědí, kde původně stával v Dolní ulici dům Weidenhofferových, kam chodíval Karel Havlíček za svojí Fany. Jen hostinec U Černého orla (kde trávil Vojtěch – člen Občanské besedy - skoro pravidelně své večery) zůstal na svém místě a donedávna poskytoval pohostinství pro brodské občany a návštěvníky. Dnešní Havlíčkův Brod prodělal v sedmdesátých letech tohoto století značnou přestavbu a staré domky, malebná zákoutí podlehy „moderní“ panelové výstavbě. Pouze staré fotografie podávají svědectví o původním rysu města. Některé z nich jsem zařadila do obrazové přílohy pro lepší názornou představu.

Vojtěch Weidenhoffer patřil k významným osobnostem v Německém Brodě. Ve městě, ve kterém se narodil a žil, byl všeobecně známým a váženým. Jeho rodiče byli finančně dobře zabezpečeni a po otcově smrti Vojtěch převzal obchod se střížním zbožím a sukнем. Obchod v jeho rukou vzkvétal a těšilo ho (jak ve svém deníku uvádí), že může zaměstnávat víc a více lidí. Kromě obchodování byl i majitelem mlýna, který nechal v roce 1860 přestavět na parní. V blízkosti mlýna dále vybudoval škrobárnu a v sedmdesátých letech i továrnu na spódiu. Věnoval se i obchodování s nemovitostmi.

Kromě vlastního podnikání byl Vojtěch Weidenhoffer aktivní ve veřejném dění a na politické scéně. Od roku 1856 zasedal pravidelně v obecním zastupitelstvu a jako německobrodský radní se podílel na chodu města. Velmi důležitou úlohu sehrál v roce 1866, v době prusko-rakouské války, kdy vyjednával s pruským vojskem. Snažil se, aby válečné následky byly pro město co nejmenší. Nelze mu odepřít ani velký význam při budování severozápadní rakouské dráhy, jejíž stavba byla v Německém Brodě započata 26.1. roku 1869. Vojtěch se zasloužil i o zřízení vyššího gymnázia ve městě (v roce 1865) a o jeho převzetí pod státní správu (v roce 1885). Figuroval i při zakládání městské spořitelny.

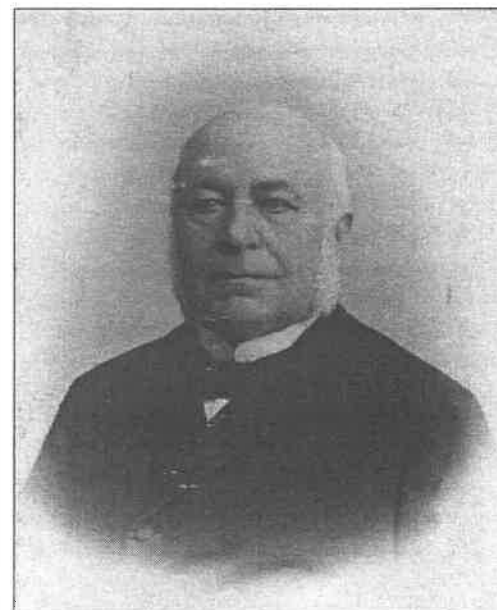
30.7. roku 1883 byl Vojtěch Weidenhoffer zvolen poslancem zemského sněmu. Byl jednohlasně jmenován za města Německý Brod, Humpolec a Polná. Výsledek voleb mu způsobil velkou radost, ale zároveň si uvědomoval, že je

i velmi pracovně vytížený. Vojtěch sympatizoval se staročeskou stranou a patřil k příznivcům doktora Riegera. V roce 1895 – po dvanácti letech – se svého mandátu vzdal. Věděl, co obnáší život na politické scéně a zřejmě se cítil už unaven. Bylo mu tehdy 69 let.

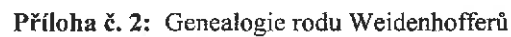
Vojtěch Weidenhoffer byl i kulturně založený člověk. Účastnil se celé řady výstav, divadelních představení a koncertů. Od roku 1864 se stal členem spolku Občanská beseda, který sídlil v místnostech hostince U Černého orla. Od roku 1888 vykonával i funkci spolkového předsedy.

Mezi těmito aktivitami si našel Vojtěch čas i na svoji rodinu. Měl velmi rád své děti a manželku. Vážil si každé chvíle, kdy se rodina sešla pohromadě, kdy se povídalo, zpívalo a tancovalo. Velkou radost mu působily i studijní a pracovní úspěchy jeho dětí a zeťů. V rodině se těšil velké autoritě a vážnosti.

Doufám, že se mi touto prací podařilo „oživit“ Vojtěchův osobní život a jeho podnikatelské, politické a veřejné aktivity. Již jsem uváděla, že Vojtěchovo jméno je pro brodské občany zcela neznámé a že se nevyskytuje v žádných publikacích, které mapují historii zdejšího města. Přála bych si, aby jméno Weidenhoffer neupadlo v zapomnění a právem se zařadilo na seznam nejvýznamnějších brodských rodáků. Třeba se i Vojtěchovi dostane takové pocty, že jeho jméno ponese jedna z ulic stále se rozrůstajícího Havlíčkova Brodu.

Příloha č. 1:
Vojtěch Weidenhoffer
(portrét)

Příloha č. 3: Prospěch Vojtěcha Weidenhofferů na hlavní škole v Německém Brodě

VÁCLAV HAVLÍČEK – VLASTENEC, KTERÝ ZAPADL

Hynek Bouchal

Mezi nekonečným množstvím krabic v Literárním archívu Památníku národního písemnictví na Strahově se nacházejí čtyři, které nesou jméno Václava Havlíčka. V loňském roce se tato pozůstalost dostala do rukou Miloše Sládka, který měl za úkol provést soupis osobního fondu. Ten, jelikož věděl o mé vazbě na Havlíkobrodsko, mě o existenci a stavu pozůstalosti informoval, a tak jsem strávil několik dnů nad starými listinami, jejichž obsah znovu staví před oči zaniklý svět „obyčejného“ člověka žijícího před nějakými sto padesáti lety v našem regionu, k tomu ještě jako lahůdku nějaké ty drobtý k dějinám tzv. „velké“ české literatury.

Pozůstalost získal Památník národního písemnictví poměrně nedávno – v roce 1983 z dědictví Rozvity Kotoučové. Celý fond osahuje: „...celkem 127 archivních jednotek a je uložen ve 4 obvyklých a jednom velkém kartonu. Časový rozsah fondu (1739 -) 1782 – 1865 (- 1871)“¹. Soupis celého fondu přikládám v příloze.

Z našeho pohledu se jako nejpodstatnější jeví dva rukopisy: Stadt Ledetscher Gedenkbuch (Pamětní kniha města Ledče nad Sázavou ručně psaná Václavem Havlíčkem, učitelem a regenschorim v Ledči n. Sáz. z roku 1842-66.)² a Stadt Ledetscher Schule (Kronika a záznamní kniha Václava Havlíčka, učitele v Ledči, strýce Karla Havlíčka Borovského z roku 1832)³. Příležitostně jsem informace čerpal i z dalších písemností.

Stadt Ledetscher Gedenkbuch (dále SLG) obsahuje na prvních 46 stranách opisy nejrozličnějších úředních listin a záznamů, které se nějak dotýkají města Ledče, přičemž listiny jsou datovány léty 1818 - 1847; následuje část věnovaná ledečské historii a zbytek knihy tvoří Havlíčkovy výpisky z dobového tisku a další poznámky na nejrozličnější témata (viz níže). Je zřejmé, že poslední část knihy Havlíček použil jako zápisník pro své soukromé poznámky, které si dělal cca od 2. poloviny 50. let až do své smrti. Nejvíce poznámek je z roku 1862, poslední jsou z roku 1866. Naprosto stejnou strukturu má Stadt Ledetscher Schule (dále SLS), opisy listin zahrnují 447 stran, následují opisy písní s notacemi a opět Havlíčkovy rozličné poznámky včetně výpisků z dobového tisku a konceptů korespondence. Zápisníky končí rokem 1868 psány již značně třaslavou rukou, písmo je téměř nečitelné, poznámky postrádají logickou souvislost.

¹ Ze Sládkova komentáře k fondu.

² Česky psaná charakteristika knihy opsaná z identifikačního lístečku Rozvity Kotoučové.

³ Ibidem.

Z rukopisů se dozvídáme základní informace o životě Václava Havlíčka („Veneslava Josefa Havlíčka, strýce Karla Havlíčka Borovského“, jak se sám čas od času podepisoval). Václav Havlíček se narodil 24. září 1784 ve Velké Losenici u Ždaru nad Sázavou. Ke svému původu poznamenává: „Já Vacslav Jos. Havlíček první syn, potom byl Matěj Kupec N. Brodský, napřed Borovský, a měl syna Karla Havlíčka Borovského. On byl první publicista český, a neohrožený obhájce práv českých“ (SLS s. 547). V šesti letech začíná navštěvovat německobrodskou hlavní školu, z knih se dozvídáme, že tehdy bydlel u strýce Bartoloměje Borovského „na Rozmarku“.

Od roku 1799 po složení příslušných zkoušek působil Václav Havlíček jako učitel na českých a moravských školách v Chotěboři, v Červené Řečici, ve Vranově u Brna, ve Smrčné u Jihlavy. V roce 1807 se vrací do Německého Brodu jako druhý učitel na hlavní školu, kde působí 12 let. Nakonec, v roce 1818, se ocitá v Ledči „u Sazavy řeky“, kde působí 27 let jako „vzorný učitel a regenschori“. V roce 1845 odchází do předčasné penze, která mu byla navíc vyměřena na pouhou třetinu bývalého platu (tj. 147 zlatých, pravidlem tehdy bylo, že vysloužilí učitelé dostávali polovinu původní výplaty). O přesných důvodech předčasného odchodu do důchodu toho víme z Havlíčkových poznámek jen málo, viz níže. Po této události žil Václav Havlíček nějaký čas s rodinou v Jihlavě, po roce 1850 se vrací do Ledče. Zde dožívá v místním špitále, přešle si poznámky, ze kterých my teď citujeme. Václav Havlíček umírá roku 1869 zřejmě ve značné hmotné bídě (viz níže).

Havlíčkovy vlastnoruční poznámky jsou pro milovníky našeho regionu cenné z několika důvodů. Především dovolují nahlédnout do myšlenek učitele na českém venkově v minulém století, do jeho vnímání světa, nezpochybnitelných hodnot, pravidel a zákonitostí. Jde o zajímavý korektiv k obrazu tzv. velkých dějin, jak nám jej nabízejí různé syntetizující úvahy. V Havlíčkových poznámkách se stále znovu opakuje několik motivů. Je třeba předeslat, že v jeho zápisních se neshledáme s nějakými podrobnými vzpomínkami na léta učitelské praxe. Výjimečná je v tomto kontextu vzpomínka na německobrodského učitele Vincence Doubravu, díky níž jsme také získali několik zásadních údajů z Havlíčkova života (SLS s. 603-604). Jedině tato vzpomínka z celé pozůstalosti obsahuje konkrétní poznámku o tom, jak vypadalo dobové vzdělávání. Jedná se o vzpomínku na vlastní školní léta strávená na německobrodské hlavní škole: „Škola byla proti klášteru Kollegium (tehdejšímu klášteru bosých augustiniánů, pozn. H. B.), a učitelové se střídali v hodiny. Na tom Kollegium byl zvonek, a zvonilo se do školi. Primus a Sekundus o 14 hodiny později, a každou hodinu k střídání se zvonilo, to měl familias a pardusi na starosti.“ Žádnou další poznámku ilustrující poměry v dobovém školství v textech zkoumané pozůstalosti nenajdeme.

Všemi Havlíčkovými rukopisnými poznámkami se jako červená nit provlékají stížitosti na nespravedlivě nízkou penzi. V textech můžeme jednak shledat Havlíčkovy výpisky z nejrůznějších dobových tiskovin, které se učitelských platů a pensí nějak dotýkají; vedle toho se čas od času objevuje poznámka o vlastní Havlíčkově iniciativě, kterou se snažil nespravedlnost zvrátit. Oba případy vystihuje a shrnuje následující text opsaný z Havlíčkova zápisníku, který si vedl v roce 1862: „*Služné učitelů. Z Vídně 29. března 1863. Jeho Veličenstvo Císař Pán ráčil vyhodit, aby služné učitelům, kteří po 30 let sloužili povolání svému, co vysloužení bylo ponecháno, rozšířit též učitelstvo samostatných reálků, zahrnuje i také katechety, kteří z veřejných fondů jsou placeni, pak na ředitele a profesory technických ústavů, na ředitele a učitelstvo obchodní a námořské akademie v Terstu. (č. 90. 1863 ročník Hlas v úterý 31. března). Dne 6. dubna 1863 datováno, zadal jsem 7. dubna v Leči na děkanství p. vikári a dne 8. dubna to same na poště do Časlavi ku kraj. úřadu. Na to jsem dostal odpověď z Vikariatu, že to v moci jeho není a od našeho ok. úřadu, že se to týká jen vyšších škol - tomu není tak.*“ Z této citace je více než patrné, že peníze byly Havlíčkovi skutečně zadržovány protiprávně.

O přesných důvodech předčasného odchodu do důchodu a jeho nízkého výměru můžeme pouze spekulovat. Sám Havlíček sice označuje viníka tohoto kroku; byl jím podle něho ledečský děkan Václav Jedlička: „*S p. Jedličkou děkanem jsme spolu byli napřed velmi přátelský - potom ale že byl p. děkan plný extremu, z ničehož nic se okázal takovým mým nepřátelem, že jsem skrze něj od školy odstoupil roku 1845. On mne zahrado, kterou jsem skrze 9 roku užíval, vzal, skrze to byl jsem mnoho nemocný, a pak když jsem byl s mojí rodinou přestěhovaný v Jihlavě, on p. Jedlička na koleru v Ledči zemřel. Bůh mu odpusť!*“ Na jiném místě svých zápisků Havlíček vysvětluje, že do důchodu byl přinucen odejít v momentě, „*jak jsem odstoupil od klerikátu*“. Formulace je značně nejasná, s největší pravděpodobností tím myslel přestup od katolické církve k jiné. O tom, že Havlíček musel odejít z Ledče kvůli neshodám se zdejšími děkanem, svědčí také opis dopisu, jenž je nadepsaný: *Zadaná žádost od ledečského měšťanstva o 57 podpisech, aby V. H. v Ledči zůstal* (SLS s. 446). Dopis je prosbou zaslanou na královéhradeckou konsistoř, v němž padesát sedm podepsaných měšťanů žádá, aby Václav Havlíček mohl zůstat v Ledči jako učitel. Z běhu dalších událostí se dá usuzovat, jak konsistoř na dopis odpověděla. Děkan Jedlička byl zřejmě také příčinou dočasného odchodu Havlíčkovy rodiny z Ledče do Jihlavy, jelikož po Jedličkově smrti (28. srpna 1850) se Havlíček do Ledče vrací.

V této souvislosti samozřejmě na mysl přichází myšlenka, zda předčasné penzionování Václava Havlíčka nemohlo nějak souviset s činností jeho synovce Karla Havlíčka Borovského. „Velké“ dějiny této hypotézy příliš nenasvědčují.

Poslední údobí vlády knížete Metternicha (po smrti císaře Františka I.) nebylo poznamenáno žádnými rozsáhlejšími a tehdy neobvyklými represemi vůči poddaným. Karel Havlíček se sice v létě roku 1844 vrací z Ruska a na jaře 1845 se výrazněji zapojuje do kulturního života kruhu českých obrozenců, nicméně ze strany režimu nejsou známy žádné větší represe vůči Havlíčkově osobě nebo jeho okolí. Naše znalosti velkých dějin nás však nemohou opravňovat k žádnému jednoznačnému výroku. S velkou pravděpodobností můžeme vyloučit, že by činnost Karla Havlíčka přímo zapříčinila předčasné penzionování jeho strýce, nicméně nemůžeme vyloučit, že osoba známého novináře mohla úřednickou zlovůli posílit. Lze předpokládat, že pozdější osudy Karla Havlíčka předem znemožňovaly jakékoliv pokusy jeho strýce o napravení křivdy, jak jsme si mohli výše přečíst o jednom z nich z roku 1863 (tedy sedm let po Karlově předčasné smrti). Havlíčkova nízká penze a jeho stesky na ni jsou o to paradoxnější, že starý Havlíček bedlivě střežil každou zmínku o své osobě v různých školských - tedy státních - tiskovinách. Např. v roce 1864 si poznamenal: „*Školní ročník Kr. Hradecký r. 1864. str. 60. Seznam ctihodných a zaslužitých nejstarších p. učitelů, jsou tam 4 nejst. učitelové..... a 4. já Václav Jos. Havlíček*“. Takových opisů je v pozůstalosti několik.

Spekulacemi o Havlíčkově pensí jsme se dostali přímo do víru velkých dějin, které se v životě Václava Havlíčka promítly především díky jeho příbuzenskému vztahu ke Karlu Havlíčku Borovskému. V pozůstalosti se dochovaly pouze dvě přímé památky na Karla Havlíčka, jde o jeho autograf a nepatrný zlomek rukopisu básně (viz soupis pozůstalosti). Už tyto skrovné doklady svědčí o tom, že mezi strýcem a synovcem vztah existoval. O tom, jakou měl kvalitu, nás na několika místech informuje sám Václav Havlíček: „*Karel Havlíček můj synovec, nejprvnější publicista český a mučedník narozený v Boroví zemřel dne 31. října 1856 v Praze. Byl živ tedy 35 let 3 měsíce a 1 den. Viz o něm popsání v domovní knize II. 170 str. 168.*“ Zmíněná domovní kniha se bohužel nedochovala, ale i z této poznámky je jasné, jaké povahy byl vztah Václava a Karla Havlíčkových. Do SLS si Václav Havlíček na straně 221 s patrnou hrdostí poznamenal: „*Dle Čechoslovane jest 9 buditelů: Šafařík, Palacký, Hanka, Čelakovský, Jungmann, Kollar, Purkyně, Rieger zeť Palackého a Karel Havlíček, můj synovec.*“ Vztah ke Karlovi přirozeně souvisel s postojem Václava Havlíčka k českému obrozeneckému hnutí obecně. Dost o něm vypovídá třeba jen prostý zápis, jaký je třeba na s. 225 SLG: „*Epigram Karla Havlíčka mého synovce. Modli se Čechu k svatému Vojtěchu, že tě vzali samotní národové do cechu.*“

O vztahu strýce a synovce máme i jednu přímou zmínku; jde o poznámku velmi cennou, neboť Václav Havlíček v ní zachytil své dojmy ze slavnosti

v Borové, která se konala v srpnu 1962. Proslulý revolucionář z roku 1848 Karel Sladkovský pronesl na této slavnosti vůbec první veřejnou řeč v českých dějinách, v níž adoroval heroismus zemřelého novináře Karla Havlíčka; Sladkovský tak stojí první v nekonečné řadě projevů vyzývajících Havlíčkovu osobnost⁴. Těmito slovy zachytil slavnost strýc slaveného synovce: „Slavnost v Borové 19. srpna 1862, prodávala se brožurka, životopis Karla H. a jeho choti Julie od p. Jana Nerudy, a pamětní peniz, dostal jsem dva od p. Ferd. Hellera, když jsem schledal s paní Zdenkou (Havlíčkovou dcerou pozn. H. B.) a její paní tetičkou na kočáře. Program hudební od pp. Sladkovského, od Zvonáře Baraka a Schwarze. Byli jsme tam z našeho domu všichni, zvláště my tři. Já, Aloisie a její dcera Anna sme vezli z Velké Losenice s p. Anežkou ženou a vdovou Fr. Havlíčka. Bylo tam asi 4000 lidí z Čech, Moravy a odjinud.“ Václav Havlíček byl tedy obrozenskou společností pozván společně s ostatními nejbližšími příbuznými Karla Havlíčka (s nimiž se osobně stýkal, o tom ostatně svědčí i další citace uvedená o kus níže), což by se nemohlo stát bez toho, aniž by nebyly známy postoje Václava Havlíčka k českému obrození. My se o nich ostatně můžeme přesvědčit i z dalších vzpomínek, které s obrozenci i Karlem Havlíčkem úzce souvisí: „Ján Amos Komenský v Brandejse jsa vypovězen 40 let; poslední práce jeho bylo Labyrint (Bludiště) světa. Je tomu 3sta let co Hus pro svobodu osobní přesvědčeny byl od klerikalu v kostnici upálený; a Komenský pro rovnost a bratrstvo vypověděny. Tyto dva muže ctíme. Dne 2. září bude pomník Komenského již vystavený a odkrytý. N. l. v sobotu 26. srpna 1865. č. 174. Konsistoř Kr. Hradecka, vlastně Rais zapovídá kněžům a učitelům na slavnost 3. září t. r. jíti, potože pry byl nekatolík. N. l. 31. srpna.“ Velké dějiny nejsou v Havlíčkových poznámkách reflektovány jen skrze postavu slavného synovce, zajímavou poznámku si Václav Havlíček napsal např. k roku 1866. V tomto roce vyvrcholil spor mezi pruskou dynastií Hohenzollernů a rakouskými Habsburky o rozhodující vliv ve sjednocujícím se Německu. Pruská armáda vtrhla do Čech a na hlavu porazila rakouská vojska (rozhodující bitva se odehrála 3. 7. 1866 u Sadové u Hradce Králové). Vítězové hnali rakouské vojáky až někam k Mikulovu a obě vojska se jako velká voda přelila také přes Ledeč. Daleko autentičtější než neosobní statistické údaje o počtu mrtvých a raněných Čechů, o množství vyrabovaných statků a domů, o obětech epidemie cholery, kterou pruská armáda do země zavlékla, působí prostá Havlíčkova glosa „Mír mezi Rakouskem a Pruskem ... skoro všickni paní c. k. přednostové utíkali i s kasama před Prusáky. I tady v Ledči byli na začátek měsíce července 1866 půl škadrony Prusáku přez noc, a tady před nima ujíždělo několik tisíc našich vozů s císařskými věci. Potom naváděl

⁴ O Sladkovského řeči, která stála na počátku kultu Karla Havlíčka viz v citaci uvedenou Stichovu studii z roku 1996, s. 50

jeden c. k. přednosta představených, aby lid měli k pozdvižení. Jeden z nich ale odpověděl: Ať páni jdou napřed, a potom to pujde: zatím páni sami před Prusáky utíkají.“ Zdá se, že vztah vrchnosti a obyčejných lidí patřil přes všechny změny kulís ke konstantám českého společenského života.

Se slovním spojením „učitel na českém venkově v 19. století“ si většina současníků spojí idylický život, jak ho líčí Raisovi Zapadlí vlastenci. Leckteré oko nezůstane suché, vzpomene-li si jeho majitel na rozsáhlé pasáže tohoto románu, v nichž autor dojemně popisuje pevné odhodlání hlavních hrdinů-učitelů o povznesení národa z kulturního a především jazykového úpadku. Českému jazyku přisoudili obrozenci klíčovou roli při snaze o obrození národa. Proto je i pro nás zajímavé, jak se projevuje vztah k jazyku v poznámkách Václava Havlíčka - venkovského učitele zevními atributy tolik podobného zapadlému vlastenci. Očekávatelná péče o český jazyk se konkrétně projevuje především ve dvou rukopisných slovníčcích, které si Havlíček vedl. (Jde o Handbücher für einige Kunstwörter a slovníček, který je součástí zápisníku z let 1852-1860). Zde nalézáme překlady a vysvětlení nejrůznějších méně obvyklých slov. (Uvádíme namátkou několik příkladů, na prvním z nich je zajímavé, v jakém kontextu je použito slovo politický: *akcionář-člověk lakomý, falešný, politický, neupřímný... publicista-zvěstovatel, Verst ruský je 7 díl naší míle; varyto neb lyra je strunný nástroj, državní-šťastný*). Vedle toho se ve slovníčcích objevují další poznámky týkající se gramatiky a pravopisu (např. *česky se píše za nynějších časů Latinským písmem neb tak nazvanou antikvau tiskem*, následují příklady). Daleko více informací o Havlíčkově vztahu k jazyku se však dozvíme přímo z jazykové podoby jeho poznámek. Právě z toho důvodu jsem se rozhodl Havlíčkův text daleko spíše transkribovat než transliterovat. Změny, které jsem provedl viz v ediční poznámce. I když jde o soukromé poznámky, lze z nich vytušit, že jejich autor alespoň podvědomě počítal s tím, že je budou číst další čtenáři, navíc text je protkáno opisy mnoha úředních listin a oficiální korespondence, jejichž jazyková norma se nijak neliší od ostatních textů. Proto lze předpokládat, že Havlíčkovy poznámky zachycují normu psaného jazyka, jak vypadala na českém venkově v předminulém století. Čtenáře uvyklé na oficiální diskurz více či méně známých buditelů možná překvapí, že v Havlíčkových textech se neuplatňují pravidla pro psaní y/i, jak je navrhl Dobrovský (viz především nedodržování těchto pravidel v koncovkách slov). Také v proslulém sporu mezi zpátečnickými „auisty“ a pokrokovými „ouisty“ zůstává Havlíček věren tradičnímu přepisu dvojhlásky „ou“ jako „au“, stejně tak zachovává další zvyklosti (viz ediční poznámku). Z pravopisného hlediska si Havlíčkovy texty zachovávají mnohé rysy předobrozenecké (barokní) češtiny 18. století.

Z předchozích stránek by se mohlo zdát, že k církvi měl Havlíček jednoznačně negativní vztah. Zmínil-li se kdekoli o své nízké penzi, neopomene zdůraznit, že za to může „klerikální moc“. Z toho bychom mohli usuzovat na stejně negativní Havlíčkův vztah ke katolickému náboženství, avšak při bedlivém čtení zjišťujeme, že v tomto případě je situace poněkud komplikovaná. Vztah Václava Havlíčka ke katolictví byl zřejmě do značné míry podobný nejednoznačnému postoji jeho známějšího synovce. Alexandr Stich několikrát upozornil na charakter tohoto vztahu, který zdaleka nebyl jednoznačně negativní, jak kdysi tvrdili koryfeje komunistické literární historie. Poměrně známá je například Havlíčkova satira z roku 1847, v níž reagoval na valné shromáždění výboru Národního muzea. V úvodu této parodie Havlíček prosí svatého Jana Nepomuckého: „Svatý Jene z Nepomuku / drž nad námi svoji ruku! / ať nám Bůh dá, co dal tobě, / by náš jazyk neshnil v hrobě!“ Epigram vyzývající jiného českého patrona jsme citovali výše.

Není náhoda, že o charakteru vztahu Karlova strýce Václava ke katolictví se můžeme přesvědčit na základě Václavovy vzpomínky na pouť právě ke svatému Janu Nepomuckému, kterou Václav vykonal v Praze v roce 1862 (s. 118 SLG): „Já V. H., náš František, p. Šubrt, p. lékařník, p. stavitel, p. Jakubiček, p. Schonauer; pak p. Urban řezník. Z Ledče o 3 hodinách ráno, a přijeli jsme do Kolína a za 12 jízdného až do Prahy po železnici. Tam obdržel každý stříbrný penízek s bílou a červenou pentlí. Byli jsme jako zpěváci. Já a náš František jsme byli do hostince Štupart blíž star. Ungeltu u kostela sv. Jakuba posláni. Potom 16. května do Conviktu na zkoušku, kde měl náš J. J. kníže Turn Taxis vyborné nás přivítání, nás bylo všech zpěváků 820 asi 52 sborů. Potom jsem byl na hradě na slavné mši svatě. Měl ji M. P. arcibiskup. Pak byla zkouška na Žofině odpoledne dne 17. května, tam odtud velká procesy s 8 prapory po 6 v řadě. Napřed 200 tenoristu. Odtud do divadla zatimního nového českého. Tam jsme zpívali na divadle 1: Hospodine! atd. Mezitím hrál housle p. Ferd. Laube, 1. virtuos a zpívala polka Helena Závíška. Mezitím jsme také navštívil Frant. Havlíčka čp. 87 v Jirchářské ulici, ale on nebyl doma.... Tak jsem byl 17. května 1862 hledat Zdenku Havlíčkovu a našel jsem ji na Petřském náměstí čp. 184 u Poříčské brány u p. Jaroše, Je jí 13 let a líbala mě ruku a vedla mě na Žofin“. O tom, že v Havlíčkovi zanechala slavnost velký dojem, svědčí také to, že průběh oslavy si zaznamenal ještě jednou na desky zápisníku, který je poněkud záhadně datován lety 1852-1860: „17. 5. 1862 p. Ferdinand Laub 1. Houslista v nar. Divadle v Praze a p. Strakati tam z mě piksle šňupali, a mne pozdravovali (Havlíčka) ... sbor jsme tam se 700 zpěváky zpívalo. Hrabě Thun Taxis zastupce Hlaholu, p. Lukeš, p. Heller byli řiditele v Hlaholu. Dne 16. 5. byla v convictu zkouška. 17. 5. na Žofině ráno Hlaholu zkouška a šli jsme s 8 praporama po 6 všech 800

z Žofina do nového divadla, tam byla produkce, jak vejš znamenáno, vše výborně a bez vší demonstrace se odbylo. 18. 5. u Apola byla hostina, kde pani Sokolove s námi přes 800 osob bylo, ale ktolika bylo jen 11 posluhovačů, proto také jsme nebyli obslouženi, že po 80t se platilo, přec jich mnoho odešlo jinam se naobědvat.“ Uvědomíme-li si, že jde o druhou polovinu devatenáctého století, může nás překvapit velkolepost poutní slavnosti, jež z poznámek vysvítá. Ze současných historických studií i z dobových zpráv však víme, že svatojánské poutě patřily k nejokázalejším slavnostem, které Praha po celé 19. století zažívala. Svatojánský kult začal nabývat masového charakteru v průběhu 17. století a svého vrcholu dosáhl v souvislosti s Janovou kanonizací v roce 1729 (za svatého byl Jan Nepomucký prohlášen 19. března t. r.). Češi svatořečení řádně oslavili v oktávu od 9. do 16. října. Tato oslava byla vůbec nejvelkolepější a nejmasovější barokní slavností v zemích Koruny české.⁵ Každoroční připomínkou Janova svatořečení pak byly květnové poutní slavnosti, které se konaly v oktávu od 16. do 23. května. Ačkoliv barokní patos již dávno zmizel v propadlišti dějin, nezanechal po sobě jen podivuhodné duchovní stavby, ale stejně velkolepé slavnosti, které ho velmi dlouho přežívaly až někde do 20. století. (Ještě v letech 1885 – 1890 přijíždělo po železnici na pražské poutní slavnosti jedenadvacet až třicet tisíc venkovanů.)

Na Havlíčkově textu je velmi zajímavé neustálé mísení čistě poutních (chtělo by se říci duchovních nebo náboženských) slavností (zejména příprava na mši a její průběh), s momenty, které měly výrazně národní podtext: stříbrný penízek měl stužky v národních barvách, po mši se šlo zpívat a hrát do tehdejšího Prozatímního divadla - symbolu národního hnutí (základní kámen k budoucímu Národnímu divadlu byl položen teprve v roce 1868). Z těchto zpráv je patrné, že obrozenecké hnutí vyrůstalo z barokních a tudíž katolických kořenů více než by si sami obrozenci, potažmo následující generace ideologů české státnosti, přáli.

Nejednoznačný vztah ke katolictví, který je zřejmý z Havlíčkových poznámek, pouze odráží rozpor mezi přitažlivým duchem barokního katolictví a funkcí katolické církve v Rakousku v 19. století v systému vládního establishmentu. Právě z těchto kořenů mj. vyrůstá zřetelná diskrepance mezi tehdejší oblibou nejrůznějších církevních slavností a odporem k církvi jakožto instituci podporující vládnoucí kruhy.

Havlíčkova zpráva je zajímavá i tím, že Jan Nepomucký byl obrozenci vnímán jako český patron; předpokládalo se tedy, že za svého života hovořil česky. Víme, že česky mluvící strana si nárokovala absolutní právo na světě již minimálně od onoho 18. století. Svědčí o tom např. proslulé kázání Františka de Waldt Boěmici praeconium idiomatis (Chvála českého jazyka),

⁵ K tomu viz Vlnas 1993, s. 159-191.

v němž de Waldt mj. říká: „Kdo nectí jazyk svatého Jana, slavného Čecha, nectí opravdu ani samého tohoto světce, ten však kdo ho nectí, kdo pohrdá jeho řečí mateřskou, jelikož pohrdá i samým jeho jazykem, jímž tuto řeč článkoval a vyslovoval. Ty věci, které bývají dotýkány svatým a neporušeným jazykem svatého Jana, slavného Čecha, už tím samým jsou úcty hodné! Proč ne také sám jazyk neboli řeč česká, kterou od své matky záhy, abych tak řekl, se samým mlékem ssál, a které užíval vždy od útlých let, kterou mluvil a potom kázával, neměla by být skrze něho úcty hodnou? ano tím více, když ty věci, které se jen zevně dotýkají, jsou účastny posvěcení, česká pak řeč byla v jazyce svatého Jana čímśi vnitřním, a proto se třeba domnívat, že byla skrze něj hojnější měrou posvěcena.“⁶ Už v 18. století byla oslava Janova života spojena s oslavou českého jazyka; odtud tedy pramení prolínání motivů, které budou později označeny za národní, s motivy duchovními. Ovšem stejně jako český hovořící komunita považovali Jana Nepomuckého za svého také německy hovořící obyvatelé našich zemí. Moderní historická bádání neprokázala jakým jazykem Jan Nepomucký skutečně mluvil.

K naší malé radosti tvoří velkou část Havlíčkových rukopisných poznámek výpisky z dobových tiskovin. Jednoznačně nejčastěji je citováno z nejreprezentativnějšího a nejrozšířenějšího deníku té doby - mladočeských Národních listů a občas z Humoristických listů (humoristického časopisu, který vycházel v letech 1858-1941, od roku 1861 se v něm začala objevovat i politická témata; Havlíček si z něj opisoval především xenofobní poznámky o Židech a různé písně); jednou uvádí Havlíček jako pramen své citace Čechoslav, (jeden z prvních časopisů českých obrozenců vydávaný v letech 1820-1825 jako týdeník a v letech 1830-1831 jako příležitostný sborník; můžeme předpokládat, že Havlíček mohl mít při své účtě k psanému slovu časopis ve vlastnictví ze starších dob, nebo citaci převzal odjinud). Více pramenů poznámek jsem nenašel. Havlíček si například opisoval recepty na výrobu inkoustů, na přebarvení šedých vlasů načerno, na výrobu voňavek, nových slitin, na odstranění starého olejového nátěru, na udržení kvasnic „přez jeden rok v dobrém stavu“; dále jde o poznamenání nejrůznějších kuriozit a pro pisatele zaznamenání hodných zpráv z celého světa i domova (zač se prodávají otroci v Americe, telegraf atlantský, největší tunel na světě, sopka Etna, daně v Londýně v roce 1863, parní mlýn v Kutné Hoře, spotřeba piva v Čechách, železný papír z Ameriky, který se dá libovolně zmačkat a zase narovnat atd. atp.) Některé texty jsou velmi kuriózní, pro ilustraci ocituji jeden z mnohých, který může být užitečný i současníkům, chtějí-li s jistotou předpovídat příchod blížící se bouřky: „Pijavka zvoní, malý byt, bouřka: Pijavka dá se do malé

nádoby naplněné jistou mírou vodou. V té nádobce je ponořena úzká trubička, a ta vystupuje přes roh. V té trubičce je malá zátká slonove kosti spojená s nitkou ke zvonečku. Pijavka utíká do trubičky, a hne zátkou a zvonek zazvoní, že bude bouřka.“ Zřejmě nejpodivuhodnější vynález však Havlíček neopsal z žádných novin ani časopisů. Jedná se o spolehlivý návod, jak zabránit blížící se bouřce. Zda ho sám Havlíček někdy úspěšně použil, se bohužel ze zápisků nedozvídáme: „Větrný roh Triton, prostředek proti krupobití zkoušený od Řeku, Římanu na lodích na moři.... Já mám takovou triton, říkáme ji Velký šnek; může na ní troubit, a nebo prášek z něj strouhat pro psotník dítěti. Je dotýkaná v Římě. Koupil jsem ve Vostrově od chalupníka Prasátko jménem. Zachází s Tritonem takto: Blíží-li se bouřka, můžou dva mužové s mosazným nahubou bez ustání naň troubit, tak buď na konci neb jinde, rozptýlí se oblaka...“

Václav Havlíček by byl špatným učitelem a písmákem, kdyby nevěnoval část svých poznámek historii města, v němž žil. Dějinám Ledče se Havlíček věnuje v části SLG (na stranách 47- 94; jde o část nadepsanou „Ledeč. Pamětnosti. Sepsané od Venceslava Jozefa Havlíčka 1857.“). Většina faktů a dat, která Havlíček ve svých poznámkách uvádí, je citována z městské knihy (Jako pramen ji uvádí sám Havlíček, např. na s. 50 je poznámka: „Stojí v rádním domě ledečském v knize nazvané dřevěná poznamenáno....., na s. 52. „Vejtah z knihy v radním domě v Ledči mající.“), popřípadě z listin, které jsou dodnes v městském archivu (jde o různé přílohy ve formě vložených listů jako např. *Opis Privilegia města Ledče nad Sazavou od J. V. Císaře a krále Ferdinanda III. roku 1637 24. srpna, na všechny budoucí časy... Dostal jsem tito Privilegia od p. Lažanského jménem Fasse r. 1836. Nyní 1866 toto poznamenání jsa 82 let starý...*). Díky Eduardu Doubkovi a Josefu Plevovi jsou tyto informace běžně dostupné v jejich knihách, které se ledečskou historií zabývají. Na straně 59 sice Havlíček upozorňuje, že na následujících řádkách nejde o vědomosti čerpané z městské knihy, ale o „*Opis o městu Ledči, který jsem já (V. Havlíček) dne 2. října 1863 od p. Ant. Marka a on od p. Loukotky má*“. Podrobnější údaje o původu tohoto rukopisu se bohužel z knihy nedozvíme, ale obsažené poznámky jsou opět totožné z Doubkovými a Plevovými informacemi. Rukopis začíná charakteristikou města: „*Po levém břehu řeky Sazavy (tj. jak voda teče) stojí město Ledeč s 254 domů, a po pravém břehu zámek a Horní Ledeč s 19 domky; obyvatelů se čítá 2093 duší. Městská radnice r. 1824 přestavěná. Socha P. Marie na náměstí byla zhotovena roku 1770 od řezbáře Jakuba Teplého, nákladem rozličných dobrodinců. Děkanský chrám byl založen r. 1509 v sobotu před sv. Trojicí panem Burianem Ledečským z Říčan..... Na hřbitově kostel vystavěn roku 1585, zděný most zámecký r. 1838. Po této charakteristice následují dějiny města:*

⁶ Použili jsme překlad Josefa Vašici z novodobé edice textu z roku 1938.

Listinou od r. 1186 darem dává Eliška kněžna česká Johannitům dědinu, jenž slove Leděč v župu Uřeřov, což kral Přemysl r. 1199 stvrdil. Dle usudku p. Hermegilda Jirečka má se touto osadou rozuměti nynější město Leděč v tehdejší župě Uřeřovské srovnávající se s děkanátem Štěpanským, v jehož obvodu kostel Leděčský v pozdější době nalézáme.⁷ Dle jejích úvah se spíše pravdě podobá, že byl již toho času, ač nestal-li se brzy na to hrad Leděcký sídlem vládků, nazvaných z Ledče, kteří zde až do skončení rozbroju Husitských vládli. - rytíř Sigmund z Ledče (+ 12. října 1220 v Praze); rytíř Bohuslav z Ledče (+ 1278)...

U jedné informace se musíme zastavit podrobněji. Pokud je mi známo, současní měšťané ledečtí neznají žádnou pověst o tom, kterak Leděč ke svému vzniku přišla. Z Havlíčkových poznámek vysvítá, že v minulém století mohlo mezi ledečskými měšťany existovat jisté povědomí a jakémsi náznaku takové pověsti. Zřejmá historická nepravděpodobnost této představy však asi vedla k jejímu postupnému zapomenutí. Nejlépe bude, když poskytneme prostor přímo Havlíčkovi: „Kdyby Leděč vystavená aneb kterého času zámek Leděcký na té skále vystaven byl, nenalézá se poznamenáno, tedy jen tradice se mluví, že předtím zde město Miserov velmi rozlehlé a znamenité město obchodné bylo, důkaz toho, že ves Hradec v knihách předměstím poznamenáno stojí a že orač na polích k straně vsy Habrku grunty od bývalých stavení vyorává; tež to, že někdy slavne město byla, dokazuje až dosaváde několik domů se znaky stavovskými naznačené, že pry zde stavove shromáždění a radu měly; tež to, že zde trhove slavní vždy do 6 tyhodnu trvali, kdežto až z Libska kupci sem se sjížděli. Na dukaz, že město lidnate bylo, nachází se v hrnčářské pokladnici poznamenano, že tu 400 cizích hrnčářských tovaryšů pracovalo; a co více zde od jiných řemesel jako od soukeníků a t. d. že tu farní kostel nasledovně zámek i město před 13 ti a 14tým stoletím stal, to se poznává z popsání v Pražské c. k. knihovně, jakž se o tom dole dále jednati bude. Hned od dávných časů stála škola na krchově vedle řeky celá na hlínu stavená, pozustavajíc z obydlí pro kantora a jednou učebnicí“.

Havlíčková úvaha je samozřejmě pro milovníky dávné historie, která o sobě jen nerada vydává přímé důkazy a o to větší prostor poskytuje nejrůznějším spekulacím, neobyčejně přitažlivá. Bohužel nemusíme být erudovanými historiky, abychom tento text více než zpochybnili. Že se „tradice mluví“ samozřejmě není žádným důkazem. Jestliže orači v 19. století vyorávali v polích pozůstatky bývalých stavení, nemuseli vyorávat pozůstatky po velkém městě, zaniklých vesnic je po Čechách rozeseť nepočítaně. Ze zaniklých sudetských osad např. na Tachovsku velmi dobře víme, že opuštěná vesnice se sama srovná se zemí během 40 let, a pak už stačí, aby vymřela generace, která

existenci vesnice pamatovala, a bez písemných záznamů zmizí v propadlu zapomnění. V Ledči žádné domy svědčící o prastarém a velkolepém původu Ledče nestojí a nestály ani v minulém století. Eduard Doubek na s. 28 uvádí mezi zaznamenání hodnými domy pouze několik staveb na náměstí patřících drobné šlechtě a dva domy v podhradí. To spíše tajuplné erby provokovaly lidskou představivost. Majiteli těchto „stavovských zámků“ byli nejspíše příslušníci drobné, původně vesnické šlechty, kteří se do Ledče začali stěhovat v průběhu 16. století. Dle Františka Plevy měli domy v Ledči pánové Dobřenští z Dobnic, Kalenicové ze Zruče, Lukavečtí z Hněvkovic, Vražďové z Martinic, Rašínové z Risenburka a další.⁸ O nějakých shromážděních nebo schůzích šlechty v Ledči neposkytují dostupné prameny žádnou zmínku. Velké trhy „do 6 tyhodnu trvajících“ patřily k provozu každého většího středověkého města, jímž Leděč bezesporu bývala. Čtyři stovky cizích hrnčářských tovaryšů jsou spíše dokladem velkolepé a záviděníhodné hrnčářské tradice, která město Leděč dlouhá staletí charakterizovala; Havlíčkovu myšlenku můžeme považovat za ozvuk pro devatenácté století již vzdálené slávy, nicméně důkazem potvrzujícím Havlíčkovu představu být nemůže. Stavby kostela a hradu o velkolepém prastarém městě také nesvědčí. Hrad vznikl někdy ve XIV. století na místě dřevěné tvrze a současný kostel začali stavět v 15. století vladkové z Ledče zřejmě na místě původní větší kaple.⁹ Není mým cílem znevažovat historické úvahy kantora a písmáka minulého století, na nesrovnalosti z pozice současného běžného středoškolského pohledu na historii jsem však poukázat musel. Přes všechny námitky je tato Havlíčkova zpráva zajímavou pozvánkou do historických představ ledečských měšťanů v minulém století.

Pro regionální badatele budou zřejmě daleko cennější historické poznámky, které si Havlíček vedl o době, již sám zažil. Právě v tomto je Havlíčkova posedlost po tom, aby vše bylo písemně zaznamenáno, neocenitelná. Na straně 78 začíná výčet a charakteristika: „Paní děkanové mé paměti“ (od roku 1806 od děkana Jána Šudy až do roku 1862, kdy se děkanem stal Antonín Liška). Na ně navazují „paní kaplaní mé paměti“ (od roku 1818 až do roku 1863), „pání učitelove a podučitelove, mladenci neb pomocníci“. Tato část knihy je zakončena shrnující zprávou o tom, jaké bylo „roku 1863 Leděč učitelstvo na veřejný škole“. Poznámky věnované dějinám Ledče pak zakončuje „Zpráva o Zpěváckém spolku založeném roku 1860“. Díky spolehlivosti jiných Havlíčkových údajů můžeme důvěřovat i datům a dalším cenným historickým faktům uváděným u těchto vzpomínek. Právě tyto poznámky jsou pro regionální badatele vhodným doplňkem k již známým pramenům o dějinách Ledče a okolí.

⁷ Srovnej Doubek 1957, s. 11 a Pleva, 1997 s. 7.

⁸ Pleva 1996, s. 29.

⁹ Ibidem s. 13.

Ediční poznámka

Jelikož styl Havlíčkovy psané řeči považuji za nedílnou součást jeho pozůstalosti, rozhodl jsem se jeho poznámky spíše **transkribovat** než transliterovat. Pouze jsem přepsal „j“ na „i“ v těch případech, kdy „j“ označuje foném skrytý dnes za grafémem „i“ (pjše); obdobně jsem přepsal „w“ na „v“ (nazwanau); „g“ na „j“ (nyněgších); „au“ na „ou“ (nazwanau) apod. Interpunkci, kvantitu, velká písmena, psaní s/z; i/y a další pravopisné jevy, které se většinou přizpůsobují pravidlům současné češtiny, jsem nechal původní.

Citovaná literatura

- Doubek, E.: Z historie města Ledče n. Sáz. 1. vyd. MNV Ledec n. Sáz. 1957. 49 str.
 Pleva, F.: Ledec nad Sázavou – dějiny města. 1. vyd. Ledec nad Sáz. 1997. 172 str.
 Stich, A.: Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi. Praha, Torst 1996. 331 str.
 Vlnas, V.: Jan Nepomucký – česká legenda. Praha, Mladá fronta 1993. 287 str.
 de Waldt, F. O.: Boěmici praeconium idiomatis. Chvála českého jazyka. Praha, Pourova edice 1938.

Prameny: viz příloha

Příloha: Soupis osobního fondu Václava Havlíčka z pozůstalosti Rozvity Kotoučové umístěné v Památníku národního písemnictví na Strahově.

Doklady

- cestovní pas Václava Havlíčka z roku 1801, 1 kus
- doklady školy v Ledči nad Sázavou z let 1782 – 1844, 7 ks
- Důkaz pilnosti a dobrého chování z 2. třídy Vincoslava Havlíčka (1831), 1 kus
- úmrtní list Silvestry Havlíčkové (1829), 1 kus
- podací lístky Barbory Kleinwächterové z let 1856 – 1861, 7 ks

Korespondence vlastní**= přijatá:**

Havlíček František (synovec)	1	1841
Havlíček Hynek (syn)	2	1861
Havlíčková Anežka (manželka synovce)	1	b. d.
Kleinwächterová Barbora	5	1858 - 1861
Loukotka Václav	1	1834
Sadilová F.	1	b. d.

= korporace:

C. k. okresní úřad – Ledec nad Sázavou	1	1865
Oberamt – Ledec nad Sázavou	1	1824

= odeslaná:

Havlíček Václav		
ředitelství panství Karlswald - Štoky	1	1804
C. k. Presidiu místodržitelství – Praha		
a Janu Müllerovi (neoddělitelné koncepty)	6	1861

Korespondence cizí

Havlíček František (synovec V. Havlíčka)		
Úvěrnímu spolku – Ledec nad Sázavou	1	b. d.
Havlíčková Marie Apolena (dcera V. Havlíčka)		
Havlíčkové Aloisii (vnučka V. Havlíčka)	1	1871
příloha: dopis Marie Janečkové Aloisii Havlíčkové (neoddělitelný)		
Jelen Alois Jan		
Havlíčkově Karlu (syn V. Havlíčka)	1	1842
Kleinwächterová Barbora		
Okresnímu soudu – Ledec nad Sázavou	1	1858
Müller Filip		
správě Tabak und Siegel – Wien /?/	1	1828

Rukopisy vlastní

- „Vysoce důstojnému pánu..... Gratulační adresa Janu Nepomuku Horníkovu, smrdovskému faráři a školnímu dohlážiteli (1819), rkp., 2 ll /uloženo ve velkém kartónu!/
- Handbücher für einige Kunstwörter. Slovníček, rkp., 20 ll (1 kus)
- Jozef Egyptský. Opis (úprava?) divadelní hry se zpěvy, rkp., 32 ll (1 kus)
- krasopisné předlohy z roku 1828, rkp., 2 ll
- Modlitba k svatému Františku Xaveriusovi. Modlitba (na rubové straně rytina sv. Františka), rkp., 1 list
- Na den sv. Václava. Zápis chorálu Svatý Václave + notace, rkp., 1 list

- Napis. Pokusy o náhrobní nápisy pro rodinu Havlíčků (i chronogramické), rkp., 1 list
- Píseň prosební. Zápis písně z roku 1825 + notový záznam, rkp., 2 ll
- Quarteta. Záписы + notové záznamy dobových a národních písní (1853), rkp., 9 ks (223 ll)
- Schönschreiben. Vzory písmen (1837), rkp., 12 ll
- Slámu pěkně obarviti, peří obarviti. Záписы receptů, rkp., 2 ll
- Stadt Ledetscher Gedenkbuch. Pamětní kniha s přílohami, rkp., 84 ll + 28 ll příloh (vložených), chybí přílohy D, 21, 24 (přílohy: doklady k ledečské škole z let 1818 – 1836, lékařské vysvědčení a opis vysvědčení z pražské lékařské fakulty Karla Havlíčka (syna), Havlíčkův opis císařského privilegia města Ledče nad Sázavou z roku 1637, opisy zpráv o ledečských živelních pohromách, korespondence přijatá V. Havlíčkou: Černý Václav, 1 dopis, 1835, Horník Jan Nepomuk, 1 dopis, 1828, Lederer, 1 dopis, 1831, úřední korespondence od Okresního školního úřadu v Lipnici a od Vrchního úřadu v Ledči aj.) /uloženo ve velkém kartónu/
- Stadt Ledetscher Schule. Pamětní kniha (opisy oběžníků, provolání, školních dokladů, žákovské úlohy, lidové recepty, recepty na výrobu inkoustu, texty dobových písní, výpisy z novin aj.), rkp., 368 ll (1 svazek); příloha: tisk o zakládání školních knihoven (1821), 1 kus
- U sv. Trojice varhany. Vzpomínkový článek, rkp., 1 list
- Učení. Přehledná nauka o notách, rkp., 1 list
- zápisníky z let 1852 – 1860 a 1862 – 1863, rkp., 2 ks
- záписы vlastních úprav písní (s notovými záписы), rkp., 10 ll
- Záznam pamětihodností od r. 1810 až do r. 1817. Pamětní kniha (záписы obsahů brodských kázání, recepty aj.), rkp., 36 ll (1 kus)
- David Alois: Nový kalendář na obyčejný rok 1833. Tisk s rkp. poznámkami V. Havlíčka, 1 kus
- Fryčaj Tomáš: Katolický kancionál (Brno 1822). Tisk s rkp. poznámkami V. Havlíčka, 1 kus (popsáno 220 ll); příloha: písně s notacemi, rkp., 6 ll

- Prorok 1862. Nový pražský kalendář 1856. Velký národní kalendář 1863. Občanský kalendář koruny svatováclavské 1868. Tisky s rkp. poznámkami V. Havlíčka, 4 ks (popsány 32 ll)

Rukopisy cizí

- Havlíček Martin: Pomarančový mehlspis. Záпис receptu, rkp., 1 list
- Havlíček Borovský Karel: „...po vědách snahá...“. Fragment básně, rkp., 1 list
- Havlíček Borovský Karel: podpis z dob studií, rkp., 1 list
- Havlíčková Růžena: školní sešit z dějepisu (fragment), rkp., 1 kus
- Havlíčková Růžena: výpisky z poezie i prózy (1890 – 1895), rkp., 2 ks
- Holtzbecher Jan /?/: Píseň pohřební aneb funusní. Spolu sedm žalmů. Texty písní + notové záznamy z roku 1739, rkp., 59 ll
- Horák Antonín: Některé recepti z herbáře Šalomouna, krále moudrého. Lidový herbář z roku 1804, rkp., 9 ll /uloženo ve velkém kartónu/
- Kysela J.: Důvěrnost v Boha. Text mešní písně, rkp., 4 ll
- Střela z Rokyc Vilém Oldřich: poslední vůle z roku 1686, rkp., 8 ll

Tisky a výstřižky

- kalendáře Františka Havlíčka z let 1875 – 1901, ve dvou zmínky o Karlu Havlíčkovi Borovském, 3 ks
- Nový zpěv o radostném shledání dobrého otce se synem svým (Chrudim, S. Pospíšil, 1862). Text písně, 1 kus
- drobné tisky ke jmeninám Aloise Jana Jelena (1842), 3 ks
příloha: pozvánka na koncert Žofieiny akademie z roku 1842, 1 kus
- Prager Zeitung, roč. 1846, č. 67. 1 kus
- Stavové. Tištěný obraz ručně kolorovaný, 1 kus
- příloha: fragmenty účtů a rukopisů, jimiž byl obraz v 19. století vyspraven
- rytiny z českých kalendářů 19. století (Jiří Poděbradský, Karel IV., Bohemia, Ferdinand I., „Kutenberg“, štít města Prahy, hlavy dobytka), 7 ks

- tištěná fotokopie zatykače na Karla Havlíčka (reprodukce ze Zvonu), s připojeným textem, 1 kus
- tištěné mapy Ameriky, Arábie a Rakouska, 1. pol. 19. století, 3 ks
- modlitby k Panně Marii a k sv. Františkovi Serafinskému, 3 ks
- tištěný vzorník malých a velkých písmen (fraktura, 19. stol.), 2 ks /uloženo ve velkém kartónu/
- útržek titulního listu, 1 kus
- vyobrazení nových rakouských bankovek (1825), 1 kus

Fotografie

Menzel Julius: Václav Havlíček s ženou Barborou, roz. Špinarovou (kol. r. 1850), 1 kus

Varia

- Cantate. Text a notový zápis kantáty s věnováním královéhradeckému biskupovi, v ozdobném vystřihovaném rámcí (1846), 1 kus
- Čech – Němec. Perokresba, 1 kus
- kresba města Abby v Maďarsku, kombinovaná technika, 1 kus
- Ledeč nad Sázavou. Kresba tužkou (nedokončeno), 1 kus
- pomocné listy k výuce kreslení, kresby tužkou, akvarely, kombinované techniky, 11 ks
- Světlá nad Sázavou. Kresba tužkou (nedokončeno), 1 kus
- Drahotín František: Klanění Tří králů. Vystřihovaný obrázek, 1 kus, příloha: fotokopie, 1 kus
- Drahotín František: Útěk do Egypta. Vystřihovaný obrázek, 1 kus
- ozdobný lístek s podpisy (nalepený v deskách), 1 kus
- dětské vlásky Jana Křtitele Petra Pavla Havlíčka, 1 celek

JOSEF MAHLER, ZAPOMENUTÝ VYNÁLEZCE

Milič Jiráček

Rodina Mahlerova z Kaliští se proslavila jako zdroj hudebních talentů, s hvězdou Gustava Mahlera v čele. Členové této rozvětvené rodiny však prokázali a uplatnili své talenty i v jiných směrech. Potomci jedné větve, která přesídlila z Kaliští do Německého Brodu, se uplatnili jako organizátoři a manažeři významného výrobního podniku a jeden z nich - Josef Mahler - i jako významný, avšak dnes neprávem zapomenutý vynálezce. Převážná část této činnosti je úzce spojena s Německým Brodem a patří proto do jeho historie.

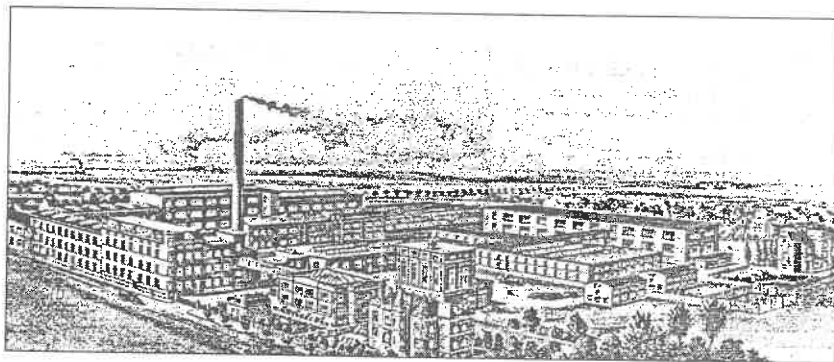
Josef Mahler

Pradědeček Josefa Mahlera Šimon (*1790) se narodil na Lipnici, kde rodina sídlila před přestěhováním do Kaliští kolem r.1828. První Šimonův syn z jeho 10 dětí - Bernard, otec Gustava Mahlera, se narodil ještě na Lipnici (1827), další - Leopold - již v Kalištích (1930). Rok nato se narodil dědeček Josefa Mahlera - Josef, též v Kalištích. Šimonův malý podnik na malé vesnici nemohl uživit tolik potomků a ti musili hledat uplatnění mimo rodnou obec. Bernard, přestože jako prvorozený zdědil otcův podnik, se odstěhoval do Jihlavy. Josef zamířil do Německého Brodu, nejpozději po smrti Šimona Mahlera v r.1865, kde převzal jeho

brodský domek čp.40 (Horní předměstí) a v něm i hokynářství. Oženil se v r.1857 s vdovou Barborou Federovou roz. Neumannovou (*1832). První syn Albert se narodil v r.1856, druhý syn Vilém v r.1864. Po Vilémovi následovala July (1869), dále Viktor (1871) a Leopold (1872). Rodina získala později dům čp.10 v Horní ulici. Ve 30tých letech je adresa Josefa Mahlera: Beckovského 65, Brzorádova 407.

Dědeček Josef je uváděn v mahlerovském rodokomenu jako obchodník s obilím a potravinami, začínal však asi dosti skromně spíše jako hokynář

Rozvoj závodu nezbrzdil ani požár v r.1909. Do světové války se závod rozrostl a na 250 pletářských strojích zaměstnával již přes 300 (nebo 420) pracovníků. Válka měla pochopitelně za důsledek změnu výrobního programu s předností pro armádní dodávky. Po smrti Viktorově v r. 1916 se vedení závodu ujímá sám Vilém a po válce se snaží závod zmodernizovat. Proto posílá Josefa na rok do USA a ten po návratu pomáhá při modernizaci a zavádění nových strojů a pracovních postupů, s kterými se v USA seznámil. O jeho pronikání do textilní problematiky svědčí i jeho patent na pořizování barevných vzorů na pletených výrobcích [6], který podal v USA v r. 1927 a získal v r.1930. Strojový park dosáhl počtu 1 000 pletářských strojů, počet zaměstnanců stoupl na 900 [2].

Firma „Bratři Mahlerové“

V r.1932 zasáhla závod světová krize. Aby firma získala kapitál, přeměnila se na akciovou společnost "Bratři Mahlerové a.s.". Problémy rostly a v r.1933-1934 bylo nutno omezit výrobu. Firma však nesáhla k výlukám a propouštění. Zkrátila pracovní týden až na tři dny. Již v r.1935 však nakupuje firma stroje na výrobu punčoch, podařilo se jí získat levně velkou zásobu umělého hedvábí a díky exportu dochází k opětovnému rozjezdu výroby. Závod byl rozšířen o moderně vybavenou barvírnu, mercerizárnu, bělírnu a skárnu i o pomocná oddělení.

Hanuš i Josef šli zřejmě ve stopách svého otce a strýce. Po studiu na gymnasiu se zaučovali do chodu závodu. Jejich otec Viktor umírá v r.1916 a výchovy obou synovců se ujímá strýc Vilém, který vede dále rodinný závod sám. Významným krokem bylo již zmíněné vyslání Josefa na zkušenou do USA. Jel tam s malým finančním zajištěním a příkazem, aby se nevracel dříve než za rok [7]. Byl zpočátku nucen se živit pomocnými pracemi, později se mu zřejmě podařilo dostat se do textilního průmyslu, kde si všiml vybavení

i pracovních postupů. Získal při tom pochopitelně i důkladnou znalost angličtiny. Své zkušenosti uplatnil po návratu nejen v provozu, nýbrž i při zavádění výroby pletacích strojů, kterou se závod po nějakou dobu zabýval. Josef se věnoval technickým otázkám a vybavování závodu novými stroji, zatímco Hanuš se zaměřil na řízení a administrativnímu vedení.

Patented June 24, 1930

1,768,125

UNITED STATES PATENT OFFICE

JOSEF MAHLER, OF NEMECKÝ BROD, CZECHOSLOVAKIA, ASSIGNOR TO FIDELITY MACHINE COMPANY, OF PHILADELPHIA, PENNSYLVANIA, A CORPORATION OF DELAWARE

PROCESS OF PRODUCING PATTERNS ON PLATED KNITTING AND THE CORRESPONDING PRODUCT

Application filed October 10, 1927, Serial No. 225,408, and in Czechoslovakia July 1, 1927.

První americký patent Josefa Mahlera

V r.1925 se Josef žení s Hanou Müllerovou, dcerou továrníka z Nového Města n. Met. Mají dvě dcery Hanu (*1927) a Helenu (*1931) [3]. V r. 1937 se vzdává strýc Vilém vedení závodu [2], přesídluje do Prahy, kde žije do své smrti v r. 1941. V tomto období však již leží vedení závodu zřejmě nějakou dobu jen na Hanušovi, protože začátkem třicátých let se Josef začíná zabývat stereoskopickou fotografií a kinematografií. Věnuje tomu nemalé prostředky, takže není vyloučeno, že jedním z důvodů jeho emigrace do USA v r. 1937 mohly být i ekonomické příčiny. M. Broncová vzpomínala, že Josef Mahler stěhoval do USA i nábytek, takže počítal s delším pobytem. V květnu 1939 se na základě usnesení valné hromady akcionářů opět mění název závodu a to na "Továrna na pletené zboží a pletací stroje dříve Bratři Mahlerové" [3]. Ale to již i Hanuš musí opustit závod. V r. 1939 následuje pod nacistickou hrozbou Josefa do USA i Hanuš s manželkou Edith, jejich syn Jiří umírá v tomto roce v Praze. Po válce se sice vrátil, aby převzal rodinný závod, nepovedlo se mu to však a vrací se definitivně zpět do USA.

Pokud lze soudit z osobních svědectví a fotografií, které jsou k dispozici, byl Josef Mahler společensky založený člověk, vyšší štíhlé postavy, který patřil k brodské "vyšší vrstvě" jako spolumajitel jednoho z nejvýznamnějších závodů ve městě, které mělo v té době asi 8000 obyvatel. Svědčí o tom i jeho snímky na tenisových kurtech, v českých městech patřil tenis ke sportům městské smetánky. Získal jistě pověst člověka, znalého světa, neboť jeho cesta do USA

byla tehdy něčím mimořádným. Vrátil se se znalostí angličtiny, kterou uplatnil i v anglickém klubu, založeném v Německém Brodě s několika přáteli [7]. Jeho členové se zdokonalovali v tomto jazyce, jehož znalost byla tehdy na malém městě výjimečná. Nejrozšířenější byla pochopitelně znalost němčiny, v první republice se v důsledku její politické orientace na Francii dostalo na školách zvýšené pozornosti franštině, angličtina se vyučovala jen ryze účelově na obchodních akademiích.

PATENTNÍ ÚŘAD	
REPUBLIKY	
ČESKOSLOVENSKÉ.	
Třída 42 h.	Vydáno 25. dubna 1935.
PATENTOVÝ SPIS č. 51105.	
JOSEF MAHLER, NĚMECKÝ BROD.	
Zařízení k plastickému vidění stereoskopických obrazů.	
Přihlášeno 8. listopadu 1933.	Chráněno od 15. prosince 1934.

Titulní list prvního českého patentu na přístroj Photoplastikon

Co vedlo Josefa Mahlera k tomu, že se začal věnovat stereoskopické fotografii a jak se k této problematice dostal, se již asi nepodaří zjistit. Určitou roli v tom mohla hrát i hospodářská krize, která znamenala technickou stagnaci a tím asi podstatné omezení jeho úlohy a aktivity v závodě a zúžení pracovní náplně. Lze předpokládat, že se již dříve zabýval amatérskou fotografií, která se začala šířit i mimo spíše uzavřené fotografické kluby. Financoval tuto činnost zřejmě ze svého podílu na firmě a nelze se tedy divit, že nakonec odjíždí, aby jeden ze svých vynálezů uplatnil v USA.

Josefa Mahlera zaujal problém pozorování stereoskopických fotografií, neboť nejběžnějším prostředkem k tomu byly čočkové stereoskopy, které bylo třeba přikládat k oku. Hledal proto způsob, jak by bylo možno pozorovat stereoskopické snímky bez zařízení, přikládaných k očím. Objevil, že je to

možné vhodným uspořádáním světelných svazků, které lze formovat tak aby se nepřekrývaly. Každý je využit k zobrazení jen jednoho dílčího snímku stereoskopické obrazové dvojice. Oko vnímá proto jen ten obraz, do jehož paprskového svazku je umístěno. To je princip "Zařízení k plastickému vidění stereoskopických obrazů", jak zní titul patentu, přihlášeného k patentování v ČSR 8. listopadu 1933 a udělený 25. dubna 1935 pod č. 51105. Obchodní název tohoto přístroje byl Photoplastikon. Následovala přihláška do Rakouska 12. února 1934 (udělen 27. prosince 1934) a do USA 16. března 1934 (udělen 26. února 1935). Zahraniční patenty nepodával J. Mahler zbytečně. Počítal i s výrobou mimo republiku a první krok k tomu učinil ve spolupráci s firmou C. Reichert ve Vídni.

O intenzitě jeho zájmu i práce svědčí skutečnost, že považoval za nutné zaměstnat v r. 1936 laboranta. Tím se stal brodský kloboučník Karel Hlaváč (*1910), kterého mu jako zasvěceného fotoamatéra doporučil místní fotograf [8]. K. Hlaváč se podílel na jeho pokusech, podle jeho svědectví se Josef Mahler zabýval i stereoskopickou kinematografií na barevném filmu 9,5 mm, promítaném pomocí polarizačních filtrů. Když došlo k dohodě o konstrukci a výrobě přístrojů Photoplastikon u firmy C. Reichert, odešel K. Hlaváč v r. 1937 na rok Vídně, aby pomáhal při zavádění do výroby. Firma vyvinula a vyrobila poněkud odlišnou konstrukci přístroje pod stejnou značkou Photoplastikon. Zda zahájila výrobu a kolik vyrobila kusů není známo, neboť válka zřejmě tyto aktivity zarazila.

Jako dobrý obchodník dokázal Josef Mahler na svůj vynález upozornit v tisku, jak o tom svědčí článek v Prager Presse z 12. ledna 1934, který pak citují i další periodika a odborné časopisy. Prototyp přístroje byl vyroben zřejmě v Německém Brodě, o následné výrobě se uvažovalo ve spojení s firmou Kopista a Dubský v Praze [9], realizovala se však u firmy Srb a Štys, která vyrobila neznámý počet kusů. Vystavovala Photoplastikon ve svém stánku na pražském vzorkovém podzimním veletrhu (PVV) již v říjnu 1935 [10]. Pravděpodobný prototyp a několik výrobků firmy Srb a Štys vlastní i Národní technické museum. Přístroj Photoplastikon byl i exponátem výstavy "100 let fotografie" v r. 1939.

Po ukončení práce na Photoplastikonu se začal Josef Mahler zabývat jinou myšlenkou na způsob snadného pozorování stereoskopických obrazů. Polarizační projekce kinematografických filmů ho přivedla k otázce, zda by se takto nedaly pozorovat i statické obrazy bez promítání. Podstatou je to, že se fotografický obraz převede na polarizační, tj. jeho zčernání se změní na stupeň polarizace světla v tom kterém místě obrazu. Takový obraz se oku jeví jako nekонтastní, kontrast získá pozorováním pomocí vhodně natočeného polarizačního filtru. Kombinací dvou takových snímků stereoskopické

obrazové dvojice, každého s jiným směrem polarizace, přeložených přes sebe a podložených odraznou vrstvou může divák pozorovat brýlemi se správně orientovanými polarizačními filtry a tak vidět libovolně velký obraz plasticky.

Jedním problémem bylo, jak získat dostatečně rozměrné polarizační filtry. Ty se vyráběly pro fotografii ve tvaru fólií, vložených mezi skla polarizačního filtru. Materiál fólie byl křehký a pro záměry Josefa Mahlera nevhodný. Když se dozvěděl o pokusech Edwina H. Landa z USA s polarizačními filtry a o způsobech jejich výroby, píše v únoru 1936 E.H.Landovi a informuje ho i o možnosti využít polarizačních filtrů pro stereoskopickou fotografii [11]. E. H. Land byl v té době v situaci výrobce polarizačních fólií, pro které hledá usilovně aplikace a tím i odbyt. O tom svědčí velký počet jeho patentů, ve kterých se pokouší nalézt využití těchto filtrů. Žádný však se netýkal využití ve fotografii, takže kontakt s J. Mahlerem byl též prvním vstupem E. H. Landa do jemu cizí problematiky fotografie.

Protože Josef Mahler nemohl počítat s nákupem polarizačních filtrů u Landa, pustil se ve spolupráci s profesorem fyzikální chemie brněnské techniky Dr. Josefem Velískem do jejich vývoje [12]. To se povedlo s využitím jehličkových krystalů, uložených v plastové fólii a orientovaných mechanicky tažením. Na jejich výrobu založil Josef Mahler podnik Filtrapol, zapsaný v čs. obchodním rejstříku 8. 7. 1937 (a v mezinárodním 20. 10. 1937), podle [12] pracovalo v této firmě 8 zaměstnanců. Existuje i německý leták s popisem výrobků a jejich použití.

Tyto aktivity nebránily zřejmě J. Mahlerovi v jeho pokusech s polarizačním stereoskopickým obrazem. Když měl k dispozici vhodnou fólii, bylo nutno do ní přenést fotografický obraz. K formování obrazu ve fólii využil leptání. Nanesl na ni tenkou vrstvu vosku a do ní vtačil zahřátý kovový autotypický štoček fotografického snímku, tvořený jemnými vystupujícími body a ploškami. Na těch se vosk rozpustil a odkryl polarizační vrstvu, kterou bylo možno takto vzniklými odkrytými místy leptat. Stereoskopická dvojice obrazů na fóliích s navzájem kolmou orientací polarizace byla přeložena přes sebe a opatřena odrazným podkladem. První obraz tohoto provedení se J. Mahlerovi zdařilo vyrobit 26. 9. 1937 [13].

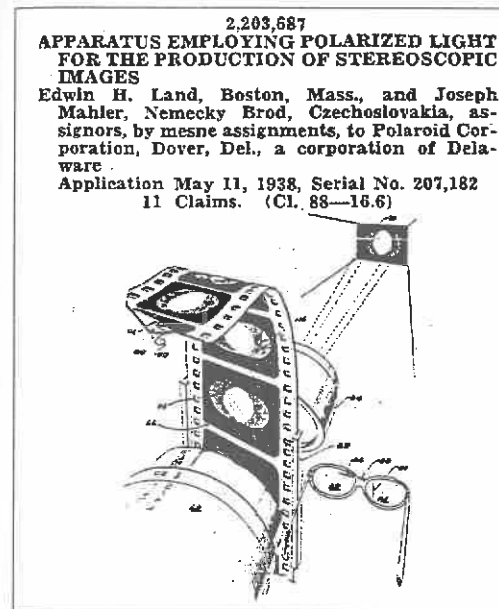
Tento výsledek byl dosažen ještě v Německém Brodě. Kdy dostal J. Mahler pozvání a šek na 1000,- dolarů od E. H. Landa k cestě do USA není známo [14]. Opustil vlast začátkem r. 1938. Dobu jeho plavby přes oceán by bylo možno zjistit na základě svědectví klavírního virtuosa Rudolfa Firkušného. Ten se do USA plavil na své první americké turné, které probíhalo v r. 1938, na téže lodi, jako J. Mahler [15]. Vypravoval o tom Dr. Zd. Mahlerovi, neboť osobnost Josefa Mahlera mu utkvěla v paměti [16]. Josef Mahler byl prý velmi společenský člověk, který všem na lodi vyprávěl, že je továrníkem

z Německého Brodu a že jede do USA uplatnit svůj vynález. To, že s tím seznamoval každého, mělo na konec za důsledek, že byl považován za mluvkku a jeho příběhu se nevěřilo. V New Yorku však byli všichni překvapeni, neboť J. Mahlera očekávala v přístavu delegace, kterou netvořil jen tehdy ještě málo známý E. H. Land, nýbrž i američtí vyšší důstojníci. Rodina ho následovala později, na posledním školním výkazu dcer je poznámka, že ukončily školní docházku začátkem dubna 1938 odjezdem do Bostonu.

Land zřejmě upozornil na význam Mahlerova vynálezu americké armádní činitele. Zda a jak se podílela armáda na dalším vývoji vektografu, jak byl Mahlerův vynález v USA přejmenován, není známo. To, že američtí vojáci vektograf poměrně rychle převzali a aplikovali ve značném rozsahu v době války (byl využit i pro zobrazení invazního pobřeží) by mohlo svědčit o tom, že o něj měli zájem již od začátku. O rychlém rozvoji spolupráce J. Mahlera s týmem E. H. Landa svědčí i to, že brzy po jeho příjezdu podávají společně

11.5. 1938 první patent (2,203,687), týkající se projekce vektografu. Jako bydliště J. Mahlera je ještě uváděn Německý Brod, Czechoslovakia. Z dalších patentových spisů jsou známa již americká bydliště J. Mahlera: 1940-9 - Brookline Mass.; 1950-51 - Southport Conn.; 1952-1954 - Westport Conn.; od r.1955 Fiskdale Mass.; v r.1966 měl adresu Laguna Hills Calif., jeho poslední adresa byla Riverside Calif., kde umírá v červenci 1981 [17].

Josef Mahler se stal výzkumným fyzikálním pracovníkem u firmy Polaroid, ze které odešel v r. 1946. Založil podnik na výrobu slunečních brýlí, v r. 1947 nastoupil do American Optical Co., ve

První společný patent J. Mahlera s E.H. Landem v USA

které pracoval až do r. 1964 opět jako výzkumný fyzikální pracovník. Po r. 1964 působil jako konsultant, a o svém oboru přednášel [18]. K 60tým

narozeninám byl jmenován čestným členem německé společnosti pro stereoskopii [14]. Přestože většinu svého pobytu prožil v oblasti západního pobřeží USA, přesídluje na konci své odborné kariéry do Kalifornie.

Hodnocení přínosu Josefa Mahlera pro fotografii je odborná otázka, my bychom si zde měli spíše všimnout toho, že takové "zhodnocení" provedli i jiní, kteří význam jeho práce pochopili a dokázali se jí zmocnit s vyloučením autorství Josefa Mahlera. Prvním byl E. H. Land, který po několika společných patentech s J. Mahlerem začal jeho náměty a myšlenky rozvádět ve svých vlastních patentech. V jednom z jeho nekrologů jsme se mohli dočíst, že vektograf, za jehož autora je obecně považován, byl Landovým prvním vstupem do oblasti fotografie.

Bylo již řečeno, že Josef Mahler upozornil E. H. Landa na možnosti uplatnění polarizačních filtrů ve fotografii a tím i na fotografii vůbec. Méně je však známo, že první pokusy, které E. H. Land prováděl za účelem nalezení tzv. okamžitého fotografického procesu (známého pod jménem Polaroid) byly založeny na postupech, které poznal při vývoji vektografu, tj. získání obrazu na polarizačních fóliích. I když tento postup později opustil, aby ho nahradil (z Německa převzatým) difusním procesem, svědčí to o významném vlivu prací J. Mahlera na pronikání E. H. Landa do oblasti fotografie.

Na Mahlera „nezapomněli“ ani další vynálezci. Po válce se objevily kopie jeho Photoplastikonu (např. v Itálii), aniž by někdo vzpomněl na dosud platné patenty. Ale ani daleko později nezůstaly tyto práce nepovšimnuty. V r. 1995 byl na veletrhu „Laser 95“ v Mnichově představen způsob bezbrýlového pozorování stereoskopické televize, který jakoby z oka vypadl Mahlerovým patentům, podaným v r. 1933. V evropském patentu č. EP 0 602 934 A2 firmy Sharp jsou citovány různé patenty, s výjimkou Mahlerových. Na písemný dotaz, obsahující jejich seznam, zda byly autorům známy, zasláný již před několika lety, odpověď dosud nedošla.

Na vektograf si vzpomněla v padesátých letech i čs. armáda, která nechala celý proces přesně podle Mahlerových patentů znovu vypracovat ve VÚZORT jako tajný úkol Veronika, aniž by ho kdy v praxi využila [19].

Třebaže byl článek zaměřen hlavně na dobu působení Josefa Mahlera za jeho pobytu v Německém Brodě, nejsou tato pozdější fakta přehlédnutelná. Ve 25 amerických patentech, které do konce své odborné kariéry podal, rozváděl Josef Mahler základní myšlenky promyšlené a rozpracované již ve všech projektech, na kterých v Německém Brodě pracoval. S nimi přijel do USA a zde je jen aplikoval a dále rozvíjel. Jak ukazují jeho podnikatelské aktivity, směřující k realizaci jeho prací v rámci ČSR, byl by se pravděpodobně snažil o rozvoj potřebných výrobních podniků ve svém rodném městě. Ohrožení nacismem zcela jistě přispělo k přerušení těchto aktivit a jejich přenesení do

USA, i když ekonomická situace Josefa Mahlera mohla hrát svou úlohu. Jeho myšlenek se zmocnil E. H. Land, od kterého Josef Mahler hned po válce odešel. Je proto třeba uvést historii vektografu a photoplastikonu do souladu se skutečností, Josefa Mahlera rehabilitovat a zhodnotit jeho přínos české fotografické vědě a technice.

Autor by rád poděkoval Dr. Zd. Mahlerovi a prof. J. Rychetskému za pomoc při získávání informací pro tuto práci.

Poznámky

1. Záznam z rozhovoru s Marií Broncovou, rozenou Pecharovou, manželkou lékaře, ze dne 11.6.1991. M. Broncová byla úřednicí firmy Bratří Mahlerové, byla jedním z prvních pozorovatelů plastických obrazů ve Photoplastikonu. Její bratr Dr. Jaroslav Pechar, fyzik a optik, žil v letech 1930-1934 v Německém Brodě, stýkal se s Josefem Mahlerem a byl informován i o jeho pracích. Podílel se i na opakování Mahlerova postupu výroby vektografů koncem 50tých let ve VÚZORT. Při práci na stereoskopickém filmu v letech 1953-1955 jsme si byli s Dr. J. Pecharem prohlédnout Mahlerovy vektografy, které J. Mahler daroval gymnasiu a které byly tehdy uloženy ve fyzikálním kabinetu havlíčkovobrodského gymnasia.
2. Stránka z neznámé publikace, věnovaná historii závodu Bratří Mahlerové, vydané po r. 1937 (po odchodu Viléma Mahlera na odpočinek).
3. Písemné sdělení o historii závodu Bratří Mahlerové a rodině Josefa Mahlera od účetního a později archiváře firmy Pleas p. Bohumíra Cabejška, školní katalogy.
4. Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě, almanach, Německý Brod 1935.
5. Záznam z matriční knihy HBMA č. 398 (Státní archiv v Praze Dejvicích).
6. Americký patent č. 1,768,125 (June 24, 1930).
7. Dopis Ing. Otto Holoubka z Havlíčkova Brodu.
8. Záznam z rozhovoru s Karlem Hlaváčem (*1910) v Havlíčkově Brodě ze dne 13. 5. 1991.
9. Senzační československý vynález ve fotografii, Věstník společenstva fotografů, č. 5, 1934.
10. Fotografický zpravodaj (firmy Pižl), č. 10, říjen 1935.
11. Mahler J.: O plastice v kinematografickém obrazu, Foto-noviny, r. XVII - 1936, str. 83-85.
12. Obtíže výroby polarizačních těles překonány, České Slovo, 11. 7. 1937.
13. Mahler J.: Modern stereo techniques, PSA Technical Quarterly, Aug. 1954.
14. Selle W.: Ein Pionier der Raumbildtechnik, Fotopost, VDAV, č. 12, 1959.
15. The new Grove dictionary of music and musicians, Macmillan Pub. Ltd. London 1980: „He first played in England in 1933, in North America in 1938.“; Riemann Musik Lexikon, O. Schott's Söhne, Mainz 1959: „Seine

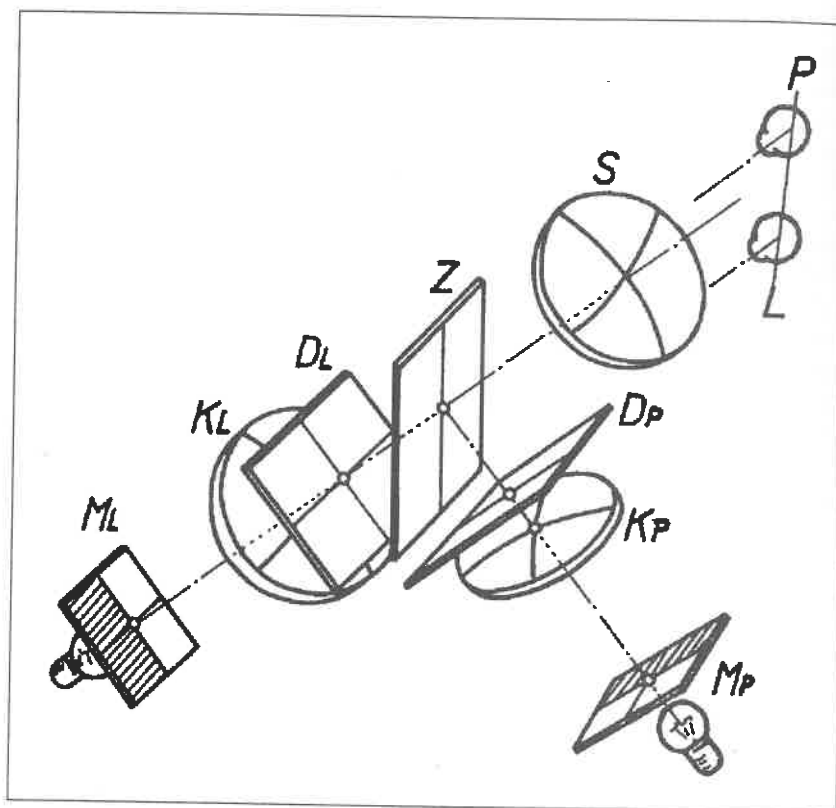
Laufbahn als Pianist führte ihn von 1933 an (London) durch ganz Europa, seit 1938 (New York) auch durch Nord- und Südamerika.."

16. Sdělení Dr. Zdeňka Mahlera.

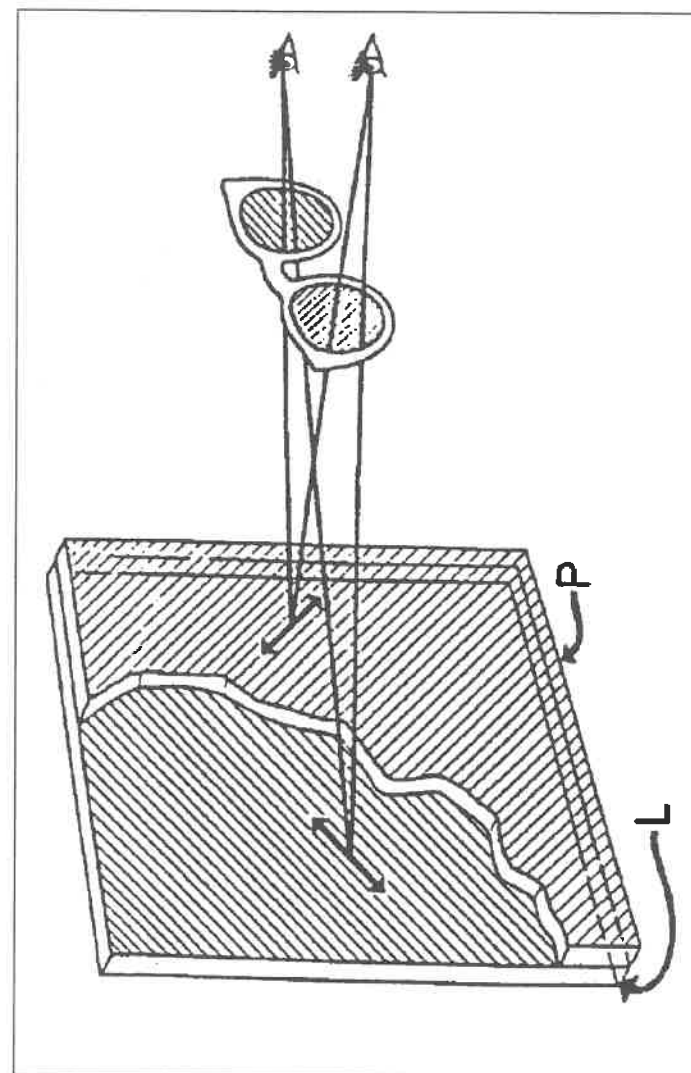
17. Sdělení Henry Mahlera, Santa Clara Cal., USA.

18. American men of science, Jacques Cattal Press, R. R. Bowherr Co., New York & London, 11. vydání 1966.

19. Závěrečné zprávy VÚZORT: 23/1957 (rešerše patentů J. Mahlera), 7/1958 (využití polarizovaného světla ve fotografii), 9/1959 (nové metody přenášení fotografického obrazu), 7/1960 (úkol Veronika - aplikace).

Konstrukce přístroje Photoplastikon, založená na oddělování světelných svazků prosvětlujících dílčí stereoskopické obrazy tak, aby každý byl pozorován jen jedním okem.

Princip vektografu: dílčí obrazy stereoskopické obrazové dvojice moduluji v různých směrech polarizované světlo a jsou pozorovány brýlemi s vhodně orientovanými polarizačními filtry.

BROD SMILŮV, NĚMECKÝ NEBO HAVLÍČKŮV?

Jaroslav David

K vývoji pojmenování města do roku 1945

Počátky osady Brodu v místech, kde Haberská stezka překračovala Sázavu, spadají do 12. století. Tato osada kolem kostela sv. Vojtěcha se ve 13. století postupně ocitla v postavení západního předměstí nově vyrostlého města, jehož rozvojovým impulzem se stala stříbrná ruda¹.

Ze 13. století také pochází nejstarší písemná zmínka o městě. Listina moravského markraběte Přemysla datovaná k roku 1234 hovoří o brodském urbureři („*urburario in Brod*“). Jako nejstarší doklad jména města ji citují ještě Profousova Místní jména v Čechách², avšak již ve 30. letech 20. století bylo v této listině rozpoznáno jedno z četných falz Antonína Bočka. Taktéž jediné dvě moderní práce, které se zabývají soustavnými dějinami města, Havlíčkův Brod a okolí³ a Havlíčkův Brod v pověstech a historii⁴, věrohodnost této zmínky zpochybňují a nestavějí na ní.

Zprávu o výnosu cla v Brodě („*thelonei in Brod*“) k roku 1247, kterou přinesl počátkem 70. let 20. století havlíčkobrodský archivář Jiří Sochr, současné bádání přisoudilo městu Uherský Brod⁵.

První důvěryhodné doklady tedy pocházejí až z 50. let 13. století (1257 - „*de argenti fodinis in Brode*“, 1259 - „*plebanus in Brod*“)⁶. Pouze jako Brod vystupuje rozrůstající se hornické město až do roku 1308, kdy máme první doklad přívlastku Německý (1308 - „*circa Brodam Theutonicalem*“)⁷. Jediný doklad ze 13. století, listina z pera biskupského písaře vzniklá ve vzdálené pražské kanceláři, který hovoří o Smilově Brodě (1269 - „*cives de Brod Smilonis*“)⁸, nedává oprávnění tvrdit, že se tohoto přívlastku běžně používalo pro označení města⁹.

¹ Macek, Ladislav - Rous, Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993, s. 5.

² Profous, Antonín: Místní jména v Čechách I. Praha 1954, s. 203.

³ Sochr, Jiří - Sochrová, Marie: Havlíčkův Brod a okolí. Havlíčkův Brod 1992.

⁴ Macek, Ladislav - Rous, Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993.

⁵ Macek, Ladislav - Rous, Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993, s. 6.

⁶ Profous, Antonín: Místní jména v Čechách I. Praha 1954, s. 203.

⁷ Profous, Antonín: Místní jména v Čechách I. Praha 1954, s. 203.

⁸ Smil z Lichtenburka, příslušník mocného panského rodu z rozrodu Ronovců, založil v 50. letech 13. století prostřednictvím svého lokátora Wernhera město Brod.

Základní literatura k působení Smila z Lichtenburka na Havlíčkobrodsku:

Přívlastek Německý, odlišující Brod podle převahy německy hovořícího obyvatelstva (horníků) od Brodu Českého, se velmi rychle prosadil (1320 - „*für Duczem Brod*“, 1352 - „*Broda Teutunicalis*“, 1385 - „*Broda Theutunicalis*“, 1410 - „*Dewtschen Brod*“, 1530 - „*obci města Brodu Německého*“)¹⁰.

Čtrnáctému století pak náležejí dva ojedinělé přívlastky *Cruciferi* (1367 - „*Broda Crusiferi*“, 1369 - „*Broda Cruciferi de domo Theutunica*“)¹¹. Název Německý tak mohl souviset nejen s původem obyvatel, ale i s existencí komendy řádu německých rytířů¹².

Havlíčkův Brod - honorifikující toponymum

Pojmenování *Německý Brod* přetrvalo až do roku 1945, kdy 5.5. 1945 Národní výbor rozhodl o přejmenování na *Havlíčkův Brod* a následně byla změna schválena výnosem ministerstva vnitra č. B 8151-23/10-45-III/4 ze dne 27.10. 1945¹³.

Když v roce 1946 město podalo žádost o úpravu městského znaku, navrhovalo, aby byl mimo jiné doplněn i iniciálami HB, které by připomínaly revoluční změnu názvu města v květnu 1945. Písmena HB byla umístěna na klenácích brány nového znaku schváleného společně s vlajkou ministerstvem vnitra v roce 1949¹⁴.

Podotýkám, že stanovisko Místopisné komise k přejmenování města bylo téměř bez výhrad souhlasné. Upozorňovalo se pouze na fakt, že česká zeměpisná pojmenování nejsou běžně tvořena ze jmen slavných osob. „*Jde pouze o to, aby nové přívlastky, pokud jich bude ze správních důvodů třeba, nebyly na újmu jakosti místního názvosloví, zejména jeho stálosti. Takové nebezpečí skrývá v sobě pojmenování obcí po zasloužilých osobách, majících*

Jireček, Hermenegild: Smil z Lichtenburka. Památky archaeologické a místopisné XI. Praha 1878, s. 86 - 87.

Kalista, Zdeněk: Blahoslavená Zdislava z Lemberka: 2., doplněné vydání. Praha 1991.

Sochr, Jiří - Sochrová, Marie: Havlíčkův Brod a okolí. Havlíčkův Brod 1992, s. 11-12.

Urban, J.: Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století. In: Historická geografie, roč. XVIII. Praha 1979, s. 31-68.

⁹ Sochr, Jiří: O pečetích a změnách erbu města Havlíčkova Brodu. In: Sborník prací východočeských archivů, roč. II. Zámorsk 1972, s. 13, 24.

¹⁰ Profous, Antonín: Místní jména v Čechách I. Praha 1954, s. 203.

¹¹ Profous, Antonín: Místní jména v Čechách I. Praha 1954, s. 203.

¹² Macek, Ladislav - Rous, Pavel: Havlíčkův Brod v pověstech a historii. Havlíčkův Brod 1993, s. 6.

¹³ SOKA Havlíčkův Brod; MNV Havlíčkův Brod, (Věci ústavní a správní), k. 5.

¹⁴ Tamtéž.

k obci určité vztahy, ježto význam osobních zásluh nebývá v různých dobách vždy stejně hodnocen.¹⁵

Současné pojmenování *Havlíčkův Brod*, které nahradilo organicky vytvořený a po staletí vžitý název *Německý Brod* (něm. *Deutsch Brod*), patří do skupiny jmen utvořených vlivem honorifikujícího motivu¹⁶. Ten staví na motivu posesivním (vztahový model „čf“), avšak chybí u něj skutečné vlastnění pojmenovaného objektu. Jedná se o motiv využívaný především moderními politickými režimy, které tak do starého systému „vlastnických“ jmen, často již etymologicky zastřených, vkládají jména nesoucí význam „oslavy politicky a společensky aktuálních osob a hodnot“, využívající tradičních prostředků toponymického systému (např. produktivní topoformant *-ov*). Pojmenování *Havlíčkův Brod* patří tedy do stejné skupiny toponym jako *Washington* (1790 – dosud), *Leningrad* (1924 – 1991), *Sverdlovsk* (1924 – 1991), *Stalingrad* (1925 – 1961), *Kaliningrad* (1946 – dosud), *Titograd* (1946 – 1992), *Karl-Marx-Stadt* (1953 – 1990), *Baťovany* (1938 – 1949), *Gottwaldov* (1948 – 1990), *Haviřov* (1955 – dosud), *Terezín* (1780 – dosud) nebo *Josefov* (1791 – dosud).

Dobové ohlasy

Snaha přejmenovat Německý Brod po Karlu Havlíčkovi Borovském nespátřila světlo světa až na konci 2. světové války, ale je mnohem staršího data¹⁷, jak dokládá následující citát:

„Píše se nám: *Velect. Pane redaktore, právě čtu v novinách, že Uherská Skalice, nynější sídlo vlády slovenské, přeměnila své jméno v „Slovenská Skalice“.* (tištěno tučně – pozn. JD) - *Nebylo by nyní na čase jméno našeho města změnit z Německého Brodu na Brod Havlíčkův?* (tištěno tučně – pozn. JD) *Pak by ale musely zmizeti z našich zdí ty středověké kutny jeptišek, které s podivuhodnou vytrvalostí udržuje svobodomyslná správa města i okresu ve svých dobročinných ústavech, neboť ty by se pak do města sušlechtilym*

¹⁵ Lutterer, Ivan: Úprava českých místních jmen s přívlastkem „Německý“ po roce 1945. Zpravodaj Místopisné komise, roč. XIII, 1972, č. 5, s. 729, 733.

Na širším Havlíčkovobrodsku se uvedená změna dotkla ještě obcí Německá Jablonná (dnes Dolní Jablonná) a Německý Šicndorf (dne 14. prosince 1948 bylo rozhodnuto zemským národním výborem o sloučení obcí Dobronín a Německý Šicndorf do jedné obce, nazývané Svobodín; 8. ledna 1950 stanoven ministerstvem vnitra úřední název Dobronín - Střelecká, od roku 1960 je používán název Dobronín).

¹⁶ Šrámek, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno 1999, s. 44 – 49.

¹⁷ Část studie věnovaná pokusům o přejmenování města ve 20. letech 20. století byla již publikována v roce 1998 (David, Jaroslav: Německý Brod v době po říjnovém převratu roku 1918. In: Havlíčkovobrodsko 14. Havlíčkův Brod 1998, s. 88 – 98.).

jménem našeho K. Havlíčka Borovského, autora Epištol kutnohorských, ani dost málo nehodily!“¹⁸ Tolik Hlasy z Posázaví z listopadu 1918.

Po roce 1918 se Německý Brod začal hrději hlásit ke Karlu Havlíčkovi. Projevem úcty měla být, a také se nakonec stala, stavba pomníku, ale objevily se i jiné návrhy, jak vyjádřit vztah města k Havlíčkově osobě.

Dopis uveřejněný v Hlasech z Posázaví, navrhuje přejmenování města, patrně zapadl ve zmatku popřevratového času, ale otázka nového názvu města nabyla znovu aktuálnosti v době, kdy se blížily havlíčkovské oslavy¹⁹.

Dne 24.10. 1921 obecní zastupitelstvo obdrželo dopis od profesora Aloise Tonděka. Autor apeluje na národní vědomí a hrdost měšťanů, když píše, „že Brod, v němž se trvale ujaly zásady velikého krajana jeho, není již tím Brodem Německým, ztrestaným Žížkou za německou zpupnost a zradu.“²⁰ Tondek upozorňuje, že vhodnou příležitostí k přejmenování města bude slavnostní zasedání zastupitelstva dne 31. října 1921.

Dopisu nebyla věnována velká pozornost, neboť město ve věci změny názvu už vyneslo jednoznačné rozhodnutí. Nejprve v říjnu 1920 a poté i v březnu 1921²¹ Spolek pro postavení Havlíčkova pomníku navrhoval přejmenování, což ale městská rada zamítla s prozíravým zdůvodněním, „poněvadž názvu Německý Brod užívá se již přes 600 let, nejen ve všech památkách latinských, ale i v mluvě obecné, a nebylo by proto účelným měnit tento starobylý název města již vžitý a všeobecně známý.“²²

Stejně jako ve dvacátých letech neuspěla snaha městské rady o návrat ke znaku z roku 1566 (polepšený znak z roku 1637 se po roce 1918 stal nevyhovujícím, neboť obsahoval symboly staré monarchie – iniciály F. III. a císařskou korunu), i veškeré pokusy zbavit jméno města „hanlivého“ přívlastku nedošly svého naplnění. Nezapadly však docela.

Konec 30. let a vyostření polarity česko-německé znovu aktualizovaly otázku „počeštění“ jména města. Koncem roku 1938 se městská rada obrací na profesora Josefa Vítězslava Šimáka²³ s prosbou o posouzení návrhů přejmenování města na *Havlíčkův* nebo *Sázavský Brod*, případně *Brod nad*

¹⁸ Hlasy z Posázaví 15. 11. 1918, s. 3.

¹⁹ V roce 1921 to bylo 100. výročí narození, 70. výročí brixenské internace a 65. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského.

²⁰ SOkA Havlíčkův Brod; Archiv města Havlíčkův Brod, sign. 8 4/2 (Postavení pomníku Karla Havlíčka Borovského), k. 351.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

²³ Josef Vítězslav Šimák (1870 – 1941) – profesor Univerzity Karlovy, autor monumentální práce *Středověká kolonizace v zemích českých* (Praha 1938), editor, autor řady místopisných studií (např. *Krajina Německobrodská v době Husově*. Zprávy městského musea v Německém Brodě, roč. VI/1916, s. 51 – 60 + mapa).

Sázavou. Odpověď, kterou Německobrodští obdrželi, byla záporná. I přesto ale 13. prosince téhož roku je na schůzi kuratoria městského muzea usneseno navrhnout městské radě změnu jména na *Havlíčkův Brod*, „neboť ustavičně přicházejí dopisy adresované „Deutschbrod in Sudetenland“ a mnozí cizinci, ale i Čechoslováci neznají poměrů, pokládají naše město za město německé.“²⁴ Zánik Československé republiky a okupace v březnu 1939 však nedovolily, aby tento záměr byl realizován.

Rozhodně méně prozíravosti a moudrosti než počátkem 20. let projevíli muži stojící v čele města v roce 1945. Už zmíněné přejmenování, vedené krátkozrakým nacionalismem, mělo očistit jméno města, i jeho obyvatele, od všeho „německého“, v dobové rétorice rozuměj „protektorátního a okupačního“.

A stejně jako 20. léta zanechala ohlasy vypovídající mnohé o myšlení lidí a dobových náladách, najdeme ve fondech Státního okresního archivu v Havlíčkově Brodě i několik svědectví, jak bylo přejmenování vnímáno současníky.

Fond MNV Havlíčkův Brod obsahuje několik dokumentů z podzimu roku 1945, které se zabývají stížností Františka Svobody ze Zlína na to, že 6 měsíců po osvobození dostal korespondenční lístek s poštovním razítkem, které neslo původní jméno města. „Bezprostředně po osvobození vykonali jste krásný čin tím, že jste Vaše město přejmenovali na Havlíčkův Brod. Dali jste tak příklad četným dalším obcím v osvobozené republice, které odstranily ze svého štítu nepěkné názvy, připomínající hitlerovské okupanty...Denně chodí z Havlíčkova Brodu do všech koutů republiky a dokonce do zahraničí sta a sta dopisů s potupným razítkem „Německý Brod“. Kdyby se něco podobného stalo dřív, myslím za tak zvaného „protektorátu“, putoval by pan „poštovní“ do koncentráku, ale dnes, když už u nás gestapo neřádí a máme demokracii – zasloužil by Váš slavný poštovní úřad, aby byl ve všem krajinském tisku veřejně pranýřován.“²⁵

Dopis pana Svobody zmiňuje i skutečnost, že Brodští „dali příklad četným dalším obcím“. Nevím, zda pisatel tušil, že skutečně Brod bude dotazován v souvislosti s procesem změny názvu.

V březnu 1948 dostalo havlíčkobrodské MNV dotaz od MNV Uherský Brod, jakým způsobem byla změna provedena a „jaké hospodářské důsledky /finanční zatížení/ nesla s sebou změna názvu“.²⁶ V odpovědi brodského MNV se kromě popisu postupu objevil i povzdech nad obtížemi takového procesu:

„Starí páni v archivech nechtěli připustit změnu názvu našeho města, ale poněvadž jsme vyvinuli velký tlak na všechny členy vlády, byla naše změna povolena v listopadu 1945. Toto přejmenování ani haléřem nezatížilo naše město...Přejeme Vám, aby přejmenování Vašeho Uherského Brodu třeba na Moravský dobře a také rychle dopadlo.“²⁷ K tomu ale nedošlo.

Závěrem nezbyvá než poznamenat, že toponymum Havlíčkův Brod v současném systému českých oikonym patří ke stabilním jménům a plní všechny funkce onyma. A to i přesto, že vzniklo poměrně nedávno a u jeho zrodu stál honorifikující motiv. Toponyma takto motivovaná většinou vykazují velkou nestabilitu. V případě pojmenování *Havlíčkův Brod* se jedná o toponymum stabiiní, neboť přívlastek *Havlíčkův* byl zvolen dle osobnosti již dostatečně „prověřené“ časem a pevně spjaté s městem, a to jak v povědomí jeho obyvatel, tak i většiny uživatelů českého jazyka.

²⁴ Sochr, Jiří: O pečeti a změnách erbu města Havlíčkova Brodu. In: Sborník prací východočeských archivů, roč. II. Zámorsk 1972, s. 20 - 21.

²⁵ SOKA Havlíčkův Brod; MNV Havlíčkův Brod, (Věci ústavní a správní), k. 5.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

POZNÁMKY K DĚJINÁM ZANIKLÉ FARNOSTI KOŽLÍ

Tomáš Zdechovský

Původ panství a nejstarší zmínky o kostele (farnosti)

Přesné datum vzniku koželského panství je v dnešní době těžké zjišťovat. Neznáme ani přesnější datum vzniku zdejší farnosti. Podle některých pramenů zde byl farní kostel již ve 13. století.¹ Z hlediska historického ale můžeme usoudit, že vznik farnosti v Kožlí byl úzce spjat se zdejšími Pány z Kozel². Co ale můžeme s jistotou říci, je to, že farní kostel Proměnění Páně v Kožlí byl již v roce 1350 uveden v soupisu prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic mezi kostely, které náležely k štěpánovskému děkanátu a kouřimskému archidiakonátu.³ Jelikož to byl soupis všech farností, které měly již delší trvání a stále obsazení, byla v Kožlí s velkou pravděpodobností farnost již před tímto rokem.

Duchovní správcové a patroni kostela⁴ /přelom 14 a počátek 15 stol./

Prvním doloženým správcem kostela byl kněz⁵ Mikuláš.⁶ V té době již musela v Kožlí existovat fara. To potvrzuje další zápis v Pamětní knize děkanství ledečského, který říká, že po smrti kněze Mikuláše byl ustanoven Jan, kněz ze Zruče a na zdejší faru byl uveden farářem z Hněvkovic.⁷

Kněz Jan si zde moc dlouho nepobyl. Zanedlouho odchází do Všebořic a na jeho místo je ustanoven Jiří, kněz z Mnichovic dne 25. května 1408. Do úřadu ho uvedl duchovní správce z Ledče nad Sázavou⁸ za souhlasu patrona Bohuslava z Kožlí. Také ten v Kožlí dlouho nezůstal. Brzo totiž rezignoval na svoji funkci z nám neznámého důvodu. Na jeho místo pak nastoupil Petr, kněz ze Zbraslavi, který byl uveden do úřadu opět duchovním správcem z Ledče nad Sázavou dne 13. října 1411.⁹ Ale služba pro koželské pány asi nebyla nejjednodušší. To by mohlo dokládat rozhodnutí Petra, který též brzo po svém nástupu rezignuje na svou funkci, a tak na jeho místo nastupuje dne 18. ledna

1414 Jan, oltářník¹⁰ ze Zbraslavi. Jan pak 13. dubna 1414 uvádí na faru v Ledči nad Sázavou faráře Petra.¹¹

Posledním známým správcem koželské farnosti byl Mauricius (předtím knězem v Bělči). Ten byl na zdejší faru ustanoven 1. června 1415 po rezignaci Janově.¹² Dne 3. srpna 1415 uvádí Mauricius faráře Ondřeje na faru v Hněvkovicích.

Farní správa od 15. do počátku 17. století

Po upálení Mistra Jana Husa se místní páni připojili na stranu českých šlechticů, kteří odmítli Husovu popravu. Jmenovitě to byl Bohuslav, který v roce 1415 zpečetil stížný list, kterým protestovala česká šlechta proti upálení Mistra Jana Husa.¹³ Bohuslav z Kožlí je připomínán v letech 1408-1415 jako patron zdejšího kostela.¹⁴

Město Ledec nad Sázavou i Kožlí se za husitských válek hlásilo k přijímání podobojí a odkazu mistra Jana Husa, jak o tom mluví pozdější prameny.¹⁵ V roce 1421 táhlo Zikmundovo vojsko proti husitům skrze Humpolec a Ledec nad Sázavou. Všude po své cestě vojsko páchalo krutosti a násilnosti, jak o tom psali tehdejší kronikáři. Tyto krutosti se nevyhnuly ani vesnici Kožlí.¹⁶

Bohuslav z Kožlí nejspíše žil do roku 1440, kdy ho vystřídal jeho nástupce Heřman (1442-1460), který přitiskl svou pečeť ke svobodám města Ledče.¹⁷ Dalším patronem zdejšího kostela byl jeho syn Čeněk, který sloužil Jindřichovi Ledčeskému. Ten přitiskl svou pečeť v roce 1474 ke svobodám města Ledče.

Po husitských válkách se Kožlí hlásilo k utrakvistům dolní konzistoře. Ale s příchodem luteránství do těchto končin v polovině 16. století se pak postupně z utrakvistů¹⁸ stávali luteráni. V roce 1578 se uvádí Ledec nad Sázavou mezi úplně protestantskými městy bez menšin katolických a staroutrakvistických.¹⁹ O Kožlí se zde nic takového neuvádí. Jen v pozdějších pramenech se můžeme dočíst, že Kožlí bylo doopravdy protestantské.²⁰

¹ Ledčské noviny roč. VI., číslo 7 (Fr. Hálek – Struč. historie obce Kožlí)

² Kozel později Kožlí

³ Pam. arch. V., str. 229 (A. N. Vlasák – Ledec a jeho okolí)

⁴ též. Archiv děkanství Ledec n/S – Pamětní kniha děk. ledečského, str. 200, česky

⁵ Archiv děkanství Ledec n/S – Památní kniha děk. ledečského, str. 200, česky

⁶ kněz – zastaralé plebán

⁷ srov. *Libri Confir.*, sv. VI., str. 188

⁸ srov. *Libri Confir.*, sv. VI., str. 188

⁹ srov. *IBIDEM* sv. VI., str. 244

¹⁰ srov. *IBIDEM* sv. VII., str. 67

¹⁰ Oltářník byl ve středověku kněz, který sloužil pro přebytek kněží bohoslužby v některé z větších farností na vedlejším (postraním) oltáři.

¹¹ srov. *IBIDEM*, sv. VII., str. 102-153

¹² srov. *IBIDEM*, sv. VII., str. 163

¹³ srov. *Libri Confir.*, sv. 13, str. 153, arch. Č. III. 188

¹⁴ A. Sedláček – Hrady, zámky a tvrze království českého, díl XII. (Kožlí)

¹⁵ Archiv děkanství Ledec n/S – Paměť. kniha děkan. ledečského – str. 200

¹⁶ Pam. arch. V. str. 136 (A. N. Vlasák – Ledec a jeho okolí)

¹⁷ Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě – AML

¹⁸ staroutrakvistů

¹⁹ srov. E. Doubek – Z historie města Ledce n. S., str. 36

²⁰ Archiv děkanství Ledec n/S – Paměť. kniha děkan. ledečského – str. 200

Mezi další historicky podložená data, která můžeme z této doby uvést, jsou letopočty 1522 a 1566 a 1609, kdy byly pro věž koželského kostela pořízeny zvony.

Koncem 15. století končí historie pánů z „Kozel“. Již počátkem 16. století náležela část vesnice Trčkům z Lípy.²¹ Ti potom, co roku 1570 získali ledečské panství, připojili větší část vesnice Kozlí k panství ledečskému.

Druhá část vesnice patřila ke dvoru pánů z Hněvkovic. 28. srpna 1574 došlo k rozdělení hněvkovického statku na čtyři díly. Kozlí tehdy dostal syn Adam.²²

Ve dvacátých letech 17. století vzhledem k situaci v Českém království dochází k odchodu protestantů z naší země. Po odchodu posledního protestantského kněze v roce 1624 z Kozlí, zůstala zdejší fara neobsazená. Ještě téhož roku přechází zdejší duchovní správa pod duchovní správu v Ledči nad Sázavou a již se nikdy do Kozlí nevrátila.²³ Poslední protestantský děkan v Ledči, který spravoval i zdejší farnost, byl Tobiáš Faber Telecký, který se uváděl ještě v letech 1628 – 31 v ledečských městských knihách.²⁴

O duchovních správcích v 15. a 16. století a o stavu zdejší farnosti se nedochovaly žádné zmínky. Tehdejší správci farnosti nejspíše nedělali žádné záznamy, nebo byly tyto záznamy později zničeny. Další pozoruhodností je, že se z této doby nezachovala ani jedna matrika.²⁵

Rekatolizace

Majitel koželského panství Jan Rudolf Trčka z Lípy byl protestantského vyznání²⁶ a jak uvádí tehdejší prameny, byl v otázkách víry dosti tolerantní.

Dne 3. listopadu 1625²⁷ mu bylo královským místodržitelem nařízeno, aby ihned vypudil všechny predikanty²⁸, kteří se na jeho panství zdržují. Trčka pak tento rozkaz dne 9. listopadu 1625 předal svým správcům panství.²⁹

Že toto nařízení nebylo příliš horlivě dodržováno, o tom svědčí dopis protestantského kněze Tobiáše Fabera Teleckého z roku 1627, ve kterém odpovídá na nabídku být knězem v Ledči a okolí.³⁰

Teprve v roce 1631 přichází do Ledče katolický kněz Jeremiáš Albín z Hrušovan, který měl provést rekatolizaci. Ta ale podle dochovaných pramenů

²¹ A. N. Vlasák v Pam. arch. uvádí jako zdroj D. Z. Kvat. 42. L. 19

²² A. Sedláček – Hradky, zámky a tvrze království českého, díl XII. (Kozlí)

²³ Pam. arch. V. str. 229 (A. N. Vlasák – Ledec a jeho okolí)

²⁴ srov. E. Doubek – Z historie města Ledče n. S., str. 37

²⁵ Nejstarší dochovaná matrika začíná až rokem 1634

²⁶ nejspíše patřil k luteránům

²⁷ na pražské hradě

²⁸ členy protestantských církví

²⁹ srov. E. Doubek – Z historie města Ledče n. S., str. 37

³⁰ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (AML 1627 1/302)

nebyla nutná, protože se většina lidí z důvodu nepřítomnosti protestantských kněží a určitých výhod pro katolíky, přihlásila k církvi katolické. Jeremiáš Albín z Hrušovan (podepisovaný Jeremias Hieronimi) založil v roce 1634 matriku narozených a o rok později matriku zemřelých, které jsou uchovány v archivu v Zámrsku³¹.

V roce 1651, kdy byl vyhotoven soupis poddaných podle víry, bylo v něm z Kozlí zapsáno 108 obyvatel, kteří byli všichni až na jednu výjimku vyznání katolického.³²

Původ a historie kostela Proměnění Páně

Původní farní kostel je doložen už ve 14. stol.³³ jako součást štěpánovského děkanátu a archidiakonátu³⁴ Kouřimského. Je jisté, že tento kostel zde stál již dříve. Jelikož je napsán mezi kostely farními, byla zde bezpochyby v této době fara. Další svědectví o existenci tohoto kostela a zdejší fáře jsem popsal výše v kapitole „Duchovní správcové a patroni kostela“.

Mezi ověřená data v historii kostela v Kozlí patří také léta 1522, 1566 a 1609. To jsou letopočty na pláštích zvonů, které se rozlily při požáru v roce 1868 a jsou dostatečně známé. Existenci koželského kostela zmiňují také nejstarší urbární knihy ledečského panství z roku 1587, které hodnotí polní a lesní majetek kostela slovy: „Podací kostelní /tu v Kozlí/ jedno jest, polí a lesů nemálo, něco pod platy roznajímali a něco pustinou leží.“³⁵

Popis kostela z roku 1836 (před požárem)³⁶

První popis zdejšího kostela nacházíme až z roku 1836, kdy se ledečský děkan pokusil zachytit jeho skutečný stav. Jelikož v obci vypukl v roce 1864 veliký ničivý požár, kterému podlehl i koželský kostel, jedná se o jediné původní historické zachycení této starobylé stavby.

V popisu stojí, že kostel stojí odloučeně od ostatních domů vesnice, ve spodní části obce. Je malý, nízký, krytý šindelem a oltář je otočený k severu. Čtyřhranná podélná loď je opatřena „prkenným“ stropem. Osvětlena je čtyřmi

³¹ Státní oblastní archiv Zámrska

- Matrika narozených (1634-1676) č. inv. 2516

- Matrika oddaných a zemřelých (1635-1745) č. inv. 2527

³² Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Časlavsko 1, str. 246 – vydáno knižně

³³ přesněji roku 1350

³⁴ Archidiakonát = arcijáhensství

³⁵ Archiv děkanství Ledec n/S – Pamětní kniha děk. Ledčského, str. 726, překlad p. Aubrecht

³⁶ Archiv děkanství Ledec n/S – Pamětní kniha děk. Ledčského, str. 726, překlad p. Aubrecht

malými okny sotva 1 stopu širokými a 2 stopy vysokými.³⁷ Presbyterium s nábytkem je zakončeno pěti stranami osmihranu a světlo sem proniká přes tři gotická oblouková okna.

Kůr tvoří jeviště spočívající na dřevěných podporách, jež celou loď obepínají.

Na východní straně přiléhá k presbyteriu věž se zvony, její spodek je zděný a zařízen jako sakristie. V kostele je „pouze“ jeden a to hlavní oltář. Tento oltář je skládací, tzv. Archa. Na něm je obraz Proměnění Páně³⁸ vymalovaný olejovými barvami. Jde o na prkně malovaný výjev Proměnění Páně na hoře Tábor. Na obraze jsou ve spodní části apoštolé, nad nimi Kristus, Mojžíš a Eliáš.³⁹ O ozdobách oltáře se kronikář (ledečský děkan) vyjádřil, že nestojí za řeč. Prý jsou sešlé stářím. Na oltáři měl být také oltářní kámen, který pocházel z roku 1733.⁴⁰

V majetku kostela byly také 4 cínové a 2 mosazné svícny střední velikosti.

Z bohoslužebných nádob měl mít koželský kostel, podle starých kostelních knih datovaných před rokem 1672 a ještě podle knih z roku 1722, jednu stříbrnou pozlacenou číši „pro komunikanty“⁴¹ a jednu starou mosaznou monstranci. Autor zápisu si ale stěžuje, že tyto věci v kostele nejsou. Prý je velmi špatné, že se musí vozit z Ledče nad Sázavou. Z kněžských rouch se v kostele nacházela pouze jedna opotřebovaná barevná kasule⁴² z hedvábné látky a jedno z bavlněného sametu s příslušenstvím. Varhany v této době v kostele ještě nebyly.

Kostelní zvony

V citované Pamětní knize⁴³ se nachází také obsáhlý popis koželských zvonů. V kostele se tehdy nacházely dva větší a jeden malý zvon. Ještě zde byl velmi malý zvon, který ale neměl velkého významu.

Největší zvon vyrobil mistr Bartoloměj z Prahy. Na spodním okraji má nápis: „Sit laus Deo Patri omnipotendi et Beatae Mariae.“⁴⁴ Qui me fecit, magister Bartolomeus nomen habet, in civitate Praga.“ Zvon měl ještě pod korunkou napsáno: „Anno Domini Millesimo quingentesimo XX. soc. ego

³⁷ Takovou perličkou je to, jak si tehdejší ledečský děkan stěžuje, že kostel je velmi tmavý.

³⁸ Kronikář o tomto obraze říká, že je nevalné kvality a uměleckého provedení.

³⁹ Památky arch. V., str. 229 (A. N. Vlasák - Ledec n/S a okolí)

⁴⁰ Poznámka autora: Tento oltář byl podle zápisů z kronik zrušen r. 1852

⁴¹ komunikant – přijímající svátost oltářní (tělo Ježíše Krista)

⁴² Mešní roucho

⁴³ Archiv děkanství Ledec n/S - Pamětní kniha děk. ledečského, str. 726

⁴⁴ Překlad: Chvála (sláva) Bohu Otci všemohoucímu a blahoslavené Marii.

compaña nun guam promentio vana, ignem velfestum lectum, aut funus honestum.“

Druhý velký zvon měl nápis: „Já hlas volajícího. Spravte cestu panie.“⁴⁵ Tento zvon dílal mistr Tomáš na Horách Kutných“. Třetí zvon byl ozdoben obrazem Petra a Pavla, a Ježíše na kříži. Ten měl nápis:

„Leta panie 1609 tento zvon jest slivan k ohlašování jména božího a jest slivan na místě Vlašimi od Jakuba Konváře.“ Čtvrtý zvon byl velmi malý a nebyl opatřen nápisem. Měl lidový název „umíráček“.

Hřbitov, kostelní jmění

O případných hrobech, resp. náhrobcích v kostele se nedochovala žádná zpráva. Jako pohřebiště sloužil po dlouhá léta prostor kolem kostela. Podle nejstarších pramenů tomu mělo být již od dob založení kostela. Ještě v letech 1836 byla podle kronikáře vidět „zrujnovaná“ hřbitovní zídka.

V roce 1764 byl podle kostelních zápisů zřízen nový hřbitov na jižní straně pode vsí. Na tomto místě se pohřbívá dodnes.

Kostelu v Kožlí patřilo značné jmění (louky, pole a les). Z nich do současné doby zůstaly jen parcely č.57 (0,0852 ha – kostel), č. 110 (0,0018 ha – márnice) a č. 1334 (0,0945 ha – hřbitov). Ostatní pozemky byly podle zákona č. 46/1948 koncem roku 1949 odevzdány státu.

Požár v obci v roce 1864

Obec Kožlí byla 23.dubna 1864 postižená velikým požárem, který vypukl na dolním konci vesnice.⁴⁶ Podle kronikáře zachvátil celou pravou stranu až po tzv. Jagerhaus. Ten byl pokrytý pálenými taškami, a tak tuto pohromu přečkal bez vážnějších škod. Historické prameny nic neříkají o příčinách požáru. Jak se kronikář zmiňuje, požár se šířil díky hořlavým materiálům na střechách domů. Kostel zůstal před požárem uchráněn.

Zkáza kostela za velikého požáru v roce 1868⁴⁷

Po čtyřech letech se dne 14. srpna 1868 ohnivé „hrůzné divadlo“ opakovalo. Tehdy požár vypukl naproti škole, a protože byl silný vítr, oheň se rychle rozšířil. Jak kronikář uvádí: „Oheň se šířil hroznou rychlostí na celý dolní konec obce Kožlí, kde nedbale přikryté zbytky trámů po minulém ohni byly znovu zapáleny od létajících jisker“. Požár způsobil, že minulým ohněm poškozené domy znovu shořely.

⁴⁵ Překlad: Já jsem hlas volajícího na poušti. Připravte cestu Páně

⁴⁶ podél cesty k hřbitovu

⁴⁷ Archiv děkanství Ledec nad Sázavou - Pamětní kniha děkanství ledečského, str. 735 – překlad p. Aubrecht

Zdejší škola byla v té době již krytá taškami, takže se jí v celku nic nestalo. Shořely pouze menší kolny a chlév, které byly dřevěné. Kostel, který je asi třicet kroků vzdálený od školy, již takové štěstí neměl. Jižní vítr na něj oheň přenesl a kostelní střecha, která byla krytá šindelem, ihned vzplála.

Kronikář tuto událost popisuje slovy: „...střecha v okamžiku stála v plamenech, takže pro nebezpečí nebylo možno k ohni se přiblížit...“

Kostel vyhořel úplně celý. Zůstalo pouze obvodové zdivo, které bylo při opravách zrekonstruováno a kostel si tím zachoval do dnešní doby svůj původní gotický ráz. Mezi největší škody se počítalo to, že shořel jak starobylý oltář, tak i malovaný obraz Proměnění Páně. Další velkou škodou bylo, že se v ohni roztavily tři památné zvony, jejichž harmonický hlas byl znám v celém okolí. Tehdejší kronikář uvádí, že pohled na Kožlí, které mělo ve středu pouze čtyři ohořelé zdi byl „hrůzný“.

Obnova kostela

Největší překážkou pro stavební obnovu kostela byl nedostatek peněz. Výše kostelního majetku nestačila na potřebné práce. Proto se patron kostela⁴⁸ rozhodl s obnovou posečkat až do doby, kdy se nashromáždí dostatek peněz z výtěžku polí a úroků z peněz uložených v peněžních ústavách. Ale osadníci byly netrpěliví. Prosili patrona kostela, aby se začalo s opravami, ale bez výsledku. Proto podali místní občané na patrona kostela stížnost k c. k. místodržiteli.

V roce 1875 byl předložen plán na stavbu, schválen od nadřízených míst a v roce 1876 byla stavba nového kostela svěřena truhláři Janu Urbanovi, jenž ihned začal se stavebními pracemi. Již tento rok došlo k vyzdvžení lodě a jejímu navýšení na každou stranu o 3 stopy, aby bylo možno kostel nouzově zastřešit. Dozor nad stavbou přebíral vrchnostenský architekt Sekušický, který zhotovil plán kostela.

Vypracování návrhu oltáře bylo svěřeno řediteli reálné školy v Kutné Hoře W. Zachovi. Obraz Proměnění Páně pak namaloval akademický malíř Melich, který také celý oltář sestavil. Rám k oltářnímu obrazu byl zadán technickým oddělením c.k. místodržitelství Václavovi Šeborovi z Broumova.

Na místo dlažby z cihel byly koupeny cementové barevné dlaždice, které jsou v kostele dodnes. Bez zajímavosti jistě není ani poznámka tehdejšího kronikáře, jenž píše, že všechny práce, které se dělaly na kostele, byly velmi dobře zaplacený.

⁴⁸ Tereziánský řád /nadace/ zchudlých šlechticů, kterému patřilo ledečské panství

Nové zvony⁴⁹

Zbytek zvonoviny, která byla sebrána z roztavených zvonů, byl zaslán do Vídeňského Nového Města (Wiener Neustadt) zvonáři Hilzerovi, který ulil dva větší zvony (jeden tzv. sakristián) a oltářní zvonek.

Největší zvon měl průměr 84 cm a výšku 59 cm. Na plášti bylo napsáno:

„Při požáru dne 14. srpna 1868 byly zvony rozlity a z ostatní zvonoviny za časů P. Wacława Hartiga a Antonína Štíky, děkana ledečského we Vídeňském Novoměstě od Hynka Hilzera a syna r. 1875 zase ulité“. Na druhé straně pláště se nalézal reliéf krucifixu. Horní a dolní okraj byl ozdoben renesančním ornamentem.

Druhý menší zvon měl průměr 67 cm a jeho výška byla 57 cm. Na plášti měl nápis: „Ignaz Hilzer c.k. Hofclocken giesser in Wiener neustadt 1875“. Na zvonu se nacházel medailon P. Marie. Nejmenší zvon zvaný umíráček měl průměr 24 cm a výšku 16,5 cm. Byl bez ozdob a tradoval se jako původní.

Varhany⁵⁰

Varhany do koželského kostela stavěl dne 3. října 1885 Josef Pospíšil, varhanář z Kolína. Bylo mu za ně zapláceno 430 zlatých. Z toho celých 350 zlatých dal odkazem Antonín Minář, rolník z usedlosti čp. 6, 80 zlatými přispěla obec Kožlí. Na varhany pak při bohoslužbách hrával Jan Kranda, rolník a pokladník okresní hospodářské záložny, který bydlel v Kožlí čp. 41.

Kožlí na přelomu 19. a 20. století

Z původních církevních materiálů z 19. století se dozvídáme, že občané Kožlí byli velice zbožní a nechávali za sebe a své blízké často sloužit mše svaté.⁵¹ V soupisech z 19. století, které pořizovali ledečští děkané, je napsáno, že všichni obyvatelé jsou vyznání římskokatolického. V těchto soupisech se též můžeme podrobně dočíst o vztahu každého občana k víře a o četnosti přijímání svátostí. Jak se uvádí v pamětní knize děkanství ledečského, o kostel bylo dobře pečováno a lidé si zdejšího kostela velice vážili. Věhlasné byly i koželské pouti na svátek Proměnění Páně⁵², na které se sjížděli lidé ze širokého okolí.

Rok 1848 a následující roky se vyznačovaly tím, že značný počet mladých obyvatelů Kožlí odešel do učení a za prací do větších měst. Zvláště do Jihlavy,

⁴⁹ Archiv děkanství Ledec n/S - Pamětní kniha děkanství ledečského - V. Valchář (Kožlí zvony)

⁵⁰ Kronika obce Kožlí

⁵¹ Státní okresní archiv Havl. Brod - AFÚ Ledec n/S - Fundační kniha /Liber fundationum/ /1498 - 1916/

⁵² svátek Proměnění Páně - 6. srpna, slaví se nejblíže možnou nedělí k tomuto svátku

Vídně, Brna a Prahy. Na zbožnosti místních obyvatel se to ale nikterak neprojevovalo.

Situace po 1. světové válce

Konec první světové války se projevil i na životě lidí v Kožlí. Devět mužů padlo na válečných bojištích, jiní se vrátili z italské fronty a někteří podnikli strastiplnou cestu návratu domů z války přes Rusko, Ameriku a další země zpět do vlasti. Válce také padly za obět koželské zvony, známé svým hezkým hlasem. Jejich krásný souzvuk je připomínán v několika předválečných knížkách a brožurách. Po vzniku Československa byly pozemky patřící koželskému kostelu v rámci pozemkové reformy rozprodány. Tím přišel kostel o nejhlavnější zdroj příjmu.

Kožlí a vznik Církve československé

Setkání s hrůzami 1. světové války dosti poznamenalo vztah mnohých lidí k víře. Projevilo se to ve dvacátých letech, kdy někteří obyvatelé Kožlí vystoupili z Římskokatolické církve a velký počet jich přestoupil k nově vzniklé Církvi československé.

Situace v Kožlí po roce 1920 byla velmi napjatá ve spojitosti se vznikem nové Církve československé. Uklidnila se až koncem dvacátých let a začátkem let třicátých, kdy se mnoho lidí vracelo zpátky do katolické církve⁵³. V letech světové krize, která začala r. 1929, ožila i katolická komunita v Kožlí. Při sčítání v roce 1931 se ke katolické víře přihlásilo rovných 400 lidí. Připomeňme si ale podrobněji události v Kožlí v l. 1920 – 1921.

První pokus o obsazení kostela (1920)

V Kožlí se datuje vznik Církve československé husitské na prosinec 1920. Když přívrženci nové církve žádali vstup do kostela, aby zde mohli konat vánoční obřady, a jejich požadavek ledečský děkan zamítl, rozhodli se dostat se do kostela násilím. Rozbili okna u sakristie a prostrčili dovnitř malého chlapce, který odšrouboval kliku. Členové Církve československé pak vstoupili do kostela a dne 26. prosince 1920 v něm slavili vánoční obřady.

Případ byl oznámen na několik úřadů včetně státního zastupitelství. Celou věc také řešil soud, ale bezvýsledně. I když byly viníci známi, rozhodnutím okresního soudu byl celý případ založen s komentářem a upozorněním na možné politické a jiné důsledky.

⁵³ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, AML 1924 – 1935 /karton 1/

Nepokoje v Kožlí (1921)

Jak uvádí Pamětní kniha děkanství ledečského, další násilné vniknutí do kostela se událo na svátek svatého Jana Nepomuckého v r. 1921. Na kostele Proměnění Páně byly utrhány všechny zámky, petlice a v sakristii bylo vylomeno okno. Dne 28. května 1921 tam ledečský děkan vzal s sebou zámečníka, aby zámky u kostela opravil a přidělal jiné. Když se to členové nové církve dozvěděli, shromáždili se kolem kostela a ledečského děkana insultovali. Poté se za provolávání výzvy: „Hod'te toho římského pacholka do rybníka!“ děkana chopili, ale během cesty k rybníku jej s výkřiky „hanba“ zase propustili.

O události byly podrobně zpraveny příslušné orgány státní správy, ale bezvýsledně. Bohatá sbírka dokumentů o tomto případu se nachází v havlíčkobrodském státním okresním archivu.

Dne 7. srpna 1921 byla v Kožlí slavena pouť. Podle zachovaného úředního dopisu ze dne 5. srpna 1921 byl ledečský děkan ubezpečován okresním komisařem, že dne 7. srpna 1921 zabezpečí klidný průběh mše svaté⁵⁴. A při té příležitosti upozornil děkana Václava Vačkáře, aby se vyvaroval všeho, co by mohlo dát popud k nepokojům. Ochranu kostela i věřících zajišťovalo 14 četníků, které tam okresní politická správa poslala z důvodu zamezení výtržností. K těm také skutečně nejspíše díky četnickému dohledu nedošlo. Místní členové Církve československé konali své obřady u křížku na návsi a pak se v poklidu rozešli.

Jiná situace byla o posvícení dne 30. října 1921. Po katolických obřadech se snažili přívrženci Církve československé husitské vniknout do kostela, aby zde mohli mít své obřady. Leděčský děkan ale stačil rychle za sebou zavřít kostel a odmítl jim vydat od něj klíče. Situaci museli řešit dva četníci, kteří kněze vytrhli z davu a odvedli do bezpečí. Pak střežili kostel před rozrušeným shromážděním, které častovalo ledečského děkana mnoha nadávkami. Druhý den se členům Církve československé podařilo ledečského děkana předběhnout. Dostali se do kostela a sloužili v něm obřady.

Situace, která byla ještě několik desítek měsíců velmi vypjatá se ale s přibývajícím časem postupně stabilizovala. Ke konečnému uklidnění situace došlo, až když byl postaven kostel nové církve v Ledči nad Sázavou, na levé straně u silnice vedoucí do Kožlí. Na výstavbě tohoto kostela se Koželští velice podíleli.⁵⁵

Odchod lidí z Římskokatolické církve v Kožlí byl procentuálně největší v tehdejším ledečském okrese, což nám ukazují i údaje ze sčítání lidu z roku 1911 a pro srovnání další sčítání z roku 1921.

⁵⁴ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod – (AML 1920 – 24)

⁵⁵ Leděčské noviny, roč. VI., č. 7 (František Hálek – Struč. historie obce Kožlí)

Rok 1911⁵⁶

Obec	Obyvatelstvo celkem	Katolíci	Evangelíci	Židé + ostatní
Ledeč nad Sázavou	2431	2337	3	90 1 čl. bez vyznání
Kožlí	668	668	-	-

Rok 1921

Obec	Obyvatelstvo celkem	Katolíci	Církev Českosl.	Evangelíci	Židé	Bez vyzn. + ostatní
Ledeč nad Sáz.	2487	1501	786	46	68	85 + 1 jiné náb.
Kožlí	655	351	290	1	-	13

Pro přehlednost celé situace můžeme vyjádřit tabulku procentuálně:

		Rok 1911	Rok 1921
Ledeč n. Sáz.	katolíků	96,1 %	60,4 %
	členů církve českosl.	---	31,6 %
	Židů	3,70 %	2,73 %
	evangelíků	0,12 %	1,85 %
	bez vyznání	0,04 %	3,41 %
Kožlí	katolíků	100 %	53,6 %
	členů církve českosl.	---	44,2 %
	Židů	---	---
	evangelíků	---	0,15 %
	bez vyznání	---	1,98 %

Na těchto číslech si můžeme dokumentovat situaci, která panovala po založení „národní církve“ a po vzniku samostatného Československa.

Zdejší pamětníci potvrzují, že podle vyprávění jejich rodičů měl na tom největší zásluhu zdejší učitel p. Sobek. Krize kolem kostela se dosti uklidnila kolem roku 1924. Mezi roky 1924 – 1935 se mnoho lidí vracelo zpátky k víře Římskokatolické.

Koželský kostel od třicátých let 20. stol. až do současnosti

Z dochovaných archivních materiálů je zřejmé, že kolem roku 1933 byla provedena oprava zdejšího kostela. Oprava byla prováděna převážně

svépomocí. Za druhé světové války přišlo Kožlí o zdejší zvon. Existenci tohoto zvonu potvrzují místní pamětníci.

Sudálostní po roce 1948 je spojen i zápas o osud koželského kostela. Někteří členové místní KSČ totiž žádali, aby byl kostel přestaven na krávn. Mnozí zdejší věřící byli kvůli své víře omezováni a šikanováni a jejich rodiče byli přesvědčováni o škodlivosti náboženství. Po zrušení povinné výuky náboženství na školách byli rodiče kádrově postihováni za to, že jejich děti navštěvovaly tyto hodiny a dětem nebylo umožněno další vzdělávání. To se projevilo na snižujícím se počtu katolíků ve vesnici. Veškerý zbylý církevní majetek, který ještě ke kostelu patřil, byl zabaven.

Do historie koželského kostela se zapsal také rok 1966, kdy spadl hrot kostelní věže. Naštěstí nebyl nikdo zraněn. Bylo rozhodnuto, že hrot věže bude znovu zhotoven a střecha, která byla pokrytá břidlicí, bude pokrytá italským pozinkovaným plechem. Roku 1967 byla opravena celá venkovní omítka.

Poslední oprava zdejšího kostela byla provedena v letech 1990 až 1992, kdy byla provedena generální oprava omítky a střechy na celém kostele včetně věže. Oprava byla financována z darů věřících a z finančního příspěvku zdejší obce. V roce 1999 byl do Kožlí zakoupen rodinou Beladovou zvon, který byl pojmenován Zdeněk, jako památka na zemřelého syna. Zvon dne 1. května 1999 vysvětil pomocný biskup královehradecký Mons. Josef Kajnek.

Filiální škola v Kožlí⁵⁷

Nositel první vzdělanosti v obci byli ve 14. století pravděpodobně místní duchovní správci, kteří měli za úkol, mimo duchovní služby, vyučovat písmu a čtení na místní tvrzi. Vyučování se týkalo pouze majitelů panství.

První zmínky o existenci zdejší školy se objevují o trochu později. Můžeme je vyčíst z účtu kostela v Kožlí z roku 1687⁵⁸. Kronikář se zmiňuje, že je z tohoto účtu patrné, že v roce 1708 byla škola zrušena. Nicméně je to ale důkaz, že v obci Kožlí byla zajišťována vzdělanost ještě před tereziánskou reformou, která zavedla povinnou školní docházku.⁵⁹

První učitelé

Roku 1766 byl na zdejší školu ustanoven učitel, který se jmenoval Jan Erchner a byl vyučený malířem. Erchner tehdy renovoval oltářní obraz v Kožlí, v Bojišti a oltář svatého Kříže v ledečském děkanství sv. Petra

⁵⁶ Archiv děkanství Ledeč n/S – Pamětní kniha děkanství ledečského

⁵⁷ Archiv děkanství Ledeč n/S – Pamětní kniha děkanství ledečského – str. 906

⁵⁸ Archiv děkanství Ledeč n/S – Pamětní kniha děkanství ledečského – str. 906

⁵⁹ Marie Terezie – vláda v letech 1740 – 1780

a Pavla. Jeho nástupcem byl Jan Novák /Nowak/⁶⁰, který byl zedníkem a tkalcem. Ale jelikož se nechal přezkoušet na hlavní škole v Kutné Hoře, mohl dělat učitele. Vedl školu po neuvěřitelných 47 let až do roku 1828, kdy odchází z důvodu stáří. Školu pak předává svému pomocníkovi Karlu Kopeckému za odstupné 50 zlatých ročně. Jan Novák zemřel 17. srpna 1829.

Karel Kopecký byl synem učitele v Chřenovicích⁶¹. Narodil se roku 1801 a navštěvoval hlavní školu v Kutné Hoře do roku 1819. Poté učil jako pomocník ve škole v Pertolticích, Církvicích a Nových Dvorech.

Od března do září roku 1821 učil na německobrodské (nyní havlíkbrodské) hlavní škole jako zástupce druhého učitele. Do srpna 1822 pak učil na škole v Bohdanči. Od září roku 1825 byl učitelem ve Zbyslavicích a Žehušicích, odkud odešel na školu svého otce do Chřenovic.

Od prosince 1827 do 4. července 1828 vyučoval na škole v Bojišti jako pomocník koželského učitele, na jehož školu přišel na základě povolení školního patrona 4.července 1827 a byl ustanoven podle biskupského konzistoriálního dekretu dne 18.prosince 1827. V roce 1867 se stal koželským učitelem Antonín Ferdinand Kopecký, který byl synem učitele Karla Kopeckého. Úřední hodiny měla škola stejně jako v Ledči nad Sázavou.

Budova školy

Až do roku 1816 bydleli a vyučovali učitelé v Kožlí ve starém dřevěném domě, který byl postaven na školní zahradě. V tomto roce byla postavena nová zděná budova stojící na východ od kostela. Budova, krytá taškami, měla pouze přízemí. V přízemí byla na východ učebna a na západ 2 místnosti pro učitele s přílehlou kuchyní a komorou. Na západní straně domu se nalézal malý dvorek, na němž roku 1842 bylo zřízeno hospodářské zařízení (kolna, chlív a dřevník), které bylo zděné a kryté taškami. Sklep tehdy škola neměla. Jen jáma při stěně domu měla tento nedostatek nahrazovat. Jak se kronikář zmiňuje, u školy nebyla ani studna.

K budově přiléhaly dvě zahrádky, které učitel využíval. Menší sloužila k pěstování švestek a zeleniny pro kuchyň. Větší byla oddělena od budovy a sloužila učiteli jako ovocná zahrada.

Počet žáků⁶²

Údaje o počtu žáků jsou z roku 1836. Ke škole tehdy přináleželo:

⁶⁰ Kronikář k Janu Novákovi uvádí, že ani jako učitel nepřestal provozovat své tkalcovské a zednické

řemeslo. To pak provozoval až skoro do své smrti.

⁶¹ zastaralým názvem Křenovice

⁶² Archiv děkanství Ledče n/S - Pamětní kniha děkan. ledečského – str. 906

z obce Kožlí	46 dětí
z obce Bojiště	24 dětí
z obce Velká	13 dětí
z obce Kouty	22 dětí
z obce Kamenná Lhota	28 dětí
z obce Přemilovsko /Přemelovsko/	6 dětí
z obce Žibřidovice	9 dětí
Celkem	148 dětí

Do školy v Kožlí byli přiděleny ještě děti z Bohumilic, Sechova, Mstislavic, Dobrovítova a Bilantovy Lhoty.

Změny ve školním obvodu Kožlí

Kvůli četným protestům obyvatelstva z Bohumilic a Sechova byly děti z těchto obcí krajskou komisí přiděleny do Ledče nad Sázavou v roce 1835.

Zároveň tato komise rozhodla, že Karel Kopecký (učitel v Kožlí) bude dostávat polovinu naturálních dávek a školného, a to do konce svého působení na škole v Kožlí. Po jeho odstoupení bude tyto dávky dostávat učitel v Ledči nad Sázavou. Toto usnesení bylo dáno do protokolu, který byl uložen v archivu vrchnostenského úřadu. Děti z Dobrovítova, Mstislavic a Bilantovy Lhoty byly přiděleny do nově zřízené školy, která vznikla v roce 1844 v Trpišovicích. Obyvatelé Mstislavic se zavázali, že budou platit 2 zlaté ročně koželskému učiteli Karlu Kopeckému po dobu výkonu učitelské funkce v Kožlí. Jak je z dochovaných materiálů patrné, jeho nástupci už neměli nic požadovat.

V roce 1835 rozhodla Krajská komise o přidělení dětí z obce Žibřidovice, které do tohoto roku chodily do školy v Zahrádce, ke škole v Kožlí. V rozhodnutí je uvedeno, že pokud by hrozilo nebezpečí přechodu přes řeku Želivku, měla být obec Žibřidovice opět z příslušnosti ke koželské škole vyčleněna. V nedaleké vsi Bojiště byla dřevěná škola, která byla roku 1828 prodána dražbou. Vyučování zde probíhalo v pronajaté místnosti, kam chodil každodenně vyučovat pomocník učitele z Kožlí.

Vyučování

Vyučování na škole v Kožlí, v jedné třídě, trvalo po celý rok. Začínalo se v 10 hodin dopoledne a konec byl ve 12 hodin. Vyučovací předměty i počet vyučovacích dnů byl stejný jako na triviální škole v Ledči nad Sázavou. Římskokatolické náboženství zde vyučoval starší kaplan z Ledče nad Sázavou. Tehdejší výuka náboženství byla povinná a měla za úkol seznámit žáky především s obsahem Bible. Takzvaná „Opakovací škola“ byla od 1 do 3

hodiny odpolední. V roce 1871 byla v Kožlí povolena II. třída a provedena nástavba školy o 1. patro.⁶³ O rok později zde byla otevřená III. třída.

V roce 1894 bylo výnosem zemské školní rady povoleno, aby se v Kožlí zřídil hospodářský kurs pro odrostlejší mládež. Do tohoto kurzu se přihlásilo 24 žáků. V roce 1899 navštěvovalo školu v Kožlí 88 chlapců a 86 děvčat. Čtyři žáci z Kožlí tehdy navštěvovali měšťanskou školu v Ledči nad Sázavou.

Požítka a reality vztahující se ke škole⁶⁴

Dvacátá léta devatenáctého století neumožňovala takovou směnu zboží, jako je to obvyklé dnes. Proto dostal učitel od vrchnosti, obce a kostela pozemky k obhospodařování. Ty pak mohl podle svého uvážení a aktuálních potřeb i pronajímat, což mu přinášelo možnost dobrého finančního zabezpečení.

Od vrchnosti⁶⁵ učitel dostal pole o celkové výměře 4 a 1/2 strychu, z toho pole zvaný na „na příčině“ vedle pastviny koželského rustikálního pozemku č.22 (1 a 1/2 strychu), pole „na vinici“ (1/2 strychu) a pole nad a pod pastvinou č. 15 (1 a 1/2 strychu). Od koželské obce dostal pozemky o celkové výměře 4 a 1/2 strychu. Z toho při louce obecní pastviny zvané „na trávníku“ (2 strychy), u obecního domu (1 strych), „na býkovce“ (1 a 1/2 strychu) a u školy už uvedené zahrádky o výměře 1 a 1/2 strychu.

Od koželského kostela učitel dostal pole o výměře přes 7 strychů a louku (přes 1/2 strychu). Šlo o pozemky č.45 (pole na „Borovinách“, vedle rustikálních polí č. 31), č. 506 („v Hradišti“, mezi poli č. 23 a 24), č. 814 (u bojišťského lesa), č. 821 (vedle bojišťského úvozu mezi parcelami č. 22 a 52) a louku č. 930.

Všechny tyto pozemky užíval již předchůdce Karla Kopeckého. Pozemky od vrchnosti a obce učitel užíval bezplatně. Za pozemky od kostela musel podle daňového přiznání zaplatit něco málo přes 4 zlaté. Kronikář k tomu uvádí, že učitel měl z těchto polí výnos přes 32 zlatých ročně.

Co se týká naturálních užitek⁶⁶, podle daňového přiznání měl učitel od přičleněných osad nárok na třicet bochníků chleba a 2 strychy⁶⁷ zrní.

⁶³ Ledečské noviny roč. VI., č. 7 (František Hálek – Struč. historie obce Kožlí)

⁶⁴ srov. Pamětní kniha děk. ledečského, str. 909.

V této kapitole se budu věnovat polnostem, které byly dávány k užívání koželskému učiteli. Tyto polnosti obsahují rozlohu v tzv. strychách (korecích) - plošná míra o velikosti 1/2 jitra (0,2877 ha) hojně užívaná v 19. stol. Dále upozorňuji na to, že součet celkové výměry polí a výměry jednotlivých polí se liší. Lze z toho nejspíše usuzovat, že zde nejsou zanesena políčka o malé výměře.

⁶⁵ převzato z Paměť. knihy děkan. ledečského

⁶⁶ Perličkou je dodatek v kronice, kde se konstatuje, že dodávky nebyli nejspolehlivější. Kronikář k tomu uvádí, že učitel byl kvůli tomu už dvakrát roztrpčen, ale bez výsledku.

O posvícení měl dostat z každého hospodářství v Kožlí jeden koláč. Mělo to však podmínku. Učitel si pro něj musel osobně dojít. Zajímavostí je, že v daňovém přiznání je tento požitek oceněn na 1 zlatý. O velikonočních svátcích (na zelený čtvrtek) dostal učitel 2 vejce z každého domu.

Dále učitel v Kožlí dostával pravidelně od vrchnosti dřevo na topení ve škole. Také zdejší osadníci mu dávali dřevo. Podle kronik to bylo 6 sáhů měkkého a 2 sáhy tvrdého.

Původ těchto dávek lze odvodit z toho, že rodiče dětí chodících do koželské školy posílali týdně učiteli kus chleba nebo měsíčně celý bochník chleba.

Původ těchto minimálních dávek byl stanoven přiznáním u berního úřadu, podle kterého učiteli náleželo 30 bochníků chleba. Při obnově tzv. daňových fasí roku 1810 si zvolili rodiče školou povinných dětí, že místo chleba, budou dávat raději 1/4 strychu obilí ročně.

Takto dostával učitel v Kožlí dávky až do začátku roku 1827. V tomto roce totiž odmítli rodiče dětí z Bohumilic uvedené dávky odvádět. Na podnět učitele, který požadoval, aby byly tyto dávky plněny, musela zasednout krajská komise. Zasedání se konalo dne 9. září 1829. I přes potvrzení povinnosti dávek od obyvatel vesnic, rozhodly nadřízené orgány dne 20. června 1830 a 29. srpna 1833 že učitel bude dostávat pouze to, co je mu přiznáno tzv. daňovými fasemi. Později bylo rozhodnuto, že učitel bude dostávat pouze dávky od místních majitelů usedlostí a od ostatních osad školního okresu nebude nic požadováno.

Peněžní příjmy

Školné se platilo podle věku dítěte. Obyvatelé Kožlí, Bojiště, Velké, Koutů, Kamenné Lhoty, Přemelovska a Žibřidovic ho platili v plné výši. Ze Sechova a Bohumilic dostával učitel polovinu školného. Druhou polovinu dostával učitel v Ledči nad Sázavou. V roce 1844 toto školné činilo 130 zlatých. Učitel si ho vyzvedával jednou za čtvrt roku.

Jinou formou peněžních příjmů byl tzv. novoroční groš. Podle starodávného ujednání dostával učitel z každého domu prostřednictvím rychtáře obnos peněz, který byl oceněn v daňovém přiznání na něco málo přes 2 zlaté.

Služebním příplatkem byl příjem z takzvaného služebného, který činil 2 zlaté. Od roku 1813 dostával učitel z kostelního majetku příjem ve výši přes 22 zlatých. Šlo o tzv. remunerace (příjmy z církevních obřadů) za službu v bojišťském kostele, za zpěv v koželském kostele a za kostelní službu, tj. za to, že učitel zvonil a ministroval.

Poznámka autora: Údaje uvedené v této kapitole jsou převzaté z Paměť. knihy děkan. ledečského – str. 909

⁶⁷ Jako dutá míra: 1 strych (korec) = 93,36 litru

Dále dostával učitel poplatek ze štoly, tj. za službu při pohřebních obřadech v koželském a bojišťském kostele z vesnic Kožlí, Bojiště, Kouty a Kamenná Lhota. Tento poplatek činil ročně přibližně 25 zl.

Po odečtení poplatku za úklid se dostáváme k učitelově celkovému příjmu, který činil 178 zlatých. Za tento příjem měl učitel mnoho povinností. Nejen to, aby horlivě vyučoval, ale musel rozumět mši svaté, která se sloužila v latině. Další jeho povinností bylo přisluhování při všech slavnostech v kostelech v Kožlí a v Bojišti a podle starého zvyku třikrát denně zvonit k modlitbě.

Prameny

Kronika obce Kožlí (p. Hálek)

Pamětní kniha děkanství ledečského (Pamětní kniha děkanství města Ledec nad Sázavou)

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Archiv města Ledec nad Sázavou

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Archiv farního úřadu církve římskokatolické v Ledči n/S (1498 – 1948)

Státní oblastní archiv Zámorsk, Matrika narozených (1634-1676), č. inv. 2516

Státní oblastní archiv Zámorsk, Matrika oddaných a zemřelých (1635-1745), č. inv. 2527

Literatura

Doubek, E.: Z historie města Ledec nad Sázavou. Nákladem MNV Ledec n. Sázavou 1957

Hálek F.: Stručná historie obce Kožlí, Ledecké noviny, roč. VI., číslo 7

Chodura, R.: Malý slovník pojmů sakrální architektury. TF JU České Budějovice 1999

Kostecký A.: Průvodce po Ledči a okolí. Okresní osvětový sbor v Ledči nad Sázavou 1929

Pleva F.: Toulky vrchovinou. Město Ledec nad Sáz. 1999

Sedláček A.: Hrady, zámky a tvrze království českého, díl XII, Časlavsko. Praha 1900

Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Časlavsko 1 – vydáno knižně

Valchář J.: Ledecsko. Praha 1912

Vlasák A. N.: Ledec a jeho okolí, Památky archeologické, roč. V, 1863

KAPLE BOLESTNÉ PANNY MARIE V JIHLAVĚ, ZAPOMENUTÉ POUTNÍ MÍSTO NA ČESKOMORAVSKÉ VYSOČINĚ

Ladislav Vilímek

Právě ve dnech, kdy byly psány první řádky tohoto článku, probíhaly závěrečné restaurátorské práce na záchranu kaple Bolestné P. Marie, jedinečné barokní stavby při kostele sv. Jakuba Většího v Jihlavě.¹ Ve spleti obrovského lešení, které vyplňovalo celou prostoru kaple, pohybovaly se postavičky restaurátorů, provádějících poslední drobné úpravy. Nezbylo, než otevřít nejstarší známou knížku Karla Eichlera z roku 1888 o historii tohoto takřka neznámého poutního místa.

S Eichlerovou kuihou Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku navštívíme místo, ke kterému se před více jak třemi staletími upíraly zraky nemocných a věřících, a kam putovala poutní mariánská procesí, aby se poklonila obrazu Panny Marie, později její sošce na hřbitově, a nakonec věhlasné Pietě, která spočinula na hlavním oltáři uvnitř velkolepé kaple, zasvěcené Bolestné Panně Marii. Ale nepředbíhejme a sledujme vyprávění Karla Eichlera, neboť ten se ve svém popisu zmiňuje pouze o "zázračné Pietě".

Kaple byla přistavěna ke gotickému farnímu kostelu sv. Jakuba Většího při jeho severní straně v roce 1702.² Vlastní stavba byla financována z velkého množství milodarů od neznámých dárců a především pak od doktora Jakuba Kielmanna z Vídně, jihlavského rodáka, na prosbu tehdejšího faráře Bedřicha Hailmanna. Mohutný objekt má osmihranný půdorys a na hlavním oltáři z třicátých let 18. století stojí krásná gotická Pieta, kterou údajně ve vojenském čase vyřezal jakýsi uředník ve sklepě. Tato socha se stala zázračnou, což prý dokládají písemné zprávy uložené na zdejší faře. Socha, sešlá a zčernalá stářím, byla vsazena do pozlacené skříně ozdobené zlatým plechem a stříbrnými

¹ Restaurovaná část kaple byla slavnostně předána dne 5. prosince 2000. Štukátorské práce a obnovu maleb prováděl kolektiv restaurátorů pod vedením akad. malířky Kateřiny Knorové. Náročné práce trvaly asi dva roky. V dalších letech budou postupně následovat práce na barokních sochách, oltáři a nakonec bude restaurována gotická Pieta. K zajímavému objevu došel jeden z restaurátorů, akad. malíř Petr Škorpík z Jihlavy. V dolní části kaple se doposud nalézaly dvě velké prázdné plochy opatřené bohatým štukovým rámem. Při prohlídce chrámové lodi kostela sv. Jakuba zjistil, že na dvou bočních oltářích jsou umístěny obrazy, které do těchto ploch prakticky přesně zapadají. Jde o díla V. J. Noseckého a M. V. Halbaxe z období kolem roku 1705, tedy o autory maleb v kapli Bolestné P. Marie, kam také oba obrazy ve skutečnosti patří. Na jejich místo však restaurátoři umístili fotokopie.

² Státní okresní archiv v Jihlavě, fond Římskokat. farní úřad u sv. Jakuba v Jihlavě (dále jen SOkA Jihlava, FÚ sv. Jakub), farní archiv, spisy 1700 - 1701, inv. čís. 368

Nejstarší vyobrazení kapele Bolestné Panny Marie. Výřez z kresby J. Marzyho z 80. let 18. století (Muzeum Vysočiny Jihlava)

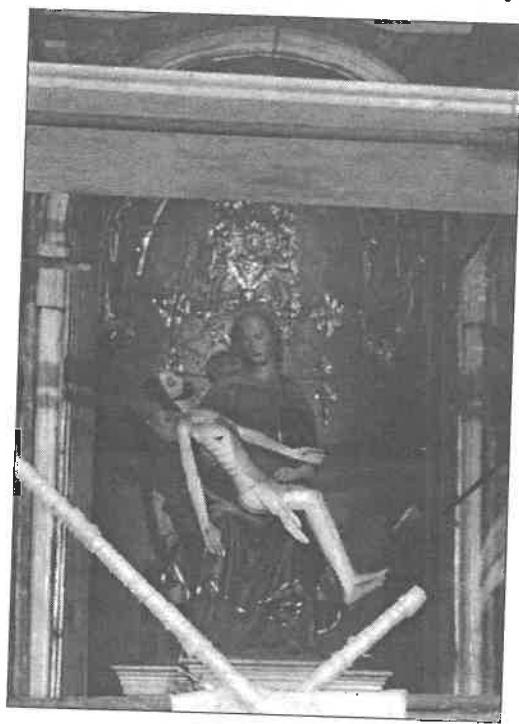
Kostel sv. Jakuba Většího s kaplí Bolestné Panny Marie na pohlednici ze třicátých let 20. století (SOKA Jihlava)

ozdobami. Až do druhé poloviny 19. století sem putovala četná poutní procesí, která potom postupně slábla. Pak už jenom ve sváteční den, třetí neděli po velikonocích, přicházelo do kaple na slavnostní mši svatou kolem 300 až 400 věřících. Tolik Karel Eichler.

O zázračné Pietě a procesích ke kapli Bolestné Panny Marie se zmiňuje rovněž novodobá kniha Svatojakubské anály od Oldřicha Meda, sepsaná roku 1964.³ Několik jejich strojem psaných exemplářů putovalo od té doby vskrytu mezi věřícími. Dodnes se Svatojakubské anály svého vydání nedočkaly. Autor uvádí, že kaple byla budována již jako důstojný přibýtek pro gotickou Pietu, získanou od jihlavských minoritů. Zvěst, že je tato socha milostná, se rozšířila

až po roce 1702. Tak se stal chrám sv. Jakuba v Jihlavě mariánským poutním místem. Díky faráři Adolfu z Reifeldu, který u sv. Jakuba působil v letech 1702 - 1706, vydal olomoucký biskup pro všechny okolní české a moravské faráře povolení, aby jednou za rok vedli do Jihlavy k Panně Marii Bolestné procesí. V dovolovacím připsu se svatojakubská Pietu nazývá „a gratiis impetrandis dilaudata“ (o níž jde chvalná zvěst, že je to socha milostná). Procesí si měl každý farář volit tak, aby nezanedbal své farní povinnosti. Jak vidno, také Oldřich Med věnoval značnou pozornost „zázračné Pietě“.

Zajímavá je kapitola věnovaná událostem na konci 18. století. Tehdy, v roce 1784, došlo k zákazu pohřbívání mrtvé kolem kostela sv. Jakuba.

Zázračná gotická Pietu. brázek dokumentuje okamžik před jejím vynětím z oltářní niky při restaurátorském průzkumu v září 2001 (foto K. Pešková, SOkA Jihlava)

³ Autor Oldřich Med uvádí, že čerpal z celé řady různých kronik, které měl k dispozici za svého kněžského působení na farnosti u sv. Jakuba v letech 1958 - 1964.

V dubnu 1788 se provádělo čištění hřbitova a došlo na odstranění obrazů Panny Marie Pomocnice (Maria Hilf), sv. Norberta a Bičování Krista. Kde se potom nacházel obraz Panny Marie, autor neuvádí, jinak další dva obrazy prý byly umístěny ve hřbitovních kapličkách, které tvořily součást ohradní zdi hřbitova. V měsíci červnu téhož roku došlo na odstranění křížů a kostí z kostnice, která se nacházela „při bočním vchodu do presbytáře“. Pokud jde o kosti, byly přeneseny do krypty pod mariánskou kaplí, kam byl přístup i zvenčí, a ten byl následně zazděn. Náhrobní kameny byly odnášeny až v květnu roku 1789. Pár jich zůstalo na svém místě při kostelní zdi, ostatní byly použity k opravě kostelní dlažby. Soupis všech náhrobních epitafů tehdy pořídil Johann Marzy a zapsal je do knihy Elenchus epitaphiorum. Naposledy byla v roce 1819 rozbourána hřbitovní ohradní zeď.

Nyní chvíli postůjme. Při jedné náhodné příležitosti, když jsem se probíral písemnostmi farního úřadu u sv. Jakuba v Jihlavě, padl můj pohled na svazeček dopisů.⁴ Byly to snad dvě desítky poděkování za uzdravení, vyjádřené „zázračnému obrazu Matky Boží“. Zdůrazňuji, OBRAZU. Jeden z pisatelů, měšťan z Německého Brodu, dokonce popsal ono místo, kde se zázračný obraz nalézal. Byla to „hřbitovní kaple“. A tak, když jsem se po nějakém čase při čtení výše uvedených dvou knih dozvěděl, že zázraky jsou připisovány Pietě, nezbyvalo, než se pokusit o vyjasnění oněch „zázračných předmětů“ a popsat celou historii „zázračných uzdravení“.

Karel Eichler, historik a kněz v jedné osobě, a stejně tak autor další knihy, kněz Oldřich Med, se nechť dopustili jistého pochybení. Není se čemu divit. Neměli v té době příležitost projít se odborně a pečlivě uspořádaným celým farním archivem, který je dnes uložen ve Státním okresním archivu v Jihlavě, a tak řada důležitých skutečností a momentů jim unikla.

Domnělý zázračný obraz. Podle odborníků od neznámého malíře z 1. pol. 19. století (foto autor)

⁴ SOkA Jihlava, fond FÚ sv. Jakub, farní archiv, inv. čís. 327

Bylo proto nutné pročist celý inventář a po několikaměsíčním úsilí sestavit z mozaiky faktů celkový obraz prvních zázračných let. Jen díky tomu můžeme dnes s určitostí prohlásit, že od prvopočátku nebyla zázračnou socha Matky Boží s mrtvým Synem v náručí čili Pieta, ale nenápadný obraz Panny Marie, snad Maria Hilf, P. Marie Pomocné nebo Pomocnice, zavěšený na stěně hřbitovní kaple. A právě zde, na tomto místě, byl její obraz už koncem 17. století uctíván, jak to dodnes dokazují již zmíněné dopisy, které v té době přicházely na farní úřad u sv. Jakuba. Proto dne 12. června 1704 vydala biskupská konsistoř v Olomouci, jak zjistil také Oldřich Meř, ono písemné povolení všem farářům v okolí Jihlavy, jednou ročně konat procesí k „obrazu Panny Marie“, neboť tak zní text v uvedené listině uložené v jihlavském archivu.⁵ Další list v této záležitosti byl odeslán do Jihlavy kardinálem Wolffgangem Schrattenbachem, biskupem v Olomouci, dne 28. srpna 1730.⁶ Konsistoř v něm osvědčuje, že v kapli je zázračný obraz Panny Marie, navštěvovaný mnohými věřícími a že kapli mohou být proto uděleny papežské odpustky. Z této zprávy by se dalo soudit, že zázračný obraz byl velmi záhy přemístěn ze hřbitovní kaple do nově zbudované kaple Bolestné Panny Marie a že celý akt proběhl tiše a jaksi samozřejmě. Nikdo v té době nemohl tušit, že po nějakém čase ustoupí obraz do pozadí a jeho zázračné místo nahradí celé kapli dominující Pieta, umístěná velmi prozřavě do nejsledovanějšího místa, do faktického středu kaple, do oltářního výklenku za zasklený rám.

Čtenáře teď možná napadne: Mohla být Pieta v zaskleném rámu nazývána obrazem? Mohla. Odpověď nám dává část dochovaného, česky psaného kázání z roku 1719, kde se mimo jiné praví: „Černá a Pěkná, to jest Marya Matka Bolestná, v Královském Městě Jihlavě v farním Kostece, v večerním obrazu, zázraky se skví, tímto Kázáním od P. Dionysiusa Netoličského, Svatého Řádu Premonstrátského, Faráře Mikulovského, viobrazena ...“.⁷ Stačí pár vzletných básnických slov, stačí jedno jediné kázání naplněné vroucí láskou k Patronce – a Obraz je na světě. Matka s mrtvým Synem, matka s výrazem bolesti ve tváři, Pieta. Vše se jeví jako úchvatný zázračný obraz!

Existuje však dosud přehlížený a chybně interpretovaný pergamenový list z roku 1784⁸, týkající se „záznamu o obnoveném umístění obrazu Panny Marie Boolestné“. Tak zní poznámka k inventárnímu číslu 659 v Inventáři fondu Farního úřadu u sv. Jakuba. Že by až v tomto roce, kdy byl hřbitov spolu se hřbitovní kaplí oficiálně zrušen, došlo de facto k jeho přemístění, a nebo byl v tomto roce nově instalován na malém oltáři, dodnes stojícím v mariánské

kapli po levé straně hlavního oltáře s Pietou? Ani jedno, ani druhé. Pergamenový listek má rozměry 13 x 10 cm. Text je psán latinky. V horních rozích je pergamen poškozen. Dva nevelké otvory jsou lemovány rzí, listek byl patrně připevněn dvěma železnými hřebíčky. Že by na zadní straně obrazu? Překlad nám však osvětlil zcela jinou skutečnost!

Listek byl přibit v roce 1784 někde na zadní straně Piety! Podle odborného překladu byla v tomto roce zbavena Pieta ozdobného roucha, které pokrývalo obě postavy a ty potom byly opraveny Tobiasem Siesmayerem. Oční zornice Panny Marie byly „ozdobeny vykládáním“, snad drahými kameny či kovem, což ovšem zpráva neuvádí. Tento úkon provedl Caroli Bill. Následovalo její opětné uložení na starobylé, nebo také ctihodné, místo na oltáři. To vše se událo za faráře Michaela Lose. Tolik malý pergamen.⁹

Z jednotlivých osobností uváděných na lístku je znám především farář Michael Los, který na svatojakubské faře působil v letech 1776 až do své smrti 8. srpna 1790. Jeho jméno je spjato s celou řadou nepopulárních opatření, která si doba Marie Terezie a Josefa II. vyžádala, a která musel pan děkan realizovat. Podle farní kroniky k nim patřilo vyklizení kláštera dominikánů včetně kostela sv. Kříže, dále kostela kapucínů a nakonec zrušení hřbitova u sv. Jakuba v roce 1788.

Při této příležitosti zaznamenala kronika celou řadu velmi zajímavých zpráv. Jedna se týká i obrazu Panny Marie Pomocnice křesťanů - Maria Hilf, který byl ze hřbitova odstraněn v dubnu 1788. Není však uvedeno jeho nové umístění. Můžeme ale se vši vážností předpokládat, že ze hřbitovní kaple směřoval rovnou do kaple Bolestné Panny Marie. Tak se „zázračný obraz“ poprvé objevil na svém novém místě! Krátce na to byl pro něj jistě zhotoven nový ozdobný rám, krásný zlacený malý oltářík, a trvale mu bylo přiděleno čestné místo na levé straně oltáře s Pietou. Vše proběhlo jen za tiché asistence pana děkana Lose, který už tehdy plně respektoval císařská nařízení omezující oslavné průvody a jiné církevní slávy a patrně ani při této, byť historické události, nechtěl zavdat příčinu k jejich porušování.

O osobě Tobiasa Siesmayera nebo také Süßmayera (1714 - po 1773) víme, že byl jezuitským koadjuktorem a sochařem. V Jihlavě působil v letech 1770 až 1773. Takřka na sklonku svého života vytvořil pro kostel sv. Ignáce v Jihlavě kazatelnu (1771) a dále dřevěné parapety na kruchtě, oratořích a v kněžišti. Jen

⁵ dtto, inv. čís. 13

⁶ dtto, inv. čís. 20

⁷ dtto, inv. čís. 368

⁸ dtto, inv. čís. 659

⁹ Volný (pracovní) překlad textu pořídila PhDr. Helena Nedbalová: „Roku 1784, jak bylo dáno (či stanoveno), jsem svlékl ozdobná roucha ze soch svatých. Toto starobylé (ctihodné) místo sochy Boolestné Panny Marie bylo obnovené. Sochy zhotovil (opravil) Tobias Siesmayer. Zdobné vykládání (inkrustace) očních zornic Panny je od Caroli Billa. Toto se stalo za faráře Michaela Lose.“

postava Caroli Billa je neznámá a půjde patrně o některého ze zdejších jezuitů. Co však je na tomto malém písemném dokumentu důležité, je jméno vůbec prvního restaurátora této vzácné gotické plastiky. Další restaurátor může nyní potvrdit či vyvrátit skutečnost, zda opravdu byl námi zmíněný pergamenový lístek připevněn na zadní stranu Piety a zda do očních zornic byly v minulosti vloženy drahokamy, či zda byly opatřeny plátky z nějakého vzácného kovu.

Jisté je, že zázračných uzdravení rok od roku přibývalo, a jak přicházelo stále větší množství poutníků, není divu, že do podvědomí zbožného davu se dostávala už výhradně Pieta na honosném oltáři, nikoli malý obrázek, nenápadně se krčící na vedlejším malém oltářičku. A tak je tomu vlastně dodnes. Nikdo se u malého obrazu nezastaví, není v žádném soupisu. Co o něm vlastně víme? Neznáme autora, dobu vzniku, nikdo zatím tento obraz pečlivě neprozkoumal. Jen letmý laický pohled do depozitáře zdejšího kostela, kde je dočasně uložen, napovídá, že jde o nevelký olej na plátně v pozlaceném dřevěném rámu.

Naše putování bychom mohli nyní ukončit. Jenže - jihlavský historik František Hoffmann v publikaci *Nové listy a obrazy z minulosti Jihlavy*, vydané v roce 1967, píše v kapitole „Století temna“ rovněž o kostele sv. Jakuba a krátce zmiňuje uctívání sochy Panny Marie, ale pozor, tentokrát umístěné někde na hřbitovní zdi při tomto kostele. K této soše prý putovala koncem 17. století první procesí zbožného lidu a při této příležitosti se zrodil v hlavách místních kněží nápad, vybudovat vedle kostela sv. Jakuba kapli ke cti a chvále Matky Boží. V té době, či snad dříve, vznikla ona pověst o soše zhotovené jakýmsi učedníkem potají ve sklepech a o zázračných uzdraveních. Pak následuje nám známý úryvek z českého kázání z roku 1719, oslavující bezpochyby Pietu, a dále výčet různých modliteb a jednoho procesí, které v roce 1713 putovalo k „zázračnému obrazu Panny Marie“. Tak tedy opět, už pokolikáté, obraz, Pieta či Socha? A dokonce nová, neznámá, a na hřbitovní zdi. To by ovšem nemohla být dřevěná Pieta! Ta, která je nám všem velmi dobře známá. O kterou sochu tedy jde? Nezbyvá, než pátrat dál ...

Jak to tehdy před třemi sty léty doopravdy bylo? V případě, že byla oslavována socha umístěná na hřbitovní zdi, pak musela být jistě z kamene. Jen těžko si lze představit dřevěnou plastiku. Kam se však poděla? Že by po výstavbě kaple neznámo kam zapadla? V kostele, nebo i v nově vybudované kapli bylo přece dostatek místa k její instalaci.

Jako jediná se nám nabídl poklona, stojící ještě donedávna na Jakubském náměstí, na jejímž vrcholku se tyčila líbezná soška rozjímající Panny Marie. Nebyla to však Pieta, ani Pomocnice či Bohorodička - matka s dítětem. Co o ní vlastně víme? Díky trpělivému pročítání Medových Svatojakubských análů se nakonec dostavil úspěch. Při bourání hřbitovní zdi v létě roku 1819 „bylo

přikročeno k urovnání terénu a pak následovalo postavení Getsemanské zahrady k domu advokáta Friedla, sochy Panny Marie k domu Jana Friedla a kříže k domu pivovarníka Smutného“. Vzniklé prostranství dostalo název Jakubské náměstí.¹⁰

Hle, zázračná kamenná soška je na světě! Pokud je to skutečně ona, a vše tomu nasvědčuje, potom po celou dobu stála v některém výklenku hřbitovní zdi, a těch prý tam bylo mnoho, a teprve po demolici zdi dostala místo u Friedlova domu. Asi vás napadne otázka, proč bez pocty a slávy. Není se čemu divit, od její zázračné moci uplynulo 150 let. Její úlohu, stejně jako v případě zázračného obrazu z kaple na hřbitově, převzala slavná jihlavská svatojakubská Pieta! A ještě něco, co nám do té doby při pátrání mimoděk uniklo, pod Pietou můžeme dodnes spatřit srdce probodené sedmi meči, symbol Sedmibolestné Panny Marie. Dárce není znám, ale k jeho opětovnému pozlacení došlo díky manželům Brandnerovým v roce 1826, toho času majitelům hostince u Zlatého Lva.

Tak jsme se konečně dostali k rozuzlení všech „zázračných událostí“ kolem poutní kaple Bolestné Panny Marie v Jihlavě. Hned na počátku se o to postaralo těch několik málo děkovných dopisů, o kterých již byla zmínka a které byly zasílány na farní úřad u sv. Jakuba v rozmezí let 1690 až 1740. Dodnes se jich dochovalo jen torzo, velká část se jistě časem poztrácela. Všichni pisatelé v nich, česky i německy, vřele děkují „...Obrazu Zázračnému...“. Jeden z nich o něm dokonce uvádí „... tehdež na Krchowě w Drzewenné Kaply jsauczy ...“. Byť je dopis datován až 17. března 1708, sám autor se v něm omlouvá, že děkuje opožděně, neboť zázračná událost se stala už v roce 1698. Z dopisu ještě vyplývá, že snad hřbitovní kaple byla za válečných událostí natolik poškozena, že na jejím místě byla provizorně postavena kaple dřevěná, a nebo byl obraz zavěšen v některé z mnoha kapliček při obvodové zdi. A ty mohly být jak zděné, tak asi i dřevěné.

¹⁰ SOKA Jihlava, Verzeichniss Iglau 1822 - dům advokáta Friedla je dnešní Farní ulice čis. 5, dům Jana Friedla je Hluboká čis. 20 a dům pivovarníka Smutného je U mincovny 8. Jedná se vždy o rohové domy, které jednou stranou směřují do Jakubského náměstí. Socha Panny Marie byla Janem Friedem umístěna na sloup při zahradní zdi naproti jeho domu, kde stála až do svého nedávného přemístění do radniční budovy. Vedle této poklony byla nika s obrazem Loučení Krista s Pannou Marií od V. J. Noseckého, která patrně vznikla při jeho malování v kapli Bolestné P. Marie v letech 1701 - 1702. V současnosti je obraz překryt málo znatelnou kopií na sololitu, kterou počátkem osmdesátých let 20. století pořídili akad. malíři, manželé Knorovi. Dále zmíněná Getsemanská zahrada, kterou reprezentovalo několik soch apoštolů a Krista na hoře Olivetské, byla v roce 1912 přenesena do nově postavené pseudogotické kaple při severovýchodní straně svatojakubského kostela. Dnes jsou plastiky uloženy v kostele.

Ale dosti úvah. Začtème se nyní do tří vybraných dopisů psaných česky, často však těžkou rukou a kostrbatým kurentem.

Dopis první:

Ja Nižej Podepsany Pržiznawam se tímto Zazrakem kterej se dne 8. Augusti Roku 1735 stal Zmym synaczkem Janem Nepomuczky Lorenczem, kterežto pěti lety pacholatko jest. Nebo sedicze on jak obyczej dietinsky jest na Ulyczy, a wstreczil sobie sweho ještě nedospieleho rozumu jako dítě, do Nosejcžku kamynek, od ktereho Kamynku jemu krew tuze se Spustila, y pomahajicz ja všemožnie jemu, aniž dlaho Spusobyti Snim sem nemohl, y chtějicz již pro Felczara poslati, wtom ale zbožilho wnuknutí my přišlo, žie jsem sobě duwiernost wzał, a wzdechł kralownie Bolestny Jihlawsky, ktera take moje welyka spomocznice byla, by mnie neopauštěla, tak y hnedt sem tehož Synacžka pocžati fhrkáním z nosejcžku, ještě jedenkrate pobydł, y hnedt jest jemu z nosu wyskocžil, a takowej až posawad na Pamatku zachowany mam. Procžež že to skrze tu Maticžku Bolestnau Pržimluwu u Sweho mileho Synacžka, a Swateho Jana Nepomuczkeho se tak swau Wlastni Rukau sem se podepsal, --- toho swiedeczty (Leorit) pržitiskl. Jenž se jest stalo w Brodě Němeczkem dne 8 ho. Augusti Anno 1735 Rocze. Lukass Lorentz Merstierin.

Dopis druhý :

Letha Tisyczyho Sedmisteho dwaczateho osmeho dne 17 ho Octobris Joseph Černý z Trzebechowice z Kralowstwi Czeskeho ku Panstwi Czerwene opoczny J. M. Pana Hrabiete Kollaredo přiznalezejczy Poddany, sweho Rzemesla Towaryš šewczowsky wyprawuje, žie po Pannie Marijy na Nebewzeti Beziczyho Letha 1728 to Autery, kdyz on swou praczy konal, a stržewicz šyl, kleštiemi Brandtisolu pržitahnouti chticze, a šydlo take w rucze držicze kleštie jse jemu smekly, on Ale šydem sobie do koutka praweho oka wpichł, tak že se špiczka šydla nalomila, oko ale jemu hnedky oteklo, a jako czerstwe massó zczervenalo, kdezto take se neczo malo krwe okazalo, přiczemž on welke Bolesti ona Oku snašel, ten take to Oko nicz newidiel. Y uminil jest Sobie k Bolestne Matce Bozi zdet u swateho Jakuba se uchazeti a na Raddu swe Mistrowe obietowal paar oskowejh Oczi, a slybil skrz swie Nediele kazdy weczér Ruženecz u tehož Bolestneho Obrazu se wymodlyti. Czoš konajycz za teyden trošku widěti pocžal, we dwouch pak nedielychzczela zoupna zrak a uzdraweni žie jest skrz Blahoslaweny Bolestny Obraz dostal to take jest On ze Zacžatku zpraweny Joseph Černý Tielenou Pržisahou hotow potwrditi kdeby toho potržeba ukazowala. Žie wejš praweny Joseph Černý před nami, tak jak tuto Psano jest, skutecžnie jse jest wyznal, to My vlastnich Rukou Podpisem a s Pržitisknutim Pecžeti Naše dotwruzjeme. Stalo se w Kralowskem Miestie Jyhlawie, dne a Letha swrchu psaneho. (pečť

s podpisem) Kryssstoph Valentin Langer, ten cžas pržisažny Gichlawsky Syndicus - (pečť a podpis) Matouss Antonin Lysska toho Cziasu Pržisažny Krewni Pisarž w Kralowskym Miestie Jyhlawie.

Dopis třetí :

Já Niže Podepsany, s Dobrým Swědomim mým, známo činim, že bywše w Letu 1698 od Pána Boha těžkau Nemoczy Nawštiwený, tak že Mnozy Lydě, ano y já sám, abych z týž Nemoczy wyšel, take jsem pochybowal. Wšak ale maje na Paměti Bolestný Obraz Neyswětější Rodičky Boží Panny Marye w Miestie Jihlawi w hlawniho Chrámu Páně, tehďáž na Krchowě w Držewěnné Kaply jsauczy, a již Rozličnými Zázraky se stkwiczý, k témuž Putowati, jen abych dosti málo zdráv byl, sobě jsem wminil, a dokonaly slyb wčžinil : Jakož pak potom, nechticz dlaho s tim odkládati, tak jako jsem předtim odkládal, a potom do týž těžke nemoczy padł, když jsem nětczo málo k seděni na sánich spusobny, ale však předucze, jen přzes Mocz z Postele wstanouc, nemoczny byl, tehdy dne 17 ho Marty odsud z Král. Mesta Brodu Nemeczkeho, brzo Ráno jsem se westi dal, tam w Městě Jihlawi přžitemž obraze Zázračnem, s Wyslyšenim Mše Swaté, swau Pobožnost Katoliczko - Kržesřanskau, s Pržijetím Neyswětější Swátosti oltáržni, wykonajicz, potom skrze jistau Duchowni Osobu, jeden obraz welký Rodicžky Boží Malowaný, a Druhý Menši, totiž Crucifix Ržezbau Wyobrazený, pro swau a mých domaczych Pobožnost, toho Obrazu Zázračného Dotýkati jsem dal, a hned zdráv se wynacházel. Přžijedaucz pak zase ten den, wkerý jsem nemoczny wyjel, do Němeczkého Brodu, Buď Bohu chwála, cžerstwy a dokonale zdravý jsem byl. Zkterěžto arczy welike Milosti, Pánu Bohu a Neyswětější Rodicžce Boží, s welikau Radosti a Plesáním mým y Manželky a dítek mých, kteržiz se domniwali, že snad Žiwý snimi se neshledám, cžest a chwálu jsem wzďawal, a do mého skonání rozdávati chczy. Že pak teprwa ted' zauplna w Desýti Letech, o tom tuto Wědomost činim : ktomu mne netak prwe, jako nyní w Mé Srdcze jisté wnuknutí přžiwedlo, a ustawicžná na tuý Zázračný obraz Mysl, abych to mlčením neopominul, Donutkala. Čěmuž že tak a nejínacze jest, to dle Secrytu swěho, vlastnj Ruky mé všeho tohoto Psaním a Podpisem Dotwruzji. Actum w Kralowskem Městě Brodě Němeczkem, Dne 17. Marty A. 1708. (pečť a podpis) Stanislaw Jelynek, Pardubsky Měštěnin Města Brodu Němeczkého.

Všichni citovaní pisatelé děkují zázračnému obrazu. Připustíme-li, že Pieta za sklem se jeví jako obraz, pak ale nemůžeme každého považovat za básníka. A proto při bedlivém čtení zde nalezneme ještě několik dalších zajímavých sdělení, která mnohé osvětlují. Věhlas milostného obrazu byl znám už v závěru druhé poloviny 17. století, a daleko od Jihlavy. Všichni se s ním poprvé setkali

v kapli na hřbitově. Ať už to byli smuteční hosté nebo náhodní návštěvníci hřbitova, později prosebníci a věřící. Stejně tak se dalo se soškou Panny Marie, která se, nedávno nově zhotovená, jistě nápadně vyjímalá v některém výklenku hřbitovní zdi. Všem, kteří zde v tichu postáli pod zdmi mohutného chrámu, po všech těch válečných hrůžách a lomozu kanonád za švédské okupace města v letech 1645 až 1647, se jistě při pohledu na Obraz či Sochu ulevilo a tak „záračných uzdravení“ bylo nespočet. Ústním podáním se nakonec mnohé pozměnilo a zázraky byly současně přisuzovány jak obrazu, tak kamenné soše.

Celé desetiletí však trvalo, než byla postavena velkolepá barokní kaple Bolestné Panny Marie. Teprve potom nastal výrazný zlom a od té doby se uctívala už jenom překrásná dřevěná Pieta. Ta pochází podle většiny historiků z minoritského kostela a byla zhotovena neznámým umělcem po roce 1350. Někteří ji řadí před tento rok a profesor Bohumil Bradáč dokonce do roku 1495. Není však pochyb o tom, že patří k jedinečným gotickým skvostům Jihlavy. Je o ní psáno v řadě odborných publikací, je rovněž zmíněna Bohumilem Samkem v Uměleckých památkách Moravy a Slezska z roku 1999. Nechybí proto ani na seznamu kulturních památek pod pojmenováním „jihlavská Pieta“.

V pozůstalosti jihlavského archiváře, učitele a mědirytcce Johanna Heinricha Marzyho (1722 - 1801) je založen velmi zajímavý a málo známý situační plán opevněné Jihlavy někdy ze druhé poloviny 18. století.¹¹ Také on nám podal zajímavé svědectví. Mimo jiné je na něm zachycen celý prostor svatojakubského hřbitova se zdí a se hřbitovní kaplí, která byla skutečně umístěna při jižní straně presbytáře, poblíž místa, kde se dnes vypíná mohutný buk. Místo později připomínal kříž, ale o jeho dalším osudu farní kroniky nic neuvádějí a dnes po něm není, stejně jako po kapli, ani památky.

Pro úplnost dále dodejme, že celá poklona včetně záračné kamenné sošky Panny Marie je nyní umístěna v prostorách jihlavské radnice. Podle poslední restaurátorské zprávy jde o práci neznámého autora z roku 1670. Soška byla patrně součástí hrobu majetného měšťana a ctitele Panny Marie, a můžeme říci, že patřila bezesporu k jednomu z prvních uměleckým projevů nastupujícího mariánského kultu v Jihlavě. Z tohoto období pochází rovněž „mariánský sloup“ postavený na náměstí v roce 1689 a dokončený v roce 1692. Autorem návrhu je Giacomo Brascha, kamenické práce provedl jeho bratr Agostino. Sochy vytvořil Antonio Laghi.

Pokud ještě prolistujeme Svatojakubské anály, můžeme se dozvědět, že v roce 1820 byla sešlá kaple Bolestné Panny Marie důkladně vyčištěna a obilena. O rok později byly renovovány oltáře. V roce 1829 byly obnoveny

¹¹ SOKA Jihlava, fond Písemné pozůstalosti jednotlivců, J. H. Marzy, různé listiny 1799 - 1800.

sochy havířů po stranách vstupní mříže, které prý pocházejí z let 1741 až 1749. Rok 1862 je pro naše téma velmi významný, neboť v tomto roce byly „obnoveny obrazy v kapli“. Pak následovalo zlacení a konečně v roce 1865 byla v kapli položena kamenná dlažba. Téhož roku se také vnější zdi dočkaly vyčištění a byly opatřeny jasně žlutým nátěrem. Ten byl respektován i při poslední nedávné opravě. Obnovena a doplněna byla rovněž krásná kovaná barokní mříž.

Roku 1878 byl zbourán dřevěný přechod z kostela sv. Jakuba na faru a takřka celá omítka na kostele byla odstraněna. Kamenné zdivo bylo pečlivě vyspárováno. Na kapli byla restaurována věžička a k oknům byly dány okapové drážky. K její severní zdi byl postaven železný kříž na kamenném podstavci, který stál původně vedle kostnice na hřbitově u sv. Ducha (dnes Smetanovy sady - pozn. autora). V roce 1887 se dočkala obnovy skleněná skříň, v níž je umístěna Pieta, a pozlacené paprsky kolem ní byly vyčištěny. O rok později dostala kaple od neznámého dárce zlatem vyšívané antependium za 100 zlatých. V závěru 19. století se zde opět objevili figurální malbám na stěnách kostela a akad. malíř Josef Heimerle, též z Vídně, olejomalbám. Všechny oltářní obrazy byly ošetřeny a znovu posvěceny.

Další oprava proběhla v roce 1911, kdy byl současně kolem kostela zřízen trávník a kovové zábradlí. V roce 1931 byla Pieta opět zbavena ozdobného roucha a opravena její polychromie. Vše bylo pořízeno za 7 000 Kč. Ve válečném roce 1943 pak byla Pieta odvezena spolu s dalšími vzácnými jihlavskými předměty na neznámé, ale bezpečné místo, aby se předešlo jejímu zničení při případném bombardování města. Rok 1949 znamenal celkovou renovaci kaple a téhož roku, dne 18. září, se uskutečnilo její znovuvysvěcení.

Když už se zdálo, že dojde k normalizaci poválečných poměrů, přišly únorové události roku 1948. Víra se stala překážkou novému režimu. Návštěvy kostelů byly sledovány. Osobně se pamatuji, že v kapli Bolestné Panny Marie se konalo jen několik pobožností a tzv. požehnání a že žádný průvodce na slavnou minulost této kaple neupozorňoval. Konečně, po církevních památkách se školní mládež neprovázela a výlety se poutním místům bedlivě vyhýbaly. Celá řada těch nejznámějších byla pod různými záminkami uzavírána. Stačí si sáhnout nehluboko do paměti a zavzpomínat ...

Je zajímavé, že Alois Hruďička, historik a kněz v jedné osobě, se ve své Topografii diecese brněnské z roku 1908 o záračném Obrazu ani Pietě v kostele sv. Jakuba Většího v Jihlavě nezmiňuje. Ani v současnosti se o zdejších mariánských poutních oslavách neví takřka nic a novodobé publikace se věnují výhradně stavebnímu vývoji kostela a jeho uměleckým památkám. Přesto, že poutní místo v Jihlavě bývalo proslulé ve městě

i v širokém okolí. Jen považme, že z Německého Brodu, dnes Havlíčkova, jede někdo v zimě ve vánici na saních, zabalen do houní, aby v Jihlavě požádal o uzdravení. Kolik naděje a víry bylo třeba na takovou cestu... Zdraví mělo a má dodnes cenu zlata. Ani dnes si nelze přát víc.

Tady mělo naše putování historií končit. Už jaksí mimo všechno pátrání měl akad. malíř Petr Škorpík posoudit a potvrdit stáří „zázračného obrazu“. Nic víc, nic méně. Jeho posudek však zapůsobil jako blesk s nebe! Obraz bezpečně datoval do období kolem poloviny 19. století! V kapli Bolestné Panny Marie je tedy umístěn docela jiný obraz! Snad byl pořízen podle původního, ale celkové pojetí tomu příliš nenasvědčuje. Oltářík je bezesporu barokní. Dva andělé držící obraz rovněž.¹² Navíc, lze s nimi, s ohledem na velikost obrazu - pohybovat! Mohou „držet“ různé velké rámy. Kam tedy zmizel, či kam byl přenesen původní obraz? Odehrálo se vše v onom roce 1862, kdy byly v kostele i v kapli obnovovány obrazy? Tomu by logicky odpovídalo datování „náhradního obrazu“. Ale proč právě až v polovině 19. století? Nebo snad dříve, při renovaci oltářů v roce 1821? Nebo naopak později, během ošetřování olejomalb v roce 1898? Zápisů z těchto let není mnoho, kroniky jsou skoupé, nikde ani zmínka.

Na místě je tedy závěrečná otázka - podaří se nalézt původní zázračný obraz Panny Marie Pomocné od sv. Jakuba v Jihlavě?

Použitá literatura:

- BRADÁČ, Bohumil: Jihlava, Kulturně - historický a místopisný průvodce po Jihlavě a okolí, Jihlava 1926
 EICHLER, Karel: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku, Brno 1888
 HOFFMANN, František: Nové listy a obrazy z minulosti Jihlavy, Brno 1967
 Historický kalendář města Jihlavy (strojopis), Jihlava 1957
 HRUDÍČKA, Alois: Topografie diecese brněnské, Brno 1908
 KŘESADLO, Karel: Jihlava, Města ČSSR, Praha 1986
 MED, Oldřich: Svatojakubské analy (strojopis), Jihlava 1964

¹² Podle dostupných informací a fotografií by mohl být oltářík pro zázračný obraz inspirován částí oltáře v Pasově, na kterém je umístěn obraz Panny Marie Pomocné - Maria Hilf od Lucase Cranacha st. (1514). Tento obraz dal podnět k šíření úcty k mariánským obrazům tohoto typu. Dá se předpokládat, že svatojakubský zázračný obraz Panny Marie Pomocné mu mohl být podobný či mohl být jeho kopií. Za třicetileté války byly u tohoto obrazu konány v Tyrolsku četné prosebné modlitby, což by tuto teorii podporovalo. Kontakty s Jihlavou jsou doloženy. Navíc, po roce 1662 se o šíření starali kapucíni, kteří v Jihlavě rovněž působili.

- PÁTEK, Alois Josef: Vlastivěda Moravská, Jihlavský okres, Brno 1901
 ROYT, Jan: Obraz a kult v Čechách, Praha 2000
 SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska, 2. svazek, Praha 1999
 ŠAMÁNKOVÁ, Eva: Jihlava, Publikace Státní památkové správy, Praha 1955
 Slavná poutní místa, Kostelní Vydří 1997

Havlíčkobrodsko

Vlastivědný sborník, svazek č. 16

(Nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971)

Foto na obálce: Motivy z dobových plakátů (Sbírka dokumentace, SOkA Havlíčkův Brod)

Vydaly Okresní vlastivědné muzeum Havlíčkův Brod a Státní okresní archiv Havlíčkův Brod v roce 2001.

Sazba, mutace obálky, grafická úprava: Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Vytiskl: TISK HERMANN & SPOL.

Náklad: 200 výtisků

Cena: 130,- Kč